AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ

Birikim

- "çatışma", türkiye ve marksist teori
- çin'de tarım kesiminde sosyalizme geçiş
  merih ipek
- uluslararası sosyalist harekette bunalım
  ömer laçiner
- "çelişki" sorunu ve sosyalist hareket
  murat belge
- türkiye'de maocu gurup
- m-l hareketin analizine katkılar ve örgütün anatomisi
  arbeidskollektiv
- 1974'de çin: modeller değil sorunlar ülkesi
  gilbert padoul

çin-sovyet çatışması

10

BİRİKİM YAYINCILIK KOLL.ŞTİ.

ARALIK 1975
15 LİRA

Birikim

AYLIK SOSYALİST
KÜLTÜR DERGİSİ
CİLT 2 / SAYI 10
ARALIK 1975

«ÇATIŞMA», TÜRKİYE VE MARKSİST TEORİ **5**

ÇİN'DE TARIM KESİMİNDE SOSYALİZME GEÇİŞ **18** **MERİH İPEK**

ULUSLARARASI SOSYALİST HAREKETTE BUNALIM **22** **ÖMER LAÇİNER**

«ÇELİŞKİ» SORUNU VE SOSYALİST HAREKET **42** **MURAT BELGE**

TÜRKİYE'DE MAOCU GRUP **56**

M-L HAREKETİN ANALİZİNE KATKILAR VE ÖRGÜTÜN ANATOMİSİ **61** **ARBEDİSKOLLEKTİV**

1974'DE ÇİN: MODELLER DEĞİL SORUNLAR ÜLKESİ **78** **GİLBERT PADOUL**

Birikim

Sahibi
Birikim Yayımcılık Kollektif Şirketi adına
M. Kâmil Yüksel

Yazı İşleri Sorumlusu
Ömer Laçiner

Yönetmen
Murat Belge

Yazı Kurulu
Yavuz Çizmeci, Onat Kutlar, Murat Belge,
Ömer Laçiner, Can Yüksel

Redaktör
Selçuk Batur

Teknik Sorumlu
Ferit Erkman

Yönetim Yeri
Ankara Caddesi, Güncer Han 45/18 Sirkeci
İstanbul

Yazışma Adresi
P.K. 538 Sirkeci

Abonesi
Yıllık 100 TL. Altı aylık 60 TL.
Dış ülkelere Yıllık 200 TL. Altı Aylık 100 TL.

Posta Havalesi
P. Çeki Hesap no: 20092991

İlân
1/4 sayfa 200 TL. / 1/2 sayfa 400 TL. / 1 sayfa 800 TL.

Dizgi - Baskı
met/er Matbaası

Kapak Baskısı
Reyo Basımevi

Cilt
Nûmune Ciltevi

Genel Dağıtım
Birikim Yayımcılık Koll. Şti.
İstanbul / İzmir - İSTANBUL DAĞITIM
Ankara / ANKARA DAĞITIM

Basıldığı Tarih
5/Aralık/1975

Gönderilen bütün yazılar yazı kurulunun kararıyla basılır. Basılmayan yazılar geri alınabilir, gönderilmez. Yayımlanan yazı ve resimler kaynak gösterilerek aktarılabilir.

Bu sayımız tümüyle «Sovyet-Çin çatışması» olarak adlandırılan sorunla ilgili inceleme ve araştırmalara ayrıldı. Konunun, Türkiye sosyalist hareketinde yoğun bir ilgiyle izlendiği ve başlıca ayrımların bu soruna göre belirlendiği şu sıralarda ele alınmasının yararlı olacağını umuyoruz.

Ülkemizde sosyalist hareketin açıkça kendini göstermeye başladığı 1961 yılından itibaren, sürekli bir tartışma ortamı içindeyiz. Elbette sosyalist hareket içinde tartışmalar olur, hattâ bu canlı bir siyasal hareketin mutlak ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Ama ülkemizde bu tartışmaların adeta kural haline gelmiş özelliği şudur ki; tartışma kısa zamanda zıt kutuplar oluşturuyor ve bir andan sonra artık «tartışma» dan değil «kavga» dan bahsedilebiliyor.

Kısaca bir göz atarsak; önce MDD ve Sosyalist Devrim kutuplaşması yaşandı. Sonra MDD içinde, çeşitli adlar altında yeni kutuplaşmalar oluştu. 12 Mart öncesi ve dönemi bu bir dizi grupların oluşturduğu parçalı yapı ile yaşandı. 12 Mart dönemi sona erdiğinde) dönem öncesinde oluşmuş eğilimlerin hâlâ varolduğunu gördük. Ve bugün anıtan eğilimlerin bir ölçüde özelliklerini korudukları ama kesin bir çizgi ile ayrıgrupta saf tutmaya başladığını görüyoruz. Bu çizginin, tüm dünya sosyalist hareketinde bugün belirleyici olan çizgi olduğu da apaçık.

İlginçtir ki, 1961 yılından itibaren dünya sosyalist hareketinde de ilk açık tartışmalar kendini duyurmakta idi. Türkiye'de özellikle 1965 sonrasında meydana gelen ayrışımlar, tüm dünya sosyalist hareketindeki aynı ayrışımlarla paralellik gösterir. Ve belki de Türkiye bütün bu ayrı eğilimlerin hemen hemen eş güçte varoldukları tek ülkedir. Başka ülkelerde, ülkenin sosyalist potansiyeline oranla sözü edilmeyecek güçte ve etkinlikte kalan birçok akım, Türkiye'deki potansiyel içinde hatırı sayılır bir güce erişebildiler.

Bu bakımdan Türkiye, gerçekten de bir deney alanı gibidir. Ancak, tüm bu deney alanının ögeleri, Sovyetler Birliği'ne karşı olmak veya olmamak gibi bir ikileme tabidirler ve artık bugüne kadar süren çok renkli yapı, genel dünya manzarasının iki basit renkten oluşan görünümüne uymaktadır şimdi.

Fakat bu «basit hale geliş», sorunun kendisinin de *aslında basit* olduğunu düşündürmemelidir. Bu özellikle Türkiye için, Türkiye durumundaki ülkeler için, gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.

Eğer, 1961'den bu yana geçen 15 yılda doğru bir teorik çerçeve, kalıcı bir örgütlenme, etkin bir sosyalist potansiyel ve siyasal mücadele geleneği yerleştiremediysek, bunun nedenini kadroların beceriksizliği, bilgisizliği ve kötü niyetinde aramak büyük ölçüde yanlış olur. Türkiye'nin şanssızlığı —diyelim— tüm bu temel sorunlarla yüzyüze olduğu anlarda, dünya sosyalist hareketinin de büyük tartışmalar içine girmiş olması ve dolayısıyla sorunların halli için bir dizi önerinin, modelin ortalığı kaplamasıydı. Bu genel karışıklık ortamında süregiden genel tartışmadan etkilenen büyük ölçüde deneysiz kadrolarımızın, doğru, tutarlı bir çizgi izlemesi son derece güçtü. Günümüze kadar yaşanan deneyi bu açıdan yorumlamak, belki, bugünün suçlama dozu hayli «aşırı» «eleştiri» lerinin daha aklî, soğukkanlı bir yalaşımla yapılmasını sağlardı.

Bugüne kadar kefaretini ödedeğimiz bu «şanssızlık» belki bizim için bir «imkân» a da yol açabilir. Çünkü süregiden tartışmada doğru bir çıkış yolu bulmak, Türkiye için belki her ülkeden de fazla bir zorunluluk olarak kendini duyurur. Başka ülkelerde kurulu, deneylı örgütlerin varlığı, onları bir ölçüde bunalımın zararlı sonuçlarından koruyabilir ve her şeye rağmen bazı temel mücadele biçimlerini aksatmazken, biz de böylesi kısmî garantilerin bile olmayışı, herkesten çok bizlerde, tartışmayı sağlıklı bir biçimde

ele almak, yaratıcı ve geniş perspektifli bir çözüme ulaştırmak ihtiyacını duyurur. Bunun içindir ki, varolan çatışma ve tartışmaya ilgisiz kalamayız veya onu yüzeysel olarak bir «tercih meselesi» ne indirgeyemeyiz.

Birikim'deki telif yazıların ortak özelliği, «tavır alma» sorununu, iki kutuptan birinin olduğu gibi benimsenmesi şeklinde sunan anlayışın, yanlış olduğunu göstermektir. Ve yine tavır almamanın bir gerekçesi ve adı olarak sunulan «Ho Şi Minh tavrı» gibi bir «tavırsızlık» ın da bugün yeri olmadığını anlatmaktır. Şunu hemen belirtelim ki, son cümlemiz, asla Ho Şi Minh'in ve onun partisinin tavrı kasdedilerek söylenmemiştir. Dünya sosyalist hareketindeki tartışmaların henüz günümüzdeki biçimlerini almadığı ve Vietnam'ın bilinen tarihî misyonunu başarmasının en önemil görev olduğu bir dönemde Ho Şi Minh ve onun partisi, mümkün en doğru tavrı almışlardı. Bizim sözlerimiz, 1975 dünyasında ve koşullarında yaşadığımız halde ve Türkiye'de, bu anılan doğru tavrın *biçimini taklit eden* eğilimleredir.

Bugünkü durumda mümkün tavır biçimleri olarak sunulan bu üç ayrı tezin dışında olduğumuzu belirtiyoruz. Ama yine de bir tavrımız var. Bu tavrın içeriği ve gerekçesi yazıların incelenmesinden anlaşılacaktır.

Çin'de sosyalizme geçiş sorunuyla ilgili araştırmalar yapan Doçent Merih İpek, Çin'in temel sorunu olan tarım ve toprak sorununu ele almakta ve Çin'de bu konuda yapılan işleri ve deneyleri incelemektedir. Yazının Çin'in temel ekonomik sorununu aydınlatmakta hayli yararlı olacağına inanıyoruz.

Murat Belge, diyalektik materyalizmin en temel ögelerinden biri olan «çelişki» sorununu ele alıyor. Bu sorunun, aynı zamanda Mao Zedung'un en ünlü teorik yazılarının da konusu olduğu bilinir. M. Belge, bu incelemesinde, sorunu, Mao'nun katkılarını ve ona yöneltilen eleştirileri ele almakta ve günümüzdeki genel sorunla bağıntısını göstermektedir.

Ömer Laçiner'in yazısı, mevcut durumun bir bunalım özelliği gösterdiğinden yola çıkarak, bugünkü bunalımın sosyalist hareketin tarihindeki diğer bunalım dönemleri ile tarihî bağıntılarına yönelmekte ve bu bunalımların ortak özelliklerinden hareket ederek, çağımız koşullarında meydana gelen bunalımın analizini yapmaktadır.

Bir diğer telif yazı, sorunun Türkiye açısından ele alınmasına yöneliktir. Ayrıca Marksist teori konusunda ÇKP tarafından öne sürülen iddiaları, ÇKP'nin bazı temel tezleri gözönüne alınarak incelenmektedir.

Çeviri yazılarından ilki, Padoul'un Çin Halk Cumhuriyet'inin ekonomik yapısı üzerine bir gözlem. İkincisi Norveç'deki ÇKP yanlısı örgütlerin iç yaşantısını konu alan bir inceleme yazısı. Sonuncusu ise, bir Sovyet yazarının ve Türkiye'deki «Maoist» gruplar üzerine. Her üç yazı hakkında «çeviriler» bölümünde ayrıntılı açıklamalar yapılmaktadır.

Görüleceği üzere, yeralan yazılarda Çin'e ayrılan pay daha fazla. Bu kısmen Çin'in daha az biliniyor olmasından, kısmen de bu ülkenin «ideal model» olarak sunulması yanında bununla çelişir iddiaların da yaygın oluşundan ileri gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin tarihî deneyi ve haldeki durumu, daha ilerideki sayılarımızda konu edilecektir.

Bu arada geçen sayımızdaki matbaa hatalarından ötürü okurlarımızdan özür dileriz. Düzeltme listesi 17. sahifededir.

Bu sayıya özgü olmak üzere, dergimizin fiatını 15 TL. olarak koymak zorunda kaldık. Okurlarımızın anlayış göstereceğini umuyoruz.

Birikim

"Çatışma," Türkiye ve Marksist Teori

Sovyet-Çin çatışması son günlerde olağanüstü bir şekilde şiddetlendi. Çatışmanın uluslararası şiddetine paralel olarak, kavganın Türkiyedeki yansıması da birdenbire Türkiye solunun bütün sorunlarını geri plâna iterek sosyalistler arası ideolojik tartışmanın birinci maddesi haline geldi. Solun uluslararası bölünmelerinin her ülkede yansımasını bulması doğaldır. Türkiye'de de, dünyadaki farklı sosyalizm anlayışlarının temsilcileri vardı şimdiye kadar. Ancak, şimdi, Sovyet-Çin çatışması sosyalizmin dünya çapında bir buhrana girmesine yol açabilecek ölçüde dal budak saldığı içindir ki, çatışmanın Türkiye'ye yansıyan uzantısı da olabildiğine şiddetlendi. Buhranı, Türkiye sosyalistlerini, tartışacak pek çok şeyleri, tartışmadan öte, yapacak pek çok şeyleri olduğu bir anda yakaladı. Bunu, Türkiye sosyalizminde büyük önemi olan birçok şeyin biçimlenme anı olarak niteleyebiliriz. İşte böyle bir anda, dış sorun, son derece önemli iç sorunları neredeyse unutturur bir kesinlikle, günün konusu oldu. Ama tarih zaten hiçbir zaman bizim boş vaktimizi beklemez. Şu halde şimdiki an, iç ve dış sorunların iç içe, üst üste düğümlendiği yumağı tek bir darbeyle kesip çözümlemeyi gerektiren bir andır. Tarihte böyle dönemler zaten «iç» ve «dış» ayrımlarını bir anlamda yapaylaştırırlar.

TÜRKİYE'NİN ÖZEL DURUMU

12 Mart deneyi sosyalistler için önemini hâlâ koruyor. Yalnız Türkiye sosyalistlerinin kendi geçmişleriyle hesaplaşmalarını zorunlu kılan bir dönem olarak değil, Türkiye'nin tarihinde çok önemli değişikliklerin su yüzüne vurmasını sağlamış, bazı tarihî eğilimleri sona erdirmiş, eşit derecede önemli başka tarihî eğilimlerin hız almasına yol açmış ve genel olarak bütün toplum yapısında köklü ve kalıcı değişiklikler yaratmış bir olay olarak. Öyle ki, 12 Mart sonrası Türkiye'nin iktisadî, siyasî ve ideolojik etkinlik alanları öncekilerden radikal biçimde farklı yeni yaklaşımlar gerektiriyor.

Türkiye sosyalistleri bu olayın çeşitli görünümleri arasında, gene bu olayla belirlenen, fakat kökü şüphesiz daha eskilere dayanan bir kesin tarihî zorunluğa cevap verme durumundalar: **bu, Türkiye işçi sınıfının bağımsız politik hareketinin teorik ve pratik platformunun kurulması sorunudur.** Öteki bütün sorunlar, bu temel sorunun verdiği genel perspektif içinde incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Türkiye işçi sınıfının tarihî potansiyeli, şimdiye kadar yeterince değerlendirilmedi. İşçi sınıfı sosyalizmin temeli olduğu için bütün Türkiye sosyalistleri Türkiye proletaryasının **sözünü ettiler.** Bütün fraksiyonlar, işçi sınıfının gerçek temsilcisi olduklarını iddia ettiler. Ama işçi sınıfı için söylenenler, işçi sınıfı temsilciliği iddiaları hep **işçi sınıfının dışında** yapıldı. Sosyalist aydınlarla işçi sınıfı arasında, bu çeşitten sözleri bir **formalite edebiyatı** olmaktan çıkaracak tarihî buluşmanın köprüsü kurulamadı.

12 Mart dönemi, çeşitli özelliklerinin yanısıra ve hepsinden önce, işçi sınıfının varlığının nesnel olarak ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemden önceki tarihî olayları, bir tesbihte dizili boncuklar gibi birtakım eşdeğer olgular olarak değil de, **gerçek etkililik çaplarına** göre, yani tarihi yönlendirmekteki önemlerinin hiyerarşik kademelenmesine göre değerlendirdiğimizde, 12 Mart rejiminin gerisinde yatan mantığın büyük ölçüde 16 Haziran olayına göre belirlendiğini görürüz. 16 Haziran'ın düşündürdükleri bütün 12 Mart dönemini etkilemiş, ama sanki bir yeraltı ırmağı gibi, derinden derine etkilemiştir. 12 Martın fiilen sona erdiğinin manifestosu olan 1973 seçimlerinde de işçi sınıfı varlığını ve etkisini, bu sefer daha değişik bir biçimde, yeniden kanıtlamıştır.

Böylece Türkiye işçi sınıfının bağımsız politik hareketinin teorik ve pratik platformunun kurulması sorunu, şimdiye kadar olduğundan çok daha âcil bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Ve şimdi herkesin bu büyük potansiyel üstünde hesapları vardır. İşçi sınıfının ekonomik mücadele örgütleri olan sendikaların yöneticilerinin kendi hesapları vardır. «Sosyal-Demokrat» Cumhuriyet Halk Partisi'nin, onun solunda yer alan sosyalist partilerin ve hattâ partileşmemiş grupların gerek işçi sınıfıyla, gerekse onun ekonomik örgütleriyle ilgili hesapları vardır. Dağınıklığın sayılabilecek çeşitli dezavantajları bir yana, bütün bunların olumlu yanı, Türkiye sosyalistlerinin çoğunun işçi sınıfıyla bağ kurmayı artık hayatî görev saymaları, bu bağı kendi varoluş koşulları olarak görmeleridir. Böylece, Türkiye sosyalizmi işçi sınıfı sosyalizmi olarak varolma aşamasının eşiğine dayanmıştır. Sorun, bu eşiği **çok sağlam** bir adımla aşmaktır.

Bu noktada, Türkiye'de —dünyada da benzerleri olan— belirli tarihî akımların sonucu olarak bugün de yaşayan bazı küçük burjuva yönsemlerinin varlığı ciddî bir sorun yaratıyor. Çağ-

daş dünyada sosyalizmin prestiji, çeşitli küçük burjuva ideolojik-politik çizgilerinin «sosyalizm» adı altında yeşermesine yol açıyor. Sosyalizm kendi işçi sınıfı temelini koruduğu ölçüde, bu gibi akımlar bir tehlike olmadığı gibi, hattâ zaman zaman yararlanılacak bir imkân bile olabilir. Ama Türkiye gibi, **sosyalizmin işçi sınıfı arasında köklü bir geleneği olmayan bir ülkede, sosyalizmde işçi sınıfı temelinin korunmasını güçleştirebilir.**

Türkiye'deki küçük burjuva sosyalizminin bu açıdan geçerliği olan bir özelliği, kendini «marksist» bir ideoloji olarak koymakta ısrar etmesidir. Neyin ne olduğu, tarihî deney zenginliği nedeniyle daha açık seçik görülebilen Batı dünyasında kendi gerçek adıyla iş görecek pek çok akım burada kendini Marksizm olarak görmekten vazgeçmiyor. Öyle ki, Sosyal-Demokrat kesim içinde kalan «sol» bile, özellikle tabanda, militan düzeyinde, Leninizm'inden koparılmış bir Marksizm'i savunabiliyor. Marksizm'le bir ilgisi bulunmayan çeşitli anarşist hareketleri de bu arada sayabiliriz. Ne var ki bunlar, gerçek niteliklerini biraz da proletarya hareketine karşıtlıklarıyla belli ederler. Dekambrist hareketin veya Narodizm'in ne olduğunun tam anlamıyla açıklanması için de Lenin'in partisi gerekli olmuştu.

Dolayısıyla denebilir ki Türkiye'de de birçok küçük burjuva sosyalizmi türü, işçi sınıfı hareketine sahip çıkmaya çalışacaktır. Üstelik bunu, kendi sosyalistliğine içtenlikli bir inançla yapacaktır. Bu gibi hareketlerin bir özelliği, işçi sınıfı devrimciliğini **sözde** sonuna kadar savunmalarıdır. Sosyalizmin ne olduğu Sovyet-Çin çatışması yüzünden bugün **dünya çapında** adamakıllı bulanıklaşmış bir hale gelirken, bunların ideolojide alabildiğine keskin proleterlikleri yanıltıcı olabilir. İşçi sınıfının kendiliğinden rasyoneli, gerçek politik bilinç düzeyine çıkmadan da bunların tersliğini kavrayabilir. Yanıltıcılık, işçi sınıfı içinde olmayı henüz başaramayan küçük burjuva kökenli «kitabî» devrimciler için tehlikeli. «Daha devrimci» bir seçme yaptığına içtenlikle inanarak küçük burjuva devrimciliğinde karar kılabilecekleri için.

Devrimcilerin genellikle işçi sınıfı **adına** ve işçi sınıfı **dışında** sosyalizmi tartıştıkları bugünkü ortamda, nesnel proleter çizgisi içinde kendine yer bulamayan fraksiyonların büyük bir şevkle Sovyet-Çin çatışmasına sarılmalarını doğal karşılamak gerekiyor. Çünkü bu, burada ayağı yere basmayan gruba uluslararası bir konum sağlayacaktır. Kendi «doğru» devrimciliğini, uluslararası çatışmanın terimleriyle açıklamak imkânını bulacaktır. Bu uluslararası çatışmada tarafların temsil ettikleri genel çizgiler, Türkiye dinamiğinin yarattığı benzer çizgilerle çakışacaktır.

İdeolojik bildirilerinde işçi sınıfı devrimciliğini en keskin biçimde savunanların ve başkalarını özellikle işçi sınıfı çizgisinden **sapmakla** suçlayanların (çünkü şimdi herkes birbirini **bununla** suçluyor) gerçekte ne olduklarının en sağlam göstergesi tabiî her zaman olduğu gibi pratiktir. Geçmişte belli bir dönemde yoğun bir proletarya edebiyatı görünümü altında ve işçi sınıfı bilimi adına «cuntacılık» önerilmişti. Bundan daha trajik bir olay da, sonunda cuntayla sosyalizme varılamayacağını kavrayan, küçük burjuvazinin öncü olamayacağını nihayet anlayan insanların, asıl bunu anladıktan sonra farkına varmaksızın cuntanın kucağına düşmeleriydi. O zaman da öznel niyetle nesnel gerçekliğin ayırıcı ölçütü pratik oldu.

Burjuva ya da küçük burjuva dünya görüşünden yola çıkarak küçük burjuva sosyalizminin şu ya da bu biçiminde karar kılan ve işçi sınıfı hareketini bu çizginin kuyruğuna takmak isteyenler bugünkü ortamda cunta tekerlemelerini yeniden piyasaya sürmekte güçlük çekeceklerdir. Ama bugün de işçi sınıfı hareketini Sosyal-Demokrasi'nin yedeğine almak, ya da köylülüğün gerisine çekmek gibi çabalar vardır. Bunların nesnel temelleri bugünün Türkiye'sinde vardır. İşte Türkiye'nin toplumsal yapısının belirlemeleri içinden kaynaklanan bu çeşit hareketler, uluslararası Sovyet-Çin çatışmasının dünya sosyalizminde yarattığı aktüel biçimlenişlerden yararlanarak işçi sınıfının bağımsız politik hareketinin kurulmasını sabote edecek, ya da uluslararası tartışmanın kendilerine verdiğini iddia ettikleri konumu öne sürerek işçi sınıfı hareketine sarkmak isteyeceklerdir.

TAVIR ALMA SORUNU

Yakın zamana kadar dünya sosyalistlerinin çoğu Sovyet-Çin çatışmasında belirgin bir tavır almaktan kaçınmıştı. Tavır almayı ertelemişti. Bu davranışın temelinde yatan düşünce, çatışmanın geçici olduğu düşüncesiydi. Sosyalizm içi bir bunalımın bu kadar kalıcı ve zararlı olabileceğine inanmak istemiyordu çoğu sosyalist.

Bu arada, Vietnam'ın özel durumu bu konuda «Ho Şi Minh» tavrı adını alan ve çok kişinin işini kolaylaştıran bir tutum yarattı. Sıcak savaş içinde iki sosyalist ülkeden de vazgeçemeyeceği yardımlar gören (ve iki ülkenin de vazgeçemeyeceği bir savaşta önderlik eden) Ho Şi Minh, Sovyetler'le Çin arasındaki sorun hakkında fikirlerini dile getirmek istemedi.

Vietnam için tek mümkün çözüm olan bu tutum o dönemde başka yerlerdeki sosyalistler için de bir ölçüde geçerli olabilirdi. Ama bugün böyle bir tavır mümkün değildir.

Değildir, çünkü yalnız ideolojik düzeyde dahi işin şakası kalmamıştır. Çin'in Sovyetler'e yönelttiği revizyonizm suçlaması, kapitalizmin yeniden kurulması ve sosyal-emparyalizm aşamalarından geçerek, bugün Sovyetler Birliği'nin «Nazi» olduğu iddiasına gelip dayanmıştır. Sovyetler bu ölçülere varmamakla birlikte Çin olayını Marksizm dışı bir eğilim olarak değerlendirmektedirler.

Ama bunlardan daha önemlisi, çatışmanın,

dünya sosyalistlerinin sempatisini kazanmaya yönelik ideolojik saldırılar aşamasını geride bırakıp doğrudan doğruya siyasî eylem çizgisine inmesidir. Tıpkı bir sosyalist ülkeyle bir emperyalist ülke politikaları gibi karşıtlaşabilmektedir. Bu durumun yarattığı **politik** ve **teorik** sonuçlar karşısında dünya sosyalistleri tarafsız ve tavırsız kalamazlar. Dolayısıyla, bir tavır olmaktan çok tavırsızlığın **özürü** demek olan «Ho Şi Minh» tavrı çatışmanın bugünkü aşamasında geçersizleşmiştir.

Hayatın temel ilkesi «çelişki» olduğuna göre, sosyalist hareketin de çelişkisiz ilerlemesi düşünülemez. Nitekim şimdiye kadar sosyalizm tarihinde pek çok çelişki görülmüştür, bunların bazıları büyük buhranlar haline de gelebilmiştir. Simdiki buhran, gerçi bunların en önemlisi gibi görünüyor, ama bunun da nedeni sosyalizmin bugün her zamankinden daha büyük bir güç olmasıdır. Dolayısıyla buhranın büyüklüğü bizi karamsarlığa düşürmemelidir. Her çelişkinin çözümü önceleri tahmin edilemeyen ilerlemelere yol açar. Bugünkü somut çelişki ve yarattığı bunalım için de aynı kuralın geçerli olduğuna inanıyoruz.

Buhran bu anlamda geçicidir, ama buhran aynı zamanda bugün için somut bir gerçekliktir. Bu somut gerçeklik karşısında da tavır almak gerekir. **Birikim**'in bu sorun karşısında tavrını açıkça belirtelim: çatışmada birini haksız bulmak, bir sapma tesbit etmektir. Ancak biz bu çatışmada sözkonusu olacak sapmaların, bir toplumu alıp sosyalizmin dışına taşıyacak güçte olduğuna inanmıyoruz. Dolayısıyla çatışmadaki tarafları Marksizm **içinde** görüyoruz. Bu ihtiyat payını bıraktıktan sonra: Çin'in başlattığı ve başka ülkelerde Çin yanlısı örgüt veya grupların sürdürdüğü anti-Sovyetik kampanyanın bugün çok tehlikeli yerlere vardığına inanıyoruz. Çin'in Sovyetler'i geriletme çabasının dünyanın birçok yerinde «sosyalizmin kuruluşu» nu geriletmeye yönelik bir mücadele haline geldiğini gözlemliyor ve bundan endişe duyuyoruz. Çin yöneticilerinin Sovyetler'i Marksizm'den sapmakla suçlarken kendilerinin Marksizm'den uzaklaşabildiğini görüyoruz. Çin'in saldırısının **üslubuna** da, **içeriğine** de katılmıyoruz.

Birikim'i okuyanlar, bu derginin sorunlara reçete niteliğinde hazır ve yüzeysel cevaplar sunma çabasında olmadığını, doğru cevaba varmak için önce **doğru soruları** sormaya çalıştığını bilirler. Bu sayı da aynı amaçlarla hazırlanmıştır. Amacımız bugünkü son derece duygusal tartışma ortamının küfürleşmeye ve yumruklaşmaya dönüşen sloganları yerine daha nesnel bir temel ve daha geniş bir perspektifle tartışamaya yardımcı olmaktır.

DUYGUSAL TAVIR — POLİTİK TAVIR — TEORİK TAVIR

Marx ve Engels, Almanya'nın toplumsal gelişmesini anlatırken, Almanya'nın Avrupa'daki iktisadî-politik gelişmeyi gerçekte yaşamadığını, bütün bunları felsefede yaşadığını söylemişlerdi. Buna dayalı bir benzetme yaparak diyebiliriz ki felsefe geleneği de pek güçlü olmayan Türkiye, sosyalizm tarihini küfürleşmelerde yaşadı. Hiçbirimiz Lenin'in taşıdığı sorumluluğu taşımadık, ama «oportunist» kelimesini en az onun kulladığından on kat fazla kullandık; Mao'nun temsil ettiklerini de temsil etmedik, ama ondan daha sert konuşmak için elimizden geleni yapıyoruz. Bu duruma bakılarak denilebilir ki, sosyalizmde temsil yeteneği ve sorumluluk ile küfürbazlık ters orantılı olarak gelişiyor.

12 Mart'ın bütün sola birden vuran darbesi, daha önceki küfürleşmeleri azaltmış, fraksiyonlar arası **tezvirat** durulmuş, herkes başkasını dinlemeye önem verir olmuştu. Ama sonradan, özellikle birkaç grup fırtına estirmeye başladı. Sosyal-emperyalizm tartışmasıyla birlikte diyalog imkânları yeniden koptu, küfürleşme, teorik tartışmanın yerini almaya başladı.

Toplumsal oluşumları anlamak ve anlatmak için bilimin tanımladığı kavram ve terimlerin içeriklerinin kavranması, biraz da bu oluşumların yaşanmasına bağlıdır. Bu olaylar yaşanmaz ya da bambaşka olaylar, bu kavramlarla anlatılan olaylar oldukları sanılarak yaşanırsa, kullanılan terminoloji anlamsızlaşabilir, hattâ gülünçleşebilir. Örneğin, on, on beş öğrenci kökenli devrimci kendini halkın öncüsü sayar, sözgelimi «halk savaşı» yaptığına inanırsa, «öncü» ya da «halk savaşı» gibi kavramların herhangi bir ciddî içeriğe sahip olması imkânsızlaşır. Ne yazık ki Türkiye'de sosyalistlerin bir kısmı böyle anlamsızlaşmış kavramlarla tartışmayı bir alışkanlık haline getirdiler.

Sosyal-emperyalizm konusunda saldırıyı başlatan ve bu anlamda inisyatifi ellerinde tutan gruplar terminolojiyi böyle bir yöntemle kullanmakta ustalık kesbetmişlerdir. Ama devrimcilik anlayışının nesnel sınıf ölçütleriyle değil de, kahramanlık ve benzeri bireysel değerlerle belirlendiği Türkiye'de onların bu konuşma yöntemleri, hitap ettiği duygusal-ideolojik bilinçlilik biçimleri yüzünden bir hayli etkili de olabiliyor.

Bu grupların üyeleri Sovyet - Çin çatışması karşısında tavır alma sorununu, devrimci «olmak ya da olmamak» arasında bir seçme yapma sorunu gibi koyuyorlar. Devrimciliğin ve revizyonizmin tanımını yapma ayrıcalığını da elden bırakmadıkları için, sorunu kendi koydukları biçimde görmeye ve buna göre seçme yapmaya bizi zorluyorlar. Böylece bir ikilem karşısında kalıyoruz. Henüz çok kesin bir tavrı olmayanlar, sorunu daha iyi anlamaya çalışanlar, her iki ülkeyi de sosyalizm **içinde** ele almak isteyenler bu şiddetli saldırı karşısında bir çeşit paniğe kapılıyor. Çünkü suçlamalar gittikçe ağırlaşarak birbirini kovalıyor ve devrimciliğin işçi sınıfının hareketi içinde nesnel olarak ispatlama imkânından yoksun olanlar, **kelimelerden** korkuyor. Revizyonizmle, oportunizmle, ihanetle suçlanma-

nın mânevî şantajı karşısında yılıyor. Bütün bunlar, ciddî tavır almak bir yana, tavır almanın ne demek olduğunu anlamayı bile güçleştiriyor.

Oysa bu koyuş biçiminin temelinde bir aldatmaca yatmaktadır. Sosyalizme geçiş yolu, sözgelimiz İstanbul-Ankara arasındaki demiryoluna benzetilemez. Haydarpaşa'dan kalkan her tren Ankara'ya aynı raydan gider ama sosyalizm-öncesi bir toplumdan sosyalizme gitmek için böyle bir «tek yol» yoktur. Her toplumun varolan yapısı ve ayrıca geçişi yaptığı anda uluslararası konjonktürün ona empoze ettiği konum, sosyalizme geçişinin biçimini belirler. Bu yol içerisinde kısa vadede sapma gibi görünen eğilimler uzun vadede zorunlu ve yararlı uygulamalar olarak ortaya çıkabilir. Bu sorunu biraz ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Burada belirtmek istediğimiz nokta şu: Sovyetler Birliği veya Çin, sosyalizmin ya da sosyalizme geçişin **mutlak modelleri** değildir. Dolayısıyla bugün ikisi arasında yapacağımız seçme, seçtiğimizin sosyalist, ötekinin ise sosyalizm dışı olduğu anlamını içermez. Bu seçme, politik bir seçmedir. Sosyalizme geçiş yöntemi konusunda, iki büyük sosyalist ülke arasında bir anlaşmazlık çıkmışken, bu anlaşmazlık dünya politikasını derinden etkilerken, bizim izlemeyi seçtiğimiz yol bakımından kendimize, sosyalizm anlayışımıza uygun taraftan yana alacağımız **politik** tavırdır. Bu politik tavır, kabul ettiğimiz sosyalizm modeline göre belirlenecek olan **teorik tavrımızdan** farklı olacaktır.

Bir başka söyleyişle, Sovyetler'le Çin arasında bugün çıkan çatışma, sosyalizm için, yalnız bu ikisinin anlaşmazlığıyla açıklanamayacak bir bunalım yaratıyor. Bunalımın çözümü, bu ülkelerden birinin önerdiği yolu aynen benimsemekle bulunamaz. **Çözüm, bugün varolan kutuplaşmanın içinde değil ötesindedir. Teorik tavrımızı belirleyecek olan da, işte bu, bugünkü kutuplaşmanın ötesinde açılan perspektiftir.**

Şu halde sorunu şöyle koyabiliriz: Bugün sosyalizm içinde önemli bir bunalım çıkmıştır. Bunalımın çevresinde odaklaştığı çelişki aşılması gereken somut bir gerçeklik olduğu için bu konuda tavır almayı erteleyemeyiz. Bu tavrımızı da politik bir değerlendirmeye dayandırmamız gerekir. Öte yandan, bu çelişki karşısında alacağımız politik tavır, bizi kendimiz için uygun gördüğümüz sosyalizm modeli konusunda bağlamaz ve gene bu tavır, iç ve dış sorunlar karşısında eleştiri hakkımızı elimizden almaz.

SOSYALİZM MODELİ SORUNU

İki büyük sosyalist ülkeden birini sosyalizmin tek ve mutlak modeli olarak kabul etme eğilimi **çizgisel tarih anlayışının** bir ürünüdür. (Bu konu **Birikim**'in Marksist Tarih anlayışıyla ilgili 3. sayısında işlenmişti). Oldukça katı bir dogmatizm içeren bu görüş, şimdiki tartışmada, görünüşte bir yanın mutlak doğruluğunu savunurken, bu mutlakçı tutumu yüzünden, verilerinde yanıldığı zaman karşıt kutbun mutlak doğru olacağı inancını da içerir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, sosyalizme geçişini yapan bir ülkenin izleyeceği yolu belirleyen etkenler iki ana başlık altında toplanabilir. Birincisi içsel tarihî koşullardır. Geçişi sağlayan ittifakların niteliği ve ittifak içindeki ögelerin görece kuvvet oranları, ülkeye özgü altyapı koşulları ve üstyapı belirlenmeleri bu içsel tarihî etkeni meydana getirir. Bu karmaşıklığa ek olarak, bir de bu ögelerin **eşitsiz gelişmesi** durumu vardır. İkici ve belki daha da önemli etken ise dışsaldır. Sözkonusu ülkenin geçişini yaptığı andaki uluslararası konjonktürün dünya dengesi ülkeyi belli bir siyaset izlemeye zorlar. Zamanla, içsel ve dışsal koşulların getirdiği zorunluklar birleşir ve birbirini diyalektik olarak etkilemeye başlar.

Burada önemli olan sistem olarak sosyalizm ve emperyalizmin dünya çapında kurdukları dengedir. Emperyalizm dünya çapında ortadan kalkıncaya kadar, ya da tersine söyleyişle, sosyalizm dünya çapında kuruluncaya kadar, sosyalist sistemin bütün kurumlarını alabildiğine geliştirmesi beklenemez. Gücünün büyük kısmı düşman sisteme karşı kendini savunmaya, onunla mücadele etmeye ayrılacaktır. Ve bu ölüm kalım savaşını düşmanın dikte ettiği yasalara göre yürüteceği için, dünya politikasının şimdiye kadar bilinen manevralarından fazla bağımsız hareket etmesine imkân yoktur.

Bu bakımdan, sosyalizme geçişini erken yapmış ülkelerin, erken geçişin avantajlarının yanısıra, dezavantajlarını da yaşamaları gerekir. Tarihin bir paradoksu sonucu, avantajları daha sonra sosyalist olan ülkelere yarar — hattâ dezavantajları da, başka ülkelerin avantajı olabilir, ama kendileri bu dezavantajları sonuna kadar yaşamak durumunda kalırlar.

Sovyetler Birliği bu açıdan bir anlamda tarihin yükünü yüklenmiş bir ülkedir. Bu nedenle, üç beş gün önce şu ya da bu ülkede devrimci olmaya karar vermiş bir delikanlının, okuduğu iki üç propaganda broşürüyle fırlayıp «Sovyet Sosyal Emperyalizmi»ne karşı savaş naraları atması tarihin acı bir ironisidir.

Gelgelelim, şu yaşadığımız günlerde, sosyalist sistemle emperyalist sistem arasında kurulu dünya dengesi artık sosyalizmden yana dönmeye başlıyor. Kapitalist sistem emperyalist aşamaya geçmekle iç çelişkilerini dünyaya ihraç ederek bir süre rahatladı, ama bunun sonucunda kapitalizmin çelişkileri bütün dünyanın çelişkileri haline geldi. Kapitalizm, devrimi kendi bünyesinden uzaklaştırmak isterken bütün dünyayı bir devrim alanına çevirdi.

Önümüzdeki dönemlerde çeşitli geçişler olacaktır. Yakın zamanda Hindiçini bütünüyle kapitalist sistem içinden çıktı. Portekiz herkesi heyecanlandırmakta devam ediyor. İspanya ihtimali, çemberin Avrupa'nın kıyı alanlarında daralma-

ya başladığının kanıtı. Afrika'da, Portekiz kompleksine bağlı olarak önemli olaylar başlıyor. Sosyalizm, yeni atılımlar arifesinde. Ama bunları büyük ölçüde etkileyen bir de bunalım var sosyalizmin başında.

Geleceğin sosyalizm için iyi günler getireceğini oldukça somut bir biçimde tahmin edebiliyoruz. Sözkonusu bunalımın çözülmesi bunu kolaylaştırabilir, ya da onun dışındaki bazı olaylar bunalımı çözebilir. Burası henüz karanlık. Yalnız şu var ki, bundan sonra olacaklar önümüzde yepyeni perspektifler açabilecektir. Sosyalizmin, dünyada varolma kavgası verirken uyguladığı zorunlu yöntemlerle büyük ölçüde belirlenen modeller, o modellerin sahibi ülkeler tarafından da aşılabilecektir. Teorik tavrımız bu nedenle geleceğe açık olmalıdır.

SOVYET MODELİ

Lenin, ölünceye kadar, Avrupa'da devrim olacağından umudunu kesmedi. Ancak, Sovyetler Birliği'nin temel sorununun kendi bünyesi içinde sosyalizmi kurmak ve güçlendirmek olduğu inancındaydı. Lenin'den sonra bu sorun büyük Stalin - Troçki kavgasının odak noktası oldu. Bizce Stalin bu kavgada haklıydı. Ama, belki kendi sandığının ötesinde de haklı çıktı. Çünkü aslında Stalin de Avrupa'da devrimi o kadar uzak görmüyordu. Aslında, Stalin - Troçki kavgasının konusunu başka kaynaktan öğrenip tartıştıkları metinleri sonradan okuyan insan bir bakıma şaşırabilir, çünkü Stalin hiçbir zaman Avrupa'da devrim uzakmış gibi konuşmaz. Troçki de Sovyetler'de sosyalizmin kurulmasını önemsiz saymaz. Ama bu, büyük tarihî dönemeçlerin gereğidir. Kavga, uzaktan bakıldığı zaman belli belirsiz seçilen bir nüans üzerinde kopar. Ama bu nüans, bütün bir gelecek tarihi üstünde taşımaktadır.

Sovyetler Birliği, Stalin'den sonra da, Avrupa'ya birinci derecede önem vermekten vazgeçmedi. Bunda, Komintern'in yapısının da payı olabilir. Öte yandan, bu Avrupa'ya dönük ilginin, gene Stalin zamanında Çin'deki gelişmeye karşı takındığı kayıtsız tavırda da rolü vardır. Sovyetler Birliği az gelişmiş ülkelerin sosyalizm için bir potansiyel olmasından önce kendi rejimini ve uluslararası dayanışmasını kurmuştu.

Kendisi de, sorunları da büyük bir ülkeydi Rusya. Sosyalist devlet bu büyüklüğü devraldı ve karşılaştığı bütün güçlüklere karşın dünya politikasında büyük oldu. Başlangıçtan bugüne yapılabilen ve yapılamayan her şey hesaplandığında, Sovyetler'in başarıları muazzamdır. Ama bu «yapılabilen»le «yapılamayan»ı birbirinden soyut bir biçimde ayıramayız. Yapılabilenler, yapılamayanlar pahasına yapıldı. Bugünkü politik konjonktürde, Stalin, yapılamayanların sorumlusu oluyor. Aslında ona yüklenen suç, büyük ölçüde, Rusya'nın Sovyetler'den aldığı intikamdır. Ama bugünkü Sovyetler'de eleştirdiğimiz hemen her konunun başlangıcını Stalin'de buluruz — ve aynı şekilde, bunların **eleştirisini** de çoğu zaman gene Stalin'de buluruz. Bugün Çin'in Stalin'e sahip çıkması da bir başka şaşırtıcı olay. Çünkü başından beri Mao'yu köylü devrimcisi olarak küçümseyen, Çin devrimini sonuna kadar ciddîye almayan kişi de Stalin'dir. Ne var ki Çin, kavgasını bugünkü Sovyetler'e karşı yürütüyor. Karşı olduğu Sovyetler'i, dün övdüğü Sovyetler'den ayırmak için politik bir dönüm noktasına ihtiyacı var. Bu nedenle Kruşçev'in Stalin'i eleştirme kampanyasını, Sovyetler'in «revizyonisletşme» anı olarak tesbit etmekte **taktik** bir yarar görüyor. Güncel kaygılara dayanan politik tavırlar hâlâ teorik açıklamalardan önce geldiği içindir ki Stalin bugün de tarihin bir bilmecesi olarak kalıyor.

Kruşçev'in sosyalizmle «gulaş»ı bir arada anan talihsiz cümleleri bir dönemeci işaretliyordu. Ama bu, Stalin politikasından **geriye** doğru bir dönemeç mi, yoksa **ileriye** doğru bir dönemeç miydi? Bizce bu, Stalin politikasının devamıydı. Çünkü tek ülkede sosyalizmin kurulması demek aynı zamanda zorunlu olarak bütün ağırlığı **üretimi artırmaya** vermek demekti. Üretimi artırmak ise, belli bir süre sonra ister istemez **tüketim** sorununu gündeme getirecekti. Çünkü her iki dönemde de **ekonomizmin** varlığı kendini duyurur.

Ama **ekonomizm** de, tek ülkede sosyalizm programının zorunlu uzantısıydı. Bunun, diyalektik bakımdan anlaşılmayacak bir yanı yoktur. Politikada belli hedeflere varmak için belli riskler göze alınır. «Tek ülkede sosyalizm» zaten başından beri, adının akla getirebileceği gibi, uluslararası kaygılardan uzak olarak yapılmış bir seçme değildi. Uluslararası dayanışmanın belki biraz dolaylı, ama en gerçekçi garantisi olarak düşünülmüştü. Bugün varılan sonuç, bu teşhisin yanlış olmadığını gösteriyor. Sovyetler Birliği bugün ileri teknolojik düzeyiyle, nükleer silâhlarıyla, uzay çalışmalarıyla ve uluslararası ilişkileriyle, sosyalizmin **fizik** gücünün belgesidir. Hattâ, gerçekçi düşünecek olursak, «çelişki kırlardadır» tezinin geçerli olabilmesi de önemli ölçüde Sovyetler'in bu durumuyla, bir de Avrupa solunun etkisiyle mümkün olabilmiştir. Çünkü dünya dengesi bu şekilde kurulmuş olmasa, emperyalistler az gelişmiş ülkelerin kurtuluş savaşlarına karşı çok daha ezici, dolayısıyla kurtuluşu geciktirici yöntemler kullanabilirlerdi.

Gelgelelim, Sovyetler'in bu muazzam gelişmesi de belli bir eşitsizliği içinde barındırır. Üretici güçlerin gelişme düzeyiyle, üretim ilişkilerinin **sosyalistçe** düzenlenmesi arasında belli dengesizlikler olmuştur. Sosyalizm için temel bir zorunluk olan üretimi artırma ve dünyaya bu şekilde örnek olma sorunu, Kruşçev'in adı geçen konuşmasında olduğu gibi, sosyalizmin bütününü sosyalizmin iktisadî üretimiyle özdeşleme eğilimlerine yol açmıştır. Sosyalizmin bugün vardığı aşama, bu eşitsizliklerin de ortadan kalkmasını gerektiriyor. Çünkü bugünün dünyası, sosyalizmi

yalnız bir **kalkınma yöntemi** gibi görmek istemiyor.

«YOKSULLUK» SORUNU ve ÇİN MODELİ

Bilimsel sosyalizmin kurucularının yaşadığı dönemde sefalet büyük bir sorundu. Sefalet, her toplum biçiminde «sosyal adalet» düşüncelerine yol açar. O dönemde de, sefaleti giderme çareleri arayan kişiler vardı. Bunları biz, «**utopik** sosyalistler» olarak tanıyoruz. Ama Marx ve Engels sosyalizmin bilimini kurar ve işçi sınıfını geleceğin mimarı olarak görürken, analizlerini «sefalet» ölçütüne dayandırmadılar. Sadece, burjuvazinin özgürlük ve refah masallarının ikiyüzlülüğünü sergilemek için proletaryanın sefaletini bütün ayrıntılarıyla anlattılar. Marx ve Engels işçi sınıfının **niçin** devrimci olduğunu anlatırken, kollektif emekten, planlı ekonomiden, işçi sınıfının toplumsal hayatın üreticisi olarak gücünden, örgütlülüğünden, v.b. söz ettiler. Hiçbir zaman, **teorik** bir metinde, işçi sınıfı devrimciliğini yoksullukla açıklamadılar.

Bunun tersini düşünmek, Marksizm'in bütün sistematiğine aykırı olur. Çünkü o zaman işçi sınıfı devrimciliğini, yoksulluk kategorisiyle gelip giden geçici bir nitelik olarak düşünmemiz gerekir. Yoksulluk, özellikle buhranlarla gelen yoksullaşma, işçi sınıfının devrime yürümek üzere başka toplumsal tabakalarla zorunlu ittifaklarını kurması için gerekli maddî temeldir. Ama hiçbir zaman işçi sınıfının kendi devrimciliğinin koşulu değildir. Bir başka söyleyişle, işçi sınıfı kendi yoksul olduğu için değil, geniş halk kitlelerinin yoksulluğunu da ortadan kaldırabilecek nesnel güce sahip olduğu için devrimcidir. Devrimcilik, yoksulluktan ileri gelen bir şey olsa, lumpen-proletarya, köylülük ya da tarım proletaryası devrimin öncüsü olurdu.

Aslında bilinen bu gerçeği bu kadar ısrarla vurgulamamızın nedeni, Sovyet-Çin çatışmasının yarattığı ideolojik tartışma ortamında bu yoksulluk sorununun tuttuğu önemli yerdir.

Çin'in Sovyetler'e karşı yürüttüğü kampanyada yoksulluk kategorisinin giderek sınıf kategorisinin yerini aldığını görüyoruz. Çelişkinin kırlara kaydığını bildiren tezin ardında, Avrupa proletaryasının emperyalist sömürüden pay aldığı için devrimci niteliğini kaybettiği inancı yatıyor. Doğrudan doğruya Çin mahreçli olmasa da, Çin tarzı bir devrimcilik modeli çevresinde odaklaşan «Üçüncü Dünya» tezlerinin ortak dayanağı hep budur. Öte yandan, Çin kaynaklı yayınlarda, «ezilen halklar» gibi deyimler «işçi sınıfı» kavramına pek az yer bırakıyor.

Bunu taktik bir sorun olarak kabul etsek bile, bu sefer Çin'in Sovyetler'e yönelttiği eleştirilerde ana motifin gene bu olduğunu görüyoruz. Şöylece sıralayalım iddiaları: Sovyetler emperyalizmle uzlaşıyor, çünkü barış içinde bir arada yaşamaktan yanalar. Bunun nedeni, determinist olmaları. Sosyalizmin, üretici güçlerin gelişmesiyle kurulacağını öneren Bernstein teziyle uyuşuyorlar. Çünkü kendileri yalnız kendi üretimlerini artırmakla ilgileniyorlar. Bu nedenle şimdi üstüne üstlük tüketim düzeyini yükseltmeye merak sardılar. Tüketim bireyciliği kamçılar. Bireycilik kapitalizm yaratır, v.b., v.b. Böylece döngü tamamlanıyor ve Sovyetler, revizyonizmden başlayan bir eğriyi tamamlayarak Nazizm'de son buluyorlar.

Görüldüğü gibi Sovyetler'in ekonomizmine duyulan —tartışmanın başlangıcında kısmen haklı— tepkiyi yansıtan bütün bu iddialar, aslında Çin'in sosyalistleşme süreci içinde karşılaştığı sorunların bir sonucudur. Çin'in yapısı, geleneksel ideolojisi gibi konular üstünde çok durmayalım. Bunlardan daha da belirleyici olabilecek etken Çin'de endüstrileşmenin, dolayısıyla köylülükten proleterliğe geçişin **görece** yavaşlığıdır. Çin'in devraldığı mirasın niteliğiyle kolayca anlaşılırlık kazanan bir durumdur bu. Çin'de işçi sınıfının sayıca azlığı ve sefaletin somut yoğunluğu, sosyalist öğretide yoksulluk edebiyatının dozunu aşırı derecede yükseltmiştir. Dünyanın toplumsal coğrafyasında Çin'in yeri, az gelişmiş Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkileri bu içsel eğilimi körüklemiş ya da ona denk düşmüştür. Dolayısıyla Çin konjontürel zorunluğun kendisine empoze ettiği bu durumu sosyalist düzeyde Sovyetler'e karşı yürüttüğü rekabette bir koz haline çevirmiştir. Ama Sovyetler'e karşı bir **tepki** oluşu, onu Sovyet modelinin yarattığı sorunsal içinde hapsetmiş, bu sorunsalı aşarak gerçek bir sosyalist eleştiri yöneltmesini önlemiştir. Başlangıçta, ideolojik kampanyasında da, bugünkü fiilî politik muhalefetinde de, Çin sürekli olarak Sovyetler'in antitezi olma durumundadır. Kruşçev'in «gulaş» örneğine dönecek olursak, Çin de sosyalizmi «gulaş yememek» olarak tanımlıyor diyebiliriz. Ne var ki bu, Çin'in bugünkü altyapısının ideolojik yansımasının çemberinden çıkamayan bir eleştiri tarzıdır. Çin bugün kendisi pirinç yeme aşamasında olduğu için, «gulaş yeme» ideolojisini gulaşın **tarihen** gerisinde kalan bir perspektiften eleştiriyor.

Çin modelinin, Çin toplumunun yapısından gelen kısıtlamalarına böylece kısaca değindik. Bunlara ve bunların başka uzantılarına son bölümde döneceğiz. Şimdi, Çin'in dışsal konjonktürünün belirlediği dış politika çizgisine bir göz atalım.

DIŞ POLİTİKADA ÇİN ve SOVYETLER

Çin'in Sovyetler'e yönelttiği suçlamalar arasında, Sovyetler'in uluslararası politika düzeyinde devrimci hareketlere karşı olumsuz tavır aldığı iddiası önemli yer tutar. Dünyanın çeşitli yerlerinde birçok devrimcinin Sovyetler'e karşı Çin'e sempati duymasında özellikle bu tartışmanın payı vardır.

Burada da iki ülkenin yapıları ve doldurdukları alan, yaklaşımlarının farklı olmasına yol açı-

yor. Sovyetler Birliği kuruluşundan beri dünyada sosyalizmin sorumluluğu oranında ihtiyatlı olması gereken bekçisiydi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sosyalizm için parlak sonuçları, Sovyetler'i emperyalist blok karşısında çok özgül bir yere itti. Yapılacak herhangi bir hesapsızlık, Sovyetler'i de, sosyalizmi de ve hattâ insanlığı da felâkete götürebilirdi.

Çin'in yaptığı sıçramada bu dengenin yarattığı nisbî rahatlığın hiç şüphesiz payı vardır ve bu gerçek o zamanın Çin belgelerinde de dile getiriliyor. Ama Çin çok uzun bir dönem boyunca dünya politikasında bir sürgün hayatı yaşamaya zorlandı. Böylece, genel politikasını içedönük bir anlayışla inşa etti. Dünya onu tanımadığı için Çin de dünyayı rahatlıkla tanımayabilirdi. Bu nedenle emperyalist kampa düşmanlığını açıkça dile getirdi, dünya ihtilâlini açıkça övdü ve önerdi. Pratikte, dünya devrimci hareketi üstünde fazla bir etkisi olmadığı için, bir yanda Sovyet tehdidiyle, bir yanda kendi iç çelişkileriyle boğuşan emperyalist ülkeler Çin'in bu saldırgan tavrına bir ölçüde sabrettiler. Kore'de sosyalizmin ilerlemesini durdurdular, ama işi fazla ileri götürmediler; götüremezlerdi de. Bunun için çok şeyi göze almaları gerekecekti.

Birleşmiş Milletler gibi bir topluluğun kendine göre bir 142. maddesi olması kaçınılmaz bir zoruniuluktur. Böyle bir topluluk içinde mücadele vermeyi kabul eden sosyalist ülke bu zoruniuğa katlanmayı da baştan sineye çeker. Ama böyle bir topluluk içinde olmayan Çin, 142. maddeyi ihlâl etmekte bir sakınca görmedi. İki sosyalist ülke arasındaki bu konjonktürel farklılık, ideolojik düzeyde zorlanınca, «devrimci Çin» ve «pasifist Sovyetler» imgesini doğurabilirdi.

Bu arada, örneğin 68 olayları sırasında Sovyetler'in bencil detant politikaları yüzünden Fransa'da devrimi engelledikleri gibi iddialar da atıldı ortaya. Ama Fransa'da devrim, sözgelimi Gine'nin sosyalist olmasına benzemez. Böyle bir olay karşısında yer yerinden oynar. Dünyanın bu bölgelerinde serüvenciliğe hiç mi hiç yer yoktur. O ara devrimciliğine soyunurken sonradan kovboyluğa giyiniveren Cohn-Bendit'e mi güvenecekti Sovyetler Birliği ve Fransız işçi sınıfı? Böyle bir durumda çıkacak savaşın hedefi olmaktan alarga duran Çin, devrim açısından savaşın faziletlerini sayıp dökebilir ve Sovyetler'i savaştan kaçtığı için korkaklık ya da ihanetle suçlayabilir. Ama bu iddianın haksızlığını ispatlama zevki de böyle bir serüveni haklı çıkaramazdı.

Çin'in nüans tanımaz devrimci diyalektiği birçok devrimciye hoş geldi. Bu arada, Sovyetler'in Fransa durumundaki tavrından daha güç açıklanabilecek çekimserliklerine haklı olarak içerleyenler de vardı. Çünkü Sovyetler'in kendilerini bir devlet olarak ilgilendiren ilişkilerde, kendilerinden yana olan devrimcileri yüzüstü bıraktıkları bazı durumlar da olmuştur. Politik tavırla, teorik tavır arasında ayrım yapmakta ısrarımızın nedeni biraz da budur.

Gelgelelim, Çin'in Birleşmiş Milletler'e girmesinin sözkonusu olduğu günlerden şimdiye kadar geçen kısa süre içinde, Çin politikasında da öyle değişiklikler oldu ki, daha önceki uzlaşmasız kesin tavrı mutlak bekleyenler için bunların bir hayli şaşırtıcı olması gerekir. Çin, kendi güvenlik alanı içinde gördüğü bölgelerde çıkan olaylar karşısında, Birleşmiş Milletler'de alacağı oyları etkileyecek ülkelerde çıkan olaylar karşısında ve Sovyetler Birliği'ne yakın devrimci hareketlerin varolduğu ülkeler karşısında gerçekten şaşırtıcı tavırlar aldı. Bangladeş olayı Çin'in alışılmış politikasına o kadar ters düştü ki bazı Batılı Çinliler fena halde yanlış tavır alabildiler. Sudan'da Sovyetler'e yakın Komünist Partî'nin üyeleri vahşi bir kıyıma uğrarken Çin Nümeyrî'ye neredeyse tezahürat yaptı. Seylan'daki devrimci hareket (ki ayrıca tartışılması gerekir) için Çu En-lai, aralarına yabancı ajanlar sızmış bir avuç ültra-sol «Guevarist»den söz etti ve Seylan hükûmetine yardım önerdi. Yemen'le kurduğu diplomatik ilişki Dofar'da dövüşen «Maoist» gerillaların iflahını kesti. Bugünün en kanlı faşistlerinden biri olan Pinochet'yi ilk tanıyanlardan biri Çin oldu. İran ve Suudî Arabistan, Çin'in övgüye lâyık gördüğü ülkeler aarsında. Portekiz'deki hareketi köstekleyen unsurlardan biri oranın Maocularıydı. Son olarak da Angola'da, Amerika ile Güney Afrika'nın güttüğü örgütleri destekliyor Çin.

Doğrusu Sovyetler Birliği, ne kadar **«bencil»** olursa olsun, hiçbir uluslararası olayda bu derece pervasız davranmamıştı. Bütün bu tavırların Sovyetler Birliği'nin sosyal-emperyalist bir ülke olarak dünya halklarının baş düşmanı olduğu bahanesine dayandırılması herhalde çok kişiye inandırıcı gelmeyecektir.

Nitekim Çin kısa süre içinde eski prestijini kaybetmeye başlamıştır. Maoist hareketler şimdi dünya çapında geriliyor, desteğini yitiriyor. Bu hareketler birçok durumda —Türkiye'deki gelişme de buna bir örnek— anti-Sovyetizm'den anti-Komünizme kayabildikleri ve politik denge içinde bu işlevi görebildikleri için, desteklenmeleri şimdi başka mihraklara düşebilir. Böylesi, **bugün için,** NATO ile Ortak Pazar'ın faziletlerini anlatan Çin'e de yararlı görünebilir.

Ama bütün bunlara karşın, Çin Halk Cumhuriyeti'nin «Marksizm-Leninizm'in ideolojik ve politik düşmanı» olduğunu söyleyemeyeceğiz. Bugünkü yöneticiler ciddî bir sapma içinde olabilirler, ama Çin Halk Cumhuriyeti bir kere sosyalizme yönelmiştir. Buraya uzun bir halk savaşından gelmiştir. Bu süreçler içinde oluşan nesnel, maddî yapıların, önderlerin öznel iradelerinden daha etkili olduğuna inanıyoruz. Çin devriminin başlattığı süreç geri döndürülemez.

Sovyetler Birliği'ne de aynı mantık içinde bakmak gerekir. Burada da kapitalizmin yeniden kurulması sözkonusu olamaz. İşte bir kapitalizme dayanmayan emperyalizm ise hayal ürünüdür. Kimileri Sovyetler'in kapitalizme geri döndüğünü iddia edebilmek için Fransa'daki Restorasyon gi-

bi, altyapıda herhangi bir değişiklik yaratamayan ve zaten çok farklı koşullarda meydana gelen **politik** karşı-devrim örnekleri veriyorlar. Ama «üretim tarzı» kavramı ciddî bir kavramdır. Bu gibi hafifliklere gelmez.

ÇİN DIŞINDAKİ ÇİN YANLISI GRUPLAR

Bugün Çin'le Çin dışındaki Çin yanlısı gruplar tamamen aynı dili kullanıyorlar. Gene de, aralarında önemli farklar var. Yapısı Çin'i andıran az gelişmiş ülkelerde değilse de, Batı ülkelerinde veya kapitalistleşmede görece ilerlemiş geri kalmış ülkelerde beliren Çinci gruplar sınıfsal karakterleri bakımından oldukça özel bir durum gösteriyorlar. Burjuva ve küçük burjuva katlarından gelmeleri, bunlara karşı olanlarca biraz fazla kullanılan bir özellikleri belki. Sosyalist hareket içinde pekâlâ böyleleri de olur, olacaktır. Onun için, nereden geldiklerinden çok, **oradan nasıl geldikleri** ve **nereye geldikleri** önemli. Oldukça genel bir özellik, kitle içinde örgütlü bir çalışmadan gelmemeleridir. Avrupa'nın Komünist Partileri, biz onları beğenelim beğenmeyelim, kendi ülkelerinin toplam devrimci geleneğinin sahibidirler. Kimisi binlerce, kimisi milyonlarca işçinin sağladığı geniş tabanlar üstüne kurulmuşlardır. Sendikal hareketlerle organik bağları vardır. Maoist gruplar işte bu geleneğin tamamen dışında yer alırlar. Böylece, katışıksız «Goşist» bir temelleri vardır.

Kapitalist dünyanın burjuva ilişkilerinin doyumsuzluğundan ortaya çıkan çeşitli «anti-sosyal» akımlarla bağlantıları vardır. Kılıkları, kültürleri ve düşünce sistemleri bu akımların damgasını taşır. Çin'in köylü devrimcileriyle uzaktan yakından bir benzerlikleri olmadığı gibi, orada başlangıçta Parti kadrolarını oluşturan Çinli aydınlara da benzemezler. Çin'de devrimciler yoksulluğu paylaştıkları için sade giyinir, sade yer içerken, bunlar neredeyse Hıristiyanî bir tavırla, burjuva ailelerinden miras aldıkları sınıfsal günahı bağışlamak istercesine, zorlama bir yoksulluk içinde yaşarlar.

Çin'de **Kızıl Kitap** gibi bir kurumun işlevi açıktır: Büyük çoğunluğu köylü, eğitim ve bilinç düzeyi düşük çok geniş kalabalıklara devrimci düşünceleri en pratik bir biçimde iletebilmek... Mao buna, beyaz kâğıt üstüne devrimci düşünceler yazmak da diyor. Oysa Batılı Maoist'in aynı kitabı kullanış biçimi tamamen farklıdır. O, Batı'nın ağır kültür yüküyle, karmaşık düşünce tarihiyle içinden çıkılmaz bir karalama defterine dönmüş kafasını yeniden ağartabilmek için, düşüncenin karmaşıklığından bıkıp her şeyin ak ve kara olduğu basit bir sistemde rahatlayabilmek için bu kitaba sarılır.

Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama belki de en önemli fark, Çin devrimcilerinin sırtlarında sekiz yüz milyonluk bir ülkenin sorumluluğunu taşımaları. Böyle bir sorumluluk onları eninde sonunda akılcı davranmaya itecektir. Aslında bugünkü davranışlarının da, ne kadar yanlış görünürse görünsün, belli bir sistemi olduğu inkâr edilemez. Oysa Avrupalı Maoistler bireysel başkaldırmaların ürünüdür. Dolayısıyla yarın öbür gün Çin dış politikasını tamamen değiştirse de, bu grupların ne yapacağı belli olmaz. Düpedüz anarşizme de gidebilirler, «tek doğru» kalacak Arnavutluk çizgisine de. Bunların belirtileri de yok değil bugün.

Genel mantık, inkârcılıktır. Soyut bir devrimcilik anlayışıyla, kendileri dışında her şeyi inkâr ederler. Karşı bir örnek olarak, Kruşçev döneminde başlatılan Stalin eleştirisinin dünyada birçok devrimciyi uğrattığı derin psikolojik bunalımlar akla geliyor. Stalin hakkında söylenenlerden çıldıranlar olmuştu, dengesini kaybedenler olmuştu. İnanmış, bağlanmış, bağlanmanın sorumluluğunu duymuş insanlardı bunlar. İnançlarına böylesine sert bir darbe vurulunca dayanamayıp çöktüler. Şüphesiz onlarınki de bir yerde körü körüne, dolayısıyla sağlıksız bir bağlanmaydı. Ama ne olsa Çin dışındaki Maoistlerin katı inkârcılığından daha saygıdeğer bir şey. İnkâr bir kere başladı mı gerisi kolaydır. Sizin gibi düşünmeyene, sosyalizme ne kadar bağlı olduğunu aklınıza getirmeden söver geçersiniz; sonra milyonla işçi üyesi olan bir partiye söversiniz; bunun ardından milyonla nüfusu olan sosyalist bir ülkeye sövmekte de güçlük çekmezsiniz. Kelimeler, işareti oldukları şeyi artık anlatmazlar sanki. Kendiniz dışında her şey ihanettir, karşı devrimdir, kötüdür. Ama bu mantık sonunda kendini de yer. Her şeyi Mao adına inkâr eden soyut «devrimci» yarın Mao'yu da inkâr etmekte güçlük çekmez. Bunun bir örneğini gözümüzle de gördük: Lin Piao'nun tasfiye edildiğini duyduğumuzda, içimizden bir arkadaş «Mao saptı,» demiş, bu anlık yargısını beş dakikalık bir düşünceyle olsun derinleştirmek ihtiyacını duymamıştı.

★

Bugun süregiden bunalım içinde «teori» konusu da özel bir önem kazandı. Ama bu önem, Marksist teorinin daha da önem kazanması ve karmaşık hale gelmiş sorunun öncelikle burada çözülmesi gibi «olumlu» bir önem değil. Aksine, bazan hiçbir ön açıklamaya bile gerek duyulmaksızın ortaya atılan «öğreti»lerin bombardımanı arasında, Marksist teorinin, onun temel tezlerinin, giderek daha fazla «tahrif» edilmesinin, önemli bir sorun haline gelmesi biçiminde bir olayla karşıkarşıyayız.

Böylece, ortada yığınla «öğreti» dolaşırken hemen farkedilen şey teorisizliktir. Garip gibi görünen, ama aslında şu yukardaki olguya bağlı olan bir yanda şu: Bu öğretilerin birçoğu adeta kuyruklu yıldız gibi bir süre görünüyor sonra yerini yeni bir kuyruklu yıldıza bırakıp kayboluyor. Öyle ki, siz daha ilk «öğreti» ile uğraşırken bakıyorsunuz yeni bir «öğreti» gelip, eskisinin yanlış,

hatalı vs. olduğunu ilân ediyor. Her ikisini ortaya atan kaynak da aynı.

Şu yukardan beri söylediklerimiz, hemen hemen tümüyle ÇKP'nin tavrında gözlemlenebilen bir uygulama.

Gerçi ÇKP, tartışmalar başladığından bu yana ısrarla «gerçek» Marksizm'i temsil ettiğini iddia etti. Bunu o denli gürültülü ve kesin inanç sıfatlarıyla yapıyordu ki, karşısındakiler ister istemez savunma haline geçiyorlardı. ÇKP, yenilmez, «Yüce», «insan aklının doruğu» gibi sıfatlarla adını andığı Marksizm - Leninizm'in sadık bekçisi görünümünü muhafaza etmeye özel bir önem veriyordu. Bu görkemli sıfatlarla birlikte «... ve Mao Zedung düşüncesi» sözü de kullanılmaya başlandığı sıralarda hiç kimse bu «sadık bekçi»lerin koruduğunu iddia ettikleri «teori»ye hayli yabancı «öğreti»leri de dahil ettiğini sormadı, sormak gereğini duymadı.

Bugün gerek dünya ve gerekse Türkiye'de ÇKP ve onun sadık izleyicilerinin yaptığı bazı işler ve söyledikleri bazı sözler, bir kısım Marksistler'i hayretten hayrete düşürüyor. Ve ÇKP'nin «sahte Marksizm»in de varolduğunu ilân etmesinden buyana —ki eskiden birini itham ederken «sapma», «revize etme» gibi deyimler kullanılırdı ve «sahte» gibi bir sarraf deyimi kimsenin aklına gelmezdi— aksayan bir şeyler dolaştığına herkes inandı.

Bu inançla iddia sahibine bakıyoruz ve kendi «gerçek Marksizm»ini öğrenmek istiyoruz.

Bu anlayışla yola çıktığımız için, ÇKP'nin iddiaları karşısında harekete geçerek, gerçek Marksizm'i kendisinin temsil ettiğini söyleyen SBKP'nin karşı iddialarına değinmeyeceğiz. Zaten SBKP'nin kendisi, yayınlarıyla ve eylemiyle —ne kadar başarılı ve inandırıcı olduğu bir yana— iddialarını açıklıyor.

Ama biz, yukardaki nedenlerden ötürü ÇKP'nin ve «çağımızın Lenin'i» Mao Zedung'un «düşünce»si ile, onun temel tezleri ile ilgileniyoruz şimdi.

Bu yazıda tezlerin («öğreti»lerin) bir kısmına bakabileceğiz ancak.

I. BİR TARİH ÖĞRETİSİ

Dünya tarihinin yaratılmasındaki biricik itici güç, sadece ve sadece halktır.

Bu «öğreti»nin hemen tüm ÇKP yayınlarında ilân edildiği bilinir.

Tüm Marksist yayınlarda da aşağıdaki biçimde bir formülasyon vardır ve burada ifade edilen düşünce tüm Marksist teorinin ve siyasal hareketin temelidir.

Günümüze kadar bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir. (Komünist Manifesto)

İki tanım - tez arasında biçim olarak epey fark var. Eğer Mao ve ÇKP, Marx'ın bu sözlerini değiştirmek gereğini duymuşlarsa elbet bir nedeni olmalıdır. Biz bu nedeni ÇKP formülasyonu ile Marx'ın formülasyonu arasındaki farktan çıkarabiliriz.

Bu arada ÇKP, Marx'ın formülasyonunu da kabul ettiğini ve kendi öğretisinin bu formülasyon yerine konulmadığını söyleyebilir. Fakat biz, bu söylenenin doğruluğuna inanmamız için ÇKP doktrininde ifade edilen şeyin, Marksist formülasyonla çelişmediğini görmek zorundayız.

ÇKP formülasyonunda ilk kavram «tarihin yaratılması»dır. Böyle bir kavram Marksist metinlerde hiç geçmez. Çünkü eğer **toplum** varsa ve bu toplumda **sınıflar** varsa «tarih yaratmak» işini yapmaktan bahsetmek saçmadır. Çünkü toplumun, sınıfların varlığında zaten tarih var demektir.

Belki bu «yaratma» **sözü** heyecan yaratmak için konmuştur. Geçelim o halde.

Ama hemen bir kavramla daha karşı karşıyayız: «itici güç». Üstelik vurgulanmış: «biricik itici güç».

Marksist formülasyonda böyle bir şey de yok. Yalnızca söz olarak değil anlam olarak da buna benzer bir şey yok.

ÇKP öğretisini okumaya devam ediyoruz. Ve «biricik itici güç»ün «sadece ve sadece» «halk» olduğunu öğreniyoruz.

Marksist tez'de sadece ve sadece, «sınıf mücadelesi» gibi bir kavram var. Ve bu kavram, içeriği gereği mücadele eden en az **iki sınıf** öngörmekte ve bu sınıflardan hiçbirine «itici» gibi bir «güç» vermemekte. Veya bu «itici güç» olma rolünün bir sınıfın mutlak bir karakteri olduğuna dair bir şey söylenmemektedir.

Demek ki Marx'da olmayan, ama Mao ve ÇKP öğretisinde varolan bazı sözlerle karşı karşıyayız. Ve bu sözler Mao ve ÇKP'nin «katkı»larıdır.

Sırayla bu farklı sözlere bakalım.

«İtici güç» ne anlamdadır? Herhalde tarihi yaratan bir «itici güç»den bahsedildiğine göre bu, tarihi ileriye doğru götüren bir «güç» olmalıdır. Bu güç ise sözünü ettiğimiz «öğreti»ye göre, «sadece ve sadece» «halk»tır.

Burada biraz duralım.

Marksistlerin kelimeleri, hele kavramları son derece titizlikle kullanmalarının yerleşik bir kural olduğunu hep biliriz. Örneğin, Marx'ın, Gotha programını eleştirirken ne denli titiz olduğunu görmek, öğreticidir.

O halde, bu «biricik itici güç» olan, «halk» kavramının içeriği nedir?

Halk, Marksist terminolojiye göre, **Millet'in egemen sınıf dışında kalan kısmıdır.** Yani, ancak Millet'in oluştuğu bir tarihî evrede «halk»dan bahsedebiliriz. Millet ise burjuva devrimleri çağında teşekkül etmiş tarihî bir kategoridir. O halde burjuva devrimleri öncesinde Marksist anlamda bir halk yoktur. Bu tarihî dönem öncesinde cemaatler, topluluklar vardır, ama halk yoktur.

Örneğin bir Roma'da particiler egemen sınıftır, prebler ve köleler ayrı bir sosyal sınıftırlar. Ama pleb + köle topluluğu halk değildir. Çünkü aralarında sosyal bir uçurum vardır. Pleb yine de

bir «vatandaş»tır, ama köle yalnızca bir üretim aracıdır, bir nesne gibidir yani.

Ve yine, feodal dönemde, dil, adet, görenek ve bölge ayrımlarının korunduğu bilinerek, o çağın toplumlarına «millet» denmemiştir. Çünkü milletin oluşmadığı bir yerde halktan bahsedilemez.

Halk kavramı üzerinde bu yazdıklarımız akademik bir meraka dayanmıyor. Çünkü aşağıda göreceğimiz gibi «halk» kavramının böyle tarihî bir içerikten yoksun kullananlar, bu işi yaparken hiç de yaptığından habersiz değillerdir.

Az önce halk kavramının tarihî içeriğini incelemiş ve kavramın yanlış kullanıldığını söylemiştik. Denilebilir ki biz, halk kavramıyla tarih boyunca ezilen sınıfları kastediyoruz.

Bu kasdın suikast olmadığına inanalım bir an için.

ÇKP'nin «öğreti»sinde, tarihi ileri götürme işinin «sadece ve sadece» halk'a ait olduğunu okumuştuk.

O halde tarihi ileriye götürme de «sadece ve sadece ezilen sınıfların rolü vardır, ezen sınıfların kesinlikle böyle bir rolü yoktur» denmiş oluyor.

Doğru mudur bu? Marx ve Marksizm'in ustaları egemen sınıfa verilen bu tümüyle olumsuz rolü, bu sınıfların hep «gerici» oldukları yolunda bir düşünceyi kabul ediyorlar mı?

Hayır. Marksistler böyle bir «düşünce»yi «büyük bir saçma» olarak nitelliyorlar.

Çünkü onlar, tüm tarihî egemen sınıfların (yani Mao'nun tarihin başından beri var saydığı «halk»ın dışındaki sınıfın) ilerici bir misyonu olduğunu ve —Mao gibi söylersek— «itici güç» olma niteliklerini belli bir dönem sürdürdüklerini söyler ve gösterirler. Köleci toplumun ilkel komüne göre, feodalizmin köleciliğe göre ve kapitalizmin feodalizme göre «ileri» olduğunu biliyor ve kabul ediyorsak, bu görece ileri toplum biçimlerinin kurulması için mücadele eden sınıfların «itici» rollerini de kabul ediyoruz demektir. Feodalizmle verdiği tarihî mücadele döneml Marksist tarih incelemelerinde anlatılan burjuvazi için, bizzat Marksistlerin «devrimci», «ilerici» nitelemelerini kullanmaları ne anlama gelir? Mao diline tercüme etmek zorunda kalırsak bu nitelemeler için «itici»den başka hangi kelimeyi kullanalım.

Belki Mao'nun «yüksek» inayetiyle, burjuvazinin o dönemde «halk»ın içinde olduğu söylenip, «yanılmaz»lığa halel getirilmez. Buna da Lenin engel oluyor herhalde. O, emperyalizme «bir aşama»dır derken, kapitalizmin bir ileri evresini ve bununla da üretici güçlerin daha geliştiği bir durumu anlatıyor. Bu gelişme olurken burjuvaziyi bu noktaya «iten» «halk» değil, bizzat kendi sermayesinin kaçınılmaz sonucu, gereğidir. Bunun böyle olduğunu tüm Marksistler, ABC'yi bildikleri kadar bilirler.

Marksizm toplum biçimlerinin değişmesinde özellikle bir sınıfa aslî rol tanırken, kolaylık değil de açıklık getiriyor. Örneğin, sosyalist devrim sürecinde her sınıf şu veya bu şekilde rol alır. Ama eğer sosyalizmin bir aşama —Mao'da «itme»— olduğunu kabul ediyorsak, ona bu aşama niteliğini verebilecek **biricik** sınıf işçi sınıfıdır. Egemen sınıf dışındaki toplumun tüm sınıfları işçi sınıfının bu itici rolüne çeşitli derecelerde katılırlar. Böyle bir işleyiş her devirde vardır. Örneğin «kapitalist devrim»de «itici» burjuvazidir, işçi sınıfı dahil diğer sınıflar ona bir ölçüde yardım etmişlerdir. Hattâ burjuvazi onları katılmaya itmiştir bile denilebilir.

Belki de bize köylülerin temel güç olduğu ve işçi sınıfının pek az olduğu bir ülkede gerçekleşen halk devrimlerinden örnek verilecek ve denilecek ki, köylüler sosyalist bir ekonomi kurmak için savaştılar ve başardılar. Demek ki, tüm halkın katıldığı bir mücadele ile de sosyalizme geçiş sağlanabilmektedir.

Ama hepimizden iyi ÇKP bilir ki, bu devrim, kitlelerin işçi sınıfının siyasal ve toplumsal programı etrafında toplamaları ile, yani kendi sınıfsal programlarından **büyük ölçüde** uzaklaşarak toplum amacını benimsemeleriyle bu mümkün olmuştur.

Yani Çin'de de «tarihin yaratılması» işinde «itici güç» tüm halk değildir. Yalnızca itici gücün etrafında toplanan halk vardır.

Öyleyse halk'ın «biricik itici güç» olduğu şeklindeki «öğreti», tarihi açıklamaktan çok onu bulanıklaştıran bir yapıdadır.

Peki bu bulanıklık nasıl yaratılmıştır, temelinde nasıl bir «düşünce» vardır?

Birikim'in bu sayısında yayımlanan incelemeler yukardaki sorunun cevabını bir ölçüde verecek niteliktedir sanırız.

Bu cevap özetle şudur: Sosyalist harekete egemen olmuş bulunan ekonomizmin şematik-mekanik bir Marksizm yorumunun yol açtığı bir bunalım döneminde bulunuyoruz. Anılan sapmalar içinde görece pasifizme itilmiş işçi sınıfının bu durumunu «mutlak» kabul eden anlayışlar türemiştir. İşte bu anlayışlar, hem sosyalizme subjektif bir yorum katmışlar hem de sosyalizmi eski çağların içe dönük «komünist» toplum ütopyalarıyla özdeşleştirmişlerdir. Bu ütopyalar sınıf temelinden yoksun ve tümüyle olumsuz bir değer atfettikleri ezen sınıflara kesin nefret duyan akımlardı.

Bugün, ÇKP «öğretisi»nde «halk», «itici güç» gibi kavramlara rastlıyor ama «sınıf mücadelesi» kavramını göremiyorsak, temel neden şu yukarda söylediklerimizdir.

Böylece Marksizm'e Marksizm öncesi anlayışları getiren bir «katkı»yla karşı karşıyayız demektir.

ÇKP'nin Marksizm'i —hiç ihtiyacı ve anlamı olmadığı halde— bir dizi şatafatlı sıfatlarla anması, bu «katkı»sının gerçek niteliğini gizlemek ve bu «katkı»ya alıştırmak içindir.

Revizyonizm, anın görüntüsüne kapılıp temel doğrularda buna göre «düzeltme»ler yapmak akımıdır.

Yukarda incelediğimiz ÇKP öğretisi ise, hem anın görüntüsünü kabul eden, ama bu görüntüden geçmişe dönerek uzaklaşmak isteyen bir eğilimi temsil ediyor.

Görülüyor ki, **ÇKP öğretisi bu niteliğiyle, revizyonizm bile —dahi— değildir.**

Herhalde bunu çok iyi bildiklerinden olacak, ÇKP yöneticileri revizyonizme şiddetle saldırmakta kendileri için hiçbir sakınca görmemektedirler.

II. BİR EYLEM ÖĞRETİSİ

Ülkeler bağımsızlık, milletler kurtuluş, halklar devrim istiyor.

Öğreti üç ayrı **istek**den bahsediyor:

1) Ülkeler bakımsızlık istiyor.
2) Milletler kurtuluş istiyor.
3) Halklar devrim istiyor.

Bağımsızlık, bir toplumun kendi «devlet»ini oluşturmak, veya o «devlet»in bazı dış siyasi bağlarını **—toplumun sınıfsal ve ekonomik yapısına dokunmadan—** koparmak isteğidir. Dolayısıyla **ayrı bir istek olarak ele alındığında,** toplumsal, sınıfsal hiçbir yanı olmayan bir devlet düzenlemesidir. Böyle bir istek için karar alacak ve bunu uygulayacak olan örgüt de, devlettir.

Devletin sınıf niteliği bilinir. O halde bu «bağımsızlık isteği»ni eylemde gerçekleştirecek devletin, egemen sınıflardan bağımsız olmadığını, dolayısıyla, eğer bu istek, «devlet»çe benimseniyorsa bunun egemen sınıfların isteği olduğu apaçıktır.

Denilebilir ki, «bağımsızlık» isteği, «egemen sınıflara rağmen» ileri sürülebilir ve gerçekleştirilebilir. Ama o zaman, kazanılan şey yalnız bir «siyasî bağımsızlık» olamaz. Bu durumda toplumun sosyal - sınıfsal ilişkilerinin de kökünden değişmesi gerekir ve bu zaten, mücadelenin seyri içinde kaçınılmaz olarak gerçekleşir. Mücadele öncesindeki toplumsal yapıyı egemen sınıf olmaksızın kurmak henüz kimsenin becerdiği bir iş değil. Bize, «egemen sınıflara rağmen» yapılan bir «bağımsızlık» mücadelesi sonucunda, «sosyalizm»den başka bir «isteğin» gerçekleştiğini kimse kanıtlayamaz, çünkü saçmadır, tarihin gidişine aykırıdır.

Demek oluyor ki, «siyasî bağımsızlık» sloganının ön plana geçmesi toplumun **tüm** sınıflarını, özellikle ve başlıca ekonominin egemen sınıfları da dahil her sınıfı bir araya getirebilen ender durumlarda mümkündür. Bu ender durum, öyle bir şey olmalıdır ki, toplumun içinde süregiden ekonomik çıkar çelişkilerini, sınıf mücadelelerini çok geri plana atan ve hattâ bu ilişkilerin karşılıklı anlayış havasında değişik bir işleyişini zorunlu kılan bir olgu kendisini bir toplu tehlike olarak hissettirsin. Örneğin beklenmedik bir istilâ başlangıcı, sınır tanımadan uygulanmaya başlanan bir «ezen ulus» zulmü vs. Tarihe bakanlar, bizim burada olgunun yürürlükte olduğu tüm zamandan değil de onun başlangıcından bahsetmemizi nedensiz bulmayacaklardır. Çünkü tarih bize tüm ulusça başlayan bu kabil hareketlerde; önceleri, marşlar, gösteriler vs. ile heyecanlandırılan insanların, sınıf farklarını bile bir an için unutarak, kardeşleştiklerini, burjuvaların kesenin ağzını açtığını, işçilerin daha çok çalıştığını gösterir. Ama sonraları sınıflar kendi yapısal özelliklerine uygun tavırlara yönelirler ve «ortak amaç» anlamsızlaşır.

«Siyasî bağımsızlık», ancak geçici bir an için toplumsal olgunun tümünü örten bir «istek» gibi gözükebilir. Bir ulusal onur sorunu, yani ahlâkî - moral bir görünüm kazanabildiği ender anlardır bu. Ve böyle bir görünümü kendiliğinden yaratabilecek **bir somut olayla** kazanabilir ancak. Ama olağan halinde, özellikle egemen sınıfın başını çektiği bir sınıfsal çıkarın örtüsüdür. Bu örtü toplumun kalanına «ortak amaç» gibi sunulduğunda, altındaki soğuk sınıf çıkarı farkedilmezse, bu «ortak amaç», ortak ideoloji gibi bir süre etkisini gösterir.

Buraya kadar yaptığımız bir kavram açıklaması gibidir. Ama aslında sorun buradan kaynaklanmıyor. İçinde yaşadığımız çağın ekonomik - toplumsal gelişmelerinin yarattığı durumu ele alış tarzından doğuyor. Ve sırf bağımsızlık kavramı değil, «emperyalizm» kavramından da ne anlaşıldığı sorununu içeriyor.

Lenin, emperyalizmin —daha 1900'lerde— bir dünya ekonomisi oluşturmak yolunda olduğunu söylüyor. Onun bir gereği, zorunluluğu da bu. Bu zorunluluğun o dönemde toplumsal - ekonomik sonuçlarından biri de geri, feodal üretim tarzlarının egemen olduğu bölgelere kapitalizmi aşılamak. Elbette bu yapılırken sömürü ve baskı da birlikteydi. Ama bir yapı değişimine yol açtığı da kesin. Nitekim bu yapı değişimi kısmen de olsa gerçekleştiğinde, o bölgedeki toplumsal mücadele yavaş yavaş işçi sınıfının ve onun ideolojisinin etrafında biçimlenmeye başladı. Onun içindir ki, örneğin, Çin'de 1850 - 1900 ayaklanmaları bastırılabilirken Sun Yat Sen hareketi bir ölçüde tutunabildi ve sonraki Çin devrimi başarı kazandı. Aynı olgu Vietnam ve Kore'yi de açıklar.

Demek ki, emperyalizm geri bırakırılmış ülkeler için yalnızca biz zorbalık eylemi olarak anlaşılmaz. Hele Marksistler, emperyalizmle mücadeleyi bir zorbalığa karşı mücadele gibi ilân edemezler. Onlar, bu mücadeleyi, yeni ve çağıyla uyumlu bir toplumsal programı kitlelere benimseterek yürütürler. İşin bu yanına özellikle ve ısrarla dikkat ederler. Aksi halde, emperyalizmi sırf bir zorbalık ve talan olarak gören sınıfların sanayiye karşı olmakla da özünü bulan anti - kapitalizmine teslim olur, «kendiliğinden anti - emperyalizm» içinde yozlaşır gider.

Durum bir ölçüde aydınlandı sanırız.

Şimdi kendilerini «yanılmaz» Marksistler olarak ilân edenler, «siyasî bağımsızlık» talebini anti - emperyalizm gibi sunarken iki vahim tahrifi birden yapıyorlar. Şöyle ki, İran, S. Arabistan vs. gibi «devlet»lerin, aslında kapitalist pazar içinde daha çok kâr, çıkar elde etmek gibi, tamamiy-

le «kapitalistçe» niyetlerini alkışlayıp destekliyorlar. Ve bu kabil kapitalist amaçlara, «bağımsızlık» savaşlarının onurlu galiplerine ait olan şerefi yakıştırıyorlar. Hem de, «iki süper devlete karşı mücadele en temel görevdir» diyerek o ülkedeki sınıfsal mucadeleyi ikinci plana atmaya ve kitlelerde uç veren bilinci «emperyalizm zorbalıktır» diyerek çarpıtmaya çalışıyorlar. Böylece ezilen sınıflar, «zorba» bir dış tehlike karşısında kendi egemenlerine karşı eli bağlı tutulabiliyor.

Bu işleri yapanlar, çağımızda emperyalizmin bir dünya sistemi olduğunu ya bilmiyorlar ya da bilmek istemiyorlar. Bugün her kim ki, emperyalizmi ülke ülke böler ve bu ülkesel bölümleri mutlak kabul eder, ya Lenin'i anlamamaktadır veya Lenin'i anlayan ve bilen, ama **işini** daha çok bilen biridir.

Bize emperyalistler arası çelişkiyi, emperyalist ülkeler arası çelişki gibi anladıklarını söyleyenlere iyi niyetle, tarihsel gidişe, günümüzdeki biçimlenişlere bakmalarını söyleyeceğiz. Millet gibi emperyalist metropollerin artık anlamsız buldukları ölçülere göre bir ayrım suni kalmaktadır artık. Bugün uluslararası şirketler, çok uluslu şirketler devrindeyiz artık. Çağımızın emperyalizminde **birimler** bunlardır. Ve emperyalistler arası çelişki özünde bu birimler arası çelişkidir. Günümüzün devletlerini bunlar yönlendiriyorlar. Ve öyle ki, ulusal devletler yetmiyor bunlara artık. Ulusal devletler ancak kendi sınırları içinde olan şirketlere uygun düşebilirdi, bu yeni emperyalist birimler için yetersizdirler. Onun için AET kuruluyor Avrupa'da ve o bile elverişsiz kalabiliyor.

Sonuç olarak; «bağımsızlık» sloganına özellikle çağımızda şerefli, onurlu bir anlam kazandıran ve bunu «bağımsızlık mücadelesi»ne toplumsal - sınıfsal bir öz kazandırarak yapan, zaferiyle birlikte sosyalizmin inşasına başlayanların mirası, kapitalist pazarda «bağımsız» iş çevirmek isteyenlerin lânetli hesabına geçirilemez.

ÇKP'nin tezinin ikinci bölümünde «milletler»in «kurtuluş» istedikleri yazılıdır.

ÇKP'nin bu ikinci istek parçasındaki «millet» sözünün sınıfsal içeriği bellidir. Buna göre, «kurtuluş»u isteyen tüm sınıflardır.

Öteden beri böylesi «milletçe kurtuluş» sözüyle ekonomik bir istek, bir «millileştirme» isteği ileri sürülür. Demek ki, şimdi «millî» bir ekonomi talebiyle karşı karşıyayız.

Üzerinde çok söz söylendiği için tekrara gerek yok. Bilinir ki, bu «milletin istediği» «millileştirme», o ülke kapitalistlerinin, o ülke kaynaklarını ve pazarını ele geçirme isteğidir. Bu isteklerini «genel istek» haline getirmek için «yabancı»ların ülkeyi sömürdükleri, ulusal servetin yağmalandığını söylerler. Bu sözlerin «millî kapitalist» dile tercümesi şudur: Onlar değil biz yapalım aynı işleri. (Yani sömürü ve yağmayı). Eğer bu istekleri gerçekleşirse çok geçmeden «halkın sömürüldüğü ve emek ürünlerinin yağmalandığı» feryatları duyulur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra böyle bir «kurtuluş» sürecini yaşayan ülkeler vardır. Türkiye gibi.

Ancak ÇKP'nin sloganı bugün söyleniyor. Bugünün emperyalist sisteminde «millî bir kapitalizm»in mümkün olduğuna iman etmek demektir bu. Ve biz «iman çağı»nın geçtiğini ilk bilen bir siyasi hareketiz.

Üstelik «millileştirme»yi yani, geniş alanları kapsayacağı için «kurtuluş» gibi bir sözcükle ifade edilen bir millî kapitalizmi, acaba o milletin kapitalistleri istiyor mu? Öyle ya, **milletin ayrılmaz bir parçası olan kapitalistler** görünürde kendilerine yarayan bu işe talip midirler acaba? Türkiye'de yaşayanların 1965-75 süresinde gördükleri yeteri kadar aydınlatıcıdır. Burada millileştirmeyi haykıranları millî kapitalistlerimiz «vatana ihanet»le suçladılar. Başka ülkelerde de aynısı oldu.

Demek ki en azından milletin içindeki kapitalistler bir millî kurtuluş'a, **yabancı**dırlar. Burjuvazinin diğer kesimleri ise artık «kurtuluş»u metropollerle veya dış pazarla kurulacak bağlarda arıyorlar. Yani sermayenin en doğal eğilimi, genişleme eğilimi onları yönlendiriyor. Ülke içinde kalmakla sınırlandıramazlar kendilerini ve çağımızın dev boyutlara varan ekonomik ilişkileri içinde başka türlüsü mümkün değildir.

Bugün **millet**'ın ekonomik kurtuluşunun tek yolu emperyalist sistemden kopmaktır. Bu kopma ise «milletin kurtuluş»u hareketiyle değil, halkın ekonomik siyasal hareketiyle, kendi milleti içindeki kapitalizme, onun temsil ettiği sınıf ilişkilerine karşı verilecek mücadele ile olabilir, olmuştur.

Öyleyse bir «millet» içinde, «millî kapitalizm» programlı bir «kurtuluş» isteği ileri sürülüyorsa bile sosyalistlerin görevi, bu isteği olduğu gibi kabul etmek değil, onun içyüzünü açıklamak ve gerçek kurtuluşun nasıl bir toplum düzeni ile mümkün olduğunu kitlelere göstermektir.

Üçüncü istek, halkların devrim isteğidir. Halk sözcüğünün içeriğine göre; demek ki egemen sınıflar hariç diğer sınıfları kapsayan bir istek, böyle bir devrim programı sözkonusudur. Egemen sınıfın mevcut üretim biçimi için vazgeçilmez bir öge olduğu kuşku götürmez. Öyleyse bu sınıfı dışta bırakan bir «istek», açıkça yeni bir toplum düzeni, yeni bir üretim biçimi talep ediyor demektir. Bu da kabul edilir ki, sosyalizmdir, ona geçiştir.

Buraya kadar yapılan analize göre, ayrı ayrı ifade edilen üç istekten ilk ikisi Marksistler tarafından alkışlanacak istekler değildir.

Bir toplumsal mücadele içinde rol alan sınıflar ve onların örgütleri arasında sayısız çelişkiler vardır. Aynı durum evrensel planda da sözkonusudur. Bu çelişkilerin bazıları dönem dönem öne çıkar ve baş çelişki gibi kendilerini gösterirler. Marksistler bu çelişkiler yığını içinde belirleyici olan çelişkiyi tesbit ederler ve bu çelişkinin

çözümü için mücadele ederler. Bu esnada baş çelişki gibi kendini duyuran çelişkilerinde, bu belirleyici, temel çelişkinin ürünü olduğunu gösterirler. **Proleter devrimci politika anlayışı budur.**

«Çelişkilerden yararlanmak» gibi bir mantık değil, «çelişkilerin temelini göstermek ve toplumsal mücadeleyi bu temel etrafında yürütmek» gibi bir tavır Marksistçe tavırdır. «Yararlanma» anlayışı, her çelişkiyi, kendisini gösterdiği biçimiyle kabul anlamına gelir ve oportunizm de bu kabulden kaynaklanır.

Bugün «en gerici yönetimlerin bile bağımsızlık talebinde bulunduğunu» söylemek ve bu talepleri olduğu gibi kabul edip, alkışlamak için söylenecek en ılımlı tanım, «kendiliğindenciliğe tabi olmak»tır ve bu anlayışın bugün kendini gösterdiği biçimde gözlemlenen şey ise, «utanç verici bir siyasal oportunizm»dir. ■

9. SAYI DÜZELTMELERİ

Sahife	Sütun	Parağ.	Satır	Yanlış	Doğru
6	2	1	10	Sır	sırf
»	2	2	2	«Bilgi»ler	«Bilgili»ler
»	2	2	6	«Bilgi»ler	«Bilgili»ler
7	1	7	3	akademiler	akademikler
»	2	2	8	mülkiyet,	mülkiyet
»	11	6	1	böyle	şöyle
»	»	8	11	yapışır	yapısı
8	1	3	25	«Doğu	«Doğru
»	2	2	1	Halkçı	Halkı
»	»	»	»	sınıfın	sınıfını
»	2	4	7	Jangonla	Jargonla
10	1	1	4	uyanıklığı	uyanıklı
17	1	2	15	satır ters konulmuş	
21	1	5	12	isteyen	işleyen
32	2	3	2	toplumda	toplumunda
34	1	5	2	olan	oluşan
34	2	3	1	1937	1973
»	2	6	2	öne alan	ele alan
35	2	2	3	Eğer CHP,	Eğer CHP, oylarını
»	2	4	3	atağı,	atağı
36	2	1		satır düzeni bozuk	1-3-2
39	1	4		2 nci satır, 9 ncu satır (paragraf sonu)	olacak
46	1	1	5	satır tümüyle atılacak	
50	3	2	7	işlerken	işlenirken
»	»	3	26	almak	alınmak.

Anlam değiştirebilecek bu hataların dışında bazı kelimelerde ufak harf hataları var.

MERİH İPEK

Çin'de Tarım Kesiminde Sosyalizme Geçiş

Tarım kesiminde sosyalizme geçiş, 500 milyonu aşkın köylüyü ilgilendiren çok geniş çaplı bir devrimdir. Mao'nun deyişiyle «sosyalist dönüşüm kolay bir iş değildir». İzlenecek yol bu dönüşümü adım adım gerçekleştirmektir. Bir yandan emperyalizm, öte yandan feodalizm ile savaşmak zorunda kalan Çin'de ulusal demokratik devrimi sosyalist devrim izleyecektir. Bu aşamalar çerçevesinde, tarım kesiminde Sovyet Kolhozlarından esinlenilen kollektif çiftliklere doğru yol alınırken ilk adım toprak reformuyla başlar. Arkasından geçici (mevsimlik) ve sürekli yardımlaşma ekipleri gelir. Daha sonra da yarı sosyalist kooperatiflerden üst düzeyde tam sosyalist kooperatiflere geçilerek tarım kesimindeki kollektifleştirme tamamlanır. Yapısı, amacı ayrı olan komünler bir yana bırakılırsa, bu evreler başlıca üç grupta toplanabilir:

I) Toprak reformu
II) Yardımlaşma ekipleri
III) Tarımsal üretim kooperatifleri.

1950-58 yılları, tarım kesiminde sosyalizme geçişin ülke çapında adım adım gerçekleştiği yıllardır. Ancak bu evreler Çin'in her yerinde aynı zamanda başlayıp, aynı zamanda bitmemiştir. Şöyle ki, aynı tarihlerde kimi bölgelerde toprak reformu yapılırken, kimi bölgelerde yardımlaşma ekipleri kurulmuştur. Kimi bölgelerdeyse, yarı sosyalist ya da sosyalist kooperatifler aşamasına geçildiği görülmüştür. Bu bakımdan 1950 öncesine de uzanmak gerekir.

Sırasıyla bu evreleri, başlıca özellikleriyle görelim.

I. TOPRAK REFORMU

Tarım kesiminde sosyalist dönüşümün temeli toprak reformuna dayanır. Başlıca iki dönem ele alınabilir:

a) 1950 öncesi,
b) 1950 ve sonrası.

a) 1950 öncesi toprak reformuna ilişkin sınırlı çabalar 1925-35'e kadar uzanır. Bu sıralarda ülkenin yer yer feodal ve yarı feodal görünümü şöyle özetlenebilir:

Bir tarım ülkesi olan Çin'de nüfusun 3/4'ü köylüdür.

Ekili toprakların yoksul, yarı-yoksul ve zengin köylüler arasında dağılımı aşağıdaki gibidir:

	Köylü oranı (%)	Sahip olunan ekili toprak oranı (%)
Yoksul köylü	45	8
Yarı-yoksul köylü	25	13
Az-zengin köylü	16	16
Orta-zengin köylü	9	19
Zengin köylü	5	44
	100	100

Demek ki, toprak sahibi köylülerin % 14'ünü oluşturan büyük toprak sahipleri, ekili toprakların % 63'ünü ellerinde bulunduruyorlar. Oysa yukardaki veriler köylülerin % 45'ine ilişkindir. Başka deyişle, kırsal kesimdeki halkın % 55'inin hiç toprağı yoktur. Bu duruma göre, gerçekte köylü nüfusunun yaklaşık olarak % 6'sı toprakların % 63'üne sahiptir.

Öte yandan, tarım işletmelerinde uygulanan yöntemler son derece ilkeldir. Yer yer % 40'ın üstüne çıkan faizlerle tefecilik almış yürümüştür. Giderek köleliğe varan bu durumda köylülerin hayvan gibi kullanıldığı görülür.

İşte çok genel çizgileriyle belirtilen bu görünüm 1925'de ilk toprak reformu çabalarını belirler. Zenginlerin topraklarına el konarak eşitçi dağılıma (işgücüne ve beslenecek insan sayısına göre) yönelik tedbirlerle girişilir.

1936'dan sonra, Japonlara karşı ortak cephe nedeniyle tedbirler hafifler. İç savaş sırasında (1945-49) reform çok köklü bir nitelik kazanırsa da, yalnızca Çin'in Kuzey ve Kuzeydoğusunda bazı bölgeler için sözkonusudur.

b) 1950'de kabul edilen bir toprak reformu yasasıyla ülkenin tümü reform kapsamına girer. Anti-feodal nitelikte bir reformdur bu: Amaç, feodal sömürüyü yoketmektir. Daha geniş deyişle, kırsal kesimdeki üretici güçleri özgürlüğe kavuşturmak amacıyla, büyük toprak sahiplerinin feodal sömürüsüne dayanan toprak mülkiyetini yıkarak, köylü toprak mulkiyeti sistemini kurmaktır. Böylece, üretici güçlerin atılımını kösteklevyen, bürokratik kapitalizmle emperyalizmin işbirlikçisi feodalizm ortadan kaldırılacaktır.

Toprak dağıtımı, çok fazla toprağı olanların fazlalarını, hiç toprağı olmayanlara vermek suretiyle yapılır. Az toprağı olan köylülerin toprakları da nicel ve nitel olarak ayarlanır. Temel ilke: Toprak işleyenindir.

450 milyon köylü toprak dağıtımından yarar-

lanır. 100 milyon hektarlık ekili topraktan 47 milyonu dağıtım kapsamına girer. Böylece 35 milyon ton pirinç değerinde bir toprak rantı ortadan kaldırılmış olur.

Reformla birlikte Çin köylüsünün ağırlık kazanan tipi yarı-yoksul köylüdür. «Feodal sömürüyü yok etmek için yoksul ve ücretli köylülere dayanmalı; yarı-yoksul köylülerle işbirliği yapılmalı; zengin köylüleri etkisiz duruma getirmelidir». Lenin'in bu sözlerine uygun olarak, Çin'de toprak reformu, özellikle yoksul köylüler (yarı proleterler) ve ücretliler (tarım proleterleri) yardımıyla gerçekleştirilir.

II. YARDIMLAŞMA EKİPLERİ

.Toprak dağıtımı Çin'in sorunlarına bir çözüm olamaz. Temel sorun toprağın verimini, üretimi artırmaktır. Büyük nüfus yoğunluğu, yetersiz araç-gereç, verimsiz ufak topraklar, ilkel işletmecilik, tarımın bireysel bir çerçevede gelişmesini imkânsızlaştıran ögelerdir. Böylece ikinci aşamada karşımıza sosyalist ekonomiye geçişin en ilkel biçimi olan yardımlaşma ekipleri çıkar. Bunların kuruluş amacı, köylülerdeki dayanışmayı geliştirmek, ortak çalışmanın bireysel çalışmaya üstünlüğünü göstermektir. Önce mevsimlik ekipler oluşturulur; sonra da sürekli ekiplere geçilir.

a) Mevsimlik ya da Geçici Ekipler:

Daha 1940 yıllarında, toprak reformunun tamamlandığı bölgelerde (Çin Komünist Partisi'nin yönetimi ele geçirdiği «eski beşik»lerde) eski yardımlaşma geleneği yeniden canlandırılır. İç savaş sırasında bir duraklamadan sonra, toprak reformu gerçekleştikçe —bunun zorunlu bir sonucu olarak— yeni temellere dayanan karşılıklı yardım ekipleri oluşturulur.

1951'de, reformun tamamlandığı her yerde ekiplerin kurulmasına karar verilir. 1953'de bunlar yeniden gözden geçirilerek resmen kabul edilirler. 1953 yaz mevsiminde köylülerin % 25'inin geçici ekiplerde toplandıkları görülür.

Mao'ca tanımlandığı gibi «özel mülkiyet üstünde kollektif çalışma» ilkesine dayanan bu ekipler, dört ya da beş ailelik örgütlerdir. Ekin ekme ve biçme gibi büyük işlerde sınırlıdırlar. Zorlama olmadan gönüllü katılma ve karşılıklı kazanç esasına dayanırlar.

Geçici ekipler işbölümünü kolaylaştırıp üretimi artırırlar. Dolayısıyla, bu durum ikinci adımı hazırlar.

b) Geçici Ekiplerin Sürekli Ekiplere Dönüşmesi:

Mevsimlik yardımlaşma ekiplerini, sürekli yardımlaşma ekipleri izler (ilk sürekli ekip 1952'de kurulmuştur). Ekiplerin bu ikinci türünde işbölümü artar. İlk üretim planları hazırlanırken, yetişmelerine en uygun topraklara göre bitkiler düzenlenir. Bu ekiplerde ikincil çalışmalar da (hayvancılık, ulaşım, zenaatçılık) ayarlanır. Ortak sermaye birikimi başlar: Tarımsal demirbaş, bina, araç-gereç.

Köylü, sürekli yardımlaşma ekiplerinde de toprağının, hayvanlarının, araçlarının sahibidir. Ortaklaşa çalışmanın ürününden bir pay değil, kendi tarlasının ürününü alır. Ancak, ekiplere katılanlar yoksul ya da yarı-yoksul köylülerdir. Sahip oldukları sınırlı hayvan sayısı bile, onları kollektif çalışmaya itmek için yeterlidir.

Demek ki, yardımlaşma ekiplerine ilişkin bu iki evre yapısal bir değişiklik getirmez. Köylülerde dayanışmayı geliştirmeye, ortak çalışmanın üstünlüğünü göstererek kollektif ruhu oluşturmaya (bilincine varmadan onları sosyalist yapmaya) yarar yalnızca.

III. TARIMSAL ÜRETİM KOOPERATİFLERİ

Ekiplerdeki temel çelişki, işletmelerin merkezî olmayan yönetimini kollektif çalışmayla uzlaştırma güçlüğünden doğar. Ekibe katılan aileler, kendi topraklarında işe başlamak, onları daha çok değerlendirmek isterler. Oysa tarımsal üretimle planın işbirliğini kolaylaştırmak, üretimi daha artırmak zorunluluğuyla karşı karşıyadır Çin. Burjuva devriminden sosyalist devrime geçiş için bir adım daha atmak, tarım kesiminde yapısal bir değişiklik getirmek gerekir. Bu adım tarımsal üretim kooperatifleriyle gerçekleşir. Ancak bu son aşamada da iki evre görülür: yarı sosyalist kooperatifler, üst düzeyde sosyalist kooperatifler.

a) Kollektifleştirme yolunda adım adım ilerlerken, toprak reformunu izleyen önce mevsimlik sonra da sürekli ekiplerin arkasından mantıki olarak yarı sosyalist kooperatifler gelir. Bu dolanım gereklidir. Oluruna bırakmak yoksul köylüyü daha yoksullaştırır. Onu toprağını satma zorunda bırakır. Öte yandan çok ani bir dönüşümün zararlarından, tehlikelerinden kaçınmak gerekir. Köylüyü birden şaşırtmaktansa, maddeten ve mânen onu sosyalizme geçişe hazırlamalıdır. Egemen amaç, her aşamada olduğu gibi, ideolojik düzeyi derece derece yükseltmek, köylünün yaşantısını, üretimin bünyesini değiştirerek onu «bilince varmadan sosyalist yapmak»tır. Demek ki, zorlama yerine bilinçlendirme, kendi isteğiyle kooperatife katılmasını sağlama sözkonusudur. Bu amaç yolunda başarının temel ölçütü, kooperatiflerde verimin, başka deyişle üyelerin gelirlerinin artmasıdır.

Yarı sosyalist kooperatiflerde köylü toprağını kooperatifin hizmetine sunar. Topraklar tek yönetim altına girerler. Ama özel mülkiyet devam eder. Katkıda bulunduğu toprağının niceliğini ve niteliğine göre köylü kooperatifte pay sahibi olur. Ancak yoksul köylünün pay sahibi olması güç olduğundan devletın yardımı gerekir. Bu nedenle, kooperatifçiliğın yaygınlaşabilmesi için, başlangıçta devlet ayda % 0,4 gibi çok düşük bir faiz-

le yoksul köylülere avans verir. Ödeme süresi üç ile beş yıldır. (1955 kararına göre).

Ortaklaşa işlemek üzere topraklarını kiralayan, tohum ve gübreyle ya da devletten aldığı avansla pay sahibi olan kuruculara kooperatif gelirinden ödeme şöyle yapılır: Genel giderler çıktıktan sonra elde edilen net gelirin % 5'i sermayeyi çoğaltmaya, kalanın % 1 ile 3'ü toplumsal giderlere ayrılır; gerisi de katılan toprağın kirası olarak (ya da sahip olunan paya göre) ve yapılan işe göre köylülere dağıtılır.

Net gelirın % 5'ine (1/20'sine) el koyuş kooperatifte ortak mal birikimini sağlar. İhtiyat fonunu ya da işletme sermayesini oluşturan bu tutarların bir bölümü cari üretim harcamalarını (gübre, tohum, gibi...) karşılamaya, öteki bölümü de üretim araçlarını elde etmeye yarar.

Demek ki, yarı sosyalist kooperatifleri niteleyen başlıca nokta toprak rantının varlığıdır ki, bu da özel mülkiyetin devam etmesinin kaçınılmaz bir sonucudur. Temelde yine gönüllü katılma ve karşılıklı kazanç ilkesi yer alır.

Kollektif çiftliklere geçiş niteliğindeki bu kooperatiflerde, sürekli ekiplerin özellikleri daha belirgin, daha vurgulanmış olarak bulunur. Kollektif mülkiyet daha gelişir. Modern üretim araçları edinilir. Ortak çalışmanın sınırları daha genişletilir. Sulama, ekilebilir yeni topraklar kazanma çalışmalarına kadar uzanır. Daha geniş kapsamlı işbölümü görülür. Yerel ayrılıklara uygun ürün yetiştirme daha iyi gerçekleştirilir.

Yarı sosyalist kooperatifleri kurmak için 1953 yazında çok ufak çapta harekete geçilirse de, o denli hızlı bir gelişme olur ki, tüm öngörüler büyük ölçüde aşılır: 1953'de, 1954 sonu için 45.000, 1957 için Çin köylüsünün 1/5'ini toplayacak olan 800.000 kooperatif öngörülürken, sonuç 1954 sonunda 500.00, 1955 sonunda 650.000'dir.

1955 baharında Çin büyük bir yiyecek sıkıntısıyla karşılaşır. Kuşkusuz ticareti ele alan devletin tecrübesizliği bu durumun bir nedenidir. Ama özellikle 1954 yazındaki sellerle, onu izleyen kış aylarındaki donlar, sıkıntının asıl nedenleridir. Oysa tarımsal üretimi hızla artırmak gerekmektedir. Bu durum karşısında Mao köyleri gezer. Edindiği izlenime göre, köylüler kooperatifleşmeyi hızlandırmak isterken, parti kadroları frenlemek düşüncesindedirler. Parti çevrelerini çekimser yapan, kooperatiflerdeki gelişme hızının «gerçek imkânları» ya da «kitlelerin bilinç düzeyini» aştığını sanmalarıdır. Oysa altı yıllık deneme kooperatifleşmenin üretimi arttırdığını kesinlikle ortaya koymakta ve halkın % 60-70'i içinde bulundukları güçlüklerden çıkış yolunun sosyalizm olduğuna inanmaktadırlar. Bu durum karşısında Mao hakem durumunu bırakarak atif duruma geçer. Gezisinin sonunda 31 Temmuz'da raporunu verir. Sözkonusu raporda, parti çevrelerinde rastlanan türlü yanılgılara işaret eder. Sosyalist sanayileşme ile tarım kooperatiflerinin birlikte gelişme zorunluluğuna bazı kimseler inanmamaktadır. Oysa kooperatifleşme olmadan sosyalist sanayileşme gerçekleşemez. İlkin sınaî ham madde ve tahıl üretimi çok düşük düzeydedir. Ülkenin bunlara talebi ise yıldan yıla artmaktadır. Kısa zamanda tarımsal kooperatifleşme sorunu çözümlenmezse, başka deyişle, hayvan kullanılan ufak çiftliklerden makineleşmiş büyük işletmelere geçilmezse —yeni toprak kazanma çalışmaları da dahil—, bu maddelere sürekli artan taleple belli başlı tarım ürünleri üretiminin yetersizliği arasındaki çelişki çözümlenemez. Bu durumda sosyalist sanayileşme büyük güçlüklerle karşılaşır ve gerçekleşemez.

İkinci olarak, sosyalist sanayileşmenin kılıt noktası olan ağır sanayi, tarım kesimine traktör ve diğer tarım makinelerini, kimyasal gübreyi, modern ulaşım araçlarını, petrol, elektrik enerjisi, v.b.'ni sağlar. Bunların kullanılabilmesi içinse, kooperatif şeklinde örgütlenen büyük işletmeler gereklidir. Bu karşılıklı bağımlılık da gözden uzak tutulmamalıdır.

Öte yandan sosyalist devrim yalnızca sosyal sistem açısından özel mülkiyetten kollektif mülkiyete geçişi değil, aynı zamanda teknik açıdan zanaatçılık çerçevesinde ufak çapta üretimden modern teknik donatım yardımıyla büyük çapta geçişi de içerir. Ülkenin kendine özgü koşullarına göre, tarım alanında kooperatifleşme büyük ölçüde makineleşmeye öncülük etmelidir. Demek ki, sanayi ile tarım, sosyalist sanayileşme ile tarım kesiminde sosyalizme geçiş, birbirinden ayrılmaz iki sorundur. Biri önemsenip öteki küçümsenemez. Mao'ya göre karşılıklı bağımlılığı görülmeyen bir başka nokta da şudur: Sanayileşme —bu arada tarımda makineleşme— büyük birikimlerle gerçekleşebilir. Bu birikimin önemli bir bölümünü tarım kesimi sağlayabilir. Bir bölümü de hafif sanayinin gelişmesiyle elde edilebilir. Hafif sanayi köylünün gereksindiği tüketim mallarını üretir. Bu malları, hafif sanayi için gerekli tarımsal kökenli ham maddeyle mübadele eder. Demek oluyor ki hafif sanayinin gelişmesi yalnız ağır sanayiye değil tarımın gelişmesine de bağlıdır. Çünkü bir yandan tarımsal kökenli ham madde üretimi, bir yandan da köylünün satın alma gücü artırılmalıdır. Tarım ise, ancak büyük işletmelerle, modern araç-gereçin rasyonel kullanımını gerçekleştirebilen üretim kooperatifleriyle gelişebilir.

Mao raporunda, tarım kesiminde Çin'in kendine özgü koşullarına da işaret eder: yoğun nüfus, ekilen topraklarını yetersizliği, doğal yıkımların sıklığı (sel, kuraklık, don, dolu, parazit v.b.) ilkel yöntemler. Bütün bunlar karşısında, durumları yeterince düzelmeyen yoksul ya da yarı yoksul köylüler sosyalist yola, kooperatifleşme zorunluluğuna inanmaktadırlar.

İşte tüm bu nedenlerle kooperatifler yeniden gözden geçirilmeli, sayılarına ya da katılan ailelerin sayılarına değil, niteliklerine önem verilmelidir. Köylülere yalnız kooperatiflerin yararları değil, bunların gerçekleşmesi sırasında kar-

şılaşabilecekleri güçlükler de açıklanmalıdır ki, hazırlıklı olsunlar.

Başarının ölçütü verimliliğin, tarımsal üretimin artması olduğuna göre, şu noktalara dikkat edilmelidir;

1) Gönüllü katılma ve karşılıklı kazanç ilkesi titizlikle uygulanmalı,

2) Yönetim (işin planlanması, örgütlenmesi, v.b.) düzeltilmeli,

3) Tarımsal tekniklere önem verilmeli (derinliğine sürme, entansif tarım, yılda birkaç kez ürün alınan alanları çoğaltma, seçkin tohum, modern tarım aracı kullanımını yaygınlaştırma, bitkisel hastalık ve hayvansal parazitlerle savaş, v.b.),

4) Üretim araçlarını artırmak (toprak, gübre, sulama tesisleri, tarımsal araç, koşum hayvanları, v.b.).

Mao'nun raporu üzerine, 1955 Ekim ayında, Çin Komünist Partisi, hareketi çekingenlikle değil, cesaretle yürütme kararını alır. Zengin köyluler, spekülatörler ve öteki kapitalist ögelerle mücadele edilecektir. Yoksul, yarı yoksul köylülere karşı sabırlı davranılacak, zorlamaya gidilmeyecek, açıklama yoluna başvurulacaktır.

İşletmecilik açısından kabul edilen ilke de şöyledir: Kişisel topraklar korunacak; kooperatif sermayesine ayrılan pay % 5 ile 10, toplumsal giderlere ayrılan pay ise % 1 olacak; teknik gelişme konusunda Mao'nun belirttiği noktalara özel dikkat gösterilecek; zenaatçılık, hayvancılık, ormancılık gibi konulara önem verilecek; işletme içinde sıkı disiplin kurulacak.

Mao'nun raporu ile parti kararından sonra, kooperatifleşmede büyük hızlanma görülür. 1958 ilkbaharında köylülerin % 50'sinin kooperatiflerde toplanacağı öngörülürken, Kasım 1955'de kooperatifleşme oranı % 40, Ocak 1956'da % 78, Mayıs 1956'da % 91 (% 75'i üst düzeyde sosyalist kooperatifler)dir. Tüm öngörüler aşılmıştır. Yaz sonunda % 15, onu izleyen ilkbaharda % 91: çok hızlı bir kooperatifleşmedir bu.

c) Kolhoz Tipi Sosyalist Kooperatifler:

Tarım kesiminde sosyalizme dereceli geçiş, Sovyet kolhozlarından esinlenen sosyalist kooperatiflerin kurulmasıyla tamamlanır. Bu son evre zaten hazırlanmıştır. Ekim 1955 kararına göre, koşulların uygun olduğu yerlerde, denemek üzere tamamen sosyalist nitelikte kooperatifler kurulacak, böylece adım adım sosyalizme geçiş gerçekleştirilmiş olacaktır.

Üst düzeydeki bu kooperatifleri yarı sosyalist kooperatiflerden ayıran temel nokta üretim araçları, toprak, hayvan ve tarımsal makinelerin özel mülkiyetinin kalkmasıdır. Ancak, köylüler topraklarının % 2-% 5 kadarını ellerinde tutarak, bunlarda sebze ya da ikinci derecede tarımsal ürün yetiştirebilirler. Ufak parsellerden sağlanan ürün, ailenin tüketimine ayrılabileceği gibi, pazarda da satılabilir.

Ufak kişisel topraklar dışında toprak mülkiyetinin ortadan kalkmasıyla toprak rantı da kaybolur. Dolayısıyla ödeme artık paylara göre değil, çalışma saati, yapılan işin türü ve kasabayla tarla arasındaki uzaklığa göre verilen puanlara dayanılarak yapılır.

Sosyalist kooperatiflerde toprak, köylünün mülkiyetinde değilse de, devletin de değil, kooperatifindir. Böylece köylüyle işlediği toprak arasında bir kollektif mülkiyet bağı kalır.

Tam sosyalist kooperatifler konusunda da öngörüler aşılır. 1956 Mayıs'ından sonra köylülerin 2/3'ü sosyalist kooperatiflere geçerler.

SONUÇ

Tarım kesiminde Çin'de ihtiyatla başlayıp son derece hızlanan bir kollektifleştirme sözkonusudur. Bu durum karşısında köylülerin tepkilerine ilişkin —her ne kadar türlü aşamalarda gönüllü katılma öngörülmüşse de— kesin bir şey söylenmemektedir. Ancak, yer yer hoşnutsuzluk olsa da açık bir isyan olmadığı öne sürülmektedir. Bu durumun nedenleri Çin'e özgü bir takım koşullarda bulunabilir: Tarım kesimindeki büyük halk kitleleri, nüfus yoğunluğu, toprakların eşitsiz dağılımı, büyük sayılara varan topraksız köylüler, sık sık görülen doğal yıkımlar. Bütün bunlar karşısında köylülerin kendilerine toprak dağıtan, tefeciden kurtaran partiye şükranları, doğayla etkin bir savaşım için örgütlenme zorunluluğunu anlamak, ufak toprak parçaları yerine büyük işletmelerde üretimin ne denli arttığına adım adım kollektifleştirme sırasında tanık olmaları (dayanışmanın ve kooperatifleşmenin yüksek verimle somutlaşan başarısı), geniş ve etkin propaganda, v.b. Çin'deki sosyalizme geçiş dönemindeki başarıyı etkileyen bu etmenler yanında, ele alınan evrelerin ülkenin her yanında aynı anda gerçekleşmemesi de önemli bir rol oynamıştır. Çünkü yönetici kadrolar, şu ya da bu örgütü genelleştirmeden önce, deneylere, dolayısıyla da bazı gerekli düzeltmelere girişebilmişlerdir. Türlü deneylerin olumsuz yanları eleştirilerek, olumlu yanları genelleştirilebilmiştir.

Tüm bu etkenler sosyalist dönüşümün izlediği hızlı süreci açıklayabilirse de, 1956-57 yıllarındaki aşırı sıçrama ve —yazımızın dışında kalan— Komün hareketiyle «büyük sıçrama» üzerinde tartışılması gereken bir konudur. ■

ÖMER LAÇİNER

Uluslararası Sosyalist Harekette Bunalım

İçinde bulunduğumuz dönemde dünya sosyalist hareketi, ideolojik, politik ve örgütsel düzeyde tam bir bunalım manzarası göstermektedir.

Bugün bu bunalımı, en keskin çizgileriyle ideolojik tartışmaların niteliğinde görüyoruz. En çarpıcı biçimlerine «Sovyet - Çin çatışması»nın tırmanışında tanık olduğumuz bu tartışmada, tarafların şu anda birbirlerini tanımlama sıfatları «faşist diktatörlük», «ırkçılık», «Marksizm düşmanlığı» gibi sosyalistler arasındaki olağan tartışma düzeyinin tümüyle dışında sözlerdir. Marksizm içinde hata ve sapmalar için kullanılagelen terminoloji, sosyalist harekete, işçi sınıfı ideolojisine, diğer sınıf ve tabakalara özgü düşünüşün **yansıması** varsayılarak, bu temel üzerinde oluşturulmuştur. Oysa şimdi kullanılan terminoloji, bir yansıma olayı varsayılarak geliştirilmemektedir. Bu noktada artık «ideolojik tartışma»dan bahsedilemez. Olgu bu haliyle iki düşman kutup arasında mücadele görünümündedir.

Aynı kutulsallık politik ve örgütsel düzeyde de hüküm sürmektedir. Sovyet ve Çin politikalarının dünya sorunları karşısında —ideolojik kutuplaşmaya paralel olarak— tamamen karşıt tavırlar almaları artık alışılagelen bir şey oldu. Sosyalist üretim ilişkilerinin henüz kurulamadığı ülkelerde sosyalist hareketler ayrışıyor veya yeni partiler kuruluyor. Bunlar da kendi aralarında anında sertleşen mücadeleler veriyorlar.

Görünürde bir ucunda SBKP, diğer ucunda ÇKP'nin yer aldığı bu kutupsallık, tüm dramatik sonuçlarıyla birlikte sosyalist hareketin alanı üzerine egemendir. Bu kutupların ortasında veya uzağında tutunmak isteyen bir dizi «Üçüncü Akım» kalıcı olmamakta, kısa zamanda ayrışıp parçalar halinde bu kutuplara katılmaktadır. Bunalımı en derin biçimde iki taraflı duyan bu unsurların birçok üyesi de ya kesin bir tepki ile sosyalist hareketten uzaklaşmakta veya bulanık bir eklektizimin kısır döngüsü içinde yitip gitmektedir.

Çünkü bu Üçüncü Akım'ların hemen hemen tümü, mevcut kutupsallığın öne çıkardığı sorunlara öncelikle eğilmekte, böylece de bu koyuş tarzına tabi olmaktadır. Farklı gibi görünen tezler ileri sürmekle birlikte, aslında kutupsallığın alanı içinde kaldığı için, bu alanı aşmak amacında olduğu halde yine de objektif olarak alanın yasalarına boyun eğmektedir.

Son 15 yılın giderek daha bir ivme kazandırdığı bunalımın ortasında «tarafsız» kalınabileceği şeklinde görüşlerin geçersizliği de günbegün belli olmaktadır. Ayrıca sosyalist hareket içinde «tarafsız» kalmanın anlamsızlığı ortadadır ve yalnızca geçici bir sürede, o da görünüşte böyle değerlendirilebilir.

Bunalım anlarına özgü bu gergin kutupsallık, uç noktalara doğru ilerlerken, tarafların eğilimleri kemikleşmekte, Marksizm'in önemli bir ögesi olan eleştirel yaklaşım horlanmakta ve hattâ suç sayılmakta, her türlü teorik, bilimsel çabanın bu kutupsallığa tabi, onun kurallarına uyarlı olması istenmektedir. Tarafların her biri içinde de tartışma imkânları yokedilmekte ve eğer böyle bir durum doğarsa, genel çizgiye aykırı görülen akım, en ağır suçlamalarla savrulup atılmaktadır. Öyle ki, bazan belli bir kutbun içinde yer alıp da sonradan buradan atılanlara yöneltilen suçlamalar, bu atılanlar karşıt kutba katılmasalar bile, çok daha ağır olmaktadır.

Bu haliyle çizdiğimiz tablo görünüşte karamsar gibidir. Bu karamsarlığa hak verdirebilecek bazı belirtiler de öne sürülebilir. Bir Sovyet-Çin savaşından bile bahsedildiği bu dönemde, Marksizm'in yaratıcı özüne güvenmeyen herhangi biri için umutsuzluk en geçerli tavırdır. Tarih, siyasî, düşünsel sistemler içinde doğan bunalımların bu siyasî, düşünsel v.s. sistemleri çökerttiğine tanıktır. Ama onlar yalnızca siyasi, yalnızca duşünsel v.s. sistemlerdi. Marksizm bir bilimdir her şeyden önce. Sosyalizm her hangi bir siyasî akım değil, bir tarihî varış noktasıdır, bilimsel bir gerekliliktir.

Bu sözlerimiz, her duşünsel sistemin, her siyasal hareketin taraftarlarınca kendi hareketi üzerine sarfedilen övgü tipinde şeyler değildir. Bilime, onun konusu objektif gerçekliğe ilk ve temel değer kazandıran, bunlarsız düşünülemeyen Marksizm, ideoloji olarak yer aldığı siyasal-toplumsal alanda, bu alanın tarihî bir donemecinde bir bunalımı yaşar gibi olursa, bundan bilimin eleştirel yaklaşımını harekete geçirerek çıkmasını bilecektir.

Bu yargımızı sosyalist hareketin tarihî doğrulamaktadır. Bugün yaşadığımız bunalım, sosyalist hareketin tarihindeki ilk bunalım değildir. En genel anlamıyla sosyalizmin, bilimsel bir temele oturtulması çabalarından başlayarak günumüze kadar sosyalist hareket içinde hiç de bugünkünden aşağı kalmayan ağırlıkta bunalımlar yaşandı. Marksizm, bu bunalımlardan geçerek güçlen-

di, sosyalist hareket bu bunalımların bilimsel çözümlemeleri ile tarihî zaferlerini kazandı. Ve bugün biz, bu sürece bakarken, yalnızca önümüzdeki bunalımın aşılacağına güvenmekle kalmıyor, ayrıca tüm bu tarihî süreçte Marksizm'in yaratıcı, bilimsel niteliğinin gitgide güçlenerek belirmesini görüyoruz.

Günümüzdeki bunalımı anlamağa, açıklamağa çalışırken, hayli eski tarihlere dönüp oradan başlıyorsak, okur bunun yukardaki gerekçeye dayalı olduğunu hatırlamalıdır. Çünkü haldeki bunalım, ne anın sosyalist mücadelesi içinde iki farklı tavrın gereksiz kızıştırılmasından, ne Sovyet veya Çin «model»lerinin rekabetinden ne de aktif veya pasif olmaktan kaynaklanıyor. Ayrıca eklemek gerekir ki, bunalımın temeli ne Sovyetler Birliği'nin kapitalizm'e veya emperyalizme, ne de Çin'in şovenizme ve hegemonya niyetlerine yönelmesidir. Karşılıklı suçlamalarda ne denirse denilsin, Marksizm'in bilimi, Çin veya Sovyetler Birliği'nde bu kabil oluşumların, bunlara uyarlı yapılar ve düzenin yerleştirilmesinin objektif gerekçesinin olamayacağını gösterir.* Bugün bunalım, her iki kutbu da etkilemekte, bunların içinde geçiş döneminin hâlâ yaşayan bazı unsurlarında geriye dönüşün hayallerini yeşertmektedir belki. Ama bunlar, dış bir etki sosyalist ülkenin üzerinde egemenlik kurmadan kendi başlarına yalnızca hayal kurabilirler, yalnızca **bazı** girişimlerde bulunabilirler. Sovyetler Birliği ve Çin'de sosyalist üretim ilişkileri bir gecede ve bir grup insanın emriyle kurulmadı. Yıkılması ve hele yerine kapitalist ilişkilerin geçirilmesi; ihtiyarların, yeniden gençleşebilecekleri yolunda umutsuz ama her düşunduklerinde de heyecanlandıkları hayaller tipinde şeyleri, şu tıknefes halinde daha da sık kuran kapitalizmin anlaşılır halünasyonudur.

Bunun aksi, tarihin tekerrurlerden ibaret olmadığını, aksine ilerleyen tarihin dönülmez noktalardan geçtiğini ispatlayan Marksizm'in, bilimin yadsınması olur. O zaman sosyalizm, kişilerinin şu veya bu niteliklerine, şu veya bu öznel değerlerine bel bağlayan ütopik sosyalistlerin anladığı tarzda bir anlayışın bulanık hayalinde varolabilir ancak.

Başlangıçta çizilen ve varlığı reddedilmez olan bunalımın doğurduğu yaygın kötümserliği «iyimser» gerekçelere sığınarak seyretmemiz anlamında bir tavra sahip olmamızı önermek değil amacımız. Aksine, tarafsız kalmanın mümkün olmadığı bir dönemde, bu tüm alana egemen bunalımı anlamak, açıklamak ve aşmak zorunluluğunun kesin görev haline geldiğinin bilinciyle hareket etmemiz sonucuna varıyoruz.

Kendisini bunalımın koşullarından sıyıramamış ve bu haliyle mevcut kutupsallığa ister istemez tabi olanlar için, «durum açıktır». Ya o ya da öteki.

Biz bu şartlanmışlık içindeki bir «taraflılığı» kabul etmiyoruz ve doğal olarak kayıtsızlığı da. Bunalımın dışına çıkıyoruz onu **anlamak** için ve ancak bunu yaptıktan sonra «taraf» olmak için. Çünkü bunalımlar bunalımın içinde çözümlenmemiştir. Öznel bir tavırla sanki bunalım hiç yokmuş gibi davranarak da değil, aksine tüm dikkatiyle bu bunalıma, onun tarihî - toplumsal nedenlerine, bilimin, nesnel verilere dayalı teorik çabanın bakışıyla eğilen yaklaşımların sonucunda aşılmıştır bunalım.

Böyle bir yaklaşım, bizi sosyalizmin tarihine yeniden eğilmeye götürür.

(Buradan başlayarak sosyalist hareketin tarihini dönemler içinde ele alacağız. Bir tarih anlatımı değil amacımız. Yöntemimizin; bunalımlar ve onların çözümünü oluşturan aslî ögelere ağırlık verecek bir anlatım olması gerektiği açıktır. Ayrıca bu yöntem, bizim bu anılan tarihin belli dönemlerinin —bunalım dönemlerinin— kesitinden hareket etmemiz demektir. Bu bakımdan bu kesitler arasındaki dönemlerden ancak kısaca bahsedebileceğiz.)

* Bu yargımız özellikle ÇKP tarafından ısrarla öne sürülen «kapitalizme dönüşün mumkün olduğu» tarzındaki tezle çelıştığını bilıyoruz. ÇKP, bu tezini, Lenin'in 1920'lerde ve o günun tarihî koşullarında kesin bir olguya işaret eden sozlerine dayandırmaktadır. O dönemde Sovyet Devrımı'nin karşı karşıya bulunduğu iç ve dış sorunlar ve koşulları belirtmeyi gereksiz sayıyoruz. Lenın'in sözleri gerçekti ve yine Lenın'in deyimiyle gerçek *somut*tur. O somut durumda ve Lenin'in «milyonlarca küçuk üretıcının (küçük üretici olarak) varolduğu 1920'ler Sovyet ülkesinden» bahsederek, bu önşartların belırleyıcı varlığında ileri surduğü bu somut, *tarihî* gerçeği mutlak bir kategori olarak almak yanlıştır. *Tarihî* durum değişmıştir, o somut durumda değil artık SSCB. Ve o duruma uygun gerçek de değişmıştır.
Ancak bızim anılan teze karşı çıkışımız sırf bundan öturü değildir. Sosyalist toplumu kapitalist toplumdan yapısal olarak farklı kılan nitelik* konusundadır karşı çıkışımız. ÇKP'nin tezinde «mulkıyet tarzı»na verilen hayatî önem ve bu «tarz» ın değiştırılmesini son derece kolay bır iş gıbi gösteren yorumu yanlış buluyoruz. Bu yorum, «mulkıyet tarzı» nı toplumun diğer yapılarından soyutluyor. Oysa nasıl «ozel mülkiyet» binbir bağı ve yansımaları ile bir toplum biçimine bağlıysa, kendi temel yapılarını kurmuş (SS CB ve Çın gıbı) ülkelerde üretimin başlıca ve hayli geniş alanlarında yürürlükte olan çeşitli tipte kollektif mülkiyet de aynı biçimde kendine uyarlı ilişkileri yerleştirmiştir veya en azından bu yönde gelişmektedirler.
Ama kuşkusuz aksayan bir şeyler vardır. Bu aksaklıkların kaçınılmazlığı» her ikı ülkenin sosyalist toplum anlayışlarında varolan hatayı öne çıkaracak tarzda yapmaya çalışacağımız bundan sonraki açıklamalar gözonune alınırsa — görülecektir.

I. DÖNEM: «SOSYALİZM»DEN BİLİMSEL SOSYALİZME

Kapitalizme varıncaya kadar tarih, diğer sınıflı toplum biçimleri içinde de birçok muhalefet hareketlerine tanıktır. Bu hareketlerin pek çoğu «eşitlik», «ortaklaşmacılık» vs. gibi sloganlar altında yürütüldü. Veya dinsel gerekçeler, ilâhî adalet istekleri içinde, kendilerini duyurdular.

Kapitalizm öncesi çağlar, «tarıma dayalı» toplum biçimlerinin yürürlükte olduğu çağlardır. Bilindiği gibi, bu üretim tarzlarında sömürü iktisat dışı zorla gerçekleştirilir. Bunun için örgütlü zoru elinde tutan egemen sınıflar, sömürüyü artırmak için, zoru daha da sık ve etkili kullanırlardı. Böylece olağan zor, zulüm olur. Bu zulüm dayanılmaz noktalara gelince, zulüm görenler, ezilenler, gadre uğrayanlar, «adalet» isterler. Yani «zor»un normal dozda olmasını. Bu olmazsa «isyan» ederler. Mazlumlar zalimlere karşı, onları yoketmek için savaşa girerler. Zalimlere karşı birleşenler, bu ortak eylemlerinin başarısı halinde kurulacak toplumun «ortakçı» veya «eşit» bir toplum olmasında ekseriya birleşirlerdi.

Köle sahipleri ve Feodaller ya kendi kiralık ordularıyla, ya aralarında birleşerek veya bu isyanı ustası oldukları entirikalarla bölüp, saptırarak her defasında ezdiler. Mazlumların kanı, yani kölelerin, serflerin kanı, gözyaşı üzerine yeniden sürdü saltanatlar. Son defasında 1525'de T. Münzer önderliğindeki köylü isyanı Orta Avrupa feodallerinin acımasız kıyımında boğulurken, savaş alanlarında yalnızca yoksulların kendi ölüleri değil, onların adalet adına kendilerini kurtarmaları umudu da cansız yatıyordu.

Ama feodalizm yıkıldı. Burjuvazi yeni bir üretim tarzını, yeni bir toplumsal örgütlenişi geliştirdiğinde yıkılan şatoların yerine serfler ayağa kalktılar. Onları hürriyete yani burjuvazinin «vazgeçilmez» hürriyetine kavuşturan yükselen burjuva sınıfının devrimi oldu.*

Ancak burjuva devriminin ilk ateşleri dağıldığında görülen manzara çarpıcıydı. Geçmişte kırları saran yoksulluk, bu defa kent varoşlarının işçi kulübelerine taşınmıştı. Köylüler, yani «Tanrı'nın lânetlileri», eski feodal mülklerin paylaşılmış toprakları üzerinde «huzur» ararlarken, fabrikaların, imalathanelerin, maden ocaklarının boğucu havasında, yıpratıcı bir çalışmaya itilmiş işçiler, «toplumun lânetlileri» olarak göründüler.

İşte bu manzara, hemen hemen hepsi küçük burjuva kökenli bir dizi aydını, burjuvazinin evrensel akla uygun olarak ilân ettiği bu yeni düzenden tepki duymaya itti. Evrensel aklın dünyası bu olmamalıydı. O zaman oturup düşündüler ve bir dizi toplum şeması ürettiler. «Ütopik sosyalizm» böyle doğdu.

Bu ütopyaları uzun boylu anlatmak gerekmez. Engels'in bunlar için söylediği sözleri aktarmak yeter:

> «Onların hepsine göre sosyalizm, salt gerçeğin sağduyunun ve adaletin ifadesidir ve kendi gücüyle dünyayı fethetmesi için sadece bulunmuş olması gerekir.»[1]

Konumuz açısından ütopik sosyalizmin önde gelen temsilcilerinin kendi özgül önerilerini vermemiz gerekecek. Böylece egemen çizgiyi anlayabileceğiz.

Saint Simon toplumu «meziyet» üzerine kurar: Bilgeler, varlıklılar, varlıksızlar. Bunlar ayrılmaz bir bütündür. Bilgeler yasaları koyacak, varlıklılar (yani sanayiciler, bankerler ve tacirler) yönetecekti. Ama bu her iki kesimin tüm amacı **varlıksızları kurtarmak** olmalıydı.

Fourier, özel sermayeye bağımlı ve tam bir eşitliğe yönelmemiş topluluklar kurmayı önerir. Ama bireysel çıkarların herkesin çıkarıyla bağdaşabileceğine inanmaktadır.

Owen, tam eşitlikçi topluluklar önerir. Engels'in deyimiyle bunlar «bütünüyle işe ilişkin temellere, yani ticarî hesap sonuçlarına dayanıyordu». Hattâ bunları kurar, ama kısa zamanda hepsi de yozlaşır. Owen yılmaz. Girişimlerini sürdürür, ilânlar, mektuplarla seslenir dünyaya; «yüce denilebilecek çocuksu yalınlıkta kişiliğiyle» Owen, adeta kapitalizmin doğuş ve yükseliş dönemlerinde acılar, yoksulluklar içinde ezilen sınıfların feryadıdır. Bu feryat, kendisi de fabrikatör olan Owen'ın ağzında ve deneylerinin hayal kırıcı sonuçlarıyla, sanki burjuvazinin vicdan azabıdır.

Görüleceği üzere ütopik sosyalizmin ana teması «insanlığı kurtarmak»tır, öncelikle de ezilenleri, yoksulları. Onlara göre —tıpkı Rousseau gibi— insanlar iyidir aslında, ama yanılgılar içindeki toplum bir sürü kötülüğü, acıyı, yoksulluğu doğurur. Eğer akla uygun eğitilirlerse ve uyumlu topluluklar halinde biraraya getirilirlerse «ebedî uygarlık» her zaman kurulabilir.

«Barışçı» biçimleriyle sona eren ütopik sosyalizmin bu ilk evresinin toplumsal koşullarını Engels'den dinleyelim:

> «...Eksik kapitalist üretim şartları ve eksik sınıf şartları eksik teorilerle karşılandı. Toplumsal problemin henüz gelişmemiş iktisadî şartlarda gizli duran çözümünü, ütopyacılar insan beyninden çıkarmaya kalkıştılar...»[2]

Bu dönem «ütopik»lerinin çözüm önerilerinin sınıfsal muhtevasına baktığımızda şu ege-

* Avrupa'nın burjuva devrimini gerçekleştirmiş ülkelerinde artık köylü hareketi görülmez. Hattâ Marx'ın bu ülkelerin köylüleri üzerine vardığı yargılar, onların «huzur» adına hep gerici, tutucu siyasî akımların destekçisi oldukları yolundadır. (Bkz. 18 Brumaire..) Gerçekten de bütün 19. yüzyıl boyunca Batı Avrupa'da köylülerin egemen sınıf politikaları yanında saf tuttuğunu görürüz. (Yüzyılımızda da bu olgu değişmemiştir.) Ancak Doğu Avrupa'da, toprak sorunu ortadaydı. Bunun Çarlık Rusya'sında gelişen muhalefet hareketlerine ve Marksizm'e önemli etkileri olmuştur.

men yanı görebiliriz. Hepsi de kapitalizmi, sanayi olgusunu kabul etmişlerdir. Modelleri sanayi üzerine kuruludur. Sınıf farklarını içsel olarak kabul etmişlerdir, ama en alt sınıfın (işçilerin) durumlarını iyileştirmek, onları **yoksulluktan kurtarmak** isterler. Aynı zamanda da kapitalistleri yoksulluk yaratmaktan kurtarmak peşindedirler.

Çoğu eski aristokrat, aydın, fabrikatör olan bu «kurtarıcı»larla hemen hemen aynı zamanlarda bizzat işçi sınıfı içinden de kendi sınıflarını kurtarmak isteyen kişiler, hareketler çıktı. Bunların bir bölümü (Weitling gibi) hâlâ bu ütopyacıların etkisindeydi. Ama büyük kısmı toplumu, insanlığı kurtarmaktan önce kendi sınıflarını kurtarmak istiyorlardı. Böylece de zaten kendilerini kurtarmış olan burjuvazi ve köylülük ile birlikte uyumlu bir toplum oluşturabilirlerdi. Yalnız bunların öncekilerden farkı hayalden değil **«gerçek»** den hareket etmeleriydi.

İngiliz **trade-union**'culuğu, Fransa'da L. Blanc ve Albert gibi önderler ve Almanya'da Lassale,* işçilerin yoksulluktan kurtulması için aynı varsayımdan hareket ediyorlardı. Bu, —tıpkı ütopyacılar gibi— kapitalizmi kabul etmek, ve —nasıl bu sistem içinde kapitalistler kârlarını artırmak, sömürüyü yoğunlaştırmak isterlerse— işçilerin de ücretlerini artırmaları, sömürüyü azaltmaya çalışmaları gerekir mantığını benimsemek biçiminde özetlenebilir. Böylece bu hareket, özünde kapitalizmin yasaları, değerleri içinde kalan, kapitalizmi veri kabul eden bir «kendini koruma», «kendi çıkarlarını kollama» hareketiydi.

1840'ların ortasında ana çizgileri, içerikleri billurlaşan iki akım, biri **ütopya**'dan, öbürü de **kapitalizmin gerçeklerinden** hareket eden akım birbirinden kısmen ayrı olarak, dönemin Avrupa'sında sosyalizm alanını kaplıyorlardı. Fakat aynı yıllar ütopyacılığın «barışçı» evresi hayal kırıklıklarıyla bitmiş ama sosyalizm ütopyası bu defa daha savaşçı biçimlerle yeniden bir hamle yapmıştı. Proudhon'un tezleri, Bakunin'in anarşizmi, Blanqui'nin gizli örgütleri sarsılan umudun taş gibi bir öfkeyle, kinle ayakta tutulduğu yeni ütopyalardı. Ve bu halleriyle eskisinden daha fazla zaman ve toplum dışıydılar.**

1848'le Kıta Avrupa'sında başlayan toplumsal fırtına bu görünüşte farklı iki eğilimin çaresizliğini gösterdi.* L. Blanc ve Albert'in ulusal Atelyeler'inin dengeli, uyumlu işleyişi içinde kurtarıcı bir yer bekleyen Fransız işçi sınıfı ve özellikle Paris proletaryası, 1848 Haziran'ında burjuvazinin saldırısıyla yıkılan atelyeleriyle birlikte bu «sınıf olarak kurtuluşları»nı da bıraktılar. Anında doğan Blanquist tepki acımasızca ezilirken onlar 1830'da mutlakiyeti birlikte devirdikleri burjuvaziyle aralarındaki uçurumu artık anlamışlardı. Birlikte kurtuluş mümkün değildi. Aynı 1848 yılında Frankfurt meclisinde burjuvazi işçileri arkadan vurdururken, Alman prensleriyle de pazarlık yapıyordu. 1848 günleri sona ererken kapitalizmin ilk dönemi genel hatlarıyla tamamlanmış ve burjuvazinin devrimci dönemi de artık kapanmıştı.

1848 yılı, Komünist Manifesto'nun yayınlandığı yıldır. Marx ve Engels isimlerinin sosyalist hareketin tarihinde ilk etkili duyuluşu bu bildiri ile oldu. O yılların olayları kendi doğal seyirlerinde ilerlerken etkisi haliyle pek olmamıştı. Ama 1848 bozgununun hesabı yapılırken başvurulacak tek sağlam tutamak da bu bildiridir.

Bunun yalnızca bir bozgun sonrası umudu olmadığı, bitmiş bir dönemin, acılarla geçmiş bir mücadelenin ve o mücadelenin iki ayrı tez çerçevesinde düğümlenen açmazının çözümü olmadığı, işçi sınıfının tarihî görevini, devrimci görevini açıklayan senteze başlangıç olduğu çok geçmeden görüldü.

Birinci dönem bir yenilgi ile kapanırken, aslında geleceğin anahtarı da geçen mücadele deneylerinin, arayışların ışığında şekillenmişti. Anahtar, çözüm Marksizm'dir.

Kuşkusuz Marksizm, yalnızca bu anılan dönemin kutupsallığını gideren çözüm olmaktan çok daha fazla bir şeydir. O, bundan sonraki işçi sınıfı hareketine temelden yön veren bir teori olduğu kadar, insanlığın tarihi oluşturan eylemini bilimsel temellere dayayan ve bu niteliğiyle tüm toplumsal eylemin genel yasalarını açıklayan bir bilimdir.

Ancak andığımız dönemde, öncelikle mevcut bunalımın çözümünü getirmesi açısından değerlendirildi. Ve mevcut kutupsallığın egemen çerçesini aşarak sosyalist hareketin bu buna-

* Lassale, Marx'la bir dönem süren ilişkisinin etkisiyle «işçilerin kurtuluşu»nu yalnızca ekonomik durumlarının iyileştirilmesiyle sınırlamadığını söyler bazen. Ama bunda bile görünürde karşıtı olan ütopizmin yansılarını görebiliriz.
Ama asıl Lassale'ı anlatan ünlü Tunç kanunudur. Marx bu Lassale tezini şiddetle eleştirir.

** S. Simon, Owen ve Fourier toplumsal düzeni yeniden ve daha iyi olarak kurmak istiyorlardı. Ama hazın başarısızlıkları, onlar gibi tüm toplumu, insanları kurtarmak isteyen yeni ama ofkeli ütopyacıları önce yıkıcılığa itti. Yeniden kurmak için tümüyle yıkacaklardı. Boylece Owen sert sözlerle ve Fourier'nın şefkat dolu mantığı tam zıddıyla acımasız sert sozlerle kuruldu. Fourier ve Owen haldeki yerleşim yerlerinin uzağında «falanster» ler kurup bunları örnek biçime getirerek, haldeki toplumu da bunları izleyip yeniden kurmaya sevk etmek istiyorlardı. Ama yeni ütopyacılar, yeni toplumu eski toplumun yangın enkazları üzerine kuracaklardı.
Kropotkin yeni kurulanın da eskisine benzeyebileceğini düşündü. Öyleyse, kurmaya çalışmak boşunaydı. Düzen istenir şey değildi. O zaman düzene karşı düzensizlik yüceltildı. Soy anarşizm doğdu.

* Yalnızca İngiliz trade-unionizmi, bir ölçüde bu fırtınadan uzak ve izole oluşundan, diğer yanda İngiliz kapitalizminin tavizler verebilen sağlamlığı ile bizzat hareketin yaygın ve güçlü oluşundan ötürü yaşayabildı.

lımdan çıkış perspektifini gösterdi. Bu perspektif en genel çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

1) İşçi sınıfının kurtuluşu kapitalizm sürdükçe mümkün değildir.

2) Kapitalizm veya mülkiyete dayalı toplum biçimleri ebedî değil, tarihîdir. Ve kapitalizm de diğer toplum biçimleri gibi kendi iç çelişkisi yüzünden sona ermeye mahkûmdur.

3) Kapitalizmin yerine kurulacak toplum, düşüncede, hayalde plânlanan bir toplum değil, bizzat kapitalizm içinde doğan yeni temeller üzerinde kurulacak bir toplumdur. Bu toplumun temelleri ise işçi sınıfının öncelikle üretim alanında bilincine vardığı ve bu sınıfın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olan toplumsallaşma olgusundadır.

4) Sosyalizm insanî, ahlâkî, aklî, vs. gibi subjektif ölçülere göre değil, bizzat bu somut ve tarihî gelişmenin ürünü olan toplumsallaşma üzerine kurulacaktır. Sosyalizmin temeli objektif gerçekliktedir.

5) Bu objektif gerçekliğin bilincinde olan işçi sınıfı kendi, bilimsel temellere dayalı, örgütlü siyasal hareketi ile yalnız kendini kurtaramaz, yeni temelleri olan toplumu kurarken bütün insanlığı da sınıflı toplumların sona erdiği bir aşamaya ulaştırır.

Görülüyor ki, Marx, ütopistlerin ve gerçekçilerin özünde aynı olan tezleriyle oluşan —kapitalizmi değişmez veri kabul ediyorlardı ve onu reddeder gibi göründükleri anda bile onu gözlerinin önüne getirip düşünce ve programlarını ona tepki olacak biçimde formüle ediyorlardı— kutupsallığı aşarken, onların sorunlarını da cevaplandırmış oluyordu. Ama sorunu onların çerçevesi dışında koyarak yapıyordu bunu. Böylece de işçi hareketine toplumsal kurtuluşu —insanlığın kurtuluşu olarak— da yüklüyor ama bunu subjektif gerekçelerle değil, tarihsel gelişmenin, objektif gerçeklerini göstererek yapıyordu. Kapitalizmin sona ereceğini ispatlarken, kapitalistleri kapitalist olarak, işçileri işçi kalarak «kurtarma» hayalini yıkıyor ama **gerçekçi**'lere de iktisadî kurtuluş aramanın anlamsızlığını gösteriyordu. 1. dönem bunalımı aşılmıştır.

II. DÖNEM: EMPERYALİZM VE SOSYALİST DEVRİM ÇAĞI

1850'den 1880 ortalarına kadar Kıta Avrupa'sı bir siyasî irtica dönemi yaşadı. Bazen gerilemekle birlikte bu siyasî irtica, 1848'lerin korkusunu derinden duymaktaydı. Ve ancak bu korkuyu azaltabilecek bazı gelişimleri sistem içinde sağladığına güven getirdiğinde burjuva demokrasisine işlerlik verildi. Ayrıca 1871 Paris Komünü, hayli abartılan 1848'in yanında bile siyasî niteliğiyle korkunun kâr etmediği bir örnek olarak vardı. Baskı altındaki işçi hareketi bilinmez bir tehlike gibi burjuvazinin yanı başında tutulamazdı artık. Bunun içindir ki, kendini sağlamlaştırabildiği an, «tehlike»yi açığa çekmenin yararlı olabileceğini hesapladı.

Bu hesabın o kadar da temelsiz olmadığı görülecektir. Nitekim çok geçmeden sadece «demokratik» ülkelerde değil, mutlakiyetin en koyusunun sürdüğü ülkelerde bile sosyalist hareketin bazı unsurları açığa —Marksizm'in açığına— çekildiler hemen.

O dönemde dünya ve Avrupa işçi hareketine, sosyalist harekete egemen ideoloji olarak damgasını vurmuştu Marksizm. 1890'larda özellikle Almanya, Fransa ve Avusturya'da güçlü Marksist partiler oluşmuştu.

Aynı yıllar kapitalizmin emperyalizm aşamasına vardığı yıllardı. Metropolde temel yapılarını kurmuş olan kapitalizm, dünyayı paylaşıyor ve buralardan edinilen kârlar metropolde azalan kâr oranlarını yükselttiği gibi, ücretlerin de görece yükselmesini sağlıyordu. Özellikle sendika yöneticileri düzeyinde oluşan bir işçi aristokrasisi bu ücret yükselişlerini, «işçi sınıfının yükselişi» gibi yorumlamaya eğilim gösteriyordu. Öte yandan anılan ülkelerde genel oy hakkının alınması ile «siyasî» bir aracın da kazanıldığı varsayılıyor, böylece «iktisadî mücadeleye siyasî bir nitelik» kazandırıldığı iddia edilebiliyordu. Ayrıca sağlık, emeklilik vs. sigortaları kurulmuş, sosyal güvence sağlama alınmış oluyordu.

1870-1900 arası Avrupa'da «Viktorya çağı» olarak adlandırılır. İngiliz egemenliği devam etmekte ama diğer emperyalist metropoller de tıpkı İngilizler gibi geniş dünyanın birçok bölgelerinde «barış» içinde sömürgeler edinmekteydiler. Sistem içi krizler hafiflemişti.

Rekabetçi kapitalizmin uzun dönemi Avrupa'da sona ermek üzeredir ve büyük sermayelerin oluşması, kartel-tröst vs. gibi birleşmeler sonucunda, üretimi geniş ölçüde kontrol eden tekeller doğmuştur.

1890'larda bir kısım sosyalistlerin gözünde kapitalizmin manzarası böyleydi.

Revizyonizm bu koşullarda doğdu. En özlü ifadesini Bernstein'da* gördüğümüz bu Marksizm'i «düzeltme» akımı, Lenin'in deyimiyle işçi aristokrasisinin ideolojisiydi.

Zamanın güçlü Alman, Avusturya ve Fransız partilerinin yöneticilerini de kapsayan «aristokrasi»nin bilinçli ama gizli desteğiyle kısa zamanda yaygınlaşan revizyonist akım, partilerin devrimci kanatlarının tepkisini doğurdu. Anılan gizli desteğin varlığında, partilerin kısa zamanda gangrenleşmesini de doğuran tartışmalar, dönemin sosyalist hareketinde bir bunalımı başlattı.

Bu bunalım şu sorular etrafında odaklaştı:

* Bernstein uzun yıllar İngiltere'de kalmıştı. Bu ülkede hayli güçlü olan sendikacılık, Parlamentarizmin etkisi ve geleneksel ağırlığı, militarizmin hissedilmezliği yanında; çağının en zengin kapitalizmi içinde benzerlerinden daha da elverişli bir ücret imkânı olan İngiliz işçi sınıflarının görece refahının, onu çok etkilediği bellidir.

1) Kapitalizm uyum yeteneğini artırmış ve böylece krizleri önlemiş midir? Tekelci birleşmeler, yaygın kredi sistemi ve gelişen ulaşım, haberleşme araçları uyum araçları olarak nitelenebilir mi?

2) Sayıca artan orta sınıflar ve refah düzeyi orta sınıflara yaklaşan bir bölüm işçi, aynı uyumun toplumsal düzeyde de kurulabildiğini göstermez mi?

3) Sendikal eylem proletaryanın ekonomik ve politik yükselişini gerçekleştirmez mi?

Bernstein olumlu cevaplar veriyordu bunlara, R. Luxemburg olumsuz. O dönemde Kautsky, Bebel, Plekhanov vs. gibi II. Enternasyonal'in ünlü önderleri de Bernstein'a cephe aldılar. Ama Bernstein hâlâ parti üyesiydi, taraftarları da. Buna neden —R. Luxemburg'un dışında— hepsi de sonradan oportünist nitelikleri ortaya çıkan bu adamların, gizli birer «Bernstein»cı oluşlarıydı. Ama o dönemde bunlar hem alttan alta Bernstein'ın «Marx'ı revize etme», «Marx'ın yanlışlarını giderme» ve «Marx'daki ütopik düşünceleri ayıklama» biçimindeki tezlerini pratikte uyguluyorlar, ama hiç değilse açıksözlü olan Bernstein'ı sözde eleştiriyorlardı.* Bu bakımdan gerçek kutupları Bernstein ve R. Luxemburg oluşturuyordu.

Bölümün başında çizdiğimiz manzaranın bir Bernstein'cının gördüklerini aksettirdiğini söylemiştik. Onlar «anın gerçeği»ne, bazı ölçüler içinde bakıyorlar ve geçmiş bir dönemle bunu kıyasladıklarında bir «yükselme» buluyorlardı. Örneğin ücretler «yükselmiş» (yani yaşam düzeyi yükselmiş), sendikaların üye sayısı ve yaygınlıkları «yükselmiş», bunun yanında kapitalist işletmelerde «yükselmiş»di. Bunlar ise tüm toplumun «yükselmesi» demek oluyordu. Sosyalizm de kapitalizmden «yüksek» olduğuna göre, yüksele yüksele oraya da varılırdı. Bu «evrim» mantığını karikatürize etmediğimizi sanırım.**

Bernstein'cılığın **«kendiliğindenciliği»** ve **«gerçekçi»**liği böyle idi.

«Ortodoks Marksizm» adına şu yukardaki görüşlere tepki duyan R. Luxemburg, bu «gerçek»leri reddediyordu. «Son amacı» vurgulayan Luxemburg, bu haliyde âdeta «ütopist» idi.

O, büyük kapiatlist birleşmelerin (kartel-tröst gibi) «endüstriyel anarşiyi ortadan kaldırmak yerine ona yol açan bir eğilim» gösterdiklerini söylüyordu. Bugünkü durum «kapitalist gelişmenin yalnızca belirli bir süreci, ya da bir geçiş dönemi» idi. «Dünya pazarının son haddine kadar oluşturulmasından» sonra «ilâç, hastalığa, önceden örgütlenmeyle büyük ölçüde toplumsallaştırılmış olan sermaye de özel sermayeye dönüşür... O zaman da örgütlenmelerin **sabun köpüğü gibi dağılmaları** ve **yeniden bir serbest rekabete** daha büyük bir oranda yer açmaları gerekir»di. Krizler ise zaten vardı ve devam edecekti.

Sendikal eylemin ise «bir güçlenme dönemine doğru yöneldiği» iddiasına karşı, aksine «giderek daha çok büyüyen güçlüklerle karşılaştığını», söyler. «İngiltere daha şimdiden sendikal hareketin ikinci evresine geçmek üzeredir. Bu dönemde sendikal hareket önceleri elde edilmiş hakların salt korunmasına yönelmek zorundadır.» der.* Bu sözlerde gizli olan kanı haldeki «yüksek ücret düzeyi»nin geçici olduğudur. Yani ücretler sürekli yüksek (veya şu andaki doyum durumunda) kalamaz.**

Tartışmalar esnasında ne Bernstein «sosyalizmi» ne de karşısındakiler «sosyal reform»ları inkâr ettiklerini söylediler. Ve yine her iki tarafta belirli ölçüler içinde Marx'a ve Engels'e başvurdular.

Bernstein ünlü «hareket (yani sosyal reform) herşey, son amaç (yani sosyalizm) hiçbir şeydir» tezinde, sosyalizmi aslâ reddetmediğini, aksine onun sosyal reformlar manzumesi içinde gerçekleşeceğini ileri sürdüğünü ısrarla belirtti. R. Luxemburg ise «sosyal reformlar»ı kabul etmiyor değildi. Sadece «son amacı» savunurken onu (yani son amacı) «sosyal reformlar»ın **dışında** tutuyordu. (Oysa Bernstein **içinde**'dir diyordu) Aşağıdaki pasaj bunu açıklıyor:

> «Gerçekteki pratik eylemimiz üç safhaya ayrılabilir: Sendikal, sosyal reform, kapitalist devletin demokratikleştirilme mücadeleleri. **Mücadelemizin bu üç biçimi kelime-**

* Örneğin «Kautsky, Bernstein'ın makalelerini 'son derece cazip' bulduğunu belirtiyordu. SDP Genel Sekreteri İgnaz Auer de Bernstein'a yazdığı mektupta şöyle diyordu: 'Sevgili dostum Ede, önerdiğin şeyleri yapmak için karar alınmaz, böyle şeyler söylenmez, bunlar yapılır o kadar'». (R. Luxemburg, Sosyal Reform ya da Devrim, s. 10.)

** Boyle bir şeyi aşağıdaki cümlesiyle Bernstein yapıyor; («yükselme» nin kısa bir manzarası anlatıldıktan sonra) «Ya temel amaç?» diye soruyor ve hemen cevabını veriyor: «Eh, o gene temel amaç olarak duruyor.» (W. Mills, Marksistler, s. 171).

* Bu ve yukarısındaki paragrafta tırnak içindeki sozler R. Luxemburg'un «Sosyal Reform ya da Devrim» kitabının 31-32. sayfalarındaki anılan konuya ilişkin bolümlerinden alınmıştır. (Altını ben çizdım. Ö.L.)

** «Ücretlerin giderek yükselmesi» veya orta sınıfların artan ekonomik refahları gibi olguları R. Luxemburg kesinlikle reddediyor. Çünkü eğer böyle «ücret yükselişleri» varsa işçiler sosyalizmi gereksiz bulmaya başlarlar. Aynı mantık Kautsky'de de var. Nitekim her ikisinden aldığımız şu pasajlar bunu açıklıkla gösteriyor: «Eğer bu doğru olsaydı, zafer günümüzün çok erteleneceği bir yana, amacımıza da ulaşamayacağız demektir. Eğer mülk sahibi olmayanlar değil de kapıtalistler artıyorsa, evrim ilerledikçe amacımızdan durmadan uzaklaşıyoruz, sosyalizm değil, kapitalizm kuvvetleniyor demektir.» (E. Bernstein'ın «Reformculuk meselesi» adlı makalesinde K. Kautsky'ye ait olduğunu söylediği sozler, W. Mills, *Marksistler*, s. 176)

R. Luxemburg da aynı düşünce şöyle ifade edilmiş: «Ancak bu bilinç de (yani sosyalist bilinç - Ö.L.) gi-

nin gerçek anlamında sosyalist midir? Kesinlikle hayır... Peki o zaman, günlük mücadelemizde bizim bir sosyalist parti olmamızı sağlayan nedir? Bu pratik eylemin üç biçimini de nihaî amaca bağlamamızdan başka bir şey değildir. Sosyalist mücadelemizin öz ve ruhunu biçimlendiren sadece bu nihaî amaçtır.»[3]

Açıkça görüleceği üzere sosyalizmin sosyal reformların içinde mi, yoksa onun dışında mı (R. Luxemburg'un deyimiyle «devrim balyozu» ile gerçekleşecekti) olduğu sorusu düğümü oluşturuyordu. Bir kutupsallıktı bu. Ve her kutupsallık gibi özünde aynı idiler. Bernstein «yumuşak», Luxemburg «sert»ti. Biri «sağ», diğeri «sol»du. Her iki yan da aynı görüşleri ele alıyor, aynı noktalara bakıyor, ama bunlara değişik subjektif değerler veriyorlardı. Birinin kalıcı dediğine öbürü geçici diyordu.

Ama her iki yanın da sosyalizm anlayışlarının temeli «ekonomik»tir. Örneğin, «sol» Luxemburg, sosyalizmi «... özellikle **kapitalist anarşide** ortaya çıkan ekonomik gerçeklik ve bu gerçekliğin bilincine varılması»na bağlıyordu.[4] Luxemburg'un «anarşi»nin varlığı ve devamına bağladığı «sosyalizm», Bernstein'da aksine anarşinin giderilmesine bağlıydı.

Bu «ekonomik» sosyalizm üzerinde ilerde duracağız. (Bu konunun son derece hayatî bir önemi olduğunu ve günümüzde de ele alınmasını gerektiren koşulların varolduğunu yeri gelince göreceğiz.)

1900'lerin bu kutupsallığı, bu kutupsallığın içindekilerce çözülmedi. Çağın gerçek sorununu çözen Lenin oldu.

Tartışmalar sürerken Lenin «Ortodoks Marksistler» safındaydı. Tartışmaların uluslararası platformuna çıkmadı. O işi tüm Rus sosyalistleri adına Plekhanov yapıyordu. Ve Lenin'in o dönemde Kautsky ve Plekhanov'un genel plandaki söylediklerine katıldığı varsayılmalıdır. Ancak Lenin özel olarak o dönemde kendini adadığı RSDİP'nin oluşturulması mücadelesi içinde, revizyonist eğilimlerle yaptığı tartışmalaradaki bakış açısı, bize aralarında henüz farkına varılmayan ayrımı gösterebilmektedir.* Çok sonraları, I. Dünya Savaşı başlar ve sürerken yazdıkları, ögelerin değişmesine rağmen niteliği değişmeyen dönemi, hâlâ süren kutupsallığın ötesinde yorumladığını yalın bir biçimde göstermektedir.

İlkin 1900'lere dönelim. Lenin'in kendi ulusal sosyalist hareketi içinde sorunu nasıl ele aldığını ve bunun diğerlerinden farkını gösterelim.

Biz bu iş için Lenin'in klâsik eseri **«Ne Yapmalı»**yı temel alıyoruz. Bu eser yaygın bir anlayışa göre «bolşevik tipi» bir partinin işleyiş mekanizmasını verir. Bizde de böyle anlaşıldı. «Örgüt şemaları» üretildi buradan (taklit edildi demek daha doğru olacak). Bu eserin bu denli yanlış «kullanılma»sını, ona çağında eleştiricilerin «Blanquist örgüt modeli öneriyor» demelerine uyarlı bir mantıkla yaklaşmanın hataları —mı demek gerekir— üzerine daha sonra durmak isteriz.

«Ne Yapmalı»yı ele alırken onun çağının sorunsalını bir siyasî görev, yani partinin kurulması ekseni etrafında ele aldığını unutmayalım. Bu bakımdan Lenin'in özgün çizgisi, siyasî terimlerin rengini taşıyacaktır.

Eserin başlangıç bölümü, o dönem Rusya'sında «Iskra» grubu dışındaki tüm akımların analizi ve eleştirisine ayrılmıştır. Lenin, kendiliğindencilik ve ekonomizm olarak nitelediği temel sapmanın, her tür akımda mevcut olduğunu gösterir. Sonra bu sapmadan arınmış olarak kurulacak partinin yapısı üzerine eğilir. Aşağıdaki bölüm eserin bu ikinci bölümündendir:

> «Eğer işçiler, **hangi sınıf gadre uğrarsa uğrasın, her türlü** suistimale karşı, keyfî davranışlara, zulümün ve zorbalığın **bütün** davranışlarına karşı tepki göstermeye alışmış değillerse; ve işçiler bunlara karşı, başka herhangi bir açıdan değil de Sosyal Demokrat açıdan tepki göstermeye alışık değillerse, işçi sınıfının bilinci, gerçek bir siyasî bilinç olamaz. Eğer işçiler, öteki sosyal sınıfların **her** birini, entelektüel, manevî ve siyasî hayatlarının bütün tezahürlerinde gözlemleyebilmek için somut ve aktüel siyasî gerçek ve olaylardan yararlanmasını öğrenemezlerse; eğer materyalist tahlil ve kıstasları, bütün sınıfların, kategorilerin ve grupların, **bütün** eylem ve hayat tarzlarına pratik olarak uygulamayı öğrenmezlerse, işçi yığınlarının bilinci, gerçek bir sınıf bilinci olamaz. Kim işçi sınıfının dikkatini, gözlem imkânlarını ve bilincini, yalnız işçi sınıfı üzerine, hattâ başlıca işçi sınıfı üzerine çekiyorsa, böylesi, Sosyal Demokrat

derek daha çok belirginleşen ve fazlalaşan kapitalist çelişkilerin, çöküşün zihinlere yansıması olmaktan çıkar, sadece bir ideal olur. Kapitalizm çöküşten uyum araçları ile korunduğuna göre, bu idealın inandırıcı gücü de, ona yakıştırılan kendi kusursuzluğundan gelir.» *(a.g.e. s. 26.)*

Ve yine

«Parti içindeki yorum, proletaryaya sendikal ve politik kavga (parlamenter anlamda- Ö.L.) yoluyla durumunda bir değişiklik olmayacağını gostermektir. Ayrıca bu yorum, *proletaryanın kalkınmasını sağlayacak tek yolun* (altını ben çızdim Ö.L.) politik gücü ele geçirmek olduğunu kabul eder.» *(a.g.e. s. 57.)*

Aynı anlamda bir diğer pasaj daha:

«Sosyalizme gidecek yol, her geçen gün biraz daha fazlalaşan kapitalist ekonomi içindeki çelişkiler ile işçi sınıfının sosyal değişim yoluyla kurtulmasının imkânsız olduğunun bilincine varılmasıdır.» *(a.g.e. s. 60.)*

* Kautsky ve benzerleri «Merkezci» idiler. Ama bu «Merkez»in ne denli sinizmle, oportunizmle dolu bir âtıl, laf ebeleri topluluğu olduğu o zamanlarda hissedilıyordu.

değildir; çünkü kendini iyi tanıyabilmesi için işçi sınıfının çağdaş toplumun **bütün** sınıfları arasında karşılıklı ilişkiler hakkında tam bir bilgisi, sadece teorik bilgisi değil... hattâ daha doğru olarak ifade edelim: teorik olmaktan çok, siyasî hayatın tecrübesine dayanan bilgisi olması gerekir..»[5]

Çağının adamları «bir rubleye bir kapik eklenirse» sosyalizm ne olur diye telâşlanırken, daha henüz doğru dürüst bir partisi bile olmayan Çarlık Rusya'sının çoğu okur yazar olmayan işçilerini örgütlemek işindeki bir Lenin, işçilerden «dünyanın işi»ni istiyor. Bu işçiler üstelik günlerinin 10-12 saatini öldüresiye bir fabrika yaşamı içinde geçiriyorlardı. Ve Lenin **işçi yığınlarından** «her» şeyi, «bütün»üyle istiyordu. Bununla da kalmıyor, «tahlil», «kıstas» ve «uygulamayı öğrenmeleri»ni istiyordu.

Bunları okumuşsa Bay Kautsky, hoşgörüyle gülümsemiş ve bu «ateşli», genç Rus Sosyal Demokratı «gerçek»lerden ne kadar da uzak bulmuş, ama bırakalım avunsun demiş olmalıdır. Bernstein açıkça kahkaha atmış olmalıydı ve «reform»cu kooperatiflerde satışa arzedilen yeni mallara alıcı olmak isteyen işçilerin «gerçek»lerinden bu kadar uzak olmaya şaşıp kalmıştı. R. Luxemburg, bırakın bunları diye serzenişte bulunur ve işçiler kapitalizm çökerken ekonomik kurtuluşlarının sosyalizmde mümkün olduğu «gerçeğini» kaçınılmaz olarak görecekler zaten, derdi.

Yukardaki alıntının son cümlesinin ilk bölümü özelikle bu tepkilerin tümüne cevaptır. Ve bu cevapta, anılan —kişilerde simgeleştirdiğimiz— eğilimlerin tamamen dışında bir sosyalist mücadele ve daha ilerisinde bir sosyalist devrim anlayışı kımıldamaktadır.

Kautsky vs.nin «gerçek»lere bu denli «bağlı» oluşlarının yanında Lenin «hayal kuruyor» olmalı diyeceği geliyor insanın. Lenin inadına onaylar bunu: «RÜYA görmeliyiz!»[6]

Ve bu sözün üzerine «rüya»sını anlatır.

Dünya bu «rüya»nın gerçek, öteki «gerçek»lerin ise rüya olduğunu bilir. Bunlar olurken Lenin'in ne denli gerçekçi bir mantığı olduğunu, nasıl gerçekleri gördüğünü de anlar gibidir.

Lenin'in çağındaki gerçeği açıklamaya çalışacağız. Bu gerçek, bunalımın da çözümüdür.

BUNALIMIN ÇÖZÜMÜ İÇİN LENİN'İN SORDUĞU SORU: SOSYALİST TOPLUMU NASIL BİR İŞÇİ SINIFI KURAR?

Burjuvazi tarih sahnesinde elinde kılıçla değil, parayla, sermayeyle, kısacası ekonomik güçle göründü. O andan başlayarak içinde yaşadığı toplumu bu «güç»ün isterlerine, ölçülerine göre yönlendirmeye çalıştı. Bu sınıfın ataları diyebileceğimiz antik çağların tüccarları, tefeci-bezirganları ve benzerleri, ellerindeki servetleri bazen yol kesen eşkiyalara, bazen kırın veya kentin «asil yöneticilerine», bazen de doğal felâketlere kaptıragelmişlerdi. Yani, servetleri sırf dolaşımdan edinilen kârdan oluşuyor iken, güvenceleri var sayılmazdı. Tarıma dayalı toplum biçimlerinde üretimden en büyük payı alan egemen sınıflar, üretimin bir fonksiyonu olan ticaretten de en büyük payı alıyorlardı. Çünkü «zor»a dayanır bu üretim biçimleri. Bir başka «ilâhi» tipteki zor olan doğal felâketler de —işine yarasın yaramasın— zengin tüccarları kendilerince yoksullaştırabiliyorlardı.

Feodal toplum, «iktisat dışı» zora veya onun haldeki ideolojik ifadesi olan dinsel yasalara göre kurulan, işleyen bir toplumdur. Tüm değer ve kurumların belirleyici özü bu zor yasasıdır.

Üretimin doğal koşullarının denetim altına alındığı, böylece özellikle kentlerde yeni tip bir üretimin başladığı çağlarda elindeki parayı sermayeye çeviren bir kısım ticaret burjuvazisi kısa zamanda o toplumun aslî ögesi oldu. Kendisinin bizzat üretmediği her şeyi —bilim, teknik ve işgücü dahil— satın alıp kullandığı bu çağlar ilerlerken, sarsılmış feodalizmin kısıtlayıcı bağlarını aşması gerektiğini de bilip gördü. 15. yüzyılda uçveren ve 19. yüzyılda reddedilmez biçimde Batı Avrupa'ya egemen olan kapitalizm, siyasî iktidarı da eline geçirdi kısa zamanda.

Kapitalizmin kendi düzeninde zor artık bir araçtır. Bu bakımdan devletin başında bazen kralların, asil beylerin de oluşu bizi bazı ayrıntılara çoğu kez ses bile etmez. Ama eğer bu «araç krallık»lar, kendilerini eski krallar gibi görmeye başlarlarsa, o zaman «toplulukları» harekete geçirir, taçları yuvarlardı. İşte bundan ötürüdür ki, bütün tafralarıyla, Mareşallik asaları ve muhafız kıtalarıyla diktatörler, krallar veya sayın başkanlar bu şatafatlı yerlerinde sermayeye tâbi oldukları süreler içinde otururlar.

Kapitalizmin temel yasası kârdır, ekonomik güçtür. Ve tüm kapitalist toplum, simgesi para olan bu yasanın belirleyiciliğinde biçimlenir. Bütün kurumsal yapının özü, ahlâkî, dinî vs. tüm değerlerin ekseni paradır. Marx, Manifesto'da o ünlü cümlelerle bunu anlatır:

> «İktidarı aldığı her yerde burjuvazi, feodal, pederşahî, duygusal ilişki olarak her ne varsa hepsine son verdi. İnsanı 'doğal efendileri'ne esir eden karmaşık feodal bağları hiç acımadan kopardı ve insanla insan arasında soğuk menfaat ve 'peşin ödeme'den başka bir bağ bırakmadı. Burjuvazi, dinî inancın ateşli ve kutsal heyecanını, şövalyelik ruhunu, duygusallığı, bencil hesabın buzlu sularında boğdu. Burjuvazi, kişisel değeri bir mübadele değeri haline getirdi ve binbir güçlükle elde edilmiş sayısız özgürlüklerin yerine, o biricik ve insafsız özgür ticareti koydu. Bir kelimeyle, dinî ve politik aldatmaların maskelediği sömürü yerine, zorba, utanmaz, doğrudan doğruya ve çıplak sömürüyü koydu.»[7]

Burjuva toplum, tüm toplumsal alanlarda kendi ölçülerini geliştirdiğinde, feodal topluma yalnızca iktisadî ve askerî planda değil, kısaca «kültür» diyebileceğimiz alanlarda da savaş açtı. «Aydınlanma» çağı, hattâ «Rönesans» bu savaşı anlatır bize.

Ve burjuvazi ile aristokrasi son çarpışmalarını yaparken, kılıç ve tüfek sesleri arasında, rahiplerin vaazleri ile yeni aydınların binbir çeşit nutuklarından çıkan uğultu daha fazlaydı. Son hesaplaşmalar tüm güçlerini alana sürdükleri anda oldu. Bunun, bu tip, kesin mücadelenin adıdır siyasî mücadele.

Belirtmeye çalıştığımız şu ki, her toplum biçimi kendi temel değerlerinin belirleyici, tayin edici olduğu yeni bir kurumsal bütünlük demektir. **Tarıma dayalı toplum biçimleri için bu genel olarak zordur. Kapitalizm için ekonomik çıkardır, kârdır, paradır.**

Bu ayrım son derece önemlidir. Hiçbir yeni toplum biçimi bir öncesine tepki, onun zıddı değildir. Bu yazının başında, köylü ve köle isyanlarını anlatırken belirtmeye çalıştığımız da buydu. Bu isyanlar başarısız, sonuçsuz kalmaya mahkûmdular, çünkü yeni bir toplum oluşturacak objektif nedenlerden yoksundular. Ancak adalet dileyebilirlerdi, ancak mutlak eşitlik, o esrarlı «Altın çağ» özlemini duyabilirlerdi. Ve onlar da dilediler, duydular... ve zorunlu olarak yenildiler. Dilekler, acılar ve soyut istemler yerine gelsin diye yeni bir toplum kurulmaz. Ancak tanrılar kurar böylelerini, ama gökte tanrı yoktu, yerdeydi hepsi ve papaz kılıkları içinde dolaşıyorlardı. Köylülerin yıkmak istediğini onlar takdis ediyorlardı zaten. Tanrılar da köylülerden yana değildi, anlaşılmıştı bu.

Şimdi 1900'lerde artık kapitalizmin yerine yeni bir toplum kuracak ögeler, tüm kapitalizmin belirlediği alan içinde oluşmuştur, oluşmaya devam etmektedir. Emperyalizm, emperyalistler arası çekişmenin kaçınılmazlığı ile kendi zaafını göstermekte, sistem sarsılmaktadır.

Bir toplum biçiminin zaafa uğraması, yeni toplum biçiminin kurulmasının dış şartıdır. Orta Çağ'da bir dizi feodal rejim çürümüşlüğü ayyuka çıkarken **kendi içinden** yıkılmadı. (belirtelim ki, yıkılmayı yeni bir toplum biçimiyle bağıntılı olarak kullanıyoruz. Yoksa yıkılıyorlar ve yerlerine benzer bir yıkılacak idare geliyordu, içten veya dıştan, bu tamamen ayrı. Biz de Dr. Kıvılcımlı'nın «tarihsel devrim» diye nitelediği şeylerdi bunlar.) Çünkü **yeni** bir toplum kuracak öğeler yoktu.

20. yüzyıl başında doğan bunalıma dönüyoruz. Burada tartışan her iki kutup da kapitalizmin yıkılması veya giderek erimesi sonucunda **zorunlu** olarak ortaya çıkacak olan toplumsal yapı ihtiyacının, «sosyalizm»le giderilebileceğinde birleşiyorlardı. **Zorunlu** olarak... Zaten yıkılacak olan şeyi siz biran önce yıkmışsınız farketmez. Nitekim R. Luxemburg'un adı geçen kitabının özellikle 99-104. sayfaları arasında geliştirilen mantık budur. Yani kısaca şunu söylüyorlardı: Kapitalizm ya eriyecek ya da çökecek. Bu şu demektir; kapiatlistler artık hiçbir şeyi ifade etmeyen ekonomik üstünlüklerini —eğer kalmışsa— ya güçlük çıkarmadan terkedecekler ya da güçleri yettiğinde korumaya çalışmalarına rağmen artık tükenmiş olduklarından «balyoz»la yere serilecekler. O zaman kapitalist toplumdaki ikinci temel sınıf, proletarya, ilkinde (Bernstein anlayışında) kendiliğinden, ikincide (Luxemburg anlayışında), zorla —zaten bir başka sınıf olmadığından— iktidarı ele geçirmiş olacak. Bu iki zıt gibi görünen anlayışların evrim-devrim sözlerinin hiçbir farkı yok, aslında ikisi de evrim. Yine her ikisinde aynı oluşum modeli var. Bernstein demokrasi, reformlar, devletin demokratikleşmesi vs. ile tüm toplumsal gücün devlet etrafında yoğunlaşmasına bel bağlarken, R. Luxemburg, kapitalistler temel güçlerini yani ekonomik imkânlarını, kriz içinde yitirdiklerinde tüm toplumsal gücün proletaryanın örgütlü gücü etrafında yoğunlaştığını varsayıyor.*

Her iki model de kapitalizm temel veri alınarak ve onun ölçülerine uyarlı olarak oluşturuluyor. Yapısal fark yok aralarında. Onun içindir ki, işçi sınıfının yalnız fizik-ekonomik toplulaşmasının önemi var. Bu sınıf, yalnızca toplu dursun, toplu, örgütlü olmanın gereğini kavrasın yeter. Gerisi nasıl olsa gelecek. Ya krizin eli kulağındadır veya devlet bu toplu kalabalık için elden geleni yapmaya devam ediyordur.

Bu modeller ancak «anti-kapitalist»tir, «sosyalist» değil. Sosyalizm «son amaç» olarak ister uzak ufukta gözümüzü diktiğimiz hedef olsun, ister devlet yöneticilerinin reform kurumlarının şurasına burasına soktuğu taksit kuponları gibi bir şey olsun, hep olayın dışındadır.

Sosyalizm, «anti-kapitalizm» değildir. Nasıl kapitalizm anti-feodalizm değilse.

İşte Lenin'den aktardığımız cümlelerle de kendini duyuran ve **Leninist** Bolşevik Partisi'nin tarihî eylemine anlam veren **gerçek** budur.

Budur, çünkü **sosyalizm,** kapitalist ekonominin yıkıma uğradığı yerde kurulacak yeni bir **ekonomik düzen değil,** bunun üzerinde ve ötesinde, **kapitalist toplum biçiminin yıkılmaya başladığı yerde kurulacak yeni bir toplum biçimidir.**

Kapitalist üretim biçiminden bahsetmek mümkündür, ama sosyalist üretim biçimi yoktur, sosyalist toplum biçimi vardır.

* Buraya kadar yaptığım alıntı ve yorumlarda özellikle R. Luxemburg'u yanlış tanıtmış olmaktan çekiniyorum. Temel çizgisinin —inançlılığı ve içtenliğini saklı tutarak— hatalı oluşunu taraftarları da kabul ederler. Ama herkesin de bildiği gibi R. Luxemburg özgün zekâsı ve yeteneği ile Marksizm'in birçok sorununda önemli doğrulara varmış saygıdeğer bir isimdir. Ben çağının andığımız tartışması içinde özellikle «orta sermaye oluşumları» ve «feodalizm-kapitalizm dönemlerine ilişkin yasal-ekonomik düzen» konusunda söylediklerinin son derece açıklayıcı olduğunu belirtmek isterim.

Çünkü bu toplum biçimiyle birlikte tapular ortadan kalkmaya başlamaz yalnızca. Binyıllar sürmüş olan organik hayatın ihtiyaçlarına yönelik ve çoğu kez tüm toplum faaliyetini kendine yönelmeye mecbur eden üretim faaliyeti; bu belirleyici temel yerini yitirir. Bambaşka bir nitelik kazanmaya başlar. Çünkü artık tarihsel gelişme sonunda organik hayatın devamı için gerekli ürünü fazlasıyla uretecek hale gelmiştir insanlar. Artık üretim faaliyeti onların toplam faaliyetlerinin bir küçük bölümü haline gelmiştir; ve giderek bu daha da azalacaktır. Ama insanlar bu kez yeni faaliyetler, yeni etkinlik alanlarına yöneleceklerdir. Organik hayatın devamı kaygısı, mülk edinmenin bu tarihsel güdücüsü, anlamını yitirecektir. Yeni, bizim şimdiden çerçevesini çizemeyeceğimiz etkinlik alanlarında faaliyetini sürdürecek insanların toplumuna geçilecektir.

Alışılan anlamda ekonominin olmadığı bir toplum biçimine geçiştir kapitalizm sonrası. Ve artık üretim araçlarına şu veya bu biçimde bağlı insanların yeraldığı, araçları «amaç» haline getirmiş bu toplum biçimleri aşılmış olacaktır. Araçlar, ancak araç olacaktır.

Lenin böyle bir toplumu kuracak işçi sınıfını anlatır bize. Siyasal bilinci, ekonomik bilincinin âdeta bir uzantısı **olmayan** bir sınıf kuracaktır bu toplumu. Onun içindir ki, bunca şey öngörür onlar için. Yapamazlar diyenlere aldırmaz. Çünkü işçi sınıfı bunu yapacaktır, yapmak zorundadır.

Çunkü kapitalizmin işleyiş kuralları içinde, **o dönemde** bir tek işçi sınıfı, varlığıyla geliştirdiği, yaşadığı ve bilincinin belirlendiği yeni bir ilişki biçimini, toplumsallaşmış insanın ilişkilerini temsil etmektedir. Marx'ın işçi sınıfının tarihsel misyonuna temel aldığı olgu budur.

Tıpkı feodalizm ve kapitalizm gibi sosyalist toplumun da yeni bir «ilke»si olacaktır: Bu tüm toplumsal faaliyetin toplumsallaşmış ilişkiler içinde gelişmesi, yürütülmesi ilkesidir.

Bu, kelimenin en geniş ve tutarlı anlamıyla siyasal bir toplumdur. Tüm etkinliklerin kaynaşmış bir hali, yani ekonomik, kültürel, bilimsel vs. tüm etkinlik alanlarının ortak, toplumsal bir amaçla belirlendiği, bu haliyle bir bütün teşkil ettikleri organize bir faaliyetin egemen olduğu toplumdur.

Lenin'in ünlü «emperyalist sistemin en zayıf halkası» sözü, bu son söylenenlerle birlikte daha özel bir anlam kazanır.

Çağdaşlarının gözünde, yaklaşan savaş, emperyalist ülkelerin fizik kapışması idi. Bilinen savaşların belki daha geniş çaplısı olacaktı, daha kanlısı olacaktı ,ama yine de savaştı işte, askerî bir olaydı yani.

Onun içindir ki, içtenlikle savaşa karşı olanların birçoğu savaş çıkınca derin bir eseften başka bir şey göstermediler, sonucu beklediler.

Lenin de savaşın çıkmasına karşıydı. II. Enternasyonal'in güçlü partilerinde önceden alınmış kararlara rağmen savaş yanlısı tavırların egemen olmasına, sanırız en çok öfke ve kırıklık duyan kişiydi. Yazılarından anlaşılıyor bu derin üzüntü.

Bu insanî kederi olumlu bir **potaya akıtan** Lenin'in Marksist yanıdır. 1915'deki yazılarında, süren savaşın, herhangi bir savaş gibi sona ermeyeceğini, **sona eremeyeceğini** anladığı apaçık görülür.

Lenin; savaşın, silâh altına alınmış milyonlarca emekçinin ideolojik, toplumsal biçimlenişleri üzerinde derin etkiler yaratan yanını görmüştü. «Savaş onları eğitiyor»du. Örneği görülmemiş kan selleri, akla getirilmedik durumlar doğuran savaş, bu milyonların geleneksel siyasal tavrını tuzla buz edecek bir seyir içinde yıllarını geçiriyordu. Çünkü savaş artık sırf askerler arasında geçen bir olay olmaktan çıkmış, savaşan iki ulkeyi ekonomik, politik, toplumsal, ideolojik vs. tüm alanlarda karşı karşıya getirmişti. Bu bakımdan yenilen ülke (yani zayıf halka), —özellikle o ülke insanlarının savaşan bölümü için— tum toplumsal sistemi iflâs etmiş bir ülke olacaktı. İşte Lenin'in «yenilgicilik» tezi buna dayanıyordu. Savaş askerî bir olay değildi artık, ekonomik nedenlerden de çıkmış olsa, salt siyasaldı. Ve sonuçları ekonomik değil onun ötesinde siyasal olacaktı. Ve oldu da.

Kendi içinde olgunlaşan sınıf mücadelesiyle büyük ölçüde siyasal nitelik kazanan kapitalist toplum, bu içsel olguyu tüm sonuçlarıyla ortaya çıkaran bir yenilginin (genelde savaşın) dış etkisiyle, bir toplumsal bunalıma girer. Ve işte o anda yeni bir toplumu —sosyalist toplumu— kuracak siyasal bilince ve yeteneğe sahip bir işçi sınıfı partisi ve politize olmuş bir işçi sınıfı —oransal gücünü bile ikinci plâna atabilen— bu koşullarda, devrimi gerçekleştirmek imkânını bulur. **Ekim Devrimi bu perspektif içinde değerlendirilmelidir.**

Konumuz açısından en belirgin iki özelliğiyle sunduğumuz Leninist bakış, sosyalist hareketin bu ikinci bunalımını hem teorik hem de pratik plânda çözmüştür.

Sovyetler Birliği'nde sosyalist iktidar kurulmuş ve Leninist teorinin emperyalizm olgusunu temelinden kavrayan yorumu gerçekliğini ispat etmiştir. Sosyalist toplumun inşası üzerine özgün Leninist yaklaşım ise, Sovyetler Birliği'nin anılan tarihî dönemdeki üretici güçler seviyesinin ve bunun kadar etkili dış tehditlerin zorlayıcı baskısı altında, ancak sınırlı bir uygulama imkânı bulmuştur. Sonraları «tek ülkede sosyalizm» adı altında teorileştirilmeye çalışılan, ama ancak o tarihî koşullarda doğru olup, bir genel kuralmış gibi yorumlanması yanlış olan bu uygulamayı, bugün Leninist ilkeden ayrılma olarak niteliyoruz. Bir kere daha belirtelim ki çağında Stalin - Trotsky çatışması olarak bilinen tartışmalarda haklı olan Stalin'di. Ama bizce Stalin'in hatası, bu tarihî zorunluluğu hem dar denilebilecek bir bakışla yorumlaması, hem de bu zorunluluğu teorileştirirken kullandığı ölçülerle şematik bir

Leninizm anlayışı yaratmış olmasıydı.

Sosyalist toplumun kurulması Leninist ilkeler ışığında sorunu, daha sonraki bir dönemde, yani sosyalist toplumların bir sistem oluşturdukları ve emperyalist ablukanın yarıldığı günlerde temel sorun olarak kendini duyuracaktır.

İşte bu dönem, 1945'lerden sonra başladı ve günümüzde de devam etmektedir. Şimdi, özellikle 1960'dan itibaren sosyalist hareketi saran bunalım bu sorunun etrafında düğümlenmektedir.

III. DÖNEM : SOSYALİST DÜNYAYA DOĞRU

Bu dönemi, iki ara dönem içinde incelemek yararlı olacaktır.

a) 1945-1961

II. Dunya Savaşı sona erdiğinde artık bir sosyalist blok vardır dünyada. Bu blok, 1949'da muzaffer Çin devrimi ile daha da büyümüş, ablukaların, onyıllar süren çetin savaşların içinden gelişi ile, artık yıkılmaz bir görünüme kavuşmuştur.

Bu olgu karşısında emperyalist sistem, bir dizi düzenlemelere başvurdu. Bu düzenlemelerden bazıları sistemin ekonomik ihtiyaçlarıyla da doğrudan ilişkili ise de bütünüyle sistemin kendini korumasına yönelikti. En güçlü metropol olan ABD'nin önderliğinde ekonomik-siyasal ve askerî düzeyde bir savaşa hazırlanma hali, kendini «soğuk savaş» politikası olarak gösterdi. «Soğuk savaş» sistemlerin fizik güçleri arasında emperyalist kampın görece üstünlüğüne rağmen, bir dengenin olduğu 1946-61 yılları arasında egemendi.

Bu dönemde SSCB ve ABD etrafında odaklaşan her iki kampın güçleri, global bir strateji uygulamak zorunda idiler. Bu global stratejilerin hayatî noktası Avrupa'dır. Yani burada dengenin bozulması kesin sonuçlu bir savaşı başlatırdı. Geçmişle kıyas kabul etmez silâhların kullanılacağı böyle bir savaşın tüm doğal yaşamın yokedilmesine kadar varabilecek sonuçları, çatışmayı giderek taktik plâna indirgedi. Avrupa'daki Sosyalist-Komünist partiler, bu global stratejinin gereği olarak beklemeye, sınırlı muhalefete geçtiler. (Bu tavrın yalnızca anılan nedene bağlı olmadığını ilerde göreceğiz. Ancak 1960'a kadar egemen gerekçe bu idi.) Yine bu genel politikaya uygun olarak dünyanın kalan bölgelerindeki Komünist partilerin de tavrı aynı şekilde düzenlendi.

Global strateji olarak tanımladığımız politika şu temel anlayışa göre kurulmuştu: Emperyalist sistem çökmektedir ve kendi iç çelişkileri onu yakın zamanda ekonomik krizle karşı karşıya getirecektir. O zaman bir kamplar savaşına gerek kalmadan metropoldeki devrimler sonucu sistemin tümünde veya bir bölümünde sosyalizm zafere ulaşacaktır. Bu bakımdan, bu ülkelerdeki partiler bunalım anlarına hazır olmalıdır ve bu an gelmeden harekete geçmemelidirler. Aynı anlayış, emperyalistler arası çelişkinin çok geçmeden ortaya çıkacağını da hesaba katıyordu.

Bu yaklaşım, bağımlı ve sömürge ülkelerdeki toplumsal hareketlere metropollerdeki devrimi çabuklaştıracak ikincil bir önem vermekte, buralarda «anti-emperyalist» nitelikli hareketleri «yeterli» saymaktadır. Yani her şey metropollerde belirlenecektir.*

Böylece, tıpkı Avrupa'daki Komünist partiler gibi «bekleme» devresine giren bu partiler, yeraldıkları ülkelerin içinde oluşan «anti-emperyalist» hareketlere etkili bir katkıda bulunmadıkları için, önderlik bir yana, âdeta izole edildiler. (Cezayir, Küba, Tunus vs.) Yalnızca Vietnam gibi Komunistlerin önderliğinde yıllar önce başlamış ve büyük etkinlik kazanmış bir harekette önderlik devam etti. Bu hareket 1954'de ilk kesin zaferini kazanmasına rağmen —tıpkı 1951'de Kore'de olduğu gibi— genel dünya dengesinin empoze ettiği koşullar içinde bir bekleme dönemine mecbur bırakıldı. Çin devrimi bir ölçüde II. Dünya Savaşı'nın bir devamı gibi gözükür ve Çang Kay Şek yönetiminin uzlaşmaz savaşçı tavrıyla başlattığı bir iç savaştan —emperyalistlerin gayretine rağmen— zaferle çıkar.

Sonuç olarak 1945-61 dönemi, «emperyalizmin bir ekonomik kriz sonucu çökeceği veya metropoller arası çelişkilerin şiddetlenmesiyle yeni bir 'zayıf halka'nın oluşacağı» varsayımına dayalı bir «metropollere dönük» stratejinin, SSCB önderliğinde yürütüldüğü bir evredir.

b) 1961'den Günümüze :

1961'deki «Küba bunalımı»ndan sonra «soğuk savaş» dönemi sona erer. Kuşkusuz yalnızca «savaş korkusu» değildir bu sonucu doğuran. 1945-61 arasında mevcut gerginliğin altında oluşan bir dizi gelişme, her iki kamp için yeni politik imkânların denenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yeni gelişmelerin ilk ve en önemlisi kampların görünüşteki homojenliğinin bozulmasıdır. Hemen aynı tarihlerde başlayan ve uç veren kamp içi çatışmalar sonucu, Çin ve Fransa blok dışı politikaları seçtiler. (Konumuzu doğrudan ilgilendiren Çin'in bu ayrılmasını ilerde inceleyeceğiz.)

İkinci olgu, gerek ABD ve gerekse SSCB içinde yeni ekonomik politikalarının seçilmesine gidilmesidir. ABD'nin pazar tıkanıklığıyla yüzyüze gelmesi, özellikle bağımlı ülkelerde «Kennedy reformları» denilen bir dizi ekonomik-politik tertiplere başvurulmasını gerektirir.

Bu arada 15 yıl geçmesine rağmen emperyalist sistemde ekonomik krizin olmaması, aksine görünür bir gelişmenin, refah yükselişinin kaydedilmesi, bu krize dayalı stratejileri geçersiz

* R. Luxemburg'un millî savaşların mümkün olmadığı yolunda tezi bu anlayışa dayanmıyordu ve özellikle sömürge ülkeler için soylenmişti. Lenin bu goruşü eleştirmiştir.

bırakmış gibidir. Buna karşılık geçen süre içinde bağımlı ülkelerde siyasal hareketlilik artmış, 1959'da Küba'da ilginç bir deney yaşanmış ve bu ülkede sosyalist iktidar kurulmuştur. Küba'daki yönetim, uygulanan ablukaya ve 1961'deki imha teşebbüsüne rağmen zaferini pekiştirmiş, Güney Amerika'daki mücadelelere yeni bir hız ve renk katmıştı.

1960'lara kadar yürürlükte kalan **«tek» stratejinin** bir gereği olarak bütün ülkelerdeki Komünist partiler —anılan kriz varsayımına uygun olarak— salt işçi sınıfına dayalı veya sınırlı ittifaklar üzerine bir «devrim stratejisi»ne sahiptiler.

Bu arada gerek sosyalist-emperyalist kamplar arasındaki «sınırsız güçler dengesi»nin ve gerekse sömürge ülkelerde başlayan ulusal kurtuluş savaşlarının sonucu, siyasal çatışma alanı «kuşak ülkeler» üzerine kaymıştır. İki kampın merkezlerinde nisbî durgunluk devam ederken, kuşak —yani sömürge— ülkelerde toplumsal hareketlilik öne çıkmıştır. Bu görece hareketli alan içinde bir çok ülkede sosyalistlerin önderliğinde kazanılan zaferler yanında bazı ülkelerdeki antiemperyalist oluşumlar, emperyalist kampı alan ve pazar olarak daraltan olgular olarak da özel bir önem kazandı. Bunlar içinde özellikle Küba deneyi, ilginç biçimlenişi yanında, ilk kez Batı denilen coğrafi alanda yeralması ile ayrı bir «hareket» modeli olarak yorumlandı.

Önce Küba deneyinin başarısından esinlenen Güney Amerika'da, daha sonra —Çin ve o sıralarda giderek ilgileri üzerine çeken Vietnam'dan esinlenerek —diğer ülkelerde bu «tek» modele itirazlar yükseldi. Bu esnada hemen hemen hepsi Sovyetler paralelinde olan bağımlı ülkeler Komünist partileri, büyük ölçüde Sovyetler Birliği'nce önerilen «geniş cephe» ve «reformlar için mücadele» taktiklerine geçtiler.

Metropol ülkelerde toplumsal muhalefetin görece durgunluğu devam etmekteyken, bağımlı ve sömürge ülkelerde, yukarda anılan modellerin tartışılması ve uygulanması teşebbüsleriyle dolu bir dönem başladı.

Başlangıçta her şey, olayın bir «devrim stratejisi» seçimiyle ilgili olduğunu zannettirmekte idi. Sorunu bu şekilde ele alan her ülkenin devrimcileri, yukardaki örneklerin gerçekleştiği koşulları kendi ülkesinde de aradı. Ve buldu da (!). Öyle ki, tartışmaların giderek artan gürültüleri arasında, bir ülkenin tarihî, haldeki sınıf ilişkileri, hepsi de Marksizm'i kimseye bırakmayan gruplarca tamamen farklı biçimde saptanıyordu.

1960 sonrası sosyalist hareketinde bunalım, önce bu varsayılan «Strateji ayrılıkları» görünümüyle kendini açığa vurduğu için, özellikle eylem plânında yaşandı.* Güney Amerika'nın kır ve şehir gerillaları, Hindistan Naksalitleri, Filistin ve Japon gerillaları ve —böylesi bunalım dönemlerinde eksik olmayan— özellikle Avrupa'daki anarşist gruplar (Baader-Meinhoff gibi) «eylem bunalımı»nın çok hareketli ama hazin sonlarla dolu tablosunu çizdiler. (Türkiye belki bu çok hareketli tablonun en çeşitlilik gösteren bölgesiydi.)

Yukarda sözünü ettiğimiz «eylem bunalımı» içinde yeralan grupların çoğu «üçüncü yol» olarak nitelenen Kuba deneyinden esinlenmişlerdir. (Öyle ki, 1965'lerde dünya devrimcilerinin gözünde en hayranlık verici kişi E. Che Guevera idi)* Bunun nedeni, pek de açıkça söylenmemiş olsa da Sovyet ve Çin toplumlarının haldeki görünümlerinden ötürü duyulan hayal kırıklıklarıdır.

1973 sonlarına doğru, «eylem bunalımı» varamayacağı hedefi peşinde koşmaktan yorulmuş durulurken, 1960'dan bu yana büyük ölçüde ideolojik suçlamalar plânında tırmanan Çin-Sovyet kutuplaşması, sosyalist harekete egemen oldu. Ve artık bu kutuplaşma dahi kendini eylem düzeyinde göstermektedir. O tarihlere kadar hiç değilse dış politika sorunlarında (silâhsızlanma, yumuşama vs. gibi genel dünya dengesi ile ilişkin olanlar hariç) ortak bir tavır takip ettikleri görülebilen Sovyet ve Çin tarafı, artık en küçük uluslararası sorunda bile karşıt tavırlar alır oldular.**

Oysa, ayrılık, önce «kardeş partiler arasında ayrılık» olarak nitelenmişti. Giderek ayrımlar derinleşti, «modern revizyonizm - sol sapma», «sosyal emperyalist - sosyal şoven» ve nihayet «faşist diktatörlük - sosyalizm düşmanlığı» tezleri ile en uç noktasına ulaştı.

Gerek «strateji» sorunundan yola çıkan sosyalist blok dışındaki eylemler, gerek blok içindeki ideolojik ve politik eylemler, bunalımı çözmek şöyle dursun, daha da derinleştirmekten öteye gidememişlerdir.

Şu anda, üçüncü akımların karışık duygularla sessizce boyun eğdikleri sürüklenme, onları kutuplardan birine doğru çekiyor. Ve şimdi bu kutuplardan her biri ötekini, pek de dolaylı sayılmayacak biçimde **sosyalist toplum olmamakla** suçluyor, hattâ buna kesin gözüyle baktığı için, politikasının tümünü buna göre yeniden düzenliyor.

«Eylem» yetmemektedir, çünkü «teori»sizdir.

* Belirtmek gerekir ki, bunalımın bu ilk biçiminin kendini duyurduğu yerlerin birçoğunda sözü edilir bir «parti» yoktur. Bazılarında ise mevcut Komünist ve Sosyalist partiler gerçek bir «hareketsiz» lik içindedirler.

* F. Castro değil de Che Guevera... Oysa önder Fidel Castro'dur. İlginç bir seçim, ama nedensiz değil. Guevera tam bir enternasyonalist, iktidar mevkilerinden kendi isteğiyle ayrılıp, bir başka ülkede çetin bir savaşa, zahmetli bir militan hayatına kolayca geçebilen, bir kişi. Bu nitelikleriyle arayış içindeki herkesde ideal insanlar toplumundan gelmiş birisi gibi heyecan uyandırıyordu.

** Bengaldeş, Kamboçya, Portekiz örnekleri ilk akla gelenler. En son ve belki de en çarpıcı örnek Angola'dır.

c) 1945 Sonrasındaki Sosyalist Hareketlerin Ortak Noktaları :

Görülüyor ki, 1961'e kadar emperyalist sistemin metropollerinde oluşacak bir ekonomik kriz beklenmiştir. Ancak görünür sonuçlar, bir krizden çok bir toparlanmayı andırdığı ve bu süre içinde metropoldeki işçi sınıfının refah düzeyi yükseldiği için —krize dayalı— sosyalist devrim stratejisi terkedilmeye başlanmıştır. Bu ana kadar ki egemen görüşün daha önce üzerinde durduğumuz R. Luxemburg'un görüşlerine benzerliği açıktır. Bu görüşü eleştirdiğimiz zaman, onun «ekonomik» yorumuna dikkati çekmiş Leninist anlayıştan temel farkını vurgulamıştık.

1961'den sonra metropollerden «umut kesilmiştir». Nitekim o yıllarda birdenbire çok yaygınlık kazanan Çin kökenli «kırların kentleri kuşatması» tezi veya aynı anlayışın kavramları olan «dünyanın kırları» ve «kentleri» sözlerinin altında yatan düşünce böyledir. Kuşatılacak kentler içinde, bu kuşatmanın doğuracağı ekonomik sıkıntılardan ötürü belki yeniden «devrimcileşecek» olan metropol ülkelerin işçileri de vardır. Ama şu anda onların «devrimci» olmaları için bir neden yoktur, çünkü «sömürülduklerini kaale almıyacak derecede refah içindedirler» ve bu refahlarını «geri ülkelerin sömürüsünden pay almaya borçludurlar».

1961 öncesi yaklaşım nasıl R. Luxemburg'u andırıyorsa, bu yaklaşımda karışık bir Bernsteincılığı andırmaktadır.

Bu karışıklık Bernsteincı mantığın, biri düz, diğeri de biçimine tepki duyan iki yoruma yol açmasından ileri geliyor. Düz mantık, geçmiştekine benzer şekilde reformculuğa döndü (Sovyetler'in iç politikasına da yansıyan ve resmî Komünist partilerce blok dışında uygulanan politika). Tepkici mantık da «reform»un adını anmamakla beraber, «yükselme»nin devrimciliği kaybettirdiğini kabul ediyor ve devrimi bu alanın dışında arıyordu. Nasıl «yükselme» devrimciliği yok ediyorsa, henüz «yükselmemiş» olanlar da devrimcilik var demektir.

Düz mantık kendini yeniden olayların seyrine bırakırken, tepkici anlayış, yöneldiği alanın egemen renkleri içinde çeşitli kılıklar aldı. Çünkü bu alan içinde kapitalizm öncesi üretim biçimleri ve ilişkiler, bunlarla uyarlı değer ölçüleri yanında bir ölçüde yerleşmiş kapitalizmin yapıları ve bunların yanında ve üzerinde yüzyıllar sürmüş ve hâlâ devam eden kolonyalist ve emperyalist sömürü ve baskıların derin izleri, bir arada gerçek bir çelişkiler yumağı olarak hareket etmektedir.

Bu çelişkiler yumağı içinde «devrim yapmak» isteyen 1961 sonrası Marksistleri metropol işçilerinden umutlarını kesmiş halde ve onların «yükselme»lerinin, bu yoksulluktan bunalmış kitlelerin alınteriyle mümkün olduğu fikriyle dolu olarak işe başladılar.

Böylece Bernstein - Luxemburg benzetmemizin artık geniş ölçüde yetersiz olduğu bir noktaya varmış olduk. Çünkü bunlar için çerçeve metropol idi ve sömürgeler sözkonusu değildi. Oysa şimdi çerçeve tersine dönmüştür. Yalnızca tersine dönmüştür, ama ekonomizmle belirlenen özü değişmemiştir.

Bu «öz» değişmedi, ama yeni bir boyut daha kazandı. Bu boyut, kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin egemen teması «zor»dur.

Bugünün geri bıraktırılmış ülkeleri kapitalizmle yüzyüze geldiklerinde bu olay, biçimi ve özellikle ilk dönemdeki uygulamalarıyla bir «yabancı» ve «baskıcı» olgu halindeydi. En barışçı halinde bile onların kapalı topluluklarını, ekonomilerini, önlemekten aciz kaldıkları bir istilâ ile dağılmaya zorladı. Varolan üretim kollarını ya rekabetle ya da açık zorla işlemez hale getirip, ülkeyi kendi ürünlerine açtı. (Örneğin; İngilizler kendilerine rekabet etmesinler diye Hintli dokumacıların ellerini kesmişlerdi.) Özellikle Uzak Doğu ve Afrika halklarının tarihleri, yakın zamana —hattâ bugüne dek— böylesi olaylarla tıkabasa doludur. Güney Amerika'da «yankee» aynı işi yaptı. Bu tarihî deney öylesine dolaysızca halkların anılarında yer etmiştir ki, ayrıca açıklama, çoğu halklar için gereksizdir. Kendiliğinden bir «anti - emperyalist» hava vardır. Bu «bilinç» zoru, baskıyı modern üretim ürünleriyle birlikte gördü ve kavradı, böyle biçimlendi. Modern üretimin bu yanını fazlasıyla bilir ama diğer yanını ya son derece sınırlı gördü ya da yaşam düzeyi bunu da engelledi.

İşte bunun içindir ki, tırnak içinde yazdığımız «anti - emperyalizm», kendi egemenlerine karşı, onun baskısına, zulmüne karşı, bir ezilen, bir mazlum olarak tepki duyan kölenin, serfin, köylünün bin yıllar sürmüş özlemlerini, nefretini ve öfkesini de barındırır. Küçük esnafın ve özellikle zanaatkârların, yaşam düzeylerini altüst etmiş ve onları yoksullaştırmış olan modern sanayi ürünlerine karşı duydukları, o çaresiz «anti - emperyalizm» de hayli önemli bir ögedir.

Oysa emperyalizm, Lenin'in deyimiyle bir «aşama»dır da. Bir dizi «olumsuz» sonuçlarına rağmen, tüm dünyayı bir ekonomik bütünlük haline getirme gibi tarihî bir «olumlu»luğu da vardı. Onun «olumsuz»luğu, tarihî «olumlu»luğunu, kendi hareketi içinde «enternasyonalizm»in objektif temeli haline getiren sosyalist siyasal mücadele içinde yokedilir ancak.*

Emperyalizm bir üretim biçiminin, kapitalizmin üst aşamasıdır. Bunun içindir ki, bir üretim

* Zor, baskı, ezilme, zulüm gibi temalar sosyalist propaganda ve ajitasyonun kullandığı temalardır. Ama hiçbir zaman bunlara dayalı teoriler oluşturulmaz, yardımcı, açıklayıcı ögelerdir bunlar. Birer isyan nedeni olabilirler ve olmuşlardır tarihte, ama devrim için bunlar haliyle yokedilecek yan hedeflerdir. Devrim böylesi bir isyan hareketi içinde güçlenir ve başarı kazanabilir, ama bu, o isyanı kendi amaçları, gerekçesi etrafında toparlayabilirse olur.

biçimi olarak kavranması ve duyulan tepkinin buna göre biçimlenmesi gerekir. Kapitalizme karşı olmadan emperyalizme karşı olmak anlaşılır şey değildir. Bu en azından Marksistler için ayırdedici kuraldır.

Görülüyor ki, geri bıraktırılmış ülkelerde geniş yığınların «anti - emperyalizm»i ancak etkili bir işçi sınıfı hareketinin, onun partisinin önderliği sıkı sıkıya elde tutması halinde olumlu bir raya oturtulabilir. Kore, Vietnam ve Çin devriminde bu sağlanabilmiştir. Ama sorun bununla bitmez. Sosyalizme geçiş sürecinin bir dizi zigzagları arasında aynı sınıfsal değerler, ölçüler ve en önemlisi Marksist yaklaşım sürdürülemezse kaymanın nereye varacağı, nerede duracağı belli olmaz.

Şu veya bu nedenle, şu veya bu sürecin sonunda tanımladığımız kendiliğinden «anti - emperyalizm»e kapılan, ona tabi olan bir hareket, bu anlayışın toplumsal ufkuna, bu sınırlı ufka baş eğer.

Böylece içinde Marksist terminolojinin kavramlarının tamamen değişik bir anlamla kullanıldığı bir anlayışın çemberi kurulur. Bu anlayış yalnızca bu özel diliyle değil, teslim olduğu koşulların basit, alışılmış mantığını benimsemesiyle de kendini gösterir.

Genel anlamda ekonomizm, kendisi anın görünen ekonomik olgularıyla sınırlamak demektir. Yaşanan ana bu teslim oluş, çağdaş gelişmenin pratikte pek az hissedildiği bir toplumsal yapıda, yığınların kendiliğindenliğine bel bağladıkça daha da geriye dönük bir nitelik kazanır.

Buraya kadarki çözümlememizin bize verdiği sonuç; ekonomizmin 1945 sonrasındaki sosyalist harekette giderek daha da belirgenleştiği ve çeşitli biçimler altında yaygın bir etki alanı bularak egemen olduğudur.

Ancak bu ekonomizmin, sosyalist blokun varolduğu bir dünyada egemen olduğunu, bu anlayışın yaygınlaşmasında bu blok ülkelerinin (özellikle Çin ve SSCB'nin) belirleyici bir rol oynadıklarını biliyoruz. Öyleyse, bu «sapma»nın, anılan ülkelerden kaynaklanan bir temeli olmalıdır. Bunları ortaya çıkarmakla ancak, olayın tam bir açıklamasına varabiliriz.

SOSYALİST BLOK İÇİNDE «YENİ EKONOMİZM»

a) Teorik Çerçeve ve Oluşumu:

1920'lerin iç ve dış koşullarının, Sovyet devrimini hangi güçlüklerle karşı karşıya bıraktığını ve Lenin'in sosyalist toplum konusundaki yaklaşımının uygulanmasını ne ölçüde duraklattığını anlatmıştık.

«Stalin dönemi» diye adlandırılan «sosyalist ekonomi»nin kurulması ve «sosyalist ülkenin ve devrimin korunması» temel amaçlarıyla belirlenen bu dönemi karakterize eden **tarihî** zorunluluklardı.

İşte bunun içindir ki, o dönemdeki gerçek Marksistler, olayı bu **tarihî** zorunluluk yanını gözönüne alarak, Sovyet ülkesindeki bir dizi «hata»yı baş sorun yapmadılar.*

Ancak anılan tarihî dönem içinde Stalin ve SBKP, koşulların çok etkisinde kaldılar. Bu etkilenme ve buna bağlı olarak Lenin'den sonra partide uçveren tartışmaların seyri içinde Marksizm - Leninizm'in fazlasıyla şematik bir yorumu olmuştu. Bu şematik yorum, guncel görevlere uygun düşen bir yapıda idi.

1945 sonrasında da ulke içi ve blok içi ekonominin yeniden kurulması, soğuk savaş politikaları ile kendini duyuran dış tehditler hemen hemen 1945 öncesinin koşullarına benzemekte idi.

Bu bakımdan 1950 ortalarına kadar geçen 30 yıla yakın süre içinde «ekonominin önceliği» tarihî önemini kaybetmedi. O güncel görevin niteliği değişmediği için, bu güncel göreve bağlı Leninizm yorumunun da niteliği değişmedi. Bununda ötesinde bizzat bu leninizm yorumunun şematikliği yeni oluşumları anlamakta engel olmaya başladı.

b) Yeni Ekonomizmin Biçimlenmesi (Sovyetler Birliği):

Onun içindir ki, 1950 ortalarında sosyalist ekonomiler sağlamlık kazandığında ve artık yalnızca bir dış tehdite karşı «askerî» tedbirler yeter hale gelmişken ortaya çıkan anti-Stalin kampanyasını yonetenler, geçmişin eleştirisinde son derece subjektif ve yetersiz kaldılar. Çünkü bu ekiplerde aynı Stalinist yoruma sahiptiler, «yumuşak» bir Stalinist idiler. Bu «yumuşak»lığın nesnel gerekçesine gelmeden önce hatırlatalım ki, anti-Stalin kampanyanın önderi Kruşçev de sonradan «tek adama tapma» suçlamalarıyla yönetimden alındı. Oysa aynı suçlamayı Kruşçev Stalin'e karşı yapmıştı.

«Yumuşama»nın, «anti-Stalinizm»in temelinde Sovyet ekonomisinin gelişmesi olgusu yatar. 1950 ortalarında artık sanayileşme Sovyet ekonomisinin temelidir ve üretim dev boyutlara ulaşmıştır. O yıllarda 5-10 yıla varmadan SSCB'nin ABD'ni geçeceği bile söylenmektedir.

Stalin döneminde ekonominin temel ve başlıca toplumsal faaliyet oluşunda egemen öge, **üretimi** artırılmasının hayatî gerekliliği idi. Yani ekonominin esas sorunu üretim alanında idi. Ekonominin toplumsal önemi kendini bu biçimde gösteriyordu. Bölüşüm ve tüketim sorunu ikincildir.

1950 ortalarında, ekonominin geçmişte ikincil kalan bu yanlarını ön plâna çıkaran nesnel koşullar oluşmuştur. Ekonominin temel yasası öyledir ki üretim ve tüketim birbirlerinin koşuludur.

* Stalin'i bir despot, bir otokrat olarak tanıtanlar 1925-53 dönemindeki Sovyet deneyini, Stalin'in böyle tanıtılan özellikleriyle açıklama gayreti içindedirler. Bunların içinde Marksizm'e aşina İsaac Deutscher'in ünlü biyografik eseri «Stalin»i özellikle belirtiyoruz.

İşte bu basit, ama temel mekanizma, **Stalinist ve Anti-Stalinist politikaların aynlık ve beraberliklerini açıklar.**

1950 ortalarında artan üretim, tüketime ağırlık vermeye, onu düzenlemeye öncelik vermeye itiyordu. Stalin'in tüm gücü ile üretimi artırmaya yönelen ve bunun için de sıkı bir çalışma ve disiplini zorunlu gören politik uygulamaları, geçersizleşmeye başlamıştır. Daha az bir çalışma ile aynı üretim kapasitesi sağlanabilmektedir. Bu idarî koşullarda ve **bilimsel teknik gelişmelerin büyük imkânları içinde** artan üretimin tüketimini düzenlemek öncelik kazanmıştır. Bunun için de daha değişik ve yumuşak politikalar yeterlidir.

Bunun içindir ki, «anti-Stalinizm» idarî düzeyde kaldı. Stalin'in takip ettiği politikaların, dönemin tarihî zorunluluklarından kaynaklandığı ve ekonominin, bu zorunluluklar yüzünden aslî bir önem kazandığını anlayabilmek için, anılan dönemin sorunsalı içinde biçimlenmiş şematik yorumu aşmak, Marksizm-Leninizm'in yaratıcı özüne sahip olmak gerekirdi.

Stalin sonrası SBKP yönetimlerinde ve genel olarak partide böyle bir silkinme olmadı ve Sovyetler Birliği politikası, tarihî koşullara teslim olmakla biçimlenen şematizmin ve onun haldeki somut ifadesi olan ekonomizmin çemberi içinde kaldı. Bu ekonomizmin, şemalar ve dogma gibi kullanılan sözler arkasında bir revizyonizmi de barındırdığı, gizlenmez bir olgudur.

c) «Yeni Ekonomizm»in Tepkici Biçimlenişi (Çin) — Başlangıçlar:

Çin devriminin süreci ve bu devrim içindeki sınıfsal ittifakların kuruluşu Sovyet «model»inden farklıdır. ÇKP'nin sınıf niteliği ve bu parti içinde işçi sınıfının yeri ve belirleyiciliği de öyle. Sovyet devrimi ve partisi «tarihin gördüğü en devrimci sınıf», «Çağının en bilinçli» işçi sınıfının kesin damgasını taşır. Çin devrimi ise 1920'lerden beri hem kendi örgütlenmesini yapmaya çalışan, hem bu dönemdeki karmakarışık Çin siyasal ortamında etkili olmaya mecbur kalan Komünistlerin, son derece dirençli, yılmaz bir çaba ile her alanda sürdürdükleri bir mücadele içinde tüm halkı kucaklayan bir cephe oluşturmalarına yönelen ve bunu sağladığı ölçüde ilerleyen bir seyir izler. Ve bu niteliğiyle bir «halk devrimi»dir. Bunu söylemekle bu devrimin mimarları olan Çin Komünist Partisi kadrolarını oluşturan toplumsal kaynağı belirtiyoruz. Ama bu yapısı içinde, yani sınıf kökenleri açısından homojen olmayan ÇKP'de yer alan unsurlar, **komünistleşmiş** işçiler, köylüler ve diğer sınıf mensuplarıdır.

Bunları anlatmamızın amacı, şu bunalım evresinde öne sürülmeye çalışılan ve ÇKP'nin **sınıf kökenlerini** temel alan suçlamavari sözlerin Marksist anlayışla uyuşmadığını belirtmektedir.

Bu bakımdan haldeki Çin-Sovyet çatışmasını, 1949'dan bu yana gelen olaylar içinde aramalıyız.

1949'da Çin'in önündeki geçiş modeli, Sovyet modelidir. 1950 ortalarına kadar bu uygulandı, ama beklenen sonuç doğmadı. ÇKP yeni bir «model» arayışı içindeyken başarısızlık nedenleri üzerine eğilmesi doğaldı. Böyle bir inceleme şunu gösterir: Sovyet deneyini gerçekleştiren parti çok daha homojen bir yapıdadır. Bu bakımdan örneğin 1928'deki ünlü «kulakların tasfiyesi» işlemi, kırsal alanın tepkilerine rağmen yapılmıştır. Yani bir ölçüde zorla. İşçi sınıfının doğal disiplini ve Sovyet işçi sınıfının, anılan nitelikleri yanında geniş ölçüde modern sanayiden kaynaklanıyor olması, kentlerde karşılaşılan ekonomik güçlükleri azaltmıştır. Oysa Çin işçi sınıfı büyük ölçüde ham madde üretimi ve altyapı tesislerinden kaynaklanır. Bunun tarımla sanayinin henüz ayrışmadığı bir ülkede ayrıca bir önemi vardır. Sovyetler Birliği'ndeki tarım politikası bir diğer temel nedenden ötürü de Çin için geçersizdir. Bu da Çin devriminde sınıfsal ittifakların rolüdür. Ayrıca bir olgu tüm bunları dıştan belirler: Bu da Çin'de kıtlık, açlık sorununun adeta yapısal oluşu, tarımın hassas bir alan konumunu korumasıdır.

Bu en son cümle, 1950 ortaları gibi tüm dünyada savaş sonrası politikaların değişmeye başladığı bir dönemde, Çin'in, değişmediği gibi, daha da acilleşen temel sorununu anlatır. Anılan konjonktür içinde bu temel sorunun çözümüne eğilmek tarihî bir önem kazanmıştır.

Aynı dönemde ekonomik sorunlarına belirleyici bir önem vererek bakan Çin ve Sovyetler'in bakış yönleri değişiktir. **Sovyetler Birliği üretimi** —ki çoğu sanayi ürünüdür— **nasıl tüketime kanalize edeceğine uğraşır ve politikalarını buna göre değiştirirken, Çin azalan üretiminl nasıl artıracağı yanında, varolan ürünün nasıl tüketileceğini değil nasıl bölüşüleceğini** düşünmektedir. Görülür ki, o evrede ilkinde tüketim artışına yönelen ve «ferahlık»ı amaçlayan, ikincisinde tüketimi azaltan, yoksullaşmayı eşitleştirmeye mecbur kılan bir özellikle vardır.

Bu durumda SBKP «sert» ekonomik politika önermiştir Çin'e. Oysa ÇKP'nin yapısı bu radikalleşmeye uygun değildir. ÇKP yöneticileri aksine «yumuşak» bir politik tedbirler dizisi ve «kendine yeterli» bir bölgesel ekonomi düzeni kurarak, merkezî yönetime yönelebilecek tepkileri lokalize etmeyi uygun bulur. Ünlü «Yüz çiçek açsın» kampanyası ve «halk komünleri» bu devrin ürünüdürler.

Bu arada çatışan Çin ve S. Birliği görüşlerinin ışığında ve «anti-Stalinist» politika ve ekonomi uygulamaları içinde, Çin yöneticileri, S. Birliği'nde sistemin bazı yanlarını da iyice görürler. Bürokratik bir parti, tüketim eğilimi, farklı ücretler ve otoriter tavırla sağlanan sessizlik, anti-politik yığınlar. S. Birliği'nin bu «gerçek»leri, Çin gibi bir toplumda —hele haldeki sorunların varlığında— yadsınması ve önlenmesi gereken şeyler olarak görünür.

Çin'ın bugünkü çizgisini oluşturan sürecin başlangıcında bu tepkiler yığını vardır.

d) Tepkinin İç Evrimi :

Önceleri parti üst yöneticileri arasında yarı gizli süren tartışmalar çeşitli iç ve dış olaylarla beslenerek büyüdü ve ilk kesin önemde sonucunu 1961'de doğurdu. O yıl S. Birliği Çin'de çalışan uzman - teknisyen kadrolarını geri çekti ve yapım halinde yüzlerce tesis terk edildi.

Çin'in donuk bir sessizlikle karşıladığı, ama kuşkusuz derinden etkilendiği bu olay, Enternasyonalist dayanışmaya akıl almaz bir darbe, bir hakaret idi. Sonuçları ağır ama kararlı bir tırmanmayla Çin politikasında ve onun ideolojik biçimlenişinde görülen bu olayın, vahim bir hata olduğunu sonradan S. Birliği de farketti. Ama çabalar sonuç vermedi ve gerginlik kopmaya vardı.

Enternasyonalizm Marksizm'in, sosyalist anlayışın vazgeçilmez, tartışılmaz bir unsuru, onun çerçevesidir. Bu yalnız bir duygu işi değil, eylemdir; hattâ ancak eylemdir.

S. Birliği'nin, Kruşçev yönetiminin bu kararı, yarattığı nesnel sonuçlardan çok çok öte, bizzat çatışmanın öznel (subjektif) boyutlarını her şeyin üzerine çıkarmaya neden oldu.

Çin'in bugünkü tepkisinde görülen açık öfke, nefrete varan ton, bu subjektif boyutun bir yanıdır. Öteki yanında ise Enternasyonalizm'e, açıkça ifade edilmese bile, bir güvensizlik vardır.

Bu sözlerimizle Çin'e haksızlık yaptığımızı sanmıyoruz. Aksine ÇKP, Enternasyonalizm'e güvensiz bir «Komünist» tipi oluşmasını mümkün kılacak bir yapıda idi ve bu olay bu imkânı açığa çıkardı.

«Komünist» sözcüğü tıpkı «sosyalizm» gibi Marksizm'den eski ve fakat «eşitlik» anlayışıyla zamandaştır. İlk kullanıldığı çağların toplumsal eşitsizliklerine ve genel yoksulluk olgusuna tepki olarak ortaya çıkan ve bunları yoketmeye uğraşan radikal düşüncelere ve kişilere verilen addır. Bu, bölüşümü eşitleyici ve yoksulluğu önleyici niteliğiyle her üretim biçiminde görünürler.

Marx, sosyalizme, Komünizm'e bilimsel ve tarihî anlamlarını kazandıran teorilerini sistemleştirdikten sonra özellikle Komünist sözcüğüyle, Marksist sözcüğü aynı anlamda kullanılır oldular. Özellikle kapitalist toplumda bu böyle idi.

ÇKP'nin yapısından bahsederken kullandığımız «Komünist» sözü, o ilk tarihî anlamı ifade eder. Onun için, «Komünistleşmiş» köylülerin, küçük üretici veya kır küçük burjuvazisi anlayışından uzak olduklarını, dolayısıyla dar bir **sınıf kökeni** mantığıyla ele alınmamaları gerektiğini belirtmek istedim.

Bu Komünist tipinin işlevi, paylaşım (bölüşüm) sorununda kendini gösterir ve tüm ilgisi bu alana dönüktür. Bu haliyle de soruna **bireyler** düzeyinde bakar. Bölüşümde her bireyin tam eşit paylar alması hali ideal durumun gerçekleşmesi demektir, hedef budur. Tüm toplumsal kurumlar bu hedefi gözeterek düzenlenmelidir.

Ana çizgileri ile belirttiğimiz bu Komünizm, tam bir subjektif ekonomizmdir. Üretimin henüz yetersiz olduğu bir dönemde, görünür tüketim eksikliğini subjektif, ahlâkî motiflerle kapatmaya çalışan politik - moral kampanyaların altında bu hassas, titiz ekonomizmi bulmak zor değildir.

Enternasyonal bağlamdan uzak kalan oluşumu üzerine bir de Sovyetler'in anti - enternasyonalist tavrı gelince bu tip Komünizm'in gizli içe dönüklüğü kendini her boyutuyla gösterdi.

Kültür Devrimi hem bu anlayışın pekişmesinin, hem de S. Birliği'nin objektif ekonomizmine ve onun kurumsal biçimlerine duyulan tepkinin ifadesidir. Bu tepkinin yaygın politik kampanyalarla kitlelere maledilmesi işidir.

Ama tepkiler, ayrı özde bir şey yaratamazlar. Nitekim bu deney sona erdikten hemen sonra, bu deneyin içinde oluşturulmuş bir dizi yeni biçim terkedildi. Çin bu deneyle S. Birliği'ndeki bürokratik görünümlere, tüketim eğilimlerine, ücret farklılıklarına, otoriterizme ve kitlelerin apolitikleşmiş oluşuna duyduğu tepkiyi eyleme geçirmiş, ama bu «kötülük»leri doğuran temel anlayışın (şematizm - ekonomizm) sorunsalı içinde kalan kendine özel ideolojiyi aşamadığı için, eylem, sonuçsuz, bazı biçimsel değişikliklerden ibaret kalmıştır.

Bu sonuç ister istemez kendini kabul ettirdiğinde öteden beri varolan subjektivizm, daha da karamsar, hırçın biçimler alarak belirgin hale geldi.

SUBJEKTİVİZMİN (ÖZNELCİLİĞİN) TIRMANIŞI

Ne zaman teori - pratik bütünlüğünün aldığı biçim, çözülmesi gereken sorunlar önünde tıkanırsa, o zaman engeli aşmak için subjektif kanıtlar, iticiler ortaya çıkar. Ahlâkî motifler en azından izafe edildikleri eylemin objektif değerine eş bir değerle kullanılır hale gelir. Parti, yüce veya şanlı sıfatlarıyla anılır, «görev» de benzersıfatlarla daha bir mistifike edilir. İnsanlar o güne kadar, zaten kendilerinde varsayılan ve dolayısıyla ayrıca belirtilmesine gerek duyulmayan ahlâkî niteliklere daha bir sahip olmaya çağrılırlar. Mekanizma ters yönlü de işler, o güne kadar «hata» olarak nitelenen bazı davranışlar artık «sapma» ve daha da ötesi «ihanet» olarak ele alınmaya başlar. Tıkanıklık arttıkça, engelin ne olduğuna, onun nesnel nedenlerini tesbite yönelen sorular daha da duyulmaz olur. Buna karşılık, giderek sık sorulanlar ise «kim engel oluyor» tarzında olanlarıdır. Böylece tüm sorun, tıkanıklığın ilk evresinde ahlâkî kategorilerin (örneğin **doğru** siyasî çizgi ile **yanlış** çizginin, **cesaret** ile **korkaklığın, iyi** ile **kötünün**) karşılıklı hareketi ile açıklanmaya ve çözülmeye çalışılır. Böylece idealizmin alanına kayılır. Bu durumu değiştirecek niteliksel bir gelişme olmazsa kayma hızlanır ve artık sorun tamamen öznel kategorilerin (dürüst-

lük ile ikiyüzlülük, kararlılık ile döneklik, inançlılıkla inançsızlık, vatanseverlikle hainlik vs.'nin) hesaplaşması olarak konulur. Bu noktada varılan yer tümüyle öznel idealizmin bulanık, gözgözü gormez ortamıdır. Sorun bireyselleşir ve bir grubun hattâ kişinin alacağı tavıra bağlıymış gibi sunulur. İşte içinden çıkılmaz bir görünüm kazanmış bu evrede tüm çıkış noktaları kapatılmış, bireyler, bu bunaltıcı ortam içinde tutunacak bir şeyler ararlar. Bu aranan öyle bir şey olmalıdır ki, insan, bu azap verici bunalımı yaşamağa bir kere daha mecbur bırakılmasın. «Yüce», «yanılmaz», «her zaman doğru» birine olan «ihtiyaç» aslında kitlelerin tam bir anti-politik tavra itilmesinin sonucu doğar. Oysa görünüşte politikadan başka şey konuşulmuyor gibidir. Ama bu artık garip biçimde daralmış, simgelerle ifade edilir hale gelmiş standart duaların tekrarı gibi bir şeydir.

III. DÖNEM BUNALIMINDA ORTAK TEMEL: EKONOMİZM

Çözümlememizin bize gösterdiği sonuç açıktır: Bugünkü bunalımın her iki kutbunu oluşturan SBKP ve ÇKP'nin görüşleri derin bir ekonomizm ile malûldur. Bunun içindir ki, «maddî teşvik ilkesi», «sosyalist refah toplumu» veya «tüketim imkânlarının artışı» amaçlarına dönük uygulama, «kâr», «tüketim toplumu» ve «rekabet» gibi kapitalizme özgü kategorilerin sıkıntılı ifadelerinden başka bir şey değildir.

S. Birliği'nin haldeki politikası, malûl bulunduğu ekonomizmin, kendi ekonomik gelişme düzeyiyle ilişkili biçimlenişini anlatır. O, bu düzeyiyle ancak kapitalist üretim biçimindeki ölçü ve değerleri gözönüne alır ve bunları, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin yokedildiği kendi yapısına aranje eder.

Ekonomizm en gelişkin ve yaygın anlatımını kapitalizmde bulur. Burada ekonomik ölçüler en çıplak ve dolaysız biçimde kendini gösterirler. Ama bu, geçmiş üretim biçimlerinin ekonomiye kapitalizmden daha az yer ve önem verdikleri anlamına gelmez. Aksine üretim faaliyeti ve buna bağlı ekonomik değerler, çoğunlukla ahlâkî, dinsel bir mistifikasyonla biçimlenmiş olarak tüm gündelik hayatı kapsar. Örneğin; ibadet cennetin o eşsiz refahına ulaşmak için bir araçtır. Ahlâklı kişi aynı cenneti özler ve bu özlemin sembolleştiği cennetin sınırsız imkânlarını tepmemek için günlük hayatın o küçük çıkarlarına boş verir. Bu bakımdan «ekonomizm» genel tanımını kullanırken, bu anlayışın en dolaysız biçimde kendini gösterdiği kapitalizmin ölçüleriyle sınırlı kalamayız. Ahlâkî motifler altında varlığını sürdüren ekonomizmin, bu niteliğiyle tarıma dayalı toplum biçimlerinin o dar ve içe kapalı dünyasına özgü, bağnaz, tarihsel gelişime kuşku ile bakan kimliğini unutmak çok daha vahim bir yanılgı olur.

Kruşçev'in ünlü «gulaş sosyalizmi»* ne kadar eleştiriye açıksa, ÇKP'nin dünyayı refah düzeylerine göre bölen ve bu ülkelerdeki toplumsal sistemleri hiçe sayan sınıflandırması da o kadar eleştiriye açıktır. (I. ve II. Dünya ülkeleri diye sayılanların hepsinde ortalama gelir düzeyi yüksektir. III. Dünya denilenlerin ise aksine). Ülke içi politikasında olduğu gibi dış politikasında da ekonomiye, özellikle tüketim düzeyine, paylaşıma verdiği aşırı önem, subjektivizmin binbir biçimiyle de sunulsa, «ekonomik» bir sosyalizm anlayışının en hırslı temsilcisi olmasını gizliyememektedir.

BUNALIM DÖNEMLERİNE TOPLU BAKIŞ — ORTAK ÇİZGİLER

I. bunalımda ana tema, görünür yoksulluk idi. Dönemin adamları öncelikle işçi sınıfının yoksulluğunu nasıl giderebileceklerini düşündüler. Tezleri hep **bölüşümün düzenlenmesi** üzerine idi. Ütopistler bunu insanın ahlâkî-aklî niteliklerine iman ederek, trade-unionistler ise örgütlü (toplu) işçilerin kapitalistlerle pazarlık edebileceklerine güvenerek yapmak istiyorlardı.

II. ve III. dönemde sorunun niteliği değişmiştir. Yani artık sorun, yoksul işçilerin durumunun nasıl düzenleneceği değil, nisbî bir ekonomik doyum içinde bulunan işçilerin sosyalist toplumu nasıl kurabilecekleri idi. Bernstein, kapitalizmin evrimi şimdiki refahı doğurduysa bırakalım devam etsin, sonunda sosyalizme de varılır diyordu. Sosyalizm refah içinde bir toplumdan başka neydi ki? R. Luxemburg, refahı geçici buluyordu, böyle sürmezdi. Ve diyordu ki, eğer böyle sürerse sosyalizm bir «ideal» halinde kalır ve hiçbir işçi bu «ideal» için refahını, rahatını bozmazdı. Onun da kafasında Bernstein'ın aynısı bir sosyalizm anlayışı vardı. III. dönemde yeni bir öge vardır: Sosyalist ülkeler. Ve buralarda işçiler haliyle ekonomik doyum içindedirler. Metropol ülkeler de aynı durumdadır.

Durum garip gibidir: En gelişmiş kapitalist ülkelerde işçilerin refahı yerindeyken sosyalizm mücadelesi hangi tezi ileri sürebilir? Belki şimdikinden de ileri bir refaha çağırılırlar. Ama bu ne derece etkili olur? Sosyalist ülkelerde ise artık patronlar yok. Gelirler giderek artmakta, refah yükselmekte ve böylece de daha ileri bir sosyalizme doğru gidilmektedir.

Görülüyor ki, özellikle II. ve III. dönemde belirgin halde kendini gösteren şey ekonomiye, refaha, tüketim bolluğuna dayalı bir sosyalizm anlayışı. Ve bu anlayış uyarınca işçi sınıfının ancak ekonomik doyum adına devrim yapabileceği ve devrimciliğinin ölçüsünün doyumla orantılı olduğu düşüncesidir.

Bu doğru mudur? Kesinlikle hayır. Marx-Engels ve Lenin çağlarındaki bunalımı aşarlarken böylesi bir sosyalist toplum anlayışını, bu toplu-

* Gulaş: Doğu Avrupa'da çok sevilen bir et yemeği.

mu «ekonomik kurtuluş» gibi gösteren, bununla sınırlayan yorumları tartışılmaz biçimde reddettiler. Bunu anılan dönemlerin bunalımı aşılırken belirttik, göstermeye çalıştık.

İşte bizim «ekonomizm» adı altında topladığımız, sosyalizm içindeki tarihî sapma ile bugün de vermemiz gereken mücadelede dayanağımız, Marx, Engels ve Lenin'ın gösterdiği açık ufuk, açık konıtlardır.

Ve bugün, çağdaş gelişmenin objektif gereklerini, imkânlarını ve sosyalist harekette hüküm süren bunalımın kısır döngüsünü kavradığımız bu anda, sosyalizmin, **sosyalist toplum biçiminin ne olduğu** konusunda açık bir düşünceye sahip olmamız gerekmektedir.

Bu konuda, yani sosyalist toplumun **ayırdedici** nitelığı sorununda verilecek cevap bunalımı aşmak için ilk adım olacaktır.

Zaten şu anda bile bu ilk temel soru, olumsuz biçimlerde bile olsa kendini duyurmaktadır. Bugün kutuplardan her biri kendisini sosyalist toplum kabul ederek, diğerini «olmamakla» ve giderek «dönüş» yapmış olmakla suçluyor.

S. Birliği'nin ÇKP yöneticilerini hedef alan ve Çin'deki oluşumları mümkün olduğu kadar tartışma dışında bırakan tavrında bunu pek görmüyor isek de, ÇKP yöneticilerinin tavrı, bu yargıya kesinlikle uymaktadır. Çünkü, Çin yöneticilerinin «faşizm» adlandırmaları, SBKP yöneticilerini de aşarak tüm Sovyet toplumunun yapısına ilişkin bir iddiadır. Aynı şey «emperyalizm» suçlaması için de sözkonusudur. Başına neyi temsil ettiği belirsiz bir «sosyal» sözü koymakla «faşizm» veya «emperyalizm»in toplumsal içeriği değişmiş olmaz.

Bu hiç de tek olmayan tahrifler de gösteriyor ki, yaşanan bunalım, yalnızca kısır bir ekonomizmin çemberini anlatmıyor bize. Aynı zamanda, teoriyi, akıl almaz bir fütursuzlukla «kullanan» ÇKP yöneticilerinin şahsında, bizim bu bunalımı ve önümüzdeki her tur görevi aşmakta tek güvencemiz olan Marksizm-Leninizm'in de **iğdiş** edildiğini gösteriyor.

Böylesi anlayışların toplumsal ufkunda sosyalizm, ya kapitalizmin tüm kurumlarına, biçimlenişlerine tam tepkiyi, zıtlığı ifade eden bir «kendine yeterli», «kendi gücüne güvenen» içe dönük, eşitlikçi, ortaklaşmacı bir topluluk ve ona uygun ahlâkî değerlerin toplamı olarak anlaşılır; ya da kapitalizmle kapitalizm ölçüleri içinde «yarışacak» ve sonsuz ilerlemeyi sonsuz tüketim koridorlarında bulacağı öğretilmiş bir topluluk olarak kabul edilir.

İşçi sınıfına, kurulmasında öncü ve başlıca güç olduğu, olacağı sosyalist toplum, böyle sunuluyor.

Ve bunun içindir ki, şimdi işçi sınıfı, Çin'de toplumsal makinanın «parıldayan vidası» olmaktan memnun olsun isteniyor.* SSCB'de, gulaş, otomobil ve benzerlerine, işçi sınıfının tarihî misyonunun somut ifadesi, bu misyonun bedeli ve sınırı olarak bakan bir anlayış, kendisinden kuşku duyulmaması için tapuların yokluğunu öne sürüyor.

Blok dışı ülkelerde işçi sınıfına ulaşılacak hedef diye sunulan bu «ekonomik sosyalizm»lerin dar ufku aşılmadığı için; metropollerde işçiler, sistemin kendilerine verebildiği imkânlarla yetinen ve ancak bu imkânların niceliği ile ilgilenen bir mücadeleyi yeterli bulmaktadırlar.

Geri bıraktırılmış ülkelerde ise, ya görece yüksek geçim düzeylerini korumak ve geliştirmek veya eğer buna henüz ulaşamamışsa, buna ulaşmaktan ibaret sayılan bir «sosyalizm» için mücadeleye çağrılmaktadır.

Bugün sosyalist hareketteki bunalım, aslında, çağının bunalımını aşmak görevini kendi varoluş gerekçesi yapan ve tarihî misyonu bu olan bir hareketin bunalımıdır.

Bu bunalımı aşacak temel sınıf olan işçi sınıfı, bu görevin gerektirdiği engin bir gelecek perspektifinden, hayatın tüm yönlerine uzanan aktif, somut ilgiden yoksun bir bilince mahkum edilmek istendiğinde ve böylesi bir çabanın açık veya sıkıntılı sözlerinden oluşmuş bulanık örtü, kendisine Marksizm-Leninizm diye sunulduğunda genel bir pasifizme boyun eğiyorsa, şaşılacak bir şey yoktur.

İşçilerin «oluşturulmuş» pasifizmi sürerken, ondan «umut kesenler», toplumun diğer sınıflarına —yoksulluk çektikleri için «sosyalizmi kurmak zorunda» olduğu sanılan sınıflarına— yöneldiler. «Eylem bunalımı» burada doğdu, burada da öldü.

Bugünkü kaosun canalıcı sorusu şudur : Bugün, gerçek veya görece bir ekonomik refaha, doyuma sahip olan —veya böyle farzedelim— işçi sınıfı ,bu durumuyla, sosyalist toplum için mücadeleye aktif olarak katılabilir mi, katılırsa programının **içeriği** nedir?

Bu soruya sakın yorgun bir R. Luxemburg

* Bu «parıldayan vida» aşağıdaki pasajda kendini anlatıyor:

«Evrensel bir dişli olmak istiyorum. Parti beni nereye yerleştirirse orada kalacağım ve sonsuza dek ışıldayarak hiçbir zaman paslanmayacağım.» —Halk Kurtuluş Ordusu askeri Wang Chieh'in güncesinden— (Alıntı «Marksizm ve Maoizm» adlı derlemenin 158-59. sayfasından)

Burada benimsendiği görülen anlayışı icat şerefi ne yazık ki, «Marksizm-Leninizm ve Mao Zedung düşüncesi» ne ait değil. Çağında burjuvaziyle nasıl başedebileceğini düşünüp duran ve «Tanrı'nın emri» nin de artık geçmediği bir dönemde, doğaya sığınan aristokrasının, «organizmacı toplum görüşü»nün idealizmle karışık bir uygulamasıdır bu. Bu anlayış, organizma yerine makinayı koyunca «ilerlediğini» sanabilir ve buna iman edebilir. Ama sakın bize Marksizm'in insan ve toplum anlayışının da bu olduğu söylenmesin.

ağızıyla cevap verilmesin. O, kapitalizm bu «ekonomik doyum»u sağlayamaz asla diyordu ve böylece sorudan kaçınıyordu.

Biz kaçınmamalıyız. Sosyalist bilincimizin kenarında kımıldayarak bizi rahatsız eden ve ekonomizmle ortak şematizmin cevabını veremediği bu soruyu Marksizm - Leninizm cevaplandırır ve çözer çünkü. Geçmişte yaptı bunu, bugün bu yapılanı açığa, aydınlığa çıkarmak kalıyor bize.

BUNALIMDAN ÇIKIŞ — KAOSUN ÜSTÜNDEKİ HEDEF

«...bireylerin, işbölümüne ve onunla birlikte kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkiye kölece boyun eğişleri sona erdiği zaman, emek sadece bir geçim aracı değil, ama kendisi birinci hayatî ihtiyaç haline geldiği zaman; bireylerin çeşitli biçimde gelişmeleriyle, üretici güçler de arttığı ve bütün kollektif zenginlik kaynakları gürülgürül fışkırdığı zaman, ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları kesin olarak aşılmış olacak» diyordu Marx 1875'de.

Ve Lenin 1902'de «Ne Yapmalı»da böyle bir toplumu kuracak sınıfın, «burjuva hukukunun dar ufkunu» aşmış mensuplarının niteliklerini anlatıyordu bize. Dar anlamıyla etkili bir örgütün ideal üyesini değil. Çünkü o burjuva toplumda işçilere sunulan, yalnızca ekonomik doyumdur. Ve bunun içindir ki, Lenin «işçi sınıfının siyasal bilinci»ni ayrıca edinilecek bir bilinç olarak ısrarla belirliyordu. Ekonomik bilincin bir uzantısı olarak bir siyasî bilinç değil.

Marx, «iş bölümüne ve onunla birlikte kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkiye kölece boyun eğişin sona erdiği zaman»ı, **sosyalist toplum** için baş koşul sayıyordu.

Bugün bilimsel - teknik devrim ile insanların önüne serilen imkânların niteliği işte bu «baş koşul»un oluştuğunu gösteriyor bize. Otomasyon kol emeğini giderek azaltmakta, emek kontrol fonksiyonuna dönüşmekte ve en önemlisi bilgi, bilgi araçları vasıtasıyla herkesin erişebileceği hale gelmekte, toplumsallaşmaktadır. Artık doğal yeteneklerin sınırı aşılmak üzeredir. Ve bir ölçüde bu doğal yeteneklere göre de ayrımlaşabilen kafa-kol emeği farkı objektif olarak giderilebilme yolundadır.

Emek «bir geçim aracı olmaktan» çıkmaktadır. Çünkü bilimsel - teknik gelişme ile artan üretim, toplumun mevcut emek potansiyelinin giderek daha azıyla elde edilir hale gelmiştir. Artan emek potansiyeli daha değişik ve yeni etkinlik alanlarına yönelebilir. Böyle bir yönelim, geçim endişesinin ister istemez işe koşturduğu insanları, benimsediği herhangi bir etkinlik alanında tüm yaratıcı niteliklerini kullanan ve ancak bunu yapabildiği zaman «hayatî ihtiyacını» giderdiğini bilen insanlar haline getirir.

Böyle bir toplumda Marx «bütün kollektif zenginlik kaynaklarının gürül gürül fışkıracağı»nı söylüyor.

Kollektif zenginlik... Bu, burjuvazinin, kapitalist anlayışın, zenginliği parada ve metada gören ufku için ne anlaşılmaz bir kavramdır ! Ve yine, sosyalist toplumu kapitalist toplumla metalar düzeyinde «yarış»tıran anlayışlar için de sıkıntılı bir kavram olmalıdır. Hele sosyalist toplumu «sonsuza kadar parıldayan dişliler» ile «yüce» motorların ve «yanılmaz» direksiyonların oluşturduğu bir makina gibi hayâl eden ve tüm bu âletlerin kendi fonksiyonlarını uyum içinde yapmalarını dileyen anlayış için ne denli uzaktır!

Şimdi bize «ya ben, ya o» diyenler, belki işçi sınıfına bu kollektif zenginliğin yalnızca bir bölümünü, giderek etkisini yitiren bir bölümünü, metalarla, tüketimle ifade edilen bir bölümünü sağlayan bir anlayışın, bugün aşılmış ufkunu gösteriyorlar.

İşçi sınıfı, sosyalist iktidarın kurulmasını, kollektif mülkiyetin yerleştirilmesini gerçekleştirerek ilk **devrimci** görevini yapar. Ama bitmez burada işi. O, nesnel gerçek değiştiği zaman yeni bir devrimci görevle karşı karşıyadır. Kendisini de değiştirdiği bu süreç içinde aktif, yaratıcı bir unsurdur. Sırf gulaşla bezenmiş bir dünyadan başka bir şey istemeyen veya oyuğunda iyi yağlanmış bir vida gibi kalmakla sınırlandırılan bir sınıf değildir.

Sosyalizmin «tüm toplumsal faaliyetin toplumsallaştırılması» ilkesi, yaratıcı, yapıcı bir ilke, bir hedeftir. Ve bunu yapacak olan da işçi sınıfıdır.

Bugün sosyalist ekonomilerini kurmuş ülkeler, bu aşamaya devrimci bir atılımla geçmekten çok, bunu ertelemeye çalışan ya da kendiliğindenciliğe terkeden anlayışlarını sürdürdükleri anda, artık uluslararası sosyalist hareketin öncüsü olma hakkını yitirirler.

Zaten şimdi bu kutuplar içinde görece birlik sürmekte ama inandırıcılık gücü kalmamış anlayışların bir arada tutamadığı gruplar, hiç değilse kendilerini çekmekte veya sürekli bir çözülme devam etmektedir. (Çin'de hiç eksilmeyen mücadele, her evresinde birilerini «hain» diye dışına atmaktadır. Ve Sovyetler çevresinde bir bağımsızlaşma eğilimi alıp yürümüştür.)

Türkiye gibi, sosyalist toplumu kurma mücadelesinin ilk aşamasında olan tüm sosyalist blok dışı ülkeler için sorun, geçmiş deneyin bilimsel bir tahlili ve mevcut sonuçları, sosyalist ilkeler ışığında değerlendirilmesinden sonra konulmalıdır.

Bu yapılmadan «model tartışmaları» anlamsız kalır ve kalıyor da.

Örneğin Türkiye'de, çağdaş gelişmelerin sosyalist harekete ve işçi sınıfının öncü mücadelesine getirdiği yeni boyutları özümlemeden, evrensel çerçevenin içinde kendi özel teorik dünyasını kurmadan, doğru bir pratiğe, yeni ve zengin hedeflere yönelik bir örgütlenmeye ulaşılamaz.

Bunalımın bize «model» vs. konularda em-

poze etmeye çalıştığı çemberi aşmak, bu ülke devrimcileri için özellikle gereklidir.

Çünkü Türkiye sosyalist hareketi, günümüzdeki bunalımı örgütsüz temel yapılarından ve ilişkilerden geniş ölçüde yoksun bir halde yaşıyor. Bu belki bir zaaftır, ama ondan da fazla bir imkândır belki.

Haldeki bunalım, tıpkı, geçmiştekiler gibi bir gelecek perspektifinden uzak, kendi «anının gerçeği»ne gözlerini dikmiş kutupların varlığında sürüyor. Dünün ütopistleri kapitalizmden haldeki toplumsal ilişkilerden gözlerini ayıramadıkları için bu toplumun gelecek ve kaçınılmaz sonunu göremediler. Marx gördü ve sonrasının genel çizgilerini de verdi bize. Lenin, Marx'ı bilen, ama bu kez de onun çizdiği toplumu **anın** içinde veya uzantısında arayanların bunalımını çözerken, **anın** üzerinde, gününü aşmış bir sınıfın potansiyel imkânlarını, bu unutulmaz ve temel gerçeği gösteriyordu.

İşçi sınıfına «dışardan verilen bilinç», para keselerini veya taksit kuponlarının sevinci veya öfkesini taşıyan bir öz ve biçimde sunulmakta ise, bu sınıfın «burjuva hukukunun dar ufkunu» aşmasını kimse bekleyemez.

Bu «dar ufku» aşmamızın bilincine vardığımızda Marksizm - Leninizm, küllendirmelerin ve vahim tahriflerin geçici boyaları altında kendi yaratıcı özünü bize sunacaktır. Ve böylece açılan yeni ufkumuzda mücadelemizin her tür sorunu, çağdaş gerçekliklerin imkânlarını özümlemiş yeni çözümlere ulaşacak ve önümüzde yeni, zengin ve yaratıcı bir görevler alanı açılacaktır. ■

[1] F. Engels, «Ütopik Sosyalizmden Bilimsel Sosyalizme», *Sol Yayınları*, s. 65.

[2] *a.g.e.* s. 56. F. Engels,

[3] R. Luxemburg, «Sosyal Reform ya da Devrim», *Maya Yayınları*, s. 14. (İtalıkler benim. Ö.L.)

[4] R. Luxemburg, *a.g.e.* s. 74.

[5] V. I. Lenin, «Ne Yapmalı», *Sol Yayınları*, 1968, s. 88-89.

[6] V. I. Lenin, *a.g.e.*, s. 211.

[7] K. Marx-F. Engels, «Komünist Manifesto», *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*, s. 45-46.

[8] K. Marx-F. Engels, «Gotha ve Efurt Programlarının Eleştirisi», *Sol Yayınları*, s. 33.

öncü kitabevi

● — **MARKSİZM — LENİNİZ'İN İDEOLOJİK VE POLİTİK DÜŞMANI: MAOİZM** — Bilim İşçileri ..... 15,—

● — **İSYANCI** «KOMÜN GÜNLÜĞÜ» Jules Vallès ..... 25.—

● — **KADIN VE MARKSİZM — K. MARX — F. ENGELS — V. İ. LENİN J. STALİN** ..... 20.—

● — **ATEŞ** — Henri Barbusse ..... 30.—

ÖNCÜ KİTABEVİ — Babıâlî Cad. No. 8 — Cağaloğlu — İsanbul

MURAT BELGE

"Çelişki" Sorunu ve Sosyalist Hareket

Diyalektik maddecilikte ve tarihî maddecilikte «çelişkiler» konusu çeşitli nedenlerle karışık bir konudur. Bu nedenlerin birincisi Marx ile Lenin'in bizlere kapsamlı bir «metodoloji» metni bırakmamış olmaları. Bu eksiklik yüzünden, çelişkinin Hegelci kavramı ile Marksist kavramı sık sık birbirine karışır oldu.* Yakın zamanlara kadar, Mao'nun «Çelişki Üstüne» adındaki ünlü makalesi bu konu üzerine yazılmış klasik Marksist metin olarak bilinirdi.** Ama şimdilerde Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki çekişmenin ciddî boyutlar kazanması sonucunda Sovyet diyalektikçileri Mao'nun bu metnine çeşitli eleştiriler yöneltmeye başladılar. Böylece, çelişki üstüne klasik metin kendisi de bir tartışma konusu oldu.

Bu dağınık, karmaşık ve «tehlikeli» konuda söz söyleme cesaretini göstermezden önce kendi yazımın kapsamıyla ilgili birkaç açıklama yapmak gereğini duyuyorum. Elbette ki bu yazının amacı, **herkesin yanlışını** gösterip, sonra da işin **doğrusu**'nu anlatmak değil. Konu hâlen tartışma aşamasında ve aşamalar ilerledikçe hepimizin öğreneceği, yeniden gözden geçirip yeniden düşüneceği sorunlar çıkacak. Ben sadece, tartışmanın bugünkü aşamasının, defteri kapatmaya yetecek kadar doyurucu olmadığını söyleyeceğim ve bunun gerekçelerini göstermeye çalışacağım. Bir de, bunun yanısıra çelişkiler konusunun dünyadaki gelişmesinin bildiğim kadarıyla bir kısa tarihçesini çıkarmaya çalışacağım. Çünkü bu tarihçenin Türkiye'de gerçekten iyi bilinmediği, ama tartışmalarda gerçekten bilindiğinin ötesinde kesin bir tavırla ele alındığı kanısındayım. Hele çeşitli metinlerin değişik biçimlerde çevrilmesi sonucunda ortalığı kaplayan «temel», «baş», «ana» ve «esas» çelişkiler ve bu arada «aktüel baş çelişki» gibi yerli malı kavramlar, kargaşalığı büsbütün arttırıyor.

«ÇELİŞKİ» KONUSUNDA SÖYLENENLER

I. Mao-öncesi Çelişki Kavramı:

Çelişki konusunun Marksist metinlerde geliştirilmesi tarihçesinin Türkiye'de iyi bilinmediğini gösteren bir küçük anıyla gireceğim bu bölüme. Sosyalizmle bir hayli içli dışlı olmuş, dergilerdeki polemikleri ya da sözlü tartışmaları yakından izlemiş, ama temel Marksist metinleri okumaya zaman veya fırsat bulamamış bir arkadaş, istediği bol zamana nihayet kavuşup okumaya başladığında, «temel çelişki» ve «baş çelişki» kavramlarını Marx'ın ve Lenin'in kitaplarında bir türlü bulamadığını söylemiş, nereye bakmak gerektiğini sormuştu. Sanırım onun gibi, ya da onun kadar da sıkı okumamış birçok genç militan buna benzer bir soruyu sorabilir.

Aslında cevabı olmayan, en azından çok güç cevaplandırılabilecek bir soru bu. Çünkü kavramlaştırılmış olarak «temel çelişki», «baş çelişki» gibi sözler Marx'ın, Engels'in veya Lenin'in yazdığı kitaplarda **yoktur**. Öte yandan, bu kavramların çıkarsanması (istidlal edilmesi) için gerekli bütün malzeme de orada vardır. Ama işte, şimdi bu çıkarsanan sonuçların bazılarının niteliği de uluslararası bir tartışmanın konusu olunca sorun iyice çapraşıklaşıyor, bir **yorum sorunu** haline gelebiliyor. Oysa yorumlama, her önüne gelenin sorumluluğu üstlenebileceği bir şey de değil.

Marx, Engels ve Lenin'de çelişki kavramının nasıl geçtiği, nasıl kullanıldığı geniş kapsamlı bir derleme çalışmasıyla bulunabilir. Bu, benim, bugünkü imkân ve çalışma yönümün ötesinde bir iş. Ama, sözgelimi Engels'in «temel çelişki» sözünü kullanışının bir örneğine kısaca değinebiliriz. **Anti-Dühring**'de, kapitalist üretim tarzını anlatırken Engels şöyle diyor:

> **«Bireysel kapitalist toplumsal ürünü mülk edinir.** Bugünkü toplumumuzun içinde hareket ettiği ve modern endüstrinin açıkça ortaya çıkardığı, başka bütün çelişkileri yaratan temel çelişki.»[1]

Bu alıntının sonunda gördüğümüz «temel çelişki» sözü, deyimin belki en erken kavramsallaştırılmış örneğidir. Gerçi Engels burada işin ayrıntısına girmiyor, sözgelimi **temel** çelişkinin başka çelişkileri **nasıl** yarattığını ve onlarla **nasıl bir ilişki içinde** olduğunu açıklamıyor; ya da kapitalizmden başka üretim tarzlarında temel çelişkinin nasıl biçimleneceğini anlatmıyor; ama zaten burada konusu bu değil ve bu kısa değinme, çelişki kavramının Engels'den sonraki bütün Marksistçe kullanımlarının kaynağı sayılabilir. Çünkü burada Engels, **kapitalist toplumun** temel çelişkisini açıklarken, **bütün üretim tarzlarının** temel

* Hegelci çelişki anlayışı üstüne başka yazılarda yeterince söz söyledim. Hattâ bir arkadaş, «polis gibi Hegel arıyor» diyerek bunun şakasını da yaptı. Onun için bu yazıda artık Hegel'le uğraşmayacağım.

** Örneğin, Sovyet yanlısı FKP'nin üyelerinin Politzer'den kalan notlara eklemeler yaparak geliştirdikleri ve hâlâ standart bir metin sayılan *Marksist Felsefe Dersleri*'nde, Mao'dan alıntılara bakın.

çelişkilerinin üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişki olacağını ima yoluyla da olsa belirtiyor. İkincisi, «başka bütün çelişkiler» demekle, toplumlarda çelişkilerin karmaşık olduğunu, temel çelişkinin başka farklı çelişkileri de türeteceğini gösteriyor.

Lenin'in yazılarında «temel çelişki» ya da «baş çelişki» gibi kavramların neredeyse billurlaşmış olduğunu, ama henüz adlarının konmadığını görürüz. Örneğin, ünlü «en zayıf halka» deyimi, sanki «baş çelişki» kavramının mecazî ifadesidir. Lenin'in devrim üstüne yazdıklarını okumak ve anlamak, «temel çelişki» ve «baş çelişki» kavramlarını, adları anılmadan okumak ve anlamak demektir. Bu konuya yeniden döneceğiz.

Stalin'de de «temel» ve «baş çelişki» ayrımlarına raslamıyoruz. Stalin, kapitalizmin emperyalist döneminin çelişkileri arasından «en önemli» diye nitelediği üç tanesini ayırıyor. Bunlar, üçü de, uluslararası karakterde olan çelişkiler. Stalin'in çelişkileri sırasıyla (i) emek ve sermaye; (ii) emperyalist ülkeler; (iii) emperyalist ülkeler ile sömürgeler arasında.[2] Bugünün siyasi yazılarında bu sıralama değiştiriliyor. Örneğin, birincisi, emek ile sermaye arasında olanı (Engels'in **Anti-Dühring**'de değindiği, Marx'ın özellikle **Kapital**'in üçüncü cildinde ayrıntılı olarak analiz ettiği, kapitalizme özgü çelişki) şimdi daha genel düzeyde ya da tek tek ülkelere özgü bir çelişki olarak konuyor (Stalin'in koyuşu bana daha yerinde gibi geliyor). Öteki ikisinin önem sırası değiştiriliyor ve yanlarına yenileri ekleniyor.

II. Mao'da ve Mao'dan Sonra Çelişki Kavramı:

Böylece, doğrudan doğruya «çelişki» üstüne yazılmış, çelişkiyi, bizim bugünkü teorik tartışmalardan bıldığımız «temel», «baş», «ikincil» gibi nitelemelerle ayıran ve analiz eden ilk metne, Mao Tse-tung'un «Çelişki Üstüne» adlı makalesine geliyoruz.[3] Yazının bundan sonraki kısımlarında da doğal olarak daha çok bu inceleme üstünde duracağız. Ama bu bölümde, çelişki kavramı konusunda Mao'dan sonra söylenmiş bazı sözleri de ele alabilmek için, şimdilik kısa bir özetle yetinelim.

Konuya «temel» ve «baş» çelişki arasındaki ayrım açısından bakıldığında, Mao'nun yazısında da bu ayrım henüz yeterince açık değildir. Bir yerde şöyle der Mao:

> «Örneğin, serbest rekabet çağının kapitalizmi emperyalizm olarak geliştiğinde, birbirleriyle temel çelişki* içinde olan iki sınıfın, yani proletarya ile burjuvazinin sınıf yapılarında ya da toplumun kapitalist özünde bir değişiklik olmamıştı; ama, bu iki sınıfın arasındaki çelişki yoğunlaştı, tekelci sermaye ile tekelci olmayan sermaye arasında bir çelişki doğdu, sömürgeci ülkelerle sömürgeler arasındaki çelişki şiddetlendi...»[4]

Burada Mao'nun, Stalin'de okuduğumuz çelişkileri pek fazla değiştirmeden sıraladığını görüyoruz. «Temel çelişki» olarak nitelediği, gene Engels'den beri değişmeyen, proletarya/burjuvazi ya da emek/sermaye arasındaki çelişki. Ancak biraz ilerde (İngilizce metinde sayfa 331) Mao aynı çelişkiden «baş çelişki» (principal contradiction) diye söz ediyor. Bundan görülüyor ki Mao henüz bu tipten bir ayırmayla ilgilenmemiş. Buna şaşmamak gerekir, çünkü iki çelişki türü arasındaki kesinlikli ayrım, ancak Mao'nun bu birçok bakımdan yol gösterici makalesinden sonra yapıldı.

Mao'nun bu yazısında çelişkiyle ilgili üç önemli özellik vurgulanmaktadır: (i) Mao'nun bazan «temel», bazan da «baş çelişki» dediği («fundamental» ve «principal»), ama öbür çelişkilerden önce gelen belirleyici bir çelişki ile ikincil çelişkilerin varlığı; (ii) bir çelişkinin baş yanı ile ikincil yanı olduğu; (iii) çelişkilerin eşitsiz geliştiği. Bugün Mao'yu eleştiren Sovyet yazarları şüphesiz haklı şeyler de söylüyorlar, ama bu üç konuda söylediklerine kimse dokunmuyor. Ayrıca, bu konuları o tarihte (1937) bu açıklıkla sistemleştiren ilk Marksist'in Mao olduğu da bir gerçek.

Mao'dan sonra çelişki üstüne söyledikleri Marksizm'e ciddî katkı sayılabilecek iki düşünürü ele almak gerekiyor: Althusser ile Bettelheim.

Althusser konuya yaklaşımında Lenin'in devrim üstüne yazılarından yararlanmıştır. Onun vurgulamak istediği nokta çelişkilerin içiçeliği; görece özerklikleri ve farklılıkları içerisinde birbirlerine bağlılığıdır. Bir toplumun yapı ve düzeyleri nasıl görece özerk olarak hiyerarşik bir biçimde birbirleriyle eklemlenmişse (uzun vadede ve «son kertede» belirleyici iktisadî altyapı, kısa vadelerde belirleyici politik üstyapı, öteki üstyapı kurumları ve bilinçlilik biçimleri, v.b.), toplumda baş gösteren çelişkilerin de bir hiyerarşik belirlenme içinde eklemleneceğini söyler. Althusser'in bu anlayışı, Mao'nun «baş çelişki» kavramına tamamen uygundur. Öte yandan, Lenin'in «en zayıf halka» açıklamasından kaynaklanmaktadır.

Çelişkilerin işleyişini kavramamızı kolaylaştırmak için Althusser «üst-belirlenme» kavramını önerir. Bu, psikanalizden ödünç aldığı bir terimdir. Freud bu terimi düşlerde düşüncelerin tek bir imgede yoğunlaşması ya da önemli bir düşüncenin bazı önemsiz imgelerde dağılmasını anlatmak için kullanmıştır. Althusser bu psikanaliz terimine yeni bir anlam verir: toplumsal kuruluşu meydana getiren pratiklerin i(ktisadî, siyasî, ideolojik, v.b.) taşıdıkları çelişkilerin toplumun bütünü üstündeki etkileri ve dolayısıyla bütünün her bir pratik ve her çelişkiye geri gönderdiği etkiyi, böylece de, belli bir anda çelişkiler hiyerarşisinin (hangisi te-

* Bu eserin benim gördüğüm Turkçe çevirisi olan Sol Yayınlarından 1969 baskısı metinde «fundamental contradiction» «*ana* çelişki» olarak geçiyor.

mel, hangisi **baş** çelişki? gibi) ve çelişkilerdeki antagonizmin belirlenişini anlatır.

Antagonizm konusunda da Althusser açıklayıcı ve aydınlatıcı ayrımlar getirmiştir. Hiçbir çelişki, toplumda kendi kendini belirlemediğine, bütünün yumağı içinde belirlendiğine göre, çelişkilerin antagonizmi de tek tek çelişkilerde değil, bütünün üst-belirlenme biçiminde aranmalıdır. Toplumların dengeli zamanlarında bu üst-belirlenme gevşektir; çelişkiler yumuşatılmış, devrimci patlamalara meydan verecek bir biçimde üst üste binmeleri, «kaynaşma»ları önlenmiştir. Çelişkiler birbirlerinden izole durumdadır. Ya da, bunun tersine, devrimci durumda, çelişkiler sıkışır, üst üste yığılır ve bir patlama aşamasına varılır. Althusser terminolojisiyle bunlar, çelişkilerin yerinden kayması (deplasmanı), yoğunlaşması ve kaynaşmasıdır.

Charles Bettelheim, çelişki kavramının geliştirilmesine, şimdiye kadar saydıklarımızın ötesinde yeni birşey getirmiyor, ama Lenin'in devrim durumu analizinden, Mao'nun çelişki incelemesinden ve Althusser'in ileri sürdüklerinden yola çıkarak, sorunu daha sistematize ediyor.[5]

Bettelheim'a göre de toplum, yapılardan biri egemen olan yapılaşmış bir bütündür. Çelişkilerin bu bütün içinde, karşılıklı ilişkileriyle vardırlar. Gene ona göre de çelişkilerin gevşemesi veya kaynaşması, bütünde de «öncekinden nitelikçe başka yeni bir durum meydana getirir.»

Bettelheim'ın özellikle üstünde durduğu nokta, çelişkiler arasındaki nitelik farklarıdır. Yani, «temel», «baş», «ikincil» sıfatlarıyla anlatılmak istenen ayrımlar. Bettelheim'ın da bu konuda, Mao'nun incelemesinin vardığı yeri biraz daha ileriye götürdüğü söylenebilir. Burada en önemli nokta «temel çelişki» ile «baş çelişki» arasındaki ayrımdır. Bettelheim; «...üretim güçlerinin gelişme düzeyiyle üretim ilişkileri arasındaki çelişme her ne kadar temel (fondamentale) çelişmeyse de, bunun, devrim yapan ülkelerdeki karmaşık durum içinde varolan çelişmelerden **sadece bir tanesini** teşkil ettiğini ve bu temel çelişmenin mutlaka esas (principale)* çelişme olması gerekmediğini, hattâ **genel olarak da böyle olmadığı**...» nı anlatır.[6]

Bu sözlerden, daha bu aşamada, birkaç önemli sonuç çıkarabiliriz. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında yer alan temel çelişki, dolayısıyla öncelikle **altyapısal** çelişkidir ve gene dolayısıyla, yalnız kapitalizme değil, bütün üretim tarzlarına özgüdür. Boylece, Marx'ın «sınıf kavgası tarihin motorudur» sözü daha somut ve kapsamlı olarak aydınlanmış olur. Çünkü sınıfları ve sınıfların tarihi ilerleten mücadelesini doğuran şey, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir.

Tarihin oluşumuna böyle bir bakış, «uzun vadeli» ve «global» bir bakıştır. En uzun zamanlarda ve en geniş mekânlarda geçmiş tarihî oluşumları, en kısa yoldan, bu şekilde açıklayabiliriz. Gelgelelim, tarihe «kısa vadeli» baktığımızda, daha önceden düz görünen çizgilerin büküldüğünü, daha önce tek renkli sandığımız yüzeylerin hem çok renkli olduğunu, hem de «yüzey» **olmadığını,** sayısız engebelerden meydana geldiğini görürüz. İşte bu «kısa vadeli» bakışta, «uzun vadeli» bakışta gözümüzü alan, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki altyapısal **temel** çelişkinin yanısıra sayısız çelişkilerin varolduğunu anlarız. Lenin ve Mao'nun, kendi **devrim pratikleri** içinde teşhis ettikleri ve devrim için **hayati önemini** vurguladıkları çelişkiler işte bunlardır. Althusser ve Bettelheim, görece durgun bir zaman ve mekân içinde düşünen ve yazan bu iki teorisyen, iki büyük devrimcinin pratiğin fırtınaları arasında damıtıp geleceğe ilettikleri teorik bulguları sistemleştiriyorlar.

Bettelheim'a göre baş çelişki, temel çelişkiden ayrıysa ve temel çelişki üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyse, o zaman baş çelişki hangi düzeyde türer? Bettelheim bu soruyu şöyle cevaplandırıyor: «Esas çelişme, (yani «baş çelişki» — M.B.) belirli bir anda, genel olarak siyasal (ama ideolojik, dinsel, v.b. de olabilir)* üstyapıda bulunabilir ve çoğunlukla da bu alanda bulunmaktadır.»[7]

Baş çelişki, uluslararası konjonktürün etkisinde, ama aynı zamanda belli bir toplumun kendi iç sorunlarının düğümleniş biçimiyle belirlenen ana politik sorun olarak ortaya çıkar. Bu yapısıyla, şüphesiz toplumdaki her şey gibi o da **temel çelişkinin** bir ürünüdür. Ama temel çelişkinin «dolaysız» değil, **dolaylı** bir ürünüdür ve gerek kavranması, gerekse çözülmesi için önemli olan, bu **dolaylılığın,** yani temel çelişki karşısındaki **görece özerkliğidir.** Baş çelişki, temel çelişkinin çözülmesi için atılması zorunlu olan adımdır; bir başka söyleyişle, baş çelişki çözülmeden, temel çelişki çözülemez. Ama, bu önermenin zorunlu mantıki bir sonucu da, baş çelişkiyi çözmenin, **her zaman,** temel çelişkiyi çözmeye yeterli olmamasıdır.

Şöyle bir örnek verelim: Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye için temel çelişki her zaman olduğu gibi üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaydı. Baş çelişki ise dış düşman ve içerdeki ortaklarıyla yerli burjuvazi ve halk arasındaydı. Kurtuluş Savaşı bu baş çelişkiyi, **yerli burjuvazinin baş çelişkisi olduğu oranda çözdü,** ama temel çelişkiyi çözmeye girişmedi. Öte yandan, devrim hareketi temel çelişkiyi de çözmeye **niyetli** olsa bile, baş çelişkiyi, yani dış düşmanla ilişkiyi çözüme ulaştırmadan bu aşamaya varamazdı.

II. Enternasyonal'in, Bernstein-Kautsky çizgisinin ana sapması, temel çelişkiyle baş çelişki ara-

* Kenan Somer'in «esas» sıfatıyla karşıladığı, bizim bu yazıda «baş çelişki» dediğimiz kavram oluyor.

* Bettelheim'ın «ideolojik, dinsel, v.b.» düzeyinde bulunacağı düşüncesine katılmıyorum. Bu yanlışı kendim de, Bettelheim etkisiyle yapmıştım. Yazının bütünlüğünü bozmamak için bu konudaki öz-eleştirimi EK I'e bırakıyorum.

sındaki ayrımı görmemek veya görmezlikten gelmek şeklinde de özetlenebilir. Onlar, çözülecek bir baş çelişki görmeksizin, dolayısıyla çözme yolunda herhangi bir çabaya girişmeksizin, kapitalizmin gelişmesi ve belli gerekli reformların yapılmasıyla, temel çelişkinin çözüleceğini düşündüler, bunun propagandasını yaptılar.

Oysa, Althusser'in dediği gibi, «...Sermaye-Emek çelişkisi hiçbir zaman basit (yalın) değildir, içersinde yürürlükte olduğu somut biçimler ve koşullar tarafından tarihî olarak özgülleştirilir.»[8] Baş çelişki de bu özgül toplumsal yapının iç çelişkilerinin özgül düğümlenişi olarak belirir. I. Dünya Savaşı, Çarlık Rusya'sında bu çeşit bir çelişkiler kaynaşmasını yaratan olay oldu. Bettelheim'ın deyişiyle, «esas çelişme, Rus köylü-askerlerinin, emperyalist savaşın devamına başkaldırmalarıyla kendini gösterecektir.»[9]

MAO'NUN ÇELİŞKİ ANLAYIŞINA YÖNELTİLEN SOVYET ELEŞTİRİLERİ

Geçtiğimiz bölümde, çelişki tanımının, temel ve baş çelişki ayrımının kısa bir tarihçesini vermeye ve sorunun önemli kısımlarından bazılarını gene kısaca tanıtmaya çalıştım. Buraya kadar söylenenler şüphesiz yeterli değil (ayrıca, benim bilgi eksikliğimden ötürü «tarihçe»de eksiklikler bulunabilir), ama yazının bundan sonraki bölümlerinde de söyleneceklerle bu eksikliklerin giderilmesine çalışılacaktır. Şimdi, çelişki konusunu genişletmeden önce, Sovyet yazarlarının Mao'ya yönelttikleri eleştiriler üstünde duralım. Böylelikle Mao'nun bu konudaki fikirlerinin, yukardaki pek kısa özetinin ilerisine geçerek bu fikirlerin Marksist diyalektik anlayışının gelişmesi içinde nasıl bir yer tuttuğu sorununa da biraz eğilebilme imkânı bulabiliriz.

Sovyet eleştirileri derken, elimin altındaki üç kitaba, ama öncelikle Bilim Yayınları ile Konuk Yayınları arasında çıkan iki kitaptaki, Mao'nun felsefî görüşleri üstüne metinlere dayanıyorum. Buradaki eleştirileri önce birkaç başlık altında toplamaya çalışacağım. Yazıları yazan çeşitli Sovyet düşünürleri, yazılar okunduğunda görüldüğü gibi, eleştirilerini özellikle birkaç nokta üstünde topluyorlar.

Bunlar arasında önemli bir konu, Mao'nun çelişki anlayışının geleneksel Çin felsefesi ile bağları. Konuk Yayınları arasından çıkan kitapta, birinci bölümde, «Mao'cu Felsefenin Özü» başlığı altında oldukça geniş ve ilginç bilgiler var bu konuda. Bilim Yayınları'ndan çıkan kitapta ise, K. İvanov'un yazısı gene bu geleneksel kaynaklarla ilgili.

Bunun dışında Sovyet yazarları Mao'nun «karşıtların birliği» kavramını **mekanik** bir biçimde ele aldığını söylüyorlar. Özellikle, süreç içersinde karşıtların yer değiştirmesi konusunda idealist ve keyfî davranışlar içinde buluyorlar Mao'yu.

Bir başka önemli konu, Mao'nun öznel iradeye verdiği önemli yer. Sovyet yazarları, Mao'nun öznelci ve «volontarist», dolayısıyla da idealist olduğunu söylüyorlar.

Belki bu başlıklar dışında, kendi başına incelenmesi gereken bir başka konu da Mao'nun anti-hümanizmi. Bu, serüvenci ve sorumsuz politika ile, bir yandan çelişkide antagonizm konusunun ele alınışındaki yanlışlık gibi konuları da içeriyor.

Bütün bunların temelinde Mao'cu diyalektiğin aslında diyalektik materyalizmi ancak **biçim** olarak benimseyen, özünde küçük burjuva devrimciliğini yansıtan bir diyalektik olduğu ve dolayısıyla Marksizm-dışı sayılması gerektiği görüşü var.

Şimdi, bu eleştirilerin haklılık derecelerini incelemeye girişmeden önce, Mao'nun bu eleştirilerde sözkonusu edilen yazıları yazdığı tarihler ve o dönemlerin sorunları, bir de o zamandan bu zamana Çin'in izlediği politik çizgide görülen değişiklikler gibi birkaç konuya değinmek yararlı olur.

Yukardaki kısa tarihçede belirtmeye çalıştığım gibi, çelişki konusunda yapılmış **çalışmalar** arasında Mao'nun incelemesinin zamanca önemli bir önceliği vardır. O zamana göre, bu inceleme ile, önemli bir yol açmıştır. Ne var ki, bir teorik ürünün eksiksiz ve yanlışsız olması imkânsız denecek kadar güç bir şeydir. Mao'nun bu incelemesinde de böyle yanlışlar ve eksikler bulunabilir. Bizce önemli olan, bunların Marksist disiplin içersinde giderilebilecek, düzeltilebilecek yanlış ve eksikler mi; yoksa, tümünün, başından beri Marksizm-dışı mı olduğudur.

Bu konuda Althusser şöyle diyor:

> «Mao Tse-tung'un **Çelişki Üstüne** broşürü (1937), Marksist çelişki kavramının Hegel'dekinden tamamen farklı bir görünüm aldığı koca bir dizi analizi içerir. Ana ilkelerini Hegel'de aramak boşuna bir çaba olur: baş ve ikincil çelişki; çelişkinin baş ve ikincil yanı; antagonist olan ve olmayan çelişki; çelişkinin eşitsiz gelişmesi yasası. Gelgelelim, Mao'nun Çin Partisi'nde dogmatizme karşı verdiği mücadeleden esinlenen bu makale genellikle **betimleyici,** bu yüzden de bazı bakımlardan **soyut** kalıyor. Betimleyici: kavramları somut deneylere tekabül ediyor. Kısmen soyut: kavramları, yeni ve umut verici olmakla birlikte, Marksist toplum ve tarih kavrayışının **zorunlu sonuçları** olacak yerde, **diyalektiğin** genel olarak **nitelenmesi** şeklinde sunuluyor.»[10]

Gerçekten de Mao'nun makalesinde, Çin'in o günkü sorununa bağlılık ön plânda geliyor. Ama Marksizm'in bütün önemli bulguları için aynı şey geçerli değil mi? Teorinin en yüksek doruklarına, çoğu zaman pratiğin en yoğun anlarında varılıyor. Sonra, daha dengeli zamanlarda, o büyük bulgular daha rahat bir ortam içinde değerlendirilip genelleştirilebiliyor. Nitekim, Mao'-

nun bu, belki fazlasıyla soruna bağlı makalesinde gösterdiği doğrular da, kendinden sonraki katkılarla **tanımlayıcı** ve **somut** bir nitelik almıştır.

Gelgelelim, bu katkılar arasında, Mao'nun o günkü diyalektik anlayışının **Çin'deki** gelişmesini herhalde sayamayacağız. Çin'deki bir yana, herhalde Mao'nun kendisinin de, o günkü teorisinin bugün soktuğu ya da sokulmasına izin verdiği kılıklar, o pırıl pırıl incelemeye yapılmış yeni katkı sayılmaz. Çünkü Mao, gerçekten önemli makalesinde parmak bastığı gerçekten önemli doğrulardan çok, eksik ya da yanlış denilebilecek taraflarını geliştirdi. Bunun görebildiğimiz nedenlerine bu derginin başka yerlerinde değiniyoruz. Benim burada varmak istediğim nokta şu : «Çelişki Üstüne» makalesini yazan Mao Tsetung Marksizm'e önemli bir katkı yapmıştır. Bu makalenin eksiği gene Marksist bir tavırla giderilebilir. Mao'nun bugünkü politik tutumunun sakıncaları, bizim o eksikleri kanıt yerine koyarak, «Çelişki Üstüne» makalesinin yazarını «Marksizm-dışı» ilân etmemizi gerektirmez. Politik bakımdan olabilir bunlar (hele Çin'in Sovyetler Birliği konusunda ağzına alabildikleri düşünülürse), ama hiç değilse Marksizm'i öğrenen insanlara Mao'nun bu eserini yasaklamayalım.

I. Geleneksel Felsefe — Maddeci Diyalektik

Şimdi gelelim somut eleştirilere. Sovyet yazarların geleneksel Çin düşüncesi üstüne yazdıkları gerçekten yararlı ve ilginç. Bence özellikle şu bakımdan önemli bunlar. Her ülkenin ya da uygarlık alanının kendi geçmişinden kalan bir materyalist geleneği var. Uygarlığına göre zengin ya da yoksul bir gelenek. Bu materyalist gelenek, o ülke ya da o yörenin devrimcilerine bir çeşit Marksizm-önceki diyalektik veriyor. Böylece bir araç, özellikle halkla diyalog kurmada, halkın düşüncesini kendi alışık olduğu kavramlar yoluyla içerden değiştirmede yararlı olabiliyor. Hattâ, halktan da önce devrimci olmuş ama henüz «Marksist» olmamış kadroların eğitiminde bunların yeri var.

Gelgelelim, Herakleitos'dan bazı Sufilere, Budizm'den Çin'in geleneksel «Yin» ve «Yang» diyalektiğine ve nihayet, en olgun şekliyle, Hegel diyalektiğine kadar, unutulmamalı ki, bunlar hepsi de **idealist** diyalektiktir. Ölçünün kaçtığı anda, bunlar gerçek materyalist diyalektiğin yerini alıverirler. Biçimsel benzerlik, ideolojik alışkanlıklar, üstyapıların kalıcılığı bunu kolaylaştırır. Popülist ya da milliyetçi (ya da ikisi birden) politikalar böyle eğilimleri özellikle körükler.

Çin'in geleneksel felsefesinde iki karşıt ilke olan Yin ile Yang konusu, özellikle Mao'nun karşıtların yer değiştirmesini açıklayışıyla ilgisi bakımından bana önemli görünüyor. Gerçi ben, Mao'nun bu konuda Marksist terminolojinin sağladığı perde arkasında sadece geleneksel Çin felsefesini konuşturduğu kanısında değilim; ama Mao'nun uyguladığı başka politikalar, örneğin Marksizm'in Çinlileştirilmesi gibi eğilimler nedeniyle, ayrıca geleneksel Çin kültürünün köklülüğünü ve Çin'in kültürel izolasyonu gibi etkenler yüzünden Çin'deki teorik-ideolojik pratikte bu gibi sakıncaların varolduğu, en azından bunun ciddî bir tehlike olduğunu düşünüyorum. Benzeri kaygılar Batı için de geçerli : Hegel diyalektiği, hümanizm, yabancılaşma sorunları Batı'daki köklülükleri nedeniyle, maddeci diyalektiğin Batı'da kendi maddeci temelleri üzerinde gelişmesini köstekliyebiliyor.

Yin ve Yang diyalektiğinin Çin'deki teorik-ideolojik pratiği etkilerken, Mao'nun bundan büsbütün bağımsız kalacağını savunmak, «tek-yanlı» görülen bir saldırıya karşı Mao'yu fazlasıyla «tek-yanlı» bir biçimde savunmak olur. Evet, Mao'nun «karşıtların yer değiştirmesi» sorununu koyuşunda, Sovyet eleştiricilerinin iddialarını doğrulayan yanlar gerçekten vardır. Ama bundan önce, Yin ile Yang'ın ne olduğunu, daha tarafsız bir yerden, Arnold Toynbee'nin ağzından dinleyelim :

> «Empedokles'in 'sevgi' ve 'nefret' adını verdiği, Evrenin ritmindeki birbirini izleyen güçler ya da evreler —Helen Dünyasından tamamen bağımsız olarak— Çin Dünyasının gözlemcileri tarafından da farkedildi ve bunlara 'Yin' ile 'Yang' denildi. Yın'in yerini tutan Çin işaretinin çekirdeği Güneşi gölgeleyen Kara bulutları temsil ederken, Yang'ın yerini tutan işaret bulutsuz bir güneş-diskinden çıkan ışınları temsil eder gibidir (yazar burada bir Çin resmini betimliyor — M.B.) Orjinal, gündelik kullanılışında Yin bir dağın ya da vadinin gölgede kalan yanını, Yang'ın ise güneş alan yanını temsil ettiği anlaşılıyor. Çin filozofları Yin ile Yang'ı iki değişik madde olarak düşünürlerdi. Madde olarak Yin suyu, Yang ateşi temsil ederdi. Evrenin evreleri olarak da mevsimleri temsil ederlerdi; mevsimlerin yıllık düzen içinde değişimleri Çinliler'de Yin ile Yang'ın nasıl birbirleriyle ilişkili olduğu kavramını doğurdu. Her biri sırayla ötekini yenerek başa geçer; ama varacağı en yüksek noktaya vardığı anda bile ötekini tamamen yok edemez. Öyle ki, biri gerilemeye başladığı zaman öteki ögenin genişleyebilecek bir çekirdeği kalmış olurdu ve sürekli rakibi ve eşi geriler, daralırken, öteki ilerleyip doruğa varır ve bütün hareket yeni baştan başlardı.»[11]

Eski dinlerin çoğunda bu çeşitten kozmik ilkeler ve bunların arasında oluşan bir diyalektik inancı vardı. Zerdüştçülük de bu çeşit düalist diyalektiğin klâsik bir örneğidir. Bunlar, bilindiği gibi, hayattaki gerçek diyalektiğin idealist yorum ve açıklamaları olurlar.

Şimdi, Sovyet yazarlarının, Mao'da buldukları «Yin ve Yang» örneklerine kısaca bir göz atalım. P. Fedoyesef şöyle diyor : «...Mao Tse-tung,

karşıtların karşılıklı olarak yer değiştirdikleri tezini çıkarmaktadır. Onun gelişme görüşüne göre, hareket süresince, her karşıt daha önce kendi karşıtı tarafından tutulan yere geçer. **Karşıtların değişmenin konusu değillermiş, sabit ve değişmez şeylermiş gibi metafizik bir anlayış içinde incelenmiştir.»**[12]

Yazar, bu tezinin kanıtı olarak Mao'nun şu sözlerini gösteriyor: «...devrim yoluyla, eskiden yönetilen durumunda bulunan proletarya bu kez yöneten durumunu, başında yöneten durumunda bulunan burjuvazi de yönetilen durumunu alır ve karşıtı tarafından tutulan yere geçirilir.»[13] Aynı şekilde savaşın barışa, barışın savaşa dönüşmesi sözlerini de tekrarlıyor yazar.

A. Rumyantsev ise bunlara Mao'nun sıraladığı başka karşıt çiftleri ekliyor: ölümle hayat, yukarıyla aşağı, kötü talihle iyi talih, kolaylıkla zorluk, burjuvaziyle proletarya gibi. Ve haklı olarak şunu söylüyor: «Bu alıntıda, tipik olarak, örneğin burjuvazi ve proletarya gibi gerçek karşıtlar, bir olayın değişik unsurlarının (yukarı ve aşağı, kolaylık ve zorluk gibi) bütünüyle dışsal, mekanik bir tarzda karşıtlaşmasına indirgenmektedir.»[14]

Bütün bunlar doğru. Elbette ki proletarya ile burjuvazi karşıtlığı, kolay ve zor karşıtlığı ile aynı türden bir şey değildir. Elbette ki proletaryanın iktidara gelmesi proletarya ile burjuvazi arasında basit bir yer değiştirme değil, bütün toplumun sınıfsal örgütlenişinde bir değişim, toplumun bütününü belirleyen bir nitelik değişmesidir.

Ama Mao'nun da bunları bilmemesi imkânsız. Çünkü hayli ilkel doğrular bunlar. Mao'nun, bilinç düzeyi oldukça geri partili kadroları dogmatiklere karşı mücadelesinde daha rahat ikna edebilmek için bu gibi kolaylıklara (özellikle geleneksel Çin düşüncesinin sağladığı kolaylık) başvurması bana daha akla yatkın görünüyor. Ne var ki, bunu böyle kabul etmek de karşıtların birliği ve yer değiştirmesi konusunda Mao'nun bütün sürçmelerini açıklamaya yetmiyor. Sovyet eleştiricilerinin gösterdikleri dışında kalan bazı örnekler var ki, ciddî kuşkular yaratabiliyor.

Bu soruna derinlemesine girerken Çin'in geleneksel felsefesi konusunu kapayalım ve ikinci alt başlığımıza, Mao diyalektiğinin mekanikliği konusuna geçelim.

II. Mekanik Diyalektik

Mao, karşıtların nasıl yer değiştirdiğini anlatırken, bazen gerçekten mekanik bir dil kullanır. Zaman zaman, Yin ile Yang'ın döngülerini andıran bir metafizik zorunluluktan söz eder gibidir. Gerçi Mao sık sık «verili koşullar»dan dem vurur, bu gibi dönüşümlerin belirli koşullarda olduğunu söyler. Gene de karşıtların yer değiştirmesini ya da çelişkinin baş ve ikincil yanlarının birbirine dönüşmesini anlatırken, bu olaylar bir çeşit boşluk içinde, sırf böyle olması gerektiği için böyle oluyormuş gibi ifadeler kullanılmakta örneğin şöyle bir cümle: «Herhangi bir verili süreçte ya da bir çelişkinin gelişmesinin verili bir aşamasında baş yan A, baş-olmayan yan da B'dir; bir başka aşama ya da başka bir süreçte bunların rolleri değişir — bu değişimi belirleyen şey, bir nesnenin gelişmesi sırasında her bir yanın ötekiyle mücadelesinde gücünün artması ya da eksilmesidir.»[15] Bu açıklamanın gerisinde, gerçekten Yin ile Yang'ın hayaletleri seçilir gibi oluyor. Bunun nedeni, sanırım, Mao'nun, çelişkilerin yer aldığı toplumsal bütünü yerli yerine koymaması. Çünkü bir çelişkideki yanların yer değiştirmesi hiçbir zaman yalnız o çelişkinin kendisiyle belirlenmez. Toplumsal bütünle karşılıklı ilişkileri içinde belirlenir. Sorunun burası açıkça belirtilmeyince, Mao'nun çelişki süreci yatağı olmayan bir nehir gibi soyutlaşıyor ve imkânsızlaşıyor. Ama bu gibi açıklamalar yalnız bir ilkenin anlatılmasında değil, bazen «somut durumun somut analizinde» de ortaya çıkıyor. Örneğin, devrim sürecinin iniş ve çıkışları, devrimci ve karşı-devrimci güçlerin karşılıklı olarak güçlenip zayıflaması gibi, yani Toynbee'nin anlattığı Yin ve Yang gibi anlatıyor: «1924-27 Devrimci Savaşında güneydeki Komünist-Komintang ittifakının devrimci güçleri zayıfken güçlü oldular ve Kuzey Seferinde zafer kazandılar, Kuzeyli savaş lordları ise yönetici durumdayken yenildiler. 1927.-de, Komünist Parti'nin önderlik ettiği halk kuvvetleri Komintang gericiliğinin saldırısı karşısında büyük kayıplar verdi, ama saflarında oportünizmi tasfiye edince yeniden güçlendiler».[16]

Bütün bu anlatılanlarda devrimcilerle karşı-devrimcilerin güçlenmeleri, zayıflamaları, yani «güç» ögesinin bir taraftan öbürüne geçişi gerçekten soyut ve mekanik. Çünkü bu oluşumları **gerçekte** belirleyen toplumsal oluşumlardan soyutlanarak anlatılmış. «Çelişki Üstüne» makalesinden bu yana gördüğümüz mekanik «diyalektik» uygulamalarından biri de Lin Piao olayıydı. Lin Piao da iyi iken birden karşıtına dönüştü, kötü oldu. Şimdi, tarih boyunca kötü olduğu ve Başkan Mao'nun onu başından beri uyardığı anlatılıyor. Yani, Çin'in akla kara arası renk tanımayan diyalektiği gereğince Lin Piao akken kara oldu. Tarih de buna göre değişti. Marksist tarih üstüne yazarken bunu dünü bugünden kalkarak yorumlayan ideolojik tarih anlayışı olduğuna değinmiştim.

Gerçekte ise Lin Piao da bütün devrimciler gibi doğru da yapabilen ve zamanında yanılabilen bir insandı. Bir kişinin Marksist olmayı öznel olarak kabul etmesi onun her zaman doğru olmasını garantileseydi dünya Komünist tarihinde çok daha az «sapma» olurdu. Ama bir devrimcinin sapmasını mahkûm etmek, onu «makable şamil» mahkûm etmek üzere bütün bir tarihi değiştirmeyi gerektirmez. Gerçek diyalektik akla karayı kesin kes ayırıp arada nüans bırakmamak değil, aktaki karayla karadaki akı zamanında tesbit edebilmektedir.

Bütün bunları söylemek de Mao'nun diyalektik anlayışının temelde idealist olduğunu iddia etmek değildir. Bunlar, temelde yeterince maddeci bir diyalektik anlayışında varolan bazı pürüzler ve idealizme kayan yorumlar olarak değerlendirilebilir (ancak, Çin'deki son yıllarda yapılan «diyalektik» açıklamalarda «idealizm» dozunun kuşku verecek kadar arttığı da bir olgu. Biz gene kendimizi sözkonusu makale ile sınırlayalım). Marksizm'in çelişki anlayışına göre, karşıtlar belirli özgül koşullar altında birbirlerine dönüşebilirler. Mao bu olguyu görüyor, ama bu oluşun mekanizmasını açıklamakta yetersiz kalıyor. «Çelişki Üstüne» de görülen bu eksiklik o zamandan beri giderileceğine artmış gibidir. Ne var ki, karşıtların birbirlerine dönüşmesinde etkin olan dolayımın niteliği Çin dışı Marksist teori içinde de yeteri kadar açıklanmış değil. Daha doğrusu, açıklanmış, hem de Marx tarafından, ama bu bilgi henüz yeteri kadar yaygınlaşmamış. Soruyu benim formüle edebileceğimden daha iyi soran Batılı bir Marksist'den bir alıntı verelim. Martin Nicolaus şöyle diyor:

> «Sorun şu: her birliğin (özdeşlik, bütünsellik ya da bütün; hangisi olursa olsun) çelişik kutuplar ya da görünümlerden oluştuğunu ön-veri olarak kabul ediyorsak, bundan, bu karşıtlar birliğinin mutlak, dolaysız ve koşulsuz olduğu sonucunu mu çıkaracağız; yoksa karşıtlar birliğinin olabilmesi için bir aracı (veya 'dolayım' — M.B.) mı gerekir; ve bu aracının etkililiği (dolayısıyla bütünün sürekliliği) varolan ya da olmayan belirli koşullara mı bağımlıdır?»[17]

Marx'ın buna verdiği cevap, dolayımın koşulsal (kondüsyonel) olduğudur. Maddeci diyaliktiğe göre karşıtların birliği dolaysız ve mutlak değildir. Gene Nicolaus'un özetiyle: «...bu özdeşlik zamanda ve mekânda yeralan, maddî bir dolayım gerektiren, yapısı gereği sınırlı ve koşulsal bir süreçtir.»[18] Bu anlayışın, Hegel diyalektiği ile ayrılığını açıklıyor: «Hegel, varlıkla yokluğun özdeşliğinin bağımlı olduğu **koşulları** nerede açıklıyor? Çelişkilerin hangi uğrağı özdeş-olmamalarının ihtimalini taşıyor? Aracılık yapan (dolayımı sağlayan) olma hareketinin potansiyel olarak çökmesi için hangi temel gösteriliyor? Hiçbir temel; böyle bir temel, böyle bir ihtimal yoktur onda; özdeşlik de, dolayım da, koşulsuz ve mutlaktır... Oysa Marx için karşıtların özdeşliği koşulsaldır; ama özdeş-olmamaları, mücadeleleri, antagonizmleri ve çöküşleri kaçınılmazdır. Hegel'dekinin tam tersi...

Sonuçları da aynı değil. Hegel basit, kendisiyle-özdeş varlık'da, hedefe-varmış-Varlık'da, yokluksuz varlık'da son buluyor; oysa Marx için vargı, yeni bir buluş'tur. Ve bunun koşulu da toplumsal antagonizm yokluğudur.»[19]

Dolayımı, koşulsallığı her Marksist gibi ilke olarak kabul eden, ama açıklamak istediği olaylarda buna gerekli yeri vermeyen Mao da zaman zaman «Hegelci» yanılgıya yaklaşıyor demek. Ama Mao'da bu Hegel etkisi değil, eşit derecede idealist ama daha da mekanik olan «Yin ve Yang» diyalektiğinin tortusundan ileri geliyor olabilir.

Nicolaus, Marx'da dolayım anlayışını iktisatta somutlayarak Ricardo'dan ayrıldığını gösteriyor:

> «Karşıtların özdeşliği, ücret ve kârın özdeşliği, (ya da, modern deyimle, tersine işleyen karşılıklı ilişkileri) Ricardo'nun sandığı gibi ne mutlak, ne de dolaysızdır; belirli dolgalanan dolayımlara ve sürekli değişen dışsal koşullara bağlıdır.»[20]

Nicolaus'un bu sözleri, Althusser ve Bettelheim'ın da söylediklerileyle birleşince, Mao'nun bazı örneklerinde noksan olanı tamamlıyor. Bu, aslında diyalektikte «her şey birbirine bağlıdır» diye formüllenen kuralın biraz daha ayrıntılı ve toplumsal bilim disiplini içinde kesinliğe kavuşturulmuş açıklaması. Karşıtların yer değiştirmesi toplumsal bütün içindeki belirlemelerle yürür ve yer değiştiren karşıtlar nitelik de değiştirir. Bu, basit bir güç artışı ya da eksilişinden ibaret değildir.

Bu bölümü bitirmeden önce, son bir alıntıyı da «Mao'nun Teorik Görüşlerinin Eleştirisi» adlı kitaptan vereyim:

> «Savaş başladığı zaman barış sona erer. Bunun tam tersi de doğrudur. Ama bu, savaş ve barışın birbirlerini şart koşan görünüşler oldukları demek değildir. Bu iki olguyu, alışılmış basitleştirici bir şekilde, dış zıtlar olarak görmeden hareket eden Mao Çe-tung, bunları toplumsal gelişmenin özünü dile getiren sosyal zıtlar olarak ele alır... Savaş ve barış bir olgunun iki yanı değildir; savaş ve barış, devletler arası siyasal ilişkilerin iki değişik biçimidir. Savaşın meydana gelmesi, barışta olduğu gibi, devletler arası karşılıklı ilişkilerin bu şekildeki gelişmesine bağlı değildir, tersine kapitalizmin çelişkili karakterine bağlıdır.»[21]

Önemli ve doğru bir açıklama bu. Diyalektikte karşıtları, «aşağı/yukarı» ya da «zor/kolay» derecesine indirgersek, sonra bu gibi **kavramsal** karşıtlara uyguladığımız ölçütlerle «savaş/barış» gibi olgulara bakarsak, diyalektik bir yol gösterici olmaktan çıkar, bir çeşit oportunizm aracı haline gelir. Her olay için işimize gelen karşıt kavramları gelişi güzel sıralar ve bunun «diyalektik» olduğunu söyleriz.

Karşıtlığını gördüğümüz her toplumsal olayı doğru anlayabilmek için kendi başına, kendi karşıtlığı içinde değil, daha geniş bütünün belirleyici çerçevesi içinde ele almak gerekir. Konumuz savaş ise, savaşı kendi başına, ya da soyut karşıtı olan barışla ilişkisi içinde ele almamız yetmez. Geniş çerçevesi, Sovyet yazarlarının dediği gibi devletler arası siyasetin konjonktürüdür. Olaya bu düzeyde baktığımızda, zaten başlangıçtaki soyut «savaş/barış» karşıtlığı, yani bu «ak» ve «kara» anlayışı silinir, yerine «soğuk savaş»

gibi, sıcak savaşların mahallî düzeyde tutulması gibi çok daha karmaşık bir ilişkiler ve çelişkiler yumağı çıkar. İşte o zaman, aktaki karayla karadaki akı ve aradaki sayısız gri nuansını görmeye başlarız.

III. Determinizm-Volontarizm Kutupsallığı

Sovyet eleştirmenlerine göre Mao, «öznel eylem»e öncelik tanıyor:

> «Bu durum, şu iddialarında ortaya çıkmaktadır: Sosyalist üretim tarzında temel rolü üretici güçler değil, üretim ilişkileri oynar; sosyalist toplumda temel güç, ekonomi değil, politikadır; sosyalizmin kuruluşunda temel sorun maddî çıkarlar değil, moral kazandırıcı unsurlardır.»[22]

Mao'nun, halkı, üstüne herhangi bir şey yazabilecek temiz bir kâğıda benzetmesi de, onun öznelci tavrının açık bir kanıtı olarak ele alınmakta ve eleştirilmektedir. Devrim sonrasında halk komünlerinin kuruluşu ve başarısızlığı, yakın zamanlardaki Kültür Devrimi girişimi gibi eylemler de Maoizm'in öznelciliğinin anti-diyalektik uygulamaları arasında sayılmaktadır.

Soruna bugünün perspektifinden baktığımızda, gerçekten, «irade»ye Çin'de abartılmış bir yer verildiğini görüyoruz. Buna daha sonra geleceğiz. Ancak «Çelişki Üstüne» yazısında, bu konunun normal Marksist açıklaması dışına çıkan bir şey bulamıyoruz. Burada Mao, gene dogmatikliğe karşı, öznel ve iradî olanı zaman zaman kazandığı önemi belirtmekle yetiniyor, ama bunu yaparken maddeciliğin dışına çıkmıyor.

> «Evet üretici güçler, pratik ve iktisadî temel genellikle baş rolü ve belirleyici rolü oynarlar; bunu inkâr eden maddeci değildir. Ama kabul etmek gerekir ki belirli koşullarda üretim ilişkileri, teori ve üstyapı gibi görünümler de baş rolde ve belirleyici rolde kendilerini gösterirler.»[23]

Sonra, bunların Marksizm'deki bilinen ve kabul edilmiş örneklerini veriyor (Lenin'in, «devrimci teori olmadan devrimci hareket olmaz» sözü ya da Engels'in, zaman zaman üstyapının altyapıyı belirleyebileceğini söylemesi gibi).

«Çelişki Üstüne» adlı yazıda «iradî» ögenin teorik olarak konuluşunda öznelci bir **sapma** belirtisi görülmediğine göre (Mao'yu eleştiren Sovyet yazarlarının da bu konudaki kanıtlarını sözkonusu yazıdan değil, daha sonraki metinlerden göstermesi dikkati çekiyor), böyle bir sapma **varsa,** daha sonradan ortaya çıkmış olmalı. Yani, Çin devriminin iktidarı ele alma anından sonraki kuruluş sürecinde.

O zaman, bu derginin başka yerlerinde de eğilmek gereğini duyduğumuz bir başka soruna gözlerimizi çevirmemiz daha doğru olur. Buna «evrim süreci» pratiği ile «devrim dönemi» pratiği arasındaki fark sorunu da diyebiliriz. «Determinizm/Volontarizm» kutuplaşması özellikle bu soruna ilişkin olarak kızışmış bir ideolojik tartışma konusu olagelmiştir şimdiye kadar.

Tarih konusunda, **Birikim**'in 3. sayısında yayımlanan bir yazımda, «determinizm/volontarizm» ayrımının aslında yapay, ideolojik bir ayrım olduğuna değinmiştim. Gerçi zaman zaman, iradî müdahaleler tarihte büyük değişimleri başlatmış veya gerçekleştirmiş gibi görünür; ama bu bir **görünüş**'tür. Çünkü bireysel iradeler her zaman genelin determinizmi içinde belirlenmişlerdir. Önderin kararı, müdahalesi, v.b. diye andığımız şeyler de aslında sınıfın belirlenmiş rasyonelinin eyleme çevrilmesidir. Bütün bunlar, Marksizm'in temel doğruları olarak bilinen şeyler.

Gene de, «determinizm/volontarizm» tartışması, belirli dönemlerde, dönemin **en can alıcı** tartışması olarak belirebilir. Bu, tarihin yapısının bir gereğidir. Çünkü tarihin değişik dönemlerinde zaman değişik biçimlerde akar. Devrimci hareketler de kendi eylemlerini bu akışa göre ayarlamak zorunluluğunu duyarlar. «Determinizm/volontarizm»in ideolojik tartışılma biçimini en kısa özetiyle anlatacak olursak, tarihin determinist yanını savunanlar, kendilerini zamanın akışına bırakmaktan yana olanlardır. Volontarist eylemin rolünü vurgulayanlar ise tarihin akışını iradî bir müdahale ile tersine çevirmek isteyenlerdir. Tarihin önümüze çıkardığı bütün zorluk kararlarında bu ikili anlayışın ortaya çıktığını görüyoruz: Bazen aynı örgüt, aynı parti içinde karşıt akımlar olarak, bazen ayrı örgütler, partilerce temsil eden karşıt anlayışlar, bazan da aynı «uluslararası» kuruluş içinde karşıt görüşler olarak. Bu iki karşıt anlayış, **«ideolojik»** tarih kavrayışının kendi içinde varolan zorunlu iki kutbu olarak mutlaka ortaya çıkar. Bazan yalnız bunlar vardır ortada; böyle durumlarda bir kör döğüşü içinde kalırız. İkisi de temelde birer **sapma** olan iki akım arasında «taraf» olmaya ya da gönülsüz bir tarafsızlığa zorlanırız. Böyle bir durumu gözümüzün önünde somutlaştırabilmek için kendi yakın geçmişimizi, 12 Mart dönemi öncesinde ve süresinde Türkiye Sosyalist hareketi içindeki kamplaşmaların niteliğini düşünebiliriz. Ama bazen de, öznel ve nesnel koşulların mutlu bir buluşması sonucu, kendini bu **ideolojik sorunsalın** yapay kutuplarından çekip alabilen, «determinizm/volontarizm» karşıtlığının gerçek karışımını kavrayıp ona göre davranabilen asıl devrimci teori ve pratik de ortaya çıkabilir. O zaman, öteki görüşlerin **sapma** niteliği daha belirgin bir biçimde gözler önüne serilir ve kör döğüşü, yalnız körcesine döğüşmekte inat edenlerin seçeneği olma derecesine düşer. Tarihte bu durumu somutlaştıracak bir örnek arıyorsak, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sürerken dünyanın durumundan, Enternasyonal'in bu durum karşısında uğradığı bölünmelerden ve Lenin'in teorik teşhisi ile uyguladığı pratikten daha iyisini bulamayız.

Lenin kendi ülkesinin devrimci mücadelesinde asıl «sol-içi» kavgasını deterministlere, yani Menşeviklere karşı sürdürdü. Ama bu sırada ku-

tupsallığın öteki ucu da yok değildi. Bunların varolduğu, devrimden sonra yazılan **Sol Kanat Komünizmi** gibi eserlerde görülür. Kanatlar, Enternasyonel içinde, Kautsky ve Luxemburg kamplaşması içinde kendilerini gösteriyorlardı.

Lenin'in devrim pratiğini «iradecilik» olarak yorumlayanlar çıktı bizde de. Bazı aktivist grupların sözcüleri «Marx deterministtir, Lenin volontarısttir,» dediler. «Marksızm - Leninizm» kavramını temelden zedelediklerini, Marx'ı yererken, sarıldıkları Lenin'den de tamamen kopmuş olduklarını anlamadılar herhalde bunları söylerken. Marx'la Lenin arasına böyle ayrımlar elbette konamaz. Fark, varsa, düşünce veya eğilimlerinde değil, yaşadıkları dönemlerin niteliğindedir. Marx'ı Paris Komünü'nün başarı kazanmayacağı sonucuna vardıran düşünce biçimi ile Lenin'i Rus Devrimi'nin başarı kazanacağı sonucuna vardıran düşünce biçimi tek ve aynı düşünce biçimidir.

Lenin'in Sovyet Devrimi analizine kısaca bakalım. Bu analizde temel kavram «en zayıf halka» mecazında dile gelen kavramdır. Determinizm **ve** volontarizmi **aynı karmaşa** içinde **birlikte** ele alan bir analizdir bu. Ama «en zayıf halka» kavramı, temelde, determinizmin, tabii tarihi yalnız bir «temel çelişki»nin açılarak uzanması gibi gören **ideolojik** determinizmin değil, karmaşık çelişkiler yumağı ve bütünlüğü olarak gören gerçek tarihi determinizmin önceliğini vurgulayan bir kavramdır.

Sovyet Devriminin şimdiye kadar hiç açıklanmadığını, **bugünkü** Çin devrimci mantığının, özellikle de Çin dışı Çinci devrimci mantığının bunu açıkladığını varsayalım bir an için. Ana kavramlar, «en güçlü parti», «en doğru devrimci düşunce - Mao Zedung düşuncesi», «en yiğit, en kahraman devrimciler» gibi deyimlerde odaklaşacaktı. Yani öznelci, volontarist görüşün terminolojisinde. Oysa Lenin'in «en zayıf halka» kavramı determinizmle volontarizmin doğru kaynaşımını içeren bir kavramdır, çünkü partinin niçin en doğru olduğunu, partiye yön veren teorinin niçin en doğru olduğunu, bunların da gene Rusya'yı «en zayıf halka» yapan maddi koşulların ürünü olduğunu **aynı açıklama içinde** veren bir kavramdır.

Buraya kadar söylenenlerin ışığı altında, şimdi asıl konumuza, Sovyetler'le Çin'in determinizm ve volontarizm'e verdikleri farklı vurgular konusuna girerken, bir yanlış anlamayı kesinlikle önlemek isterim. Aslında Çin'in bugünkü uluslararası politika tutumunda öznelci - volontarist ögeler gerçekten fazla ağır basmakla birlikte, Çin'in mutlak bir felsefî volontarizm içinde olduğunu ve öyle kalacağını söyleyemem. Ama bundan daha önemle belirtmek istediğim şey, bugün için daha çok determinizmi vurgulayan Sovyetler'le geçmişin determinizmci Kautskysi veya Menşevikleri arasında organik bir «uyuşum» durumunu düşünmediğimdir.

Bugünün dünyasının iktisadî, dolayısıyla politik düzeylerde «çok - merkezli» olduğu söylenebilir. Genel olarak, kapitalist ve sosyalist ülkelerle Üçüncü Dunya ülkeleri arasında **üçlü** bir bölünmeden sözediliyor. Ama bolunme daha derin aslında. Bugünkü görünüme göre emperyalist blokta uyuşum, çelişkilerden ağır basıyor. Ama çelişkiler eskiye oranla daha hızlı gelişmekte ve emperyalist kampın ABD, AET ve Japonya kamplarına bölünme eğilimi bugün artık görülebilmekte. Sosyalist blokta ise çelişkiler ön plânda. Çin ve Sovyetler ve ikisinin dünya sosyalist hareketi içindeki yandaşları keskın bir kutuplaşma içindeler. Üçüncü Dünya dediğimiz blok da pek çok farklı eğilim var.

Başyazıda değindiğimiz gibi, Sovyetler Birliği ve Çin, bu karmaşık konjonktur içinde, farklı sosyalistleşme süreçleri içinde bulunuyor ve dünya politikasında iç yapılarının gereği olarak farklı stratejiler izliyorlar. Aralarındaki «devrimcilik» yarışında ileri surulen iddialar bir yana, yapısının bütünüyle nesnel olarak baş rolü oynamakta olan Sovyetler Birliği'dir. Emperyalist Kampın yarattığı bütün tehditler önce orada odaklaşmaktadır. Sovyetler Birliği'nin öteki ülkelerdeki yandaşları da, tarihin çok hassaslaştırdığı bir denge içinde bulunuyorlar. Bu durumda dengeyi mümkün olduğu kadar sürdürmek, dengeyi bozmadan sınırlı, ama önemli stratejik ilerlemeler sağlamak, Sovyetler'in ve yandaşlarının konjonktür içindeki konumlarının dikte ettiği bir strateji. Çünkü, **Sovyetler açısından** bakıldığında «evrim» ön plânda geliyor.

Çin ise Birleşmiş Milletler'e girinceye kadar zaten uluslararası anlaşmalar açısından kapitalist dünya ile ilişkisi azdı ve yükümlülüğu yoktu. Dünyanın çeşitli yerlerindeki devrimci hareketleri daha büyük bir coşkuyla destekleyebilirdi. İçerdeki geri toplumsal yapıyı değiştirmede manevi itkilere ağırlık tanıyan tutumuyla bu dış politika tavrı birleşince volontarizm zorunlu olarak ağır basıyordu.

Çin ile Sovyetler'in bu tutum farklılıkları başka ülkelerdeki devrimci potansiyellerde, o ülkedeki koşullarla büyük ölçude belirlenen bileşimler içinde yansıyor.

IV. Savaş ve Barış — Çelişki ve Antagonizm

Diyalektik akışın «deterministi» ve «volontarist» yanlarının vurgulanması, politik terminolojide de «barış» ve «savaş» kavramlarının vurgulanması sonucunu verir. İki sosyalist ülkenin söyledikleri, bu mantıki sonucun ortaya çıktığını gösteriyor. Mao'yu eleştiren Sovyet yazarları, savaşa verdiği ağırlığın onu Marksist düşüncenin dışına çıkardığını söylüyorlar.

Yukarda, karşıtların yer değiştirmesi konusunda, «savaş» ve «barış» kavramlarını Mao'nun kullanışı ve Sovyetlerin getirdiği eleştiri konusuna değinmiştik. P. Fedoseyef şöyle diyor:

> «Toplumun sınıflara bölünüşünden bu yana sınıf mücadelesinin tarihin hakim un-

suru olduğunu öğreten Marksist teorinin yerine, Mao Tse-tung, savaşların tarihi demek olan kendi militarist tarih anlayışını sunmaktadır. O'na göre, politikada kılavuz, sınıf mücadelesinin yasaları değil, savaşın yasaları olmalıdır.»[24]

Volontarizm - savaş - militarizm, bunlar hepsi mantıkî bir çizgi içinde izliyor birbirini. Şimdiye kadar yapılan iki dünya savaşı sonunda iki büyük ulkenin sosyalist olması olgusu Çin'in dış politika değerlendirmelerini gerçekten etkiler gibi. Bu mantıkla bakıldığında, üçüncü bir genel savaş belki bütun dünyayı sosyalist yapacaktır. Gene Çin açısından, boyle bir savaştan çıkacak «hayırlı» bir sonuç «Sosyal Emperyalist» Sovyetler Birliği'nin harap olmasıdır. Öteyandan, büyük nüfusuyla —ve kaybedeceği maddî altyapı yatırımı, v.b. fazla olmayan— Çin böyle bir savaştan en kazançlı ulke olarak çıkabilir.

Çin'ın dış politikadaki tutumuna bakıldığında, buna benzer bir mantığın benimsendiğini ima eden kanıtlara rastlanabiliyor. Umalım ki bu bizim kuruntumuzdur ya da —hiç değilse— böyle bir düşünce geçici tatkit bir politika olarak vardır. Çünkü hiçbir sosyalist, sosyalizmin dunya çapında kurulmasını **çabuklaştırmak** için, muhtemel bir dünya savaşında kaybedilecek insan hayatlarının bedelini ödemeyi göze alamaz, almamalıdır. Çünkü zaten savaş sosyalizmin garantisi değildir. Nitekim Küba, Vietnam, dünya savaşı konjonktürü dışında sosyalist olmayı başarmışlardır. Portekiz ve Portekiz'ın sömurgelerinde olanlar da böyle. «Savaş olmaz» demiyoruz elbette, çünkü bu da bir ihtimal. Olursa, buna da hazır bulunmak gerek. Ama bu başka, savaş olsun demek başka. Bu bakımlardan, Çin'in şimdiki dış politikası gerçekten tehlikeli bir gıdış gösteriyor

Sosyalizmi savaşın getireceği mantığını, buna bağlı olarak da ünlu kırlardan şehirlere ve dünya kırı olan geri bıraktırılmış ülkelerden dünya şehirleri olan ileri kapitalist ülkelere stratejisini, Mao'nun «Çelişki Üstüne» yazısında tesbit ettiği ilkelerle eleştirebiliriz. Mao bu yazıda toplumsal devrim ve savaşın sınıflı toplumda zorunlu olduğunu söyler. Ama bunu, bazı Mao'cuların yaptığı gibi bir dogma haline getirmez.

> «Çelişki ve mucadele evrensel ve mutlaktır, ama çelişkileri çözme yöntemleri, yani mücadele biçimleri, çelişkilerin özelliğine göre özelliklerini değiştirirler. Bazı çelişkilerin özelliği açık antagonizmlerdir, bazılarının ise böyle değildir. Nesnelerin somut gelişmesi içinde; başlangıçta antagonist olmayan bazı çelişkiler antagonist olur, başlangıçta antagonist olan başka çelişkiler de antagonist olmayan çelişkilere dönüşür.»[25]
>
> Ve
>
> «Yani, antagonizm karşıtların mücadelesinin bir biçimidir, ama tek biçimi değildir; antagonizm formülü keyfî bir şekilde her yerde uygulanamaz.»[26]

Mao'nun burada kullandığı dilden, çelişkilerin tek başına antagonistlikten karşıtına dönebilecekleri izlemini edinilebilir. Ama daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi bu çelişkinin öbur çelişkilerle aynı yumak içinde karşılıklı ilişkileriyle belirlenen bir şeydir.

Türkiye'de, gene 12 Mart döneminde, Mao'nun bu antagonizm analizi bazı kimselerce çarpıtılarak kadrolara sunuluyordu. Antagonist çelişkiler ve antagonist olmayan çelişkiler vardı; antagonist çelişkiler şiddet yoluyla, antagonist olmayan çelişkiler barışçı yollarla çözülürdü. Bu, Mao'da hiçbir zaman rastlayamayacağımız kadar kaba bir «ak ve kara» diyalektiğidir.

Determinist ve volontarist sapmaların sözcüleri, her zaman bu kadar bilgisizce olmasa da, buna benzer biçimlerde çarpıtırlar çelişki ve çelişkinin antagonizmi sorununu. Biri antagonizmi yok saymak, öteki antagonizmin geçebileceğini kabul etmemek eğilimindedir. Oysa çelişkilerin gerek gevşemesi, gerekse kaynaşması vardır. Gevşeme sürecinde antagonizm giderilir, kaynaşma sürecinde yeniden belirir. Dolayısıyla bir devrimci hareketin, her iki durumun hakkını verecek biçimde kendini düzenlemesi zorunludur.

Bir toplum içinde bu gibi değişkenlik gösteren çelişkilerin uluslararası konjonktürde benzer biçimde kayabilmeleri, değişmeleri gerekir. Dolayısıyla, «dünyadaki baş çelişki» konusunda da dogmatik olmamak gerekir. Dünya politikasının belirli bir üst-belirlenme anında bu çelişkinin metropollerle sömürgeler arasında kendini göstermesi, baş çelişkinin ebediyen orada çakılıp kalacağı anlamına gelmez. Dünyadaki baş çelişkini burada ne kadar bekleyeceğini, Çin'deki köylü nüfusunu oranı da belirlemez. Çin'in özel çelişkileri değil, dunya konjonktürü belirler bu çelişkinin yerini. Gene aynı şekilde, Çin devrimi sürecinde Çin için doğruluğu ispatlanan «kırlardan şehirlere» stratejisinin bütün dünya devrimcileri için uyulması zorunlu bir model olmadığını Çin de, Çin'de değil kendi ülkelerinde devrime ulaşmak isteyen sosyalistler de artık kabul etmelidir.

BAZI SONUÇLAR — BAZI SORULAR

Çin devrimi ile Mao Tse-tung'un teorisi ve pratiği kolay kolay birbirinden ayrılamaz. Çin Devrimi'nde Mao'nun önderliğinin oynadığı büyük ve **olumlu** rolü inkâr etmek doğru değildir. Öte yandan, bunların kabülü Mao'nun bugünkü tavırlarını onaylamak anlamına da gelmez. Mao'nun çizgisini başından beri **en** doğru ve **tek** doğru görmek ve başlangıçtan bugüne kadar böyle bir dumdüz çizgi çekmek, ya da Mao'nun bugünkü tutumunu yanlış ve sakıncalı görüp, bu yanlışın öteden beri varolması gerektiğine hükmederek, bugünden başlangıca uzanan tek ve dümdüz bir **yanlış** çizgisi çekmek, bana eşit derecede sakıncalı ve teori-dışı görünüyor.

Mao, Lin Piao'ya karşı bu muameleyi uyguladı Çin tiyatrosunun geleneksel yapısına uygun bir biçimde, Lin Piao'nun yüzündeki «kahraman maskı» çekilip alındı; altında korkunç bir «hain maskı» olduğu görüldü. Bu uygulama diyalektikdışı ise, biz de Mao'ya aynı şeyi yapmamalıyız. Tarihi, tiyatro maskalarıyla açıklayacak yerde'in bugünkü politikasının ve Sovyetlerle çatışmasının gerçek temellerine, nedenlerine inmeye çalışmalıyız. Bu çaba bize, bu sorunu aşan doğruları gösterecektir. Bu doğrular, gelecekte, sosyalizme geçişler sorunuyla karşılaşan devrimcilere yol gösterecektir. Ve bir sosyalistin elde edebileceği en yararlı araç, silâh, hazine, **«gerçeklik»**tir.

Marksizm içinde her doğru eninde sonunda yerini bulur. Kavgalar geçer, durulur ve geriye yaratılmış gerçek değerler kalır. Bugün Sovyetler Birliği'nin «Nazi Emperyalizmi» olduğunu söyleyen Mao Tse-tung'un yanlışını, biz «Çelişki Üstüne» ve «Pratik Üstüne»nin yazarı Mao Tse-tung'un doğrularıyla eleştirebiliriz.

Yazıda daha önce değinilen noktaları tekrarlamak istemiyorum. Ama yazının sonuna vardığımda, kendi kafamda cevaplanmadan kalan bazı sorular var, bunları açıklamak gereğini duyuyorum.

Bunlardan birincisi çelişkinin belirlenme biçimiyle ilgili: İçsel belirlenme ve dışsal belirlenme sorunu. Mao şöyle diyor:

> «Maddeci diyalektik dışsal nedenleri kabul etmez mi? Eder. Dışsal nedenlerin değişim koşulu, içsel nedenlerin de değişimin temeli olduğunu, dışsal nedenlerin içsel nedenler yoluyla etkin olduklarını ileri sürer.»[27]

Bu açıklama doğru, ama çok genel geliyor bana. Devrimciler arasında diyalektiğin kullanımında genellikle bir terslik göze çarpıyor. Olmuş bitmiş bir şeyin diyalektikle açıklanması çok başarılı, ama aynı diyalektiğin geleceğe uygulanması bu kadar parlak olmayabiliyor. Elbette ikisi arasında farklar olmalı, ama Mao'nun sözünü ettiği, değişimin koşulu olan dışsal nedenle temeli olan içsel neden arasındaki etkileşim daha özgül bir biçimde açıklanamaz mı? Çünkü diyalektik bizim bilgi teorimizdir ve bilgi, gelecekte olacağı önceden görmeyi sağladığı zaman gerçekten yararlı olur.

Hele bazı sözde-diyalektik açıklamalar oluyor ki, bitmiş bir süreç içinden gönlümüze hoş gelen üçünü seçip «tez-antitez-sentez» diye sıraladınız mı birinci sınıf diyalektikçi oluyorsunuz. İşte, Mao gibi olağanüstü bir teorisyen bile bazan «burjuvazi/proletarya» karşıtlığının yanına «aşağı/yukarı» gibi bir karşıtlık koyabiliyor. Yani, bazan dilde varolan karşıtlıkları, kavramsal karşıtlıkları, gerçeklikte varolan karşıtlıklarla karıştırabiliyoruz.

Şu halde toplumdaki çelişkileri ararken, nerelere bakmamız gerekir? Neleri «toplumsal çelişki» kabul etmemiz gerekir? Daha doğrusu, her şey çelişik olduğuna göre, toplumsal gelişme bakımından etkili sayılabilecek çelişkiler hangileridir ya da bunları tesbit etmenin ölçütü ne olmalıdır? Ayrıca, dünyada her şey birbirine bağlı olduğu, bir şey öbürünün koşulu olduğu ve çelişkiler bütün içinde karşılıklı belirlendiğine göre, herhangi bir verili çelişkinin **etkili** belirlenme alanını nasıl tesbit ederiz? İç dinamik ve dış dinamik çok sık kullandığımız, anlam olarak zihnimizde yeterince billurlaşmış kavramlar. Ama bunların birbirlerine görece **etkililik** dereceleri nelerdir; daha önemlisi, «konjonktür» dediğimiz kavram karşısında durumları nedir? Çelişkiler, temel çelişki ve baş çelişkiye göre hiyerarşik bir biçimde eklemlendiğine göre, bu hiyerarşinin oluşumu nelere göre biçimlenir ve yapısal çelişkiler insanî eylemlere nasıl yansır. Son olarak, çok daha karmaşık bir bütün olan dünya konjonktürüne baktığımızda, baş çelişkinin yerini tesbit etmemizin **nesnel** ve **bilimsel** ölçütü nedir?

Buna benzer daha başka sorular da olabilir. Şimdiki durumda bunlara belki iyi kötü cevaplar verebiliyoruz, ama yeterince sistemli değiliz henüz. Mao'nun teorik görüşleri üstüne açılan ideolojik tartışma pratiği, henüz ham durumda olan bu teorik maddeyi somut bilgilere dönüştürmemize yardımcı olursa, bir ideolojik polemiğin ötesinde yararlar da sağlayabilir. O zaman «diyalektik konuşurken» gerçek çelişkilerden söz etmemiz ve «sofistik» yapmamamız da belki mümkün olur.*

Burada, süregiden tartışmanın ancak çok küçük bir bölümüne eğilebildik. Yazıyı elden geldiğince Mao'nun tek bir yazısının tartışılmasıyla sınırlamaya çalıştığım halde, bu sınırlı çerçeve içindeki bütün sorunlara bakmak da mümkün olmadı. Ancak bu, benim için bir felsefe tartışmasının başlangıç noktası oluyor.. Belki Şubat, belki Mart sayısına yetişecek olan «Bilgi Teorisi» tartışmasıyla bu yazıda eksik kalan noktalardan bazılarını gidermeye çalışacağım.

EK I.

1971 yılında, **Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği** dergisinin 1. sayısında yayımlanan «Teorik Açıdan Devrim» adlı yazımda çelişkiler konusuna «devrim» açısından yaklaşmaya çalışmıştım. Bu yazıda savunduğum düşünceleri şimdi biraz ilkel (yani işlenmemiş) bulmakla birlikte gene de savunurum. Arada, önemli ölçüde değiştireceklerim de var. Örneğin «senkronik **durum**» ve «diyakronik **gelişme**» gibi sözler yerine şimdi sadece «senkronik ve diyakronik ilkeler» derdim. (şimdi anlatması uzun sürecek nedenlerden ötürü, önemli yanlışlara götürebilir birincisi) ve sorunun bütününü daha değişik koyardım. Ama bunlar da özsel yanılgılar sayılmaz.

Gelgelelim, burada bir cümle var ki, şimdi

* Türkiye'de «diyalektik» adı altında sürüdürülen sofistik için bkz. EK II.

bunu yazmış olmak gerçekten sıkıntı veriyor. 96. sayfanın son paragraflarında, Bettelheim'ın bu yazıda alıntı olarak koyduğum önerisini verip baş çelişkinin genellikle politik alanda göründüğünü söyledikten sonra, Bettelheim'in «ama ideolojik, dinsel, v.b. de olabilir» sözüne dayanarak şu iki cümleyi ekliyorum:

> «Ama üstyapı içinde, başka bir alana kaymış olması da mümkündür. Örneğin, bugün Kuzey İrlanda'da ana çelişki öncelikle din alanında başgöstermektedir.»

Bu son derece yanlış bir «baş çelişki» değerlendirmesi. İrlanda'da iç savaşın Katolikler'le Protestan'lar arasında ortaya çıkması, baş çelişkinin din alanında olduğunu göstermez. Mezhep ayrılığı burada farklı **sınıfsal** çıkarların örtüsü olduğu gibi, ortaya çıkan savaş da din adına değil, sınıf çıkarı adına verilmektedir. Dini mezhep ayrılığı burada temel etmen değil, ikincil derecede olayı karmaşıklaştıran bir şeydir. Üstelik savaş, artık tamamen politik düzeyde ele alınması gereken bir olay.

Örneğin, Hıristiyanlığın erken dönemlerinde, Arianizm Sapması sırasında İsa'nın tanrısal ve fiziksel yanları tartışılıyordu. Dönemin önemli tartışmasıydı bu. Böyle bir olayı belki «baş çelişki» sayabiliriz. Ama o zaman da «dinî» düzeyde değil, «ideolojik» düzeyde ortaya çıktığı söylenmeli. Gelgelelim, böyle bir ideolojik tartışmanın uzun süre bu niteliğiyle kaldığı pek görülmez. Olay, kısa sürede değişik mücadele biçimlerinde somutlaşır. O zaman da baş çelişki «ideolojik» değil, «politik» düzeyde belirmiş olur.

Bu nedenlerle, şimdi Bettelheim'ın o sözüne katılmıyorum; baş çelişki, politika düzeyinin malıdır diyorum. Ama Kuzey İrlanda örneğinin öteki görüşle de savunulmaması gerekirdi.

EK II.

Diyalektik düşünce, gerçekliğin koşullara göre sürekli değiştiğini söyler. Bu, evren için söylenmiş en doğru sözdür. Gelgelelim, diyalektiği sürekli bilimsel tavırla ele almadığımız zaman, büyük bir keşmekeş içine düşeriz. Ters kullanılan diyalektik en kötü oportunizmin, en kötü Makyavelizmin aracı olabilir. Makyavelist diyalektikçi, gerçeklikle bir hokkabaz gibi oynar, karşıtlardan karşıtlar çıkarır, başı sonu belirsiz bir lâf salatası içinde seyircilerini büyüler.

Türkiye'de «Mao Zedung düşüncesi»ni en erken sahiplenen ve en tutarlı şekilde savunan grubun teorisyenleri, Mao diyalektiğinin en fazla eleştiri gerektiren yanlarını alıp Mao'nun da hiçbir zaman düşmeyeceği bir «sofistik» tutumuyla kullanarak, kendi teorik çelişkilerini diyalektiğin «karşıtların yer değiştirmesi» gibi gösterebiliyorlar. Bu grubun 12 Mart öncesi yayın organlarından olan **Proleter Devrimci Aydınlık**'ın Aralık 1970, 26. sayısında çelişkiler üstüne «teorik» bir yazı var. Burada, «temel çelişki» ve «baş çelişki» oldukça karışık bir biçimde konmuş. Karışıklık, kavramın Mao sonrası kullanımlarıyla Mao'daki kullanımının eklektik bir şekilde yan yana getirilmesinden doğuyor.

---

1 *Anti-Duhring*, Progress Puplıshers, Moskova, 1969, s. 337.
2 Stalın, *The Foundations of Leninism*, Foreign Language Press, Peking, 1965, s. 4-5.
3 Mao Tse-tung, *Selected Works of*, Foreign Languages Press, Peking 1967, Cilt I. s. 311-47.
4 *Aynı Yerde*, s. 325.
5 Bettelheim'ı Turkçe'den okumak mümkün: *Az Gelişmiş Ülkelerde Sosyalizmin Kuruluşu*, çeviren Kenan Somer, Uğural Yayınevi, İstanbul 1967.
6 *Aynı Yerde*, s. 12.
7 *Aynı Yerde*, s. 29.
8 L. Althusser, *For Marx*, İngiltere, 1969, s. 106.
9 C. Bettelheim, *Sözü Geçen Eserde*, s. 12.
10 L. Althusser, *Sözü Geçen Eserde*, s. 94 d.n.
11 A. Toynbee, *A Study of History, Tarih* Bilinci, s. 88.
12 V. Krivtsov, *Marksizm ve Maoizm*, Bilim Yayınları, İstanbul, 1975, s. 29.
13 Mao Tse-tung, *Sozü Geçen Eserde*, s. 338-39.
14 V. Krivtsov, *Sözü Geçen Eserde*, s. 63.
15 Mao Tse-tung, *Sözü Geçen Eserde*, s. 333.
16 *Aynı Yerde*, s. 334-35.
17 Martın Nicolaus, *Grundrisse* çevirisine yazdığı onsözde, s. 39.
18 *Aynı Yerde*, s. 40.
19 *Aynı Yerde*, s. 41.
20 *Aynı Yerde*, s. 41.
21 M.I. Sladkovski - F.W. Konstantinov, *Mao'nun Teorik Görüşlerinin Eleştirici*, İstanbul 1975, s. 54-55.
22 Sladkovski - Konstantinov, *Sözü Geçen Eserde*, s. 67.
23 Mao, *Sözü Geçen Eserde*, s. 336.
24 Krivtson, *Sözü Geçen Eserde*, s. 27.
25 Mao, *Sözü Geçen Eserde*, s. 344.
26 *Aynı Yerde*, s. 345.
27 Mao, *Sözü Geçen Eserde*, s. 314.

Çeviriler

Birikim'in bu sayısında yer alacak çevirilerin mümkün olduğu kadar farklı görüş ve perspektifleri yansıtmasına dikkat ettik. Ele alınan konu kendisi çok geniş olduğu için belli bir noktayı aydınlatmaya yönelik yazılar seçsek, başka noktalara değinilmemiş olacaktı.

İlk yazı bir Sovyet yazarının kaleminden çıkma: «Türkiye'deki Maocu Grup». Yazının adı ilgi uyandırıyor. Ne var ki, yazının kendisi, başlığının uyandırdığı ilgiyi doyurmuyor. Çünkü okudukça, Türkiye'deki genel durumun da, özel 12 Mart döneminin de, bunun içinde Maocu denilen ve ne olduğu çok iyi anlaşılmayan grubun rolünün de çok *yüzeysel* bir inceleme ve değerlendirmesiyle karşılaşıyoruz. Yazarın, Türkiye'de Maoculuğun ideolojik kökenleri olarak seçip aldığı yazılar var ki, bunların yazarları herhalde böyle bir inceleme için bulunacak en uygun kimseler değil. «Maocu» denilen grubun sınırı iyi çizilmemiş, eklektik bir biçimde Mao'ya şöyle bir uğrayıp geçen başka çizgiler, özellikle Latin Amerika modeline çok daha yakın bazı çizgiler Maoist bir hareketin ögeleri olarak ele alınmış; farklı gruplaşmaların sözkonusu olduğu belirtilmemiş.

Yazı okunduktan sonra edinilen izlenim şöyle oluyor. Sovyetler Birliği için uluslararası politika düzeyinde bir Çin ve Mao Tse-tung sorunu var. Çin çizgisi, Sovyetler açısından doğal olarak çok yanlış, çok da provokasyona yatkın bir çizgi. Bunun yanı sıra, Türkiye'de gelişen bir sol hareket ve Türkiye'de yaşanmış bir faşizan dönem var. Faşizan yönetim, iktidarını meşrulaştırmak için bazı sol eylemleri de gerekçe olarak kullanmış. Şu halde, iki olayı, yani Maoculuğun genel «provokatör» karakteriyle 12 Mart rejimini birleştirmek mümkün. 12 Mart rejimi provokasyonla gelmişse, *bunu mutlaka Maocular yapmıştır*. Yazarın böyle bir mantık kullandığını düşünmekle herhalde yanılmış olmuyoruz.

Ama bu çeşit bir inceleme derginin okurlarına herhalde çok şey kazandırmaz. Çünkü bu motifi genelleştirerek bütün dünyaya uygulamak mümkün. Yani her kötülüğü Maoculardan bilebiliriz. Oysa her ülkenin sorunları belli farklılıklar gösterebildiği gibi, her ülkenin «Maocu» grupları bile ayrı karakterde olabiliyor. Gerçek bir inceleme, bu somut biçimlenişlere aydınlık getirebilen incelemedir. Bu yazı bize daha çok Maoculuğu telin etmenin bir yeni fırsatının kullanılışından ibaret gibi göründü. Türkiye'de Maoist akım üstüne *Sovyet* kaynaklı bir yazı habercilik ve yayımcılık açısından zaten ilginç olurdu. Ama bu yazıyı iyi bir inceleme örneği değil, sosyalist incelemenin kötü bir örneği diye yayımladık. Çünkü Türkiye sorunları karşısında bulacağımızı umduğumuz ilgiyi ve yakınlığı bulamadık. (Asya ve Afrika sorunları üzerine, Rusça'da yayımlanan bir dergiden çevirdiğimiz bu yazıda, burada iyi bilinen bazı kitapların veya rakamların verildiği bölümleri çıkardık.)

Bu sayının ikinci çeviri yazısı tek bir yazarın değil, bir grubun kaleminden çıkma. Bu grup bir zamanlar Norveç'deki Maoist grupla birlikte çalışırken sonradan ayrılmış. Bergen'de, *Vardöger* adlı bir dergi çıkarıyorlar. «Arbeids Kollektiv» gibi ortaklaşa bir imzayla yayımlanan bu yazıyı sözkonusu derginin 1974'de yayımlanan 6. sayısından çevirdik. Bu sayıda yazının yarısını yayımlayabiliyoruz. Yazıları bölerek tefrika halinde yayımlamak genellikle yapmak istemediğimiz bir şey. Ancak, Norveççe'den doğruca çevirmek mümkün olmadığı için ikili çe-

viri süreci ağır ilerliyor. Ayrıca bir hayli uzun olduğu için bu sayıya sığması da mümkün değildi. Norveç'in özgül sorunlarıyla ilgili bazı yerlerini çıkardık. Ama sadece bir Maoist grubun eleştirisi olarak kalmayıp Marksizm üstüne ayrıca önemli şeyler söyleyen bu yazının büyük kısmını iki sayıda da olsa vermek istiyoruz.

Bu yazının özelliği, Maoist hareketi bir siyasî çizgi olarak, örneğin politik rolü, başarı şansı gibi açılardan ele almayıp, yüzeydeki politik davranış ve sözlerinin gerisinde yatan sınıfsal psikolojiyi incelemesi. Böylece, Maoist örgütün siyasî çizgisinden çok anatomisini tanımış oluyoruz. Bu çeşit hareketler dışsal özelliklerinin Çin çizgisinden gelen «evrenselliği» yanında, sınıfsal kökenlerinden gelen bir başka çeşit evrenselliğe de sahip oluyorlar. Bu bakımdan burada anlatılanlar bir anlamda yalnızca *Norveç'deki* Maoist grupla ilgili olmuyor. Dünyanın çeşitli yerlerindeki ve bu arada Türkiye'deki benzer hareketlerle gerekli bağlantıları kurmak hiç de zor olmuyor. Bağımsız proletarya siyasî hareketinin nesnel çizgisinde oturmamış her türlü küçük burjuva devrimciliği için geçerli özellikler bir çeşit sınıfsal psikoloji açısından ele alınıyor ve zaman zaman insan yazının Norveç'le ilgili olduğunu unutabiliyor.

Türkiye'deki birçok gruplaşma da bu yazıdakine benzer bir açıdan incelenmeyi gerektirir. Bunların da, siyasî çizgilerinden önce, temsilcilerinin davranışlarını ele almak yararlı olabilir. Çünkü bu kişiler «siyasî çizgi»lerini öylesine sık değiştirdiler, çeşitli uçlar arasında öylesine mekik dokudular ki, siyasî sözlerini ciddiye almaya zaten imkân kalmadı. O zaman bütün bu «siyasî» gruplaşmaları, siyasiden önce başka analiz ölçütleriyle incelemek daha açıklayıcı olabilir.

Üçüncü ve son çevirimiz Gilbert Padoul'ün Çin konusundaki incelemesi. Bu yazı ilkin Haziran 1974'de, *Esprit*'de yayımlanmış. Biz, *New Left Review*'un Ocak-Şubat 1975 tarihli 89. sayısındaki İngilizce çevirisinden aldık. Yazar bir Marksist değil. Sovyet-Çin çatışmasının girdiği tuhaf biçimlerden dolayı böyle olması belki de daha iyi. Çünkü Çin hayranı olmadığı gibi Çin'e Sovyet açısından da karşı çıkmıyor. Padoul, bizdeki *PDA* kökenli kimselerin son günlerde sıkça kullandıkları bir deyimle «ileri demokrat» diyecekleri tipten bir düşünür (Tabii bu yazıdan ötürü bu sıfatı ondan esirgeyebilirler). Çin'in iktisadî kalkınmasını oldukça ayık kafayla değerlendiriyor, başarısını inkâr etmiyor, yalnız Çin üstüne iktisadî gerçeklikle ilgisi olmayan fantastik modeller kurulmasına karşı çıkıyor. Öte yandan, Çin'in bugünkü *politik* tavırlarını ve girişimlerini bu *iktisadî altyapı* üzerine oturturken, birçok Marksist'in yanılgısını da yüzlerine çarptığı söylenebilir. İktisatla politika arasında kurulması zorunlu bağlantıyı kurmadan, bir toplumun kendisiyle ilgili olarak öne sürdüğü ideolojisini olduğu gibi kabullenmek insanı her zaman yanıltan bir şey. Ama bu yanılgıya en az sosyalistlerin düşmesi beklenirdi. ■

Türkiye'de Maocu Grup

Çeviren : DENZ AYKUT

Son yıllarda Türkiye keskin bir sınıf mücadelesine sahne oldu. Ülkede sendikaların, işçilerin ve gençliğin hareketi gittikçe büyüyor ve gitgide genişleyen halk yığınları bu sınıf mücadelesine katılıyor. Sınıfsal güçler arasındaki kutuplaşma artıyor. Demokratik kuruluşların kitleler üstündeki etkisi gitgide büyüyor.

1965 seçimlerine sosyalist bir programla katılan legal Türkiye İşçi Partisi 15 milletvekilliği kazandı ve işçi sınıfının politik örgütü olarak ortaya çıktı. Sosyal adaletsizliğe karşı çıkan ve açıkça anti-emperyalist olan işçi sınıfı hareketi 60 ların sonlarında ve 70'lerin başlarında büyük kentlere ve sanayi bölgelerine yayıldı. Özellikle İstanbul'da ve İstanbul'a yakın yörelerde bu gibi gelişmeler göze çarpıyordu. 17 Haziran 1970'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun çağrısı üstüne İstanbul'da, İzmit'de büyük bir gösteri oldu ve buna yüz binden fazla insan katıldı. 1965'de 41 grev olmuştu, 1967'de bu 88'e yükseldi. Bu yıllarda sınıf mücadelesi köylere de aynı şiddetle yayıldı. 60'ların ikinci yarısında gençlik hareketleri kuvvetli dalgalar haline gelerek başlangıçta üniversitede ve başka eğitim kurumlarında yayıldı. Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Nermin Abadan bunun tamamiyle ulus çapında ve etkin bir hareket olduğunu söyler. Bu dönemde mitingler, gösteriler oldu, bildiriler yayınlandı, eğitim kurumları işgal edildi, boykotlar yapıldı. Bunlar, hareketin aldığı biçimlerin yalnız birkaçıdır. Gençliğin siyasi yönsemleri üstüne Nermin Abadan'dan alınan verilere göre, 1965 - 70 arasında gençlik kuruluşlarının gerek halka yayınladıkları bildiriler, gerekse hükümete karşı yapılan hareketlerden oluşan 1505 protestosundan 318'i emperyalizme, 321'i gericilere (bunlar, din kisvesi altında hareket edenlerdir) karşıydı.

Sözkonusu yıllarda 84 gösteriden 20'si anti-demokratik baskılara karşı protesto niteliğindeydi, 20'si köylülerin isteklerini destekliyordu, 14'ü de A.B.D emperyalizmine karşı ve tam ulusal bağımsızlıktan yanaydı. Gençlik kuruluşları Türkiye'de Amerikan askeri kuvvetlerinin bulunmasına karşı çıktılar; ülkelerinin NATO, CENTO ve Ortak Pazar'dan çıkmasını, başta toprak reformu olmak üzere, toplumsal, ekonomik reformların radikal bir biçimde gerçekleştirilmesini istediler.

Ülkede en önemli sorun, bütün demokratik güçlerin asgari platform olan tek bir örgütte birleşmesiydi. Bunun amacı da parçalanmış olan emekçi kitleleri ve demokratik haklarla bağımsızlık için mücadele eden bütün güçleri tek bir

yola kanalize etmekti. Bu demokratik hareketin büyümesini etkileyen faktörlerden biri Türkiye'de sosyalist ideolojinin yayılması ve özellikle Marksist-Leninist klasiklerin çevrilmesi olmuştur...*

Sosyalist fikirlerin propagandasının yayılması T.İ.P ve başka ilerici kuruluşlar tarafından yapılıyordu. Bu, elbette, siyasî bilincin büyümesine ve kitlelerin olgunlaşmasına yol açmıştır. Kitleler toplumun geleneksel bilinç biçimlerinden koptular. Bu geleneksel bilincin temelini din ve burjuva milliyetçiliği oluşturuyordu. Kitlelerdeki değişiklik 60'larda daha çok aydınlar, işçiler ve üniversite gençliği içinde yayılmıştı. Bunun ispatı, 1965'de T.İ.P.'in aldığı oyların % 55'inin 21-30 yaşları arasında olanlardan gelmesiydi. Sözkonusu dönemde bilimsel sosyalizmin yayılması çeşitli güçlüklerle karşılaştı. Çünkü burjuva ideolojisinin kesin mücadelesiyle yüz yüze geldi. Demokratik hareketin büyümesi burjuva sınıfını korkuttu ve bu sınıf bütün ideolojik imkânlardan yararlanarak kitleler üzerinde etkisini artırma çabalarına girişti. Başta basını kullandı...* O sırada sosyalist basının trajı çok önemsizdi. 60'ların ikinci yarısında ise Türkiye'de her yıl, işçi sınıfı ve onun ideolojisiyle ilgili 50-90 kitap yayımlanıyordu. Bir karşılaştırma imkânı vermek için 1971'de 5328 kitapla 1213 broşür çıktığını, bunların 1838'inin toplumsal sorunlarla, 302'sinin dinî, 104'ünün felsefî, ahlâkî, v.b. sorunlarla ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Burjuva sınıfı kendi çıkarlarını korumak için kitle haberleşmesi alanında her çareye başvurdu. Eğitime de el attı. Yasalar zaten burjuva sınıfından yanaydı ve bunlar legal bir Komünist Partisini ve Komünist propagandasını yasaklıyordu. Demokratik hareketin büyümesine karşın (bu harekete gençlik öncülük ediyordu), 60'ların ikinci yarısında bu hareket parçalandı ve patlamalı özellikler gösteren, siyasî bakımdan olgunluktan uzak biçimler aldı. Bunun nedeni bilimsel sosyalizmin yayılma imkânlarının çok sınırlı olmasıydı. Demokratik kuruluşların güçsüzlüğü, bunların kitle hareketlerine öncülük etmekte beceriksizliği, hareketin parçalanmasına yol açtı. Sosyalist bilinen ve kendini sosyalist sayan birçok örgüt, fazlasıyla dağınık programlar getiriyordu. T.K.P. Merkez Komitesi'nin yayın organı olan *Yeni Çağ* bu durumu değerlendirirken, emperyalizme ve yerli gericilere karşı hareketin ayrı akımlara, farklı stratejî ve taktikler öneren, değişik mücadele yöntemleri ve değişik örgütlenme biçimlerini savunan karşıt görüşlere bölündüğünü söyler. Ülkede bütün anti-emperyalist ve anti-feodal mücadeleyi yönlendirecek bir Millî Demokratik cephe bulunmadığını anlatır *(Yeni Çağ,* 1969, I, s. 72).

Bütün bunlara karşın 60'ların ikinci yarısında demokratik hareket gene de büyüyor, bunun karşılığında burjuva sınıfının baskısı ve Turancı ve dinci yobaz eğilimlerin temsilcileri de artıyordu. M.H.P. tarafından yetiştirilen komandolar ve «sturm-gruppe» niteliğinde başka aşırı sağ teröristleri halkı yıldırıyordu. Camilerde ve başka kamusal yerlerde provokasyon yapıp kargaşalık çıkarıyorlardı. Mitinglerde polis ve jandarma ile silâhlı çatışmalar çıkarmayı başardılar. Bunların arkasında gerici sağ propaganda vardı.

* Burada, Türkçe'de yayımlanmış bazı klasiklerin adı veriliyor.

* Burada, Türkiye'de yayımlanan gazete ve magazinlerle bunların trajları, **Ant** dergisinde yayımlanan bir araştırmaya dayanılarak veriliyor.

Amaçları, çıkan kargaşalığın bütün sorumluluğunu demokratik kuruluşlara yüklemekti.

Bu koşullar altında, bir yandan kitlelerin demokratik etkinliği artar, bir yandan gericiler emekçilerin özgürlük ve haklarını çiğnerken, demokratik hareket 60'ların sonuna doğru Maocuların bölücü hareketi dolayısıyla ortaya çıkan yeni güçlüklerle karşılaştı. Bunlar demokratik kuruluşlara sızıp (özellikle gençlik örgütleri) buralarda Maocu propagandayla zehir saçıyorlardı. Maoculuk T.İ.P.'de ve en güçlüsü Dev-Genç olan gençlik kuruluşlarında başgösterdi. Bundan sonra bu bölünmeden ötürü birtakım aşırı sol grupçuklar oluştu. Bunların tutumları serüvencilik, eğilimleri Maoculuktu.

Türkiye'de, Perinçek'inki dahil bütün Maocu grupların yönsemleri hiç şüphe bırakmıyor ki bunlar Mao'culuğun ideolojik yayılmasının ürünleridir; Pekin'in başka Üçüncü Dünya ülkelerine karşı takındığı hegemonyacı tavrının sonucudur. 1970'lerin başlarında Maocu ideoloji Türkiye'de geniş çapta yayılmıştı. Mao Tse-tung'un birçok kitabı Türkçe'ye çevrilmişti...* Maocu propagandanın hoparlörü olarak *Proleter Devrimci Aydınlık, Proleter Devrimci Yıldız,* v.b. çıktı. Maocu ideoloji ayrıca *Aydınlık Sosyalist Dergi, Türk Solu* ve başka yayın organlarında da kendini gösteriyordu.*

Sıkıyönetim sırasında da Maocu görüşler *Şafak* gibi el altından dağıtılan gazete ve dergilerde ve Maocu kuruluşların broşürlerinde yer aldı. Türkiye'deki Maocu edebiyatın kaynakları Çin'den ve bu gibi ülkelerden geliyordu. Türkiye'de Maoculuğun toplumsal temelinden söz ederken Lenin'in şu sözlerini hatırlamak yerinde olur: «Emekçilerin hareketlerinin büyümesi sırasında, yandaşları arasında küçük burjuva ideolojisinin kölesi olmuş ve ondan bir türlü kurtulamayan bir miktar küçük burjuva unsur bulunur ve bunlar mutlaka yeniden küçük burjuva ideolojisinin çizgisine düşerler.» (Lenin, *Toplu Eserler,* C. 20, s. 306). Türkiye'deki Maoculuk da kendine çok elverişli bir temel bulmuş ve ilkin küçük burjuvalar arasında yayılmıştır; çünkü küçük burjuva milliyetçiliğinin çok çeşitleri vardır ve çünkü küçük burjuvalar sosyalizmi kendi sınıf davranışlarının prizması içinde algılarlar. Maocu hareketin önemli liderlerinden Şahin Alpay'ın da kabul ettiğine göre,* emperyalist boyunduruk altında bulunan Türkiye hâlâ feodal kalıntılarını muhafaza ediyor ve «bir küçük burjuvalar ülkesidir» *(PDA,* 1970, s. 3-17, s. 356). Türkiye'de «küçük burjuva sosyalizminin pek çok çeşidini ortaya çıkarabilecek zengin bir kaynak» olduğunu söyleyen Alpay böylece Türkiye'de Maocuların küçük burjuva milliyetçi radikalizminin temsilcileri olduklarını itiraf ediyor. Parlamenter mücadelenin gerekliliğini reddediyor. Bu Maocu fikirlerin kurbanları, milliyetçilik ruhu taşıyan bir kısım aydınlar ve siyasî deneyi eksik üniversite gençliği bu sözde-devrimci slogan ve bildirilerle derhal ve heyecanla pratik hareketlere itilmişti.

Maocular bu kesimler üstünde oynarken raslansal bir biçimde davranmıyorlardı. Yurtseverlik duygularını bilerek kızıştırıyorlardı. «Bu insanlar siyasete büyük bir devrimci enerjiyle geldiler, ama çözmek istedikleri sorunlar hakkında açık seçik fikirleri yoktu.» (Brejnef, «Komünistlerin Birleş-

* Gene çevrilen kitaplar sayılıyor.

* Sayılan yayın organlarına, daha sonra anlatılan olaylara bakılırsa, yazar, oldukça «geniş» bir «Maoculuk» kavramı üstüne konuşuyor.

* Şahin Alpay'ın bugün böyle bir durumda olmadığını işitiyoruz. Burada sözkonusu edilen yazısında da Şahin Alpay Türkiye'de küçük burjuvaziden ve küçük burjuva sosyalizminden kesinlikle eleştirel bir dille söz eder. Oysa bu yazıdan, onun küçük burjuva radikalizmini savunduğu anlamı çıkabilir. Yazarın, PDA'nın sözde hiçbir zaman kabullenmeyeceği «küçük burjuva çizgisini» bu gibi yazılardan değil, hareketin zigzaglarından çıkarması tercih edilirdi.

mesini Sağlamak Anti-Emperyalist Mücadelede Yeni Bir Atılımdır,» 1969) Aralarında oldukça çok sayıda yurtsever de vardı. Bu yurtseverler ülkelerini yabancı baskısından, aynı zamanda iktisadî geri kalmışlıktan ve sosyal adaletsizlikten kurtarmak istiyorlardı. Bunlar, bu amaçlarına varmak için her türlü fedakârlığa razıydılar. Fakat politik miyoplukla-rından dolayı başka yolları göremedikleri için acele eylemi tercih ediyor ve somut koşulları göremeden Çin Devrimini tekrarlamak istiyorlardı.

Atatürk'ün ölümünden sonra ve özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye yeniden yabancı sermayenin egemenliğine girmiştir. Bu nedenle, «Kurtuluş yolu arayan bütün yurtseverlerin mutlaka millî bir amaçları olmalıydı.» Türk aydınları, «anti-emperyalist milliyetçi» duygularla, aynı «kolonyal ve yarı-kolonyal bağımlılık» koşulları içinde bulunan ve ulusal kurtuluşlarını kazanan başka ülkelerin deneylerini incelemeye başlamıştı. Ziya Oykut'a göre bu incelemeler Türk milliyetçilerini Çin Devriminin deneylerine, Çin Devrimine, «Mao Tse-tung düşüncesine» götürmüştür.* Bu fikirler, sözde, «Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya stratejik bir yön sağlıyor»du. Bu Maocu gruplar hep olduğu gibi aralarında kavga edip mücadele stratejisini ve taktiğini tartışıyorlardı; ama ortak yanları da vardı: küçük burjuva bireyciliği, sol kanat aşırılığı ve emekçi sınıfların hareketlerinden kopukluk. Bunlar gruplar halinde birleşerek Marksist kılık altında «yeni» devrimci proletarya öncülüğü rolüne sahip çıkmışlardı. Bu politik «öncülük» adam kaçırma, yabancıların ve yerlilerin kaçırılması, bankaların soyulması ve başka terörist silâhlı şiddet hareketlerinde kendini gösterdi.* Bütün bunların Marksizm'le hiçbir ortak yanı yoktu. Bu serüvencilik, Maoculuğun bu dönemdeki buhranının bir belirtisidir. Bu, Maoculuğun kitleleri arkasında sürüklemekten âciz olduğunu gösterir.

1970'de Türkiye'deki Maocuların tek bir politik hareket içinde birleşmesi için girişilen bir toplantı fiyaskoyla sonuçlandı. *Aydınlık Sosyalist Dergi* sayfalarında Maoculara yer verdiği için özetleştiri yayınladı (1971, I. s. 202). Türkiye'de Maocu grupların faaliyeti sosyalistlerin ve emekçilerin mücadelesine leke sürerek egemen güçlerin sıkıyönetimi ilân etmelerine bahane oldu. Bu bahane, «aşırı sağ ve aşırı sol uçlarla mücadele etmek»ti. Sıkıyönetim, solu ve demokratik unsurları kovuşturmaya girişti. İki yıllık sıkıyönetim süresi içinde askerî mahkemelerde 1584 kişi mahkûm oldu. 404 dernek, örgüt ve kuruluş kapatıldı. Bunların arasında T.İ.P. de vardı. T.İ.P. başkanı Behice Boran ve öteki faal üyeler 15 yıl hapse mahkûm edildi. Türkiye'deki demokratik hareketin yediği büyük darbede Maocuların sorumluluğu büyüktür.*

Maocu hareketlerden birinin lideri Perinçek'in ve öbür Maocuların anti-Sovyetizmi gerici partilerin işine gelmektedir. Oysa Türk-Sovyet ilişkilerinin her bakımdan gelişmesi günün somut bir gereğidir. Bu dostluğun ve işbirliğinin temellerini Lenin ve Atatürk atmışlardı. Maocular bu dostluğu zedelemeye çalışıyor. Ama ilerici kamuoyu Çin'in hegemonyacı emellerini kabul etmiyor. Çin'in başındaki yönetici kadro anti-emperyalist mücadeleden kopmuştur. Türkiye'nin de

* Türkiye'de Maoculuk'dan söz edilirken, bununla hiçbir zaman çok cidî bir ilişkisi olmayan Ziya Oykut'un **Türk Solu**'nda yayımlanmış yazısının gösterilmesi de talihsiz bir seçme gibi. Bu da, yazarın Türkiye sorunlarına biraz **uzaktan** baktığının kanıtı.

* Burada sözkonusu edilen eylemlerin Maoculuk'la dolaysız bir ilişki içinde gösterilmesi Türkiye'deki sol hareketin asıl gelişme çizgisine pek uymuyor. Böyle bir iddiaya geçmeden önce, Türkiye'de MDD ideolojisinin temelleri ve bunun «Maoizm»le ilintileri incelenebilirdi.

* 12 Mart darbesinin sorumluluğunun «anarşist» ya da «Maoist» gruplara yüklemek de bize pek doğru görünmüyor. Böyle bir sorumluluk yüklenecekse, o zaman da asıl cuntalarla kurulan yanlış ilişkilere, siyasî saflık sonucu «kullanılma» durumlarına değinmek gerekirdi.

saldırgan Batılı ittifaklar içinde kalmasını istemektedirler. Türk sostalistleri ulusal bağımsızlıklarını sağlamak için Maocuların bu yanlış hareketlerine karşı her zaman kesin olarak mücadele edeceklerdir Onlar geniş çapta toplumsal ve ekonomik reformlar istiyor, demokratik bir rejim için çaba harcıyorlar.

Türkiye'nin politik ve toplumsal hayatının yenilenmesi için gösterilen çabalar politik güçlerin düzenlenmesi için de kendini göstermiş, bunun sonuçları Ekim 1974'deki son seçimlerde ortaya çıkmış, ulkede emekçi kitlelerin ihtiyaçlarına cevap veren bazı uygulamalara girişilmiştir. ■

Evrensel çelişki ve tarihsel maddecilik

ANA YAYINLARI
Klodfarer Cad. Örer Han
No: 33 - 35/6
Sultanahmet — İSTANBUL

V. İ. LENİN

REVİZYONİZME OPORTÜNİZME VE DOGMATIZME KARŞI

Fiyatı : 12.50 TL

ODAK YAYINLARI

F. Çakmak Sok. No. 10/4
Yenişehir — ANKARA

ARBEİDSKOLLEKTİV

M - L Hareketin Analizine Katkılar ve Örgütün Anatomisi

Çevirenler
YANA FLOOR — TACİSER BELGE

GİRİŞ

Bu makale, «Marksist-Leninist hareket»in (M-L) iç hayatından «hareketin» bir üyesi olarak edindiğimiz tecrübeleri toparlama çabasının ürünüdür. Amacımız, hareketin başka yazılarımızda da eleştirdiğimiz dışa dönük politikası ile iç yapısı ve işleyiş biçimi arasındaki bağlantıyı bulmaktır. Bu, deneylerimizi olduğu gibi aktarmakla, yani tek tek «deneyler» olarak bırakmakla yetinemeyeceğimiz; bu M-L hareketin hem politik-ideolojik, hem de bir toplumsal (sınıfsal) fenomen olarak bir teorisini geliştirmek zorunda olduğumuz anlamına gelir.* İşte bu nedenle hareketin tarihî gelişimini olduğu gibi anlatmayı düşünmedik, bunun yerine hareketin içinde, onun karakterini oluşturan ve tarihî gelişimini belirleyen önemli mekanizmayı vurguladık. Somut örneklere de bu mekanizmaları aydınlattıkları ölçüde başvurduk.

Okurun M-L hareketlerin ortaya çıkışı ve tarihi konusunda bazı önbilgilere sahip olduğunu varsayıyoruz. Son iki üç yıl içinde M-L hareketin sağa kayması bazılarımıza garip görünebilir. Bizce bu olay Avrupa Ekonomik Topluluğu kavgası sırasında başlamıştır, mantıkîdir ve bugün geniş (teoride geniş, pratikte değil) cepheleri «somut talepler» konusunda politika dışına itmiştir. Dışa dönük politikasının bu eleştirisini burada tekrarlamayacağız. Başka yazılarda zaten derinlemesine incelenmiştir.*

Bu sözde M-L hareketen kopan bizler, hareketin yozlaşma sürecinin daha derindeki nedenlerini arama ihtiyacını duyduk. Nedenleri bulmak için salt politik gelişmeyi incelemek yeterli olmamıştır. Marksist bir açıdan bakınca bu yanlış gelişmeyi ne tür düşüncelerin doğurduğunu göstermekle yetinemeyiz, bu politik-ideolojik gelişmenin, hareketin sınıf temeliyle ve örgütü yapan toplumsal çevreyle nasıl yakından ilintili olduğunu da göstermek zorundayız. Görünüşte çelişik fenomenler arasında, yani hareketin dış görünümü ile iç hayatı, sıradan üyelerin kendilerini değerlendirişiyle liderin davranış biçimi, parti ideolojisinin önemle vurgulanması ile cephe politikasının apolitikleştirilmesi arasında vb. ancak bu perspektiften bakınca bir bağ kurabiliriz.

Demek ki, hareketin kendi hakkında söylediklerinden çok, hareketin içindeki gerçek koşullara eğileceğiz. Hareketin kendini en avantajlı biçimde ortaya koymak istemesi doğaldır, ama bu dışarıdan bakanlar için aldatıcı bir izlenim yaratır. M-L Hareketlerin kendilerini değerlendirmeleri yanlış bir bilince dayanır ve bu bilinçle kendi toplumsal ve tarihî önkoşullarını açıklaması mümkün değildir. Ama bu yanlış

* Özellikle Avrupa'daki Maocu hareketler Avrupa küçük burjuvazisinin bunalımlarına bir çare olarak ortaya çıkıyor. Bu hareketlerin kadroları çağdaş dünyada varoluşçuluk, hipilik, v.b. akımları yaratan ve sürdüren toplumsal tabakalardan gelir. Bu yazı daha çok bu sınıfsal karakterin analizi oluyor.

* Bu çeşit gruplar, seçimlerde, anti-Sovyetik, ama özünde anti-sosyalist bir propagandayla kararsız ara grupları etkileyebiliyorlar. Yeterince bilinçlenmemiş, sosyalizme uzaktan sempati duyan, genellikle küçük burjuva kökenli gruplar böyle eleştiri ve saldırılardan sosyalizmin kötü ve başarısız olduğu sonucunu çıkarıyorlar. Böylece Mao'cu fraksiyonların propagandası burjuvazinin yapmak istediği şeyi daha da başarılı olarak yerine getiriyor.

bilinçliliği anlamak için (dolayısıyla yanlış politik kalkış noktalarını sergilemek için) bunun, hareketin toplumsal temelinden nasıl doğduğunu açıklamak gerekir.

Ancak Marksist bir perspektifle, yalnızca ideolojik düzeyleri değil, *tüm düzeyleri* karmaşık bir bütün olarak ele alarak, bugünkü M-L hareketin temsil ettiği çemberin dışına çıkmak mümkün olabilir.

Bu nedenle bu yazı bir «örgütsel sosyoloji» ve «ideoloji eleştirisi» analizidir. En önemli olduğunu düşündüğümüz mekanizmaları betimledik ve bu mekanizmalardan örgütün tarihî gelişmesinin mantıkî zincirini izledik.

Şunun altını çizmeliyiz ki, M-L hareketi tamamen kendine özgü özel ve önemli özelliklere sahiptir, bu özellikler bu yazıda çıkarılan sonuçların herhangi başka bir örgüte uygulanmasını imkânsız kılar. Bunun nedeni hareketin, homojen bir sınıf temeli olmasındadır; bu temeli oluşturanlar, eğitim sırasında öğrenciler ve entelektüel uğraş sahipleridir.* Hareketin kökeni, yalnızca, bu tabaka içinde ani bir siyasî ve ideolojik gelişmenin başladığı döneme kadar (1968) geri gider. Bunun en açık biçimiyle, hareketin ideolojik düzeyde kimliğini bulduğu noktada görebilriz; hareket kendini hiçbir zaman sosyalist ya da işçi sınıfı hareketinin bir parçası saymaz, o tek ve yeni bir fenomendir, kendinden menkul bir gerçek olarak kendini işçi sınıfının öncüsü sayar. Bu nedenle bütün öteki örgütleri dışarıda bırakarak kendini tek M-L Hareket sayar. Ötekiler sosyalist, hattâ komünist adını taşıyabilirler ama kendilerine hiçbir zaman Marksist-Leninist diyemezler(!) * İşçi sınıfından ve onun yürürlükteki kavgasından ayrı ve kopuk olarak hareket, ser gibi bir atmosferde gelişir. Dogmatik Marksizm'in küçük burjuva sosyalist tabakada eriyip karışmasıyla bu tabakada içkin olan gizil yönsemler açıkça ortaya çıkma fırsatı bulur. Bu karışımdan elde edilen sonuç Marksizm'e özel, garip nitelikler getirir, —örneğin, sınıf tavrı teorisi gibi.* Politikada çeşit çeşit yeni sloganlar ve kavga görevleri ya da yeni yeni kavga ve eylem biçimleri görürüz— hepsi hareketin özel toplumsal tabanına göre belirlenmiştir. Huzursuz, kaynayan bir nehir gibi bütün bu sloganlar, «haklı talepler» ve «halkın yükselen mücadelesi» akıp gider, bir kısmı unutulur, yerine yenileri gelir, ama devrimin gerekliliği bilincinin bir gün doğacak umudu hiçbir zaman sönmez.

* Norveç'deki bu grubun bazı özellikleri başka ülkelerdeki benzerlerine tastamam uymayabilir. Ama çağdaş dünyada küçük burjuvazinin ortak özellikleri nedeniyle, burada anlatılan çeşitten düşünce ve davranış biçimlerinin, örneğin Türkiye'de, hem de kesinlikle Maocu olmayanlar arasında bile ortaya çıktığı görülebiliyor.

* M-L Hareketlerinin sosyalist örgütlenme birikimlerini hiçe sayarak kendilerini «en doğru» ve «tek doğru» ilân etme eğilimleri.

* «Sınıf tavrı» deyimi bu hareketin temel kavramlarından biri. Yazıda buna sık sık raslayacağız. Bunun bizdeki karşılığı da «proleter devrimci tavır» deyimi olabilir.

1973'DE SUF (M-L) DEN KOPUŞ* VE ÖRGÜTÜN İÇ HAYATI

* Sosyalist Halk Partisi gençlik kollarından kopan M-L Hareket.

1973 baharının başında Bergen'de sol muhalefet M-L hareketten koparak bazı bağımsız Marksistlerle birleşmiş ve KAG/B grubunu kurmuştur.

O zamanki SUF (M-L)'den ve MLG'den* ilk kopma yalnızca sağ eğilimli politikadan değil, aynı zamanda Komünist hareket içindeki ideolojik ve siyasî gelenekten de kopma anlamına gelir. Bu gelenekten kopma, örgütlenme uygulaması, iç hayatı, tartışma üslûbu, liderle sıradan üye arası ilişki, üye toplama politikası, dışa dönük propaganda, ajitasyon v.b.'nin her düzeyde eleştirisini ima ediyordu. Bu parça parça eleştirilerin temeli, hareketin o sıradaki genel görevleri ve stratejik görüşleri konusunda farklı anlayışlardan doğu-

* MLG: Marksist - Leninist Gruplar, yani partileşme öncesi Maoist gruplar.

yordu. Bu noktadaki anlaşmazlık, Norveç'de sınıf mücadelesinin durumu ve devrimcilerin sınıf mücadelesindeki rolü konusunda birbirinden çok farklı iki anlayıştan kaynaklanıyordu. Sorun her iki görüşün de kendisinin Marksist olduğunu iddia etmesinde düğümleniyordu.

Ama bu düzeyde çok ilginç farklılıklar vardı. SUF/MLG liderleri ve bugünkü AKP*, Norveç'in tam bir Marksist analizi yapıldığını, gelecekteki siyasî perspektifinin açık seçik tesbit edildiğini (yani Çin modelinden olduğu gibi alınan «birlik» perspektifi) kabul ederlerken, muhalefet bunun tersini iddia ederek, henüz toplumsal formasyonun Marksist ekonomiye dayanan hiçbir somut analizinin yapılmadığını öne sürdüler. Biz o sıralar, Norveç için temelini Marksizm'den alan bir strateji perspektifi çizmeden önce belirleyici bir Marksist teorik çalışma yapılmasını savunuyorduk. Marksizm'in genel doğrular biçiminde dogmatik yoldan öğrenildiğini ve hareketin somut analiz eksikliğinin, başka durumlardan stratejik modeller ve taktik çözümler ödünç alarak Norveç koşullarına aktarılmasına yol açtığını ileri sürüyorduk. Bu somut analiz eksikliği genel bir ilke eksikliğine ve temelde bir kararsızlığa yol açıyordu; sonuç olarak reformist etkiler ve küçük burjuva baskısı altında (AET'ye karşı kampanyada olduğu gibi) sağ oportunist bir siyaset doğuyordu. Gerçek sorunlar hakkında bir tartışma başlatmak her zaman büyük bir güçlük olduğu için bu güçlüğün asıl nedenini merak etmeye başladık; bu da bizi M-L hareketinin bürokratik merkeziyetçiliğinin eleştirisine götürdü. Bu nedenle yalnızca siyasî çizgileri eleştirmekle kalmadık, bu çizgilerin nasıl ortaya çıktığını da eleştirdik. Uzun vadeli kesinleşmiş perspektifler*, üyelerin üzerine zorla, bürokratik bir biçimde giydiriliyordu -ancak mahallî sorunlar tartışılabiliyordu. Bu tartışmayı açmanın güçlüğü yalnızca liderlerin kesin ve uzun vadeli sorunlar üzerinde tartışmaktan hoşlanmadığından değil, aynı zamanda üyelerin eğitim eksikliğinden de ileri geliyordu; teorik yanı baskın gelen bir tartışmada, otomatik olarak üyeler liderler karşısında küçük düşüyordu.*

Bu küçültücü durum gene, teorik ve ciddî çalışmalara gittikçe daha az yer verilmesinin (örneğin ekonominin asgarisi) bir ürünüydü ve, «insan doğrudan doğruya pratikten öğrenir», «abartılmış teoricilik, pratikten kopuk olarak yanlış fikirler doğurur», ilkeleri de AKP'nin karakteristik ideolojisinin önerileri arasındaydı.

Böyle bir örgüt atmosferi içinde, teorik temele dayanan her türlü eleştirinin aslında burjuvaziye hizmet ettiği, çünkü bunun insanı pratikten uzaklaştırdığı dolayısıyla da örgütü «halka hizmet» etmekten alıkoyduğu sonucunu çıkarmak çok kolay ve cazip bir işti.*

«Halka hizmet» ideolojisi, teorik sorunlar üzerinde durmanın yalnızca gereksiz olduğunu söylemekle yetinmeyip bunun zararlı bir şey olduğunu da vurgular. Sonuç olarak, sorun liderlerle muhalefet arasında bir tartışmaya indirgenmiş olduğu için, geniş üye tabanı siyasî çelişkilerin aslında ne olduğunu öğrenmemiştir. Bu durumda liderlerin serbestisi artmıştır (muhalefetin nereden kaynaklandığını da genellikle pek anlamazlar.) İlkin muhalefetin görüşlerini (üyelerin çoğu bunların hangi noktalara dayandığı konusunda

* AKP: Komünist İşçi Partisi, yani M-L Hareketin kurduğu legal parti.

* Yani Çin devriminin modeli, Norveç koşullarına uyup uymadığı tartışılmadan ve bu görece uzak «halk savaşı» olayına varana kadar karşılaşılacak somut durumlarda ne yapılacağı hiç düşünülmeden üyelere empoze ediliyor.

* «Halk savaşı»nın nasıl başlayacağı ya da oraya nasıl varılacağı yolundaki masum sorular, «can sıkıcı» sorular oldukları için soran kişi savaştan korkmakla suçlanır ve tartışma imkânı kapatılır.

* Klasik çare, soru sorana «entelektüel» suçlamasını yöneltmektir. Soru sormak militanların «kafasını karıştırır» ve onları «doğru eylemden şüpheye düşürerek pasifize eder.

hiçbir şey bilmediği için) çarpıtmışlar, bundan sonra da bu fikirlerin aslında burjuvaziye hizmet ettiğini, Marksizm-Leninizm'le ilgisi olmadığını, bunun Troçkicilik olduğunu* (Troçkicilik AKP içinde hiçbir zaman tartışılmamıştır, sürekli olarak bir esrar perdesi altında kaldığı için kendi başına bir kötülük ruhu sayılmıştır; Troçkicilikle ilinti akıldışı bir ilişki olmuştur) öne sürmüşlerdir. İkincisi, liderler muhalefetin, çalışma tasarılarına «zarar» verdiklerini, bütün tartışmaların zaman öldürdüğünü, bu yüzden kendilerini «bekleyen» büyük görevlerin yerine getirilemediğini söyleyip durmuşlardır. Tabiî bu da muhalefete karşı olanları, ortaya konan tezlerin Marksist temele dayalı bir eleştirisi ile ilgisi olmayan bir biçimde harekete geçiriyordu;* çünkü her muhalefet, sıradan üyelerin komünizmle «kendilerine özgü», yani Marksizm bilgisinden tamamen kopuk ilişki kurdukları, mahallî görev pratiğinde rahatlarını kaçırıyordu.

Bu, «ajan» teorisinin yardımıyla liderlerin, ideolojik muhalefeti tecrit etmesini mümkün kılar. «Teori» şöyle özetlenebilir: Her durumda biri proleter biri burjuva olmak üzere iki çizgi vardır. Örgüt, dolayısıyla liderler tabiidir ki proleter çizgisini temsil ederler. Bir muhalefet varsa, bu zaten tanımı gereği, zorunlu olarak burjuva çizgisini temsil eder. Liderlerin siyasî çizgisine karşı mücadele etmek örgüte karşı mücadele şeklinde sunulur, bununla, örgütün nasıl bir siyasî çizgisi olması konusunda bir mücadele olduğu gerçeği örtbas edilir. Böylece örgüt terimi de anlaşılmaz bir şey olur, elimizde bir fetiş kalır. Parti cihazı, yarı esrarlı iç «atmosfer» (genç entelektüellerin kolaylıkla kendilerini kaptırdıkları bir atmosferdir bu) ve dışarıda etkili bir şekilde yararlı olma... L-M'lerin örgütten anladıkları budur. Bu örgüt teriminin siyasî içeriği iyice soyutlanmıştır, öyle ki, Marksizm ve Leninizm'in bir özelliği olan örgütle siyaset arasındaki içsel ilişki tamamen ortadan kaybolmuştur.*

Muhalefetin hiçbir inceleme, tartışma gerektirmeksizin kaçınılmazlıkla burjuva olmasının nedeni işte bu ilişkinin şartlarının bir sonucudur. Asıl çelişkilerin temel noktalarına açıklık getirmektense bir çizginin Troçkist olduğunu, (ya da yarı-Troçkist) muhaliflerin gerçekte oportunist ve dolayısıyla burjuva olduğunu söylemek daha önemlidir.

* Bu çeşit gruplarda muhalefet genellikle «Troçkist tasfiyecilerin» sabotajı olarak tanıtılır. Türkiye'deki benzeri hareketlerin muhalefetle mücadelelerinde de hep bu etiket kullanılmıştır. Sonra üyelere, bu damgayı yiyen muhaliflerin **başından beri** «hain» ve «ajan» oldukları anlatılır.

* Bazan, «Troçkist tasfiyecilik» le mazur gösterilemeyecek bir yenilgi ile karşılaşıldığında, örgütsel bir «özeleştiri ayini» de yapılabilir. Ama özeleştirinin başlangıç noktasını da, terimlerini de, sonuçlarını da liderler belirlediği için bunun gerçek özeleştiriyle hiçbir ilgisi kalmaz.

* Marksist politika tarihinin bütün deyimleri, kavramları kullanılır, ama hepsinin içeriği değişmiş, anlamları çarpıtılmıştır. Bütün bunlar Türkiye'de çok sık raslanan eğilimler, hattâ bazı çevrelerde egemen eğilimlerdir.

BİR İDEOLOJİ OLARAK PRATİKÇİLİK VE ÖRGÜTÜN İÇ HAYATI

Pratikçilik ve Sınıf Tavrı : Burada AKP/RU'da (eski adıyla MG/SUF) * her zaman için egemen olan sağ veya sol evredeki ideolojik ögeleri tartışacağız. Bu ögeler pratikçilik ideolojisi adı altında özetlenebilir. Bu ideoloji sosyalizm için mücadeleyi sadece mücadele etme *isteği* sorununa indirger. Eğer bu istek yeterli ölçüde varsa sosyalizmin başarısı garanti altında demektir. Bu ideoloji devrimci bir örgütün yapabileceklerinin sınırlarını belirleyen toplumsal durumun nesnel çerçeveleri diye bir şey tanımaz*. Sınıflar arasındaki gerçek güç dengeleri konusunda da hiçbir ciddî tahlil yapmaz. İşçi sınıfının gücüne değgin fazla iyimser bir imajla yola çıkılarak, meselelerden arınmış, düzlüğe ermiş bir siyasî tablo çizilir. Devrimci bir işçi hareketi olmayışı işçi sınıfının içinde bulunduğu durumdan ileri gelmez; Sosyal Demokrat, Refor-

* AKP/RU: Komünist İşçi Partisi/Kızıl Gençlik.

* Bir eylemi, yakın ve uzak vadeli hedefleri olan, genel bir strateji içinde düşünülmesi ve düzenlenmesi gereken bir hareket olarak değil, sınırları kendi mantığı ile çizilen bir hareket olarak gören bu eylem anlayışı

mist liderler onlara «ihanet ettiği» onları saptırdığı için yoktur işçi hareketi. İşçi sınıfının tek ihtiyacı yürüttüğü mücadeleyi «koordine edip yol gösterecek» yeni liderlerdir. Mücadeleye yeni bir sosyalist perspektif kazandırmak, işçileri sosyalist devrim ideolojisine (bunun bilinci kendiliğinden, mücadelenin kendisinden doğar) hazırlamak liderlerden beklenmez. Böylece işçi sınıfı, günlük talepleri için kendilerinin tek tek yaptıkları eylemlerle sosyalizmin gerekliliğini gördükleri için Parti'nin rolü sadece *idarî* bir işleve indirgenmiş olur.* «Günümüzde işçi sınıfı ve halkın mücadelesi her yerde gelişiyor. Böylece *koordinasyon ve önderliğe* her yer daha fazla ihtiyaç duyuluyor. Varolan partilerin hiçbiri bu görevi yerine getirecek gücü gösterememişlerdir.»

AKP'nin kuruluş kongresinde kendilerini böyle görüp anladıkları için «Norveç işçi sınıfının devrimci öncüleri» oldukları ilân ettiler.

AKP Lenin'e bağlılığını en yüksek sesiyle ilân derken, onun, partinin gerekliği ve kapitalist üretim sürecinin işçilerde mutlaka sosyalist bilinç yaratması gerekmediği, işçi sınıfı içinde değişik tabakalar ve değişik siyasi bilinç düzeyleri bulunduğu tezini benimsemezler.* Lenin'e göre işçilerin mücadelesi sosyalist görüşle birleştirilmeli ve bu yoldan daha fazla işçi siyasî sınıf bilincine, yani sosyalizme ulaştırılmalıdır. «Kitlelerle, öncüler arasındaki farkı, kitlelerin öncülere doğru sürekli yönelişlerini, öncülerin görevinin sürekli olarak daha geniş tabakaları öncü safına yükseltmek olduğunu unutmak kendini aldatmak olur, işimizin büyüklüğünü görmezlikten gelmek ve görevlerimizi sınırlamak olur.» Bu ölçüt AKP'ye daha önce Menşeviklere inen darbeyi vurur.* AKP hiçbir perspektifi olmayan aktivizmiyle kendini aldatır. Görevler sınırlandırılmıştır çünkü Partinin rolü idarî «koordinasyon»a ve «halkın yükselen mücadelesi» ne indirgenmiş, üstelik bu, mücadelenin koordine edileceği ileri siyasî platform *yaratılmadan* yapılmıştır. Ama bununla da iş bitmiyor; işçi sınıfının sürekli zafere ilerleyişi ve büyüyen kavgasıyla ilgili çizdiği tablo da bir yanılsamadır; bunun için şişirilmiş bir şekilde sunulan o eylemleri *bizzat kendileri* başlatıp sürdürmek zorundadırlar.* Bu kendi kendini tayin etmiş olan öncülerin, öncüsü oldukları adam sayısı da doğal olarak pek azdır. Öyle ki AKP/RU'nun kendi üyeleri, yani öncülerin bir kısmı, eğer onlar olmasa tutunacak bir şeyi kalmayıp dağılacak olan sayısız eylemleri, cepheleri ve komiteleri idare etmeye koyulurlar. Bu da şu anlama gelir, üyeler cephelerde birer komünist olarak değil «cephe»nin siyasî temelinin savunucuları olarak görünürler. Başka türlüsü AKP'nin cephe politikasına karşı olurdu. Uzun vadede bunun AKP/RU'ya zararlı bir etkisi olur. Çünkü üyelerin büyük çoğunluğu, dışardan bakılınca «cephe halkı» gibi görünmeye zorlanarak (yani, kendisinin bir AKP/RU üyesi olduğunu gizlemek zorundadır)* partiyle cephe, teoriyle pratik arasında bölünme yapılarak tamamen şizofrenik bir durum yaratılmış olur. Politika birbirinden kopuk «slogan» ve «taleplere» indirgenecek ölçüde küçümsenip kabalaştırılmış olduğu için sonuç toplu bir şekilde saçmalamaktır. AKP birkaç yapay perspektifsiz cephe yaşatmaya ve bu cephelerden elde ettiği sonuçları büyütmeye hazırdır. Üyelere parti çizgisinin nihaî doğru oldu-

aslında küçük burjuva kendiliğindenciliğinin ta kendisidir. Bu çeşit hareketlerin bütün ülkelerdeki kolları için geçerlidir

* Bu, Marksist - Leninist Parti kavramına askerî kurmay içeriği vermek demektir.

* Yazıda, bundan sonra, işçi sınıfının kendiliğinden bilinci ile partinin ona verdiği bilimsel teori arasındaki ilişkinin Leninist analizi çok yetkin bir biçimde işleniyor.

* Tarihin yapısı gereği, en sol görünüşlü sapmalarla en sağ olduğu kesinleşmiş sapmalar arasında şaşırtıcı bir **epistemolojik** birlik vardır. Çünkü bu sapmalar bir soruna **aynı ideolojik temelden** bakmak ve fakat farklı kutuplarını abartmak biçiminde ortaya çıkar.

* Bu ideolojide her şeyin abartılması gerekir. Halkın mücadelesi daima yükselmektedir, yönetim her zaman «faşistatir, her şey alabildiğine keskindir.

* Örgütün ideolojik dili herkesçe bilinen klişelerle dolu olduğu ve zaten grup her yerde aynı ideolojik kalıpları tekrarladığı için üyenin başkalarınca anlaşılmaması imkânsızdır. Ama bunlar, özellikle demokratik kuruluşlarda, sanki genel, herkesin anlaştığı sorunları dile getirir gibi görünmeye çalışarak kendi grup politikalarını empoze etmeye çalışırlar. Bir yandan da, bunun bir grup politikası olduğunu gizlemek isterler.

ğunu kanıtlamak için bu gürültülü abartmalara ihtiyacı vardır.

Üyelerinin çoğu AKP'ye bir «kavga örgütü» olduğu için katılmışlardır (yani «teori yapan», sohbet kulübü değil) ve genellikle AKP'nin önderlik ettiği somut eylemlerden geçerek üye olmuşlardır. *Klassekampen** (AKP'nin yayın organı)'de şevkle anlatılan bu sayısız «halkın kavgaları» nın ardında yatan gerçeği araştırmak, bu üyelerin siyasî eylemlerinin temelinden şüphelenmek anlamına gelir.

* «Sınıf kavgası» demektir.

Öte yandan *gerçek bir hareket*, örneğin sendika hareketleri ortaya çıkınca AKP/RU'nun yapabileceği hiç bir şey yoktur. Kendi üyeleri ve sempatizanları dışında pek az desteği olduğu için böyle bir durumda partinin mücadeleyi «koordine etmesi ve yönetmesi» için gerçekte hiçbir ihtimal yoktur.* Uzun vadeli bir perspektif kurmayı kendilerine yasakladıklarına göre kenardan hafif bir alkışla yetineceklerdir. Buraya kadar söylediklerimiz daha çok praktisizmin dışa dönük politikalarda yansıyışıyla ilgiliydi. Bununla içsel bir bağlantı içinde pratikçi ideolojiyi örgütün iç hayatında da görebiliriz. Bu ideoloji bilinmeden pratikçilik siyasetini anlamak kolay değildir.

* Türkiye'de de bu çeşit grupların işçi sınıfı arasında dayanağı yok denecek kadar azdır. Sempatizan kazanabilirlerse bunu işçi örgütlerini bölmek, çıkardıkları bildirilere tabanı olmayan birkaç kuruluşun daha imzasını koyabilmek için kullanırlar. İşçiler arasında tutunamamaları bazan işçilerin revizyonistlerce aldatıldığı teorisiyle, bazan da —daha ender— işçilerin devrimciliklerini yitirdikleri teorisiyle açıklanır.

«Mücadelenin herşeye kadirliği» tezi sayesinde, mücadele etme *isteği* belirleyici etken olur. Her yerde mücadele devam ediyor ve kavga dünyayı değiştiriyor. «Halk» tekelci kapitalizme karşı mücadeleyi yürütüyor, parti içinde de «sınıf mücadelesi» sağ ve sol çizgiler arasında devam ediyor, ve kendi kafanız içinde de «iyi ve kötü» yanlar arasında mücadele sürüyor. Eğer insan yeterince dövüşürse, eğer kavga isteği yeterli ölçüde varsa, talepler karşılanabilir.

AKP'nin istekler bildirisi (mesajı) budur. Eğer biri çıkar da mücadelenin başarılı bir gelişimini nesnel durumun engellediğini söyleyecek olsa, gerçek durumun bu tür bir analizinin «kavgadaki adamların morali»ni zayıflatacağı teziyle cevap alır. (Öte yandan nesnel durumun değerlendirmesi tabiî ki yapılıyor ama bu merkez komitenin kapalı kapıları arkasında oluyor ve nihayet karamsar olan bu değerlendirme bir parti sırrı olmaktan öte, merkez komitesi sırrı oluyor.) Tabiî bu, «kavga»yı sürdürmenin zorunlu şartı olduğu için başka türlü zaten olamazdı. Ve ister çok mütevazi olsun, ister AKP'nin yaratıp yönettiği bir şey olsun, «kavga» daima olması gereken bir şey. Sosyalist bilinç bu mücadele yoluyla yaratıldığına ve AKP üye devşirmek zorunda olduğuna göre başka türlü düşünmek mümkün değildir. Burada, mücadele, hem işçi sınıfı teorisinin (ki bir dereceye kadar doğrudur bu) hem de komünist örgüte üye olmanın bir önkoşulu haline getirilmiştir. Ama o halde mücadelenin önkoşulu nedir? İşte sınıf tavrı konusundaki soru bu noktada ortaya çıkar. «Halka hizmet» ve kitle çizgisi gibi sloganlarla birlikte AKP'nin sınıf tavrı konusundaki özel anlayışı, pratikçilik ideolojisi dediğimiz şeyin başka ögeleridir. AKP'nin sınıf tavrının özelliği bunun *kişisel* ve ahlâki bir şey olarak algılanmasıdır.* İnsan tekelci kapitalizme mi yoksa «halka» mı hizmet edeceği konusunda tamamen «varoluşsal» bir özgürlük içinde «seçim»ini yapabilir. Böylece, siyasî eylem akılcı, teorik bir kavrayış sorunu olmaktan *çıkarılmıştır*. *AKP*'den kendi başına ilginç bir yanı olmayan şu sorun hakkında koskoca

* Tabiî «resmî ideoloji»de bu böyle konmaz, genel terminolojiye başvurulur. Ama pratikte sorun **kişiseldir**. Bu tip hareketlerin bireyciliğe yatkın sınıfsal tabanları, böyle olmasını zorunlu kılar.

bir teori çıkmıştır: Marksizm bireyin ilgisini nasıl çeker, tek tek üyelerin devrimci siyasî eylemde yer almasında rol oynayan güdü nedir? Bu «çok önemli ana sorun» M-L Hareketin tarihinde her zaman çalışma gruplarının ilk toplantılarında ilk sırayı almıştır. Bugün de böyledir. Böyle bir sorunu yalnızca liderlerin hayal ürünü olarak düşünemeyeceğimize göre, daha derinde yatan nedenleri iyice irdelemek gerekiyor. Bize göre, bu, sınıf tavrı ile ilgili bir sorundur ve bu sorun M-L hareket içindeki çelişkilerin anlaşılmasında büyük önem taşır.

Sınıf tavrı *teorik çalışmalardan* daha öncelikli bir yer tutmaktan da öte, doğru analizler yapabilmenin garantisi olarak gösterilir. Bu terimin bir esrar perdesi halini alması da böylece başladı: «eğer her zaman işçi sınıfı tavrına sıkı sıkı bağlı kalırsak disiplinli bir çalışma ile sınıf mücadelesinin en karmaşık sorunlarını bile çözümleyebiliriz. Oysa sınıf tavrı konusunda kararsızlığa düşersek en iyi teorileri geliştirmenin bile fazla yararını göremeyiz.»* (Grunnsükel; Marxismen-Leninismen Mao Tsetungs tenking. Trinn 2, mars 1974, s. 5) Soruna bu yönden bakmanın bizi nerelere götüreceğini ileride göreceğiz. Burada sadece, çalışma gruplarında «doğru bir sınıf tavrının» ve «sınıf tavrı konusunda kararsızlığın» ne olduğunun açıkça belirtilmediğine değinmek istiyoruz.

Bu konunun açık seçik ortaya konması muhtemelen fikir anlaşmazlıklarının ortaya çıkmasına ve dolayısıyla olağan ve akılcı tartışmaları içeren politik bir münazaraya yol açar, bu da sorunun üzerine çekilen esrar perdesinin kalkması demek olur. Pratikte esrara bürünmüş haliyle sınıf tavrı hakkındaki teori, önderlerin herhangi bir muhalif grubu yanlış sınıf tavrına sahip olmakla suçlamasını mümkün kılar ve böylece dikkatin gerçek politik ayrılıklardan başka yöne çekilmesine yol açar.*

Bu mantığı sonuna kadar izlersek, iyi ve kötü sınıf tavrını ne olduğuna kesinlikle karar verebilecek bir otoritenin bulunması gerekir. Böyle bir otorite yoksa, AKP'nin teorisi tüm anlamını yitirir. Bu teori sorunun mantıkî ve teorik bir tartışma ile çözümlenmesini önler. Bu imkân ortadan kalkınca, tek çözüm yolu, «günahkârlar» ve «bağışlananlar» arasında ayırım yapacak yüce bir yetki organı kurmak oluyor, ya da —AKP ideolojisinde Tanrı'nın yeri olmadığına göre ilâhi yetki organının yerini alacak her şeye kadir bir merkez komitesi.*

AKP'nin sınıf tavrı teorisinin gerçek işlevi tabii ki bize esrarlı yüce bir yol gösterici olarak «en karmaşık sorunları» çözümlememize yardım etmesi değildir. Tam tersine bu teori, M-L hareketin *«Teori düşmanlığının»* gerekli bir parçasıdır. Sınıf tavrının gerçek işlevi, ideolojinin öbür ögeleriyle birlikte üyelere görev ve çalışmayı emreden bir *ahlâk töresi* olarak gözükmektir. *Son analizde* bu *«pratikçilik»* ve özellikle sınıf tavrı teorisi, hareketin sınıfsal kökeninin bir ifadesidir. Bir işçi için *«teeklci kapitalizmin»* ve işçi sınıfının tavrı arasında «seçim» yapmak hiçbir anlam taşımaz. Hattâ yalnız kendi bireysel ekonomik çıkarları için mücadele eden işçilerin bile, kendi sınıflarının yanında yer almak zorunda olduğu

* Böylece, tanımını liderlerin yaptığı soyut bir «proleter devrimci tavır» çıkar ortaya. Bu, bir çeşit **mistik** güçtür üyeler için. Bu tavra imanla bağlı kalıp bu yolda davranan herkes kendini üstün bir yerde görebilir. «Proleter devrimci tavra» sahip kişi artık her türlü teorik itiraza karşı aşılıdır, böyle itiraz ve sorulara cevap veremese bile haklıdır.

* Muhalefetin teorik bir itirazı kadar, örneğin «filtreli sigara» içmesi de «proleter devrimci tavra» ihanet olarak gösterilebilir. Bu, liderlerin duruma göre bulacakları bahaneye bağlıdır.

* Merkez Komite klasiklerden, bağlamından çıkarılarak çarpıtılmış sözlerle kendi peygamber otoritesine tanrısal destek de gösterebilir. Tabii Mao'nun Kızıl Kitabı bu iş için biçilmiş kaftandır.

açıktır.* Bunu kapitalist üretim koşullarının, ilişkilerinin zorladığı o kadar açıktır ki «halka hizmet» gibi sloganların hepsi düşük seviyeli bayağı ve anlamsız bildirilere benzer. İşçilerin karşılıklı sınıf dayanışması yani bizim *gerçek* sınıf tavrı diyebileceğimiz şey, içinde bulundukları toplumsal durum ile öylesine açıkça koşullanmıştır ki, bunu çok esrarlı ve karmaşık bir sorun haline getirmek ve derin bilinç çelişmeleri doğuran özgür bir seçim gibi göstermek gereksiz olduğu kadar gülünçtür de.

Bu nedenle M-L Hareketin sınıf tavrı teorisi, işçi sınıfının ihtiyaçlarını dile getirmez. Sorunun ahlâki ve varoluşçu bir yönden ortaya konması ve tekrarlanması ancak toplumun orta tabaklarında gerçekleşebilir. Harekete üye sağlayan başlıca tabaka da zaten budur. (Öğrenciler, «entelektüel uğraş sahipleri», sağlık ve sosyal işlerde çalışanlar, basın-yayın, eğitim, sanat, v.b.) Kapitalizmin değer ve artık değer üretiminin dışında kalmalarıyla belirlenirler. Bu mesleklerde, bir siyasî bilinçlenme ve örgütlenme geleneği hemen hemen hiç yoktur- olanı da çok zayıftır. Bu nedenle böyle bir toplumsal düzeyden M-L Harekete geçiş, kolaylıkla siyasetin vadedilen «yeni bir dunya» gibi filizlendiği bir «din değiştirme» halini alabilir.*

Bu toplumsal ortamda siyasî bir tavır alma kolaylıkla bireysel, ahlâki bir yaşantı olabilir, bunu M-L Hareketin eğitim programları da kuvvetle vurgular. Orta tabakadan gelen bireyler kendilerini tek tek atomlar gibi görürler, bu işçi sınıfı tavrının ve sosyalizmin yeni, metafizik bir boyut kazanması, bireysel seçim haline getirilmesine yol açar.

Bu tür eğilimler orta tabakada daima bulunur ve kendini gösterir ama asıl eleştirilmesi gereken nokta AKP'nin ve onun örgütsel seleflerinin orta sınıfın tipik özellikleri olan bu duygu ve ruh hallerini, sınıf tavrı adı altında ortak bir teori haline getirmiş olmasıdır.

M-L Hareketi, sınıf tavrını bir sınıf sorunu olmaktan çıkarıp, hangi sınıfın üyesi olduğuna bakmaksızın tüm insanlar için geçerli «evrensel» bir sorun haline getirir. Herkesin, yani bir işçinin de bir kapitalistin de iyi ve kötü yanları vardır.* Herkesin içinde bu iki güç çatışma halindedir. İnsan içinde bencil «ben» ile «halka hizmet» etme isteği arasında mücadele sürer. Bu düşünceler eğitim çalışmalarında en açık şekliyle görülüyor. «diyalektikte temel yasa 'birin ikiye bölünmesidir'. Bu her durumun iki yanı olduğu anlamına gelir.

Her insanın iki yanı vardır, biri iyi öteki kötü. Ya işçi sınıfı için iyi olan şeyler yaparız ya da aslında tekelci kapitalizmin işine yarayan şeyler. Örneğin, grevleri desteklemek, AET'e karşı kampanya, *Klasskampen*'i satmak v.b. İşçi sınıfı lehine işler yaptığımız zaman bu *bizim iyi yanımızın* kendini göstermesidir. Eğer *Klasskampen* satmayı kaytarırsak, yanlış fikirleri tartışmaktan çekinirsek, eleştiri kabul etmezsek, disiplinsiz ya da yoldaşlığa aykırı davranışlarımız olursa bu bizim *kötü yanımızın* yani bilerek ya da bilmeyerek burjuvaziye hizmet eden yanımızın kendini göstermesidir. Eğer ilerleme kaydetmek istiyorsak, iyi yanımızın gelişmesi için, kötü yanımızın bütün belirtileriyle mücadele etmemiz büyük önem taşır.»

* Türkiye'de de küçük burjuva kökenli devrimciler sık sık «ant içerek» ya da buna benzer âyinler düzenleyerek halkın mücadesine sadık kalacaklarına herkesi —ama herhalde önce kendilerini —inandırmaya çalışırlar. Oysa gerçek bir proleterin böyle antlara, v.b. gerek görmeyeceği açıktır.

* Bu pragrafta sorun en açık ve özlü şekilde anlatılıyor. Bu tip hareketlerin bütün davranışlarını açıklayan anahtar buradadır.

* Bu kalıplara dökülen maddeci diyalektik tamamen idealist ve ahlâkî bir diyalektik haline geliyor. 12 Mart dönemi mahkemeleri sırasında ortaya çıkan «emperyalizm insanın içindedir» ya da «insanın içinde insan olmakla hayvan olma diyalektiğinin mücadelesi» gibi hastalıklı tezler bu çeşit bir kavrayışın başka koşullarda patolojik olmuş uzantılarıydı.

Böylece, sorun bir «ebedî soru» haline getirilmiştir. Hıristiyanlıkta iyi ile kötü arasındaki sürekli mücadeleyle paralel olması, sorunu yeterince aydınlatıyor.

Tarih ve sınıf ilişkilerinden bağımsız bir biçimde her bireyde bencil bir burjuva yanı vardır. Bu şekilde, insanlarda doğuştan «kötülük yapma» eğilimi olduğu tezi hiç beklemediğimiz bir yerde karşımıza çıkar.

Bu asetik (nefse eza etmek) fedakârlık ideolojisi, 1960 yıllarında radikal bir ideolojik yükseliş çizgisi gösteren - ama işçi sınıfına hiç değmeden geçen - genç aydınlar tarafından benimsendi.* M-L Hareket işçi sınıfının seçilmiş, acı çeken mesihi olmalıdır, işçi sınıfının buna şiddetle ihtiyacı vardır.

* Türkiye'nin küçük burjuva devrimcileri de aynı halk kurtarıcılığı ideolojisinden kaynaklandılar. Birçoğu bundan hâlâ kopamadı. Türk aydınında öteden beri varolan bu eğilim foko'da tam bir gelişme alanı buldu. Foko'ya karşı önerilen «kitle çizgisi» de bildiğimiz Maoist tarikatlarda biçimlendi. Ama iki anlayış arasında gidip gelen kararsız ögeler de var.

PRATİKÇİLİK İDEOLOJİSİNİN ÖGELERİ: SAHTE İYİMSERLİK, KADRO DEĞERLENDİRMESİ VE HATALARIN DÜZELTİLMESİ

Merkez karargâhtan dışarısı ile her türlü iletişimde devrimci hareketin durumu her zaman çok parlaktır, kitle mücadelesi için de aynı şey geçerlidir.

Öyleyse, bu parlak durumda sürekli ilerleyişi engelleyen nedir? Evet, bunu engelleyen de bizleriz. Bu idealist titanlar için her şey özel inisiyatife bağlıdır: «şimdi ilerleme ihtimali çok büyüktür. İlerleyiş bize bağlıdır. Kitlelerden korkmamalıyız, sağ eğilimden gelen kararsızlıktan, mücadele korkusundan kurtulmalıyız ve üyelerimizi kitle eylemlerinin kucağına atıp, bu elverişli durumu sonuna kadar kullanmalıyız.»*

Yolu tıkayan engel, ne somut nesnel durumdur, ne yanlış siyasî yönsemler, ne de yanlış analizlerdir; engel, bireysel kadronun kendisidir, yani tek tek bireylerin sınıf tavrıdır. Bu görüş açısı aynı bildiri boyunca kuvvetle vurgulanmıştır: «durum elverişlidir, ancak kendi saflarımız arasından çıkacak sabotajcılar ilerleyişi durdurabilir.»

* Böyle bir inanç, başarısızlık sorumluluğunu önder kadronun sırtından alır.
Onların politikası doğrudur, Mao Zedung düşüncesine uygundur. Şu halde başarısızlık üyelerin zayıflığından gelmektedir. Önderler bazan çok yüce gönüllü davranıp bazı küçük yanlışların sorumluluğunu kabul etseler bile, asıl vicdan azabını üyeler duymalıdır. Örneğin, önder polisle bazı gereksiz şeyler anlatmışsa, bunun mutlaka stratejik bir anlamı ve gerekçesi vardır; ama o kadar konuşmayan sıradan üye zayıflık gösterdiğinin bilinciyle ezilmelidir, ihanetten kendini sorumlu görmelidir

Bunun anlamı şudur: siyasî çalışmadaki tüm gevşeklikler, «kendimizi daha yeni mücadelelere atmamızı engelleyen» tüm kopuk teorik çalışmalar, çizgimiz hakkında en ufak şüpheler, *örgütün* zaafını değil, *kendi zaafımızı* gösterir. Kötü olan içimizdeki burjuva yanıdır. Bu, kadrolarda burjuvalara özgü bilinç çatışmalarına yol açar; tecrit edilmiş bireyin dış dünyaya karşı tek başına kaldığı anlarda olduğu gibi. Örgütün içinde gördüğüm tüm hatalar ve zaaflar aslında benim içimdeki burjuva yanın ağır basmasının dile gelişidir. Bu Marksizm-Leninizm ve Mao Zedung düşüncesini ve merkez komitesinin çizgisini tam anlamıyla kavrayamamaktan ileri gelir. Bu benim aslında işçi sınıfına hizmet etmek istemediğimi, yalnızca kariyer sahibi olmak istediğimi gösterir.

Gerçek siyasî sorunların geri plâna itilmesi ve bireysel soruna çevrilmesi, ancak Marksist eğitim seviyesinin, üyelerin çoğunluğunda teorik konularda lidere karşı küçüklük duygusu yaratacak ölçüde düşük olduğu bir atmosferde gelişmesi mümkündü.* Teorinin yorumlanması işi de son kertede sıradan üyelerin eylemlerine meşruiyet kazandıran merkez komitenin elindeydi.

* Bunun sağlanması için, grup görüşüne uymayan yayınların okunması üyelere sıkı sıkı yasaklanır. Yalnız bu yayınlardan etkilenmesi mümkün olmayacak kadar bağlı olanların, bu revizyonist görüşleri eleştirmek üzere böyle şeyler okumasına izin verilir. Sıradan üye, «eğitim» adı altında en basit elkitaplarını okumak, ezberlemek ve entelektüel faaliyetini bu düzeyde tutmakla yükümlüdür.

Böyle bir durumda merkez komitesi kolaylıkla baştan çıkarak nesnel durumu olduğundan daha elverişli göstere-

bilir, çünkü böylelikle üyeleri daha büyük işler için «yeniden silâhlandırmak» mümkün olabilir. Ama işte bu yoldan doğan devrimci eylem dürtüsü, toplumun ve toplumdaki içsel çelişkilerin hiçbir Marksist temele dayanmayan bir anlayışının ürünüdür. Düşük eğitim seviyesi ve merkez komitesinin teoriyi tekelinde tutması, doğal olarak birbirlerine zarar veren kutuplar yaratmaktadır. Böylece, kötü bir diyalektik ortaya çıkar, bu küçük kliklerin dileklerinin sonucu değil, örgütün bütün varlığının dayandığı ideoloji içindeki çelişen ögelerin kaçınılmaz bir sonucudur.

Sınıf tavrı pratik içinden geliştiği için kişinin kendisini «mücadeleye atması» gereklidir. Bunun siyasî temeli mümkün olduğu kadar ilkeden yoksun olmalıdır, çünkü amaç «herkes»in katılmasıdır. Bu bağlantı içinde insanların ne için mücadele ettiği pek önem taşımaz. Mücadelenin kendisi en dar ve en pratik biçimiyle gerçeğin kavranmasını -yani sınıf tavrını- sağlayan etkendir.*

Volontarist iyimserlik, hareketi «katılanlar»ın kendilerini bir tarihî misyon topluluğu gibi görmelerine yol açar, eylemlerinin itici gücü bu inançtır. Böyelikle öznel koşulun, yani devrimci örgütün önemi fazla büyütülmüş olur.

Gerçekte hareket az olduğu halde, büyük sınıf mücadeleleri tablosu çiziliyor, «M-L Hareketin» kitle hareketinin öncüsü olduğu da ilân ediliyor.

Şimdi M-L Hareketin bir sağ sapma içinde olduğu bir **sırada, kendilerini halkın komünist önderleri** olarak görme eğilimlerinden vazgeçtiklerini düşünmek saflık olur, yalnızca, şu anda uyguladıkları işbirliği politikasının ilkesizliği yüzünden, bu eğilimin belirgin bir şekilde görünmediğini söyleyebiliriz.

Klassekampen'de (17. sayı, 1973) Allen şöyle diyor: «Biz AKP (M-L)yi, Norveç işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinde komünist öncülere ihtiyacı olduğu için kurduk.» Ama komünist liderliğin hangi koşullarda ortaya çıkabileceği konusunda söylenmiş tek bir kelime bile yoktur.

Gördüğümüz gibi, örgütün hataları hemen «içselleştirilir», yani tek tek bireylerin hataları ve zaafları sayılır. Bunlar «düzeltilebilirler.» Hataların düzeltilmesi, kadro değerlendirmesi ve kadroların «kendilerini» sınıf mücadelesinin «kucağına atma»larıyla gerçekleştirilir. Kendi çıkarlarımıza mı yoksa halka mı hizmet edeceğimiz sorunu, öz eleştiri açısından en önemli sorundur.

Özeleştiri böylelikle, en aşırı biçiminde, her yerde insanın «burjuva yanının» aranması olunca tamamen bir zihnî arınma sorunu oluyor.*

Ana sorunsal aşağıdaki alıntıda görülüyor: «Nefsinle mücadele et, revizyonizmin maskesini düşür. Kendimizde gördüğümüz burjuva hatalarıyla mücadele ederken çelişen yanlardan burjuva olanını yenmek için başvuracağımız temel ilke budur. Temelde bu, kendine mi yoksa halka mı hizmet edeceğinin mücadelesidir.»

Böyle bir ilke ile, özeleştiriden geçenlerde temelde bir güvensizlik duygusu yaratılır, çünkü her durumda burjuva yanın ne olduğuna karar verenler, teorik üstünlükleri kabul edilmiş olan liderlerdir, bu suçluluk duygusu altında militan kadın ya da erkek bilincin derinliklerinde bir «burjuva özü»

* Grupta birliği ve güveni sağlamanın temeli, izlenen çizgi konusunda her türlü şüpheyi silmektir. Önce bu çizginin tek doğru çizgi olduğu belletilir, eleştirellik giderek yok edilir. O zaman hareketin üyeleri bu büyük güven içinde kendilerini her şeyin merkezi saymaya başlarlar. Böylece, diyalektiğin denetimi artık onların elindedir. Kimin saptığını, kimin revizyonist, kimin hain olduğunu tesbit eder ve bundan büyük bir kıvanç, büyük bir zevk duyarlar. Kendi dışlarında ne kadar çok hain tesbit etseler, kendilerine güvenleri o kadar artar.

* Bu gibi hareketlerin mistik özellığının bir gereği olarak, yapılan özeleştirilerin de Katolik «günah çıkarma» geleneğiyle bağları çoktur. Özeleştiri, bir dürüstlük örneği gibi yorumlandığı için, hattâ bir erdem sayılır, bu yüzden de sık sık «yapılır». Ama bunu yapan üyeler, aslında somut olarak kendilerini değil, soyut **burjuvalıklarını** ya da bizde moda deyimiyle «küçük burjuva pisliklerini» suçla-

olduğuna, o farkında olmadığı zamanlarda bile bunun zaman zaman ortaya çıkıp politikada hatalara, kötü çalışma tarzlarına yol açacağına inanır.

Böyle bir inancın yaratılması son analizde özeleştiriden geçen kadroların kendi gerçek durumlarını kavrayamacayağı inancına dayanır ve aslında bundan sonra da anlayamayacaklarına inandırılırlar. Buradan yola çıkılınca, liderlerin haklı ve doğru yolda olduğuna «güvenmek» gerçeğine kestirmeden varılır.

Böyle bir konum içinde üyelerin pek azının aktif eleştiri getirmesinin nedeni, liderlerin çizgisinden ayrı olan her düşüncenin ihanet damgası yemesinden ötürüdür. «Nesnel ihanet» tezi, M-L hareketin dünya görüşünün bir sonucudur; yani her hata ya da ayrılık, bilmeden yapılsa da «nesnel» olarak burjuvaziye hizmet eder.* Bu düşünce de gene, burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesinin parti içinde sürdüğü teorisinin sonucudur. Her fikir ayrılığı iki farklı sınıf çıkarının sonucudur, ister «öznel», ister «nesnel» ihanet olsun, M-L hareketin hiçbir üyesi ihanet etmek istemez. Böylece üyeler fikir ayrılıklarını ya da kuşkularını açıklamaktan kaçınırlar. Burjuvaziye neyin «hizmet» ettiğine, yani neyin ihanet olduğuna kim karar veercek? Elbette teorik üstünlükleri kabul edilmiş olan liderler. Böylece üye kitlesiyle liderler arasındaki ilişki kendilerine özgü özel bir biçimde kurulmuş olur. Dolayısıyla bir yandan liderlerin elinde toplanan teori tekelini kırmak, öte yandan taban düzeyinin düşüklüğünü yükseltmek güçleşir.

Bütün bir özeleştirinin başlangıç noktası sınıf tavrı teorisi ve her insanda «birin ikiye bölünmesi» olursa tek tek üyelerin kendi davranışlarını belirlemesi ve bu davranışların maddî koşullarını kavrayabilmesi imkânsızlaşır. Marksist teorinin siyasî mücadelede yeterli ve akli bir şekilde yer almamıza ışık tutması beklenemez.

Yapılan hatalar yukarıda anlatılan biçimde ele alınırsa bunlardan bir şey öğrenmek çok güç, hattâ imkânsız olur. Bir öğrenme süreci başlasa, liderlerle üyeler arasında işleyen diyalektiğin ortaya çıkması ve bütün esrarın çözülmesini bekleyebilirdik. Ama bu, hataların pratikte düzeleceği, daha sı «sınıf mücadelesi» teorileriyle etkili bir şekilde önleniyor. Bu tür düşüncenin en çarpıcı örneklerinden biri merkez komitesinin örgütle ilgili bir belgesinde görürüz.

Bu belge ilkin herkesi durumun karamsar bir değerlendirmesine karşı uyarır-tıpkı bütün başka yanlış düşünceler gibi bu da şüpheli, kararsız bir sınıf tavrının ifadesidir. «Ama kötülüğün egemen olduğunu söylemek bozgunculuktur, yani kapitalizmin çıkarına hizmet eden burjuvaca bir yanılgı.» Yapılan incelemeler derhal pratiğe «konularak kullanılmalıdır»; yoksa «hayattan koparlar.» Dolayısıyla bu belge, yapılacak çok iş olduğunu, çok fazla pratik olduğunu ileri sürenlere saldırıyor. Metinde, yılgınlık sorununun pratik azlığından ileri geldiği söyleniyor.

O günlerde üyelerin yapması gereken çok fazla pratik çalışma vardı; bunun sonucunda kimse bilinçli olarak böyle olmasını istemediği halde, teorik çalışma gittikçe bir kenara itildi. Oysa sözü geçen metin teorik çalışmayı «baş görev» olarak niteliyordu.

dıkları için sonuçta herhangi bir eleştiri yapılmamış olur. Üyeler benzer kökenden geldiği için «küçük burjuva pisliğimiz» gibi bir açıklama herkesçe geçerli sayılır. Böylece özeleştiri mekanizması zıvanadan çıktığı için aynı kişilerin dönüp dönüp hata yapması, sonra da günah çıkarması alışılmış bir formalite haline gelir.

* Böyle hareketlerin teorik çürüklüğü yüzünden, hareket ufak nüanslarda bile fikir ayrılığına dayanamaz. Ama hayat ilerledikçe ayrılıklar çıkar, aşağı yukarı aynı şeyleri savunanlar birbirlerini en ağır şekilde ihanetle suçlayarak ayrılır. «Döneklik», «oportunist», «pasifist» gibi kavramlar gelişigüzel savrulur, suçlamaya en ağır sözden başlanır. Böylece bütün bu kavramlar gerçek içeriklerinden yoksun kalır, soyutlaşır, adi küfürle aynı türden sözler haline gelirler.

Bu nedenle *gerçek* bir «düzeltme» imkânları giderek kaybolur; yani bir Marksist'in kendi içinde bulunduğu durumu anlaması güçleşir ve biriken çelişkiler «denetlenmez» biçimde çözümlenmeye başlar. En fazla «yılgınlığa uğrayanlar» büyük vicdan azapları içinde kıvranarak örgütten ayrılırlar.* Örgütten uzaklaşmak, aynı zamanda eski arkadaşlarıyla bütün bağlarının kopması demektir. Bu duruma düşen kadın veya erkek militanlara bir çeşit ağır hastalığa uğramış gözüyle bakılır; kimse bu zayıflık eğilimini gösterenlerin, yani «yorulan» ya da yıkılan yoldaşların niçin bu duruma düştüklerini ciddî bir şekilde düşünmez. Bugün, olanları daha duru bir gözle görmek mümkündür. Örgütün tabanındaki üyeler örgütün volontarist yapısını benimsemek durumunda kalırlar. Yapılacak eylemin hiçbir nesnel sınırı yoktur -her şey, militan bireyin özgecil (altruist) çabalarına bağlıdır. Birey ne kadar çok çalışırsa devrim o kadar yaklaşacaktır. Bu zorlu çalışmaya engel olan her şey tekelci kapitalizmin çıkarına hizmet eder. Komünizm adına harcanan büyük kişisel çabanın itici gücü sadece bu volontarist ideolojiden sağlanıyordu. Bu «yarış»a uzun süre dayanabilenlerin sayısı pek azdı. Hareketin fazlasıyla azınlıkta kalan bir tarikat olmaktan kurtulması için en fazla «iş gerektiren» ideolojik taleplerin biraz kenara itilmesi *zorunluydu*. 1971 sonlarında sağa kayma olayında bu zorunluk etkin oldu.

* Böyleleri ağır bir dille suçlandığı için ötekiler onların durumunu insanî bir şekilde anlamaya çalışmaz, genel sövgü korosuna katılırlar. Bize de 12 Mart döneminde zayıflık gösterenler bir çeşit «günah keçisi» haline getirilerek lânetlendiler. Bu onları sonunda hastalığa kadar itti. Böyle durumlarda kendinden de emin olamayan küçük burjuva devrimci başkasının düşmesinden kuvvet alır, kendini doğrulamış olur.

ARAÇSAL TEORİ KAVRAMI ve İDEOLOJİ SORUNU

Pratikçi ideoloji içinde —dolaylı ve bilinçsiz bir şekilde— dile gelen bir *teori kavramı* vardır. Bu kavram, hareketin özel sınıf tavrı teorisiyle içiçe geçmiş durumdadır.* Teori her zaman, bizim elimizde *bulunan*, sonradan mücadelede *kullanılacak* olan bir «araç» ya da «silâh» olarak tanıtılır. Araçsal teori kavramını en iyi şekilde bu mecazî kullanımıyla açıklayabiliriz. Teorinin «sıradan» insanlar için «pratik kullanım işlevi»nin vurgulanması bir raslantı değildir. Bu düşünce tarzına göre sosyalizm mücadelesinin ve işçi sınıfı içinde Marksist hegemonyanın ayrılmaz parçası olarak teorik mücadeleye herhangi bir yer kalmayacağı açıktır. Tam tersine, Marksizm'in bugün işçi sınıfı içindeki yerinin biraz zayıf olması bir sorun olarak görülmez bile. İşçilerin henüz Marksist olmamasının nedeni onlara göre *bilgi eksikliğiyle* ilgili bir şeydir ve «sıradan» insanları teoriye «ihtiyaçları olduğuna» ikna etmekle her şey yoluna girer.

* Resmî yazılarda «teori» konusu daha tutarlı biçimde anlatılsa da, hareketin kendi seyri daha değişik bir teori anlayışı oluşturur. Bu da temelde «kendiliğindenci» bir ideolojinin ürünüdür. «İşçi sınıfına bilinç dışarıdan gelir» ilkesi bu gruplarda **bilincin dışsal olması** şeklinde kabul edilir. Yazı, kendiliğinden bilinçle teori sorununu gerçekten iyi inceliyor bundan sonraki bölümlerde.

Teoriyi sorunları «çözmekte kullanılacak» bir araç olarak görmek, teorinin seçilebilecek bir şey olduğu izlenimini verir — kullanıp kullanmayacağımıza kendimiz karar veririz (son kertede sınıf tavrı yapacağımız seçmeyi belirler). Bir aracın kullanımıyla aracın kendisi arasında *dışsal bir ilişki* vardır, kullanan kişi, aracı istediği zaman kaldırıp atabilir. Bunu belirleyen şey, aracın çözülecek sorunlara ne kadar *uygun* olduğudur.

Bizlerin ve işçi sınıfının teoriyle (yani «Marksist» teoriyle) ilişkisini bu terimlerle koyabilir miyiz? Çözülecek «sorunların» Marksist teorinin dışında ve onunla herhangi bir ilişki olmadan *önceden* konulması doğru olabilir mi? Doğru olsaydı sorunlar da, sorunları koyuş biçimi de, herhangi bir

teorik ilişkiden bağımsız, yani *nötr* olmalıydı; öyle ki, bu durumda yapılacak tek şey onları çözecek en elverişli teoriyi bulmak olurdu.

Buna karşılık, Marksist teoriyi dünyayı anlamamızı sağlayan *kavramlar* ya da *kategoriler* olarak gören bir anlayışı koyarsak, o zaman Marksizm («sınıf tavrı»nın yardımıyla) seçtiğimiz bir şey olmaktan ve aynı zamanda, bu teoriden bağımsız olarak ortaya çıkan sorunları çözecek bir şey olmaktan çıkar. Bu durumda Marksizm, bizim bütün niyet ve eylemlerimizi belirleyen çerçeve ya da ufuk olur. Bu ufkun *dışında* konulmuş bir sorun, dolayısıyla, bir *başka* ideolojik ufuk içinde konulmuş olur. Bir Sosyal - Demokrat da kapitalizmin birçok olumsuz yanını belirtirken Marksistlerle anlaşabilir, ama sorunları kendi Sosyal - Demokrat ufku içinde anladığı sürece, bir devrimin zorunlu olduğu sonucuna hiçbir zaman varamayacaktır. Onun için, Sosyal - Demokrat bilince sahip birçok işçi de, kapitalist toplumun gündelik yaşayışında karşılaştıkları sorunları bu bilince göre değerlendirecektir. Bu sorunları çözecek bir «araç» olarak bir başka teoriyi durup dururken seçmeyecektir. Dolayısıyla, «sıradan» insanları sosyalizm ve Marksist teori ile ilişki eksikliği, M-L grubunun biraz daha ajitasyon ve propaganda yapmasıyla giderilecek bir «bilgi eksikliği» sorununa indirgenemez.

İdeoloji sorunu hiçbir zaman M-L Hareketinin güçlü yanı olamadı. *Bilim* ile *ideoloji* (yani «ters bilinç») arasındaki ayırımı onlarda hiç göremeyiz.* Bunun yerine, «sıradan» işçilerin ideolojisiz olduğu ve burjuvazi ile reformist parti önderleri tarafından kandırıldıkları izlenimini ediniriz. İdeoloji sorunu böylece «ajanlık» teorisine indirgenir.

Bütün bu düşünce tarzı, Marx'ın *Kapital*'inde gördüğümüz, ideolojinin maddeci teorisinden son derece uzaktır. Marx'a göre Kapitalizmin özgül üretim ve dolaşım süreci nesnel bir zorunluk olarak gerek işçiler, gerekse kapitalistlerde ters bilinç biçimleri yaratır — bu ters bilinçlilik biçimleri kapitalizmin mekanizmalarının anlaşılmasını önler. Marx'a göre ters bilinçlilik (ideoloji) iktisatla zorunlu içsel bir ilişki içindedir. Dolayısıyla onun iktisat eleştirisi aynı zamanda zorunlu olarak ideolojinin eleştirisidir. Marksizm'in iktisat teorisini göz önüne almadan işçi sınıfı içinde burjuva ve reformist ideolojilerinin varlığını açıklamak için girişilen her çaba sonuçta idealizme kayacaktır.

M-L Hareketin ideologları, maddeci teoriyi bir çeşit burjuva ampirizmine indirgedikleri için ideoloji sorunundan da kaçınmış olurlar; «maddeciliğe göre gerçek bilim sadece pratikten gelir ve teorilerimizin doğruluğunun denetlenmesi sadece biz bunları pratik içinde denediğimiz zaman mümkün olur.» (Grunnsirkel : Marxismen - Leninismen, Mao Tse Tungs tenkning. Trinn 2 Oslo 1974, s. 8)* Öte yandan, nesneler arasındaki ilişkiyi kuran kavramların nasıl oluştuğu sorunuyla hiç ilgilenmezler. AKP ideologları bu soruna el atacak olsalar, can sıkıcı bir dertle yüz yüze gelirlerdi; ters kavramlar (ideoloji) nereden türüyor? İşte hiç değilse burada, cevabı pratikten çıkarmak mümkün değil..

İdeoloji kavramının bu eksikliği giderek *sınıf bilincinin* yanlış bir kavramına yol açar. Çünkü gerçek sınıf bilinci ekonomiden oluşur ve bu nedenle de ideolojidir. Sınıf bilinci,

* Burada «ideoloji», toplumsal yapının kendi hakkındaki ters bilinci, kendiliğinden bilinci anlamında kullanılıyor. «Bilim» bu ideolojiyi aşarak nesnelerin gerçek ilişkilerini görebilen düşünce tarzıdır. Burada anlatılan ve Türkiye'de de benzerleri olan politik gruplarda sosyalizmin bu anlamda ideolojisi —kısmen— vardır, ama bilimi yoktur. Dolayısıyla ideoloji bilimin yerine konmuştur. Gerçek anlamda teorik çalışmaya duydukları düşmanlık da bundan ileri gelir.

* Mao'nun «Pratik Üzerine» yazısı birçok bakımdan yetkin bir Marksist metin olmakla birlikte, içinde, «pragmatik» yorumlara açık bazı bölümler de vardır. Bunlar, böyle gruplar elinde tam pragmatik biçimde yorumlanır. Teorinin zorunlu ve özgül yeri inkâr edilebilir.

sınıfın üretim süreci içindeki yerinden çıkacağına ve anlaşılacağına göre, kapitalist ekonominin ters bilinç biçimlerinin bu yerle ilişkisi olmaması imkânsızdır. Bundan dolayı, Marksist bilimle işçi sınıfının edimli (actual) bilinci arasında zorunlu ve neredeyse organik bir ilişki kurmak yanlıştır. M-L Hareketi bu ilişkiyi hâlâ kurduğuna göre, işçi sınıfı bilincini maddeci bir tarzda, yani ekonomiden kaynaklanmış biçimde açıklamayı reddediyor demektir. Bunu demekle, sınıfların bu ideolojileri yüzünden ortak eylem temeli olan (işçi sınıfı için, «grev» gibi) sınıf çıkarlarını anlamadıklarını söylemek istemiyoruz. İdeoloji politik düzeyde ilerici bir biçimde işleyebilir, ama bunu bir bütün olarak kapitalizmin analiziyle karıştırmamak gerekir.*

M-L Hareketin teori kavramı ve ideoloji kavramının eksikliği önceden tahmin edilemeyecek sonuçlar da yaratıyor — özellikle *burjuvazi* anlayışlarında ortaya çıkan sonuçlar. Burjuvazi ile burjuva ideolojisi arasındaki ilişki de araç ve aracı kullanan arasındaki ilişki gibi gösteriliyor. Burjuva ideolojisinin bir araç işlevi gördüğü, burjuvazinin işçi sınıfıyla mücadelesinde bunu *bilinçli* olarak kullandığı görüşü, şu metinde açıkça dile getiriliyor: «Marksist maddecilik... Özünde devrimci olduğu için, burjuvazinin her zaman Marksizm'e saldırması ve halkı idealizm ve mekanik maddecilikle uyutmuş olması bir raslantı değildir.» (aynı yerde, s. 9. altını biz çizdik).

İşçi sınıfının niçin burjuva ideolojisinin çeşitli türlerini desteklediğini kavrama ihtiyacı M-L Hareketi içinde de acil bir sorun haline geldi. Bunun Marksist ideoloji teorisiyle kavranması yolu kapatılınca, tek bir açıklama yolu kalır; burjuvazi —ya da burjuvazinin *ajanları,* yani Sosyal - Demokratlar, revizyonistler, «Sol» oportünistler, vb.— «halkı uyutmuşlardır.». Burada önemli nokta —burjuvazi ve ajanları bu işi yapıyor olsun ya da olmasın— burjuvazinin bunu bilinçli ve bir amaca yönelik bir hareket olarak yapmasıdır. Bu mantığa göre, burjuvazi ideolojinin nasıl işlev gördüğünü bütün ayrıntılarıyla anlamakta, aynı zamanda da «kendi» ideolojisine karşı dışardan ve «bilimsel» bir bakışla bakabilmektedir. M-L Hareketi burjuvazinin kendi ideolojisinin maskesini indirdiğini, onun üzerine yükselerek ideolojinin gerçek bilincine bilimsel bir şekilde varabildiğini, işçi sınıfını yoldan saptırmak üzere ideolojiyi sinik bir tavırla kullanabildiğin varsaymaktadır.

Böylece AKP ideologları herhangi bir egemen sınıfın temel özelliğini, yani yalnız ezilenlere karşı değil, *kendilerine karşı da* kendi egemenliklerini meşrulaştırmak ihtiyacını unutuyorlar. Burjuvazinin kendi bilincine varışının da aynı zamanda ideolojik, yani *zorunlu* olarak «ters» bir bilinç olduğunu ve bu sınıfın kendi çıkarlarını hiçbir zaman «katıksız» sınıf çıkarları olarak göremeyeceğini unutuyorlar.*

Sonuç olarak, karmaşık iktisadî, politik ve ideolojik sınıf mücadelesi, iki oyuncusu olan, yani burjuvazi ile Komünist Partisi arasında oynanan bir oyuna indirgenir. Her iki taraf da birbirinin varoluşunu bilir, mücadelede kullanabilecekleri bütün araçları açık seçik görürler. Mücadelenin geçtiği arenadaki her yapılan ya da her söylenen dolayısıyla mutlaka rol alan iki taraftan birine yansımalıdır. Oyunun anlamını

* İşçi sınıfının kendiliğinden ideolojisi, bu sınıfın nesnel yeri gereği, politik düzeyde «ilerici» bir davranış tarzına yol gösterebilir. Aynı şekilde, çoğu zaman ideolojik ajitasyon ve propaganda ile dünyalar değiştirilebilir. Ama bütün bunların olabilmesi için işçi sınıfının «devrimci teori»sine gerek vardır. O olmadan ötekilerle bir yere varılmaz.

Teori ve ideoloji ayrımları gibi ince sorunlar, bizim tartışma ortamımızda pek görülmüyor. Ama burada anlatılan temel yaklaşım bunlar tartışma konusu haline getirilmese de geçerli.

* «Sınıf körlüğü» dediğimiz, egemen sınıflara özgü yapısal arıza. Tarihi ilerletme gücünü yitiren egemen sınıflar tarihi nesnel olarak görme imkânından da yoksun kalırlar. Burada anlatılan, burjuvaziye verilen bu «bilinçli» rol, bizde daha çok karşıt sapmada görüldü. Aktivizmden pasifizme geçenler her şeye kadir bir «provokasyon cihazı» teorisi yarattılar. Böylece tarihi gene bir iradeye inşa ettirdiler.

kavrayabilen yalnızca iki özne vardır. Geri kalanlar, oyunun «kurallarını» bilenlerce kullanılan nesneler ya da araçlardır.

Bu modele göre herhangi bir burjuva ideolojisi eleştirisi çıkarmak gerekmez, çünkü bu ideoloji —değişik biçimler alsa ve değişik öznelerce dile getirilse bile— her zaman burjuvazinin bencil ve «kötü iradesi»ne indirgenebilir. Bu basit indirgemecilik oyuna *askerî* bir mücadele görünümü verir: *askerî ilkelere* göre birliklerine komuta eden, strateji ve taktiği kararlaştıran iki «genel kurmay» arasındaki bir mücadele.

SINIF TAVRI: MAO, LUKACS ve LENİN ÜSTÜNE DÜŞÜNCELER

«Sınıf tavrı» teorileri için «klasiklerde» destek arayan AKP ideologları, Mao'ya başvururlar. «Halka hizmet edin», «kitle çizgisi» gibi sloganların gerçekten Maoist oldukları açıktır. Bunlar 1949'dan önce Çin'deki sınıf mücadelesi sırasında ortaya atılmıştı. Bu nedenle, başlangıçtaki bağlamlarından gelişigüzel koparılıp alınamazlar. Norveç koşullarında aynı başarıyla kullanılamazlar.* Çin'deki başarıları bugünün Avrupa'sında bulunmayan iki temel koşula dayanır: birincisi —ve en önemlisi— Çin Devrimi temelde bir köylü devrimiydi; Parti yıllar yılı köylü kitleleri arasında çalıştı ve gücünü onlardan aldı. Politika ve örgütlenme geleneğindeki büyük eksikler, köylünün dar «köy perspektifi» ve okur yazar olmaması Parti'nin kitlelerin en temel ve en dolaysız ihtiyaçlarını temel alan bir politika seçmesini zorunlu kıldı. *Kurtarılmış bölgelerin* askerî denetimi Komünistlerin köylüden yana olduklarını pratikte göstermelerine imkân sağladı —bugünkü Norveçli Komünistlerin kolay kolay bulamayacağı bir imkândı bu.— İkinci sorun aydın egemen sınıfla çalışan kitleler arasında geleneksel olarak hüküm süren kesin ayrılıktı. Bu durum Parti'nin büyük bir kısmını oluşturan Komünist aydınlarla köylü kitleler arasındaki ilişkilerde güçlükler yaratmıştı. «Halka hizmet edin» sloganı bu konumda aydınları kol emeğine ve köylü kitlelerle temasa karşı duydukları eski uzaklığı ortadan kaldırmak amacıyla ortaya atılmıştı.

* Önderlerin teorik tesbitlerinin kendi bağlamlarından alınıp bizdeki duruma rasgele uygulanması Türkiye'nin eski bir derdidir. Bu şekilde Lenin de bir zamanlar bir «cunta taktisyeni» olmuştu burada. Bu hâlâ devam etmekle birlikte asıl Mao kopyacılığı bugünün ciddî sorununu yaratıyor.

Lukacs böyle değildir. Bu teorisyenle M-L Hareketi arasında —onlar her zaman Lukacs'ı «revizyonist» olarak lânetledikleri halde— özellikle de sınıf tavrı açısından önemli bir görüş birliği vardır. Lukacs sınıf tavrını —tıpkı M-L Hareketi gibi— işçilerin doğru teoriyi anlamaları ve öğrenmelerinin *garantisi* gibi görür.* «Marksist yöntem, gerçekliğin kavranması olarak diyalektik maddecilik, sadece sınıf açısından, proletaryanın savaşçı sınıf açısından gelir.» Bu açıdan ayrılmak insanı tarihî maddecilikten uzaklaştırır. Bunun öğrenilmesi ve anlaşılması da doğruca proletaryanın mücadelesine götürür. Lukacs'la M-L Hareketi arasındaki bu ortak temelin başlangıç noktası teori ile işçi sınıfı arasındaki organik bağıntıdır. Her ikisi de böylece teorinin kendiliğinden bir şekilde sınıf mücadelesinden doğduğunu, bunu öğrenmek ve anlamanın mistik bir şekilde devrimci pratikle özdeş olduğunu ileri süren bir tutuma yaklaşmış olurlar. Böyle bir tutuma göre —Lenin'de olduğu gibi Komünist Parti değil— *proletarya* Marksist teorinin taşıyıcısı olur. Lukacs'ın gözünde prole-

* Lukacs Birikim'in 7. sayısında sözü edilen Tarih ve Sınıf Bilinci adlı kitabında, burjuvazinin antitezi olarak gördüğü proletaryayı böylece kendiliğinden «doğru bilinç» sahibi sayar. Ona göre tarihin doğru bilinci proletaryada «mündemiç»tir. Lenin bu kitabı sert bir şekilde eleştirmiş, Lukacs da tezinden vazgeçmişti. M-L Hareketi de işçi sınıfını doğuştan teoriye sahip görüyor.

tarya gerçekliği «kavrayan özne»dir; M-L Hareketi de Lenin'in teorisine sözle sahip çıktığı halde, aslında Lukacs'ın bu görüşünü basitleştirip bayağılaştırmaktan başka bir şey yapmaz.*

Ama Lukacs kendi görüş açısına karşın, M-L Hareketinin oportunist adaptasyoncu politikasıyla yalnız işçi sınıfının değil, bütün «halkın» ideolojisini gündelik «sağduyu» içinde dile geldiği şekliyle yüceltmek ve romantikleştirmekle düştüğü tuzağa düşmez. Çünkü Lukacs teorisini devrimci hareketin yükseldiği bir sırada —1918-23— özellikle Almanya'daki işçi hareketinin önemli bir özünü de yansıtarak geliştirmişti. M-L Hareketi ise, devrimci olmayan bir dönemde, işçi sınıfında Marksist geleneğin eksikliğinin duyulduğu bir anda ortaya çıkmıştır. Lukacs sınıf açısının bireysel - ahlâki perspektifine girmekten de kaçınır, çünkü onun için teori işçilerin bir sınıf olarak *kollektif* pratiğinden doğar. Oysa M-L Hareketi içinde doğru sınıf tavrına ve böylece doğru teoriye erişmek üzere pratiği yürütecek olan, izole bir atom durumundaki tek başına bireydir. Bu bireyleştirme, hareketin orta sınıfa dayalı temelinden kaynaklanmaktadır.

Lenin'de sınıf tavrı kilit kavramlardan biri *değildir*. Bundan söz ederken bu devrimin Rus Sosyal - Demokrat hareketi içindeki normal kullanımına uyduğu görülür. Buna göre işçi sınıfının gerçekten tek devrimci sınıf olarak mutlak öncü rolü kabul edilmeden işçi sınıfı açısı ve tavrı üstüne konuşulmaz. *İşçi sınıfı* için bu tavır «içgüdü» olarak, bilinçli yönelimin, iktisadî koşulların kendisine empoze ettiği mücadele içerisindeki ilk yeşermesi olarak ortaya çıkar. Bu ilk yeşerme biçimi, ya da gene Lenin'in dediği gibi «sendikacılık bilinci» kavramı, bizim dolaysız ya da kendiliğinden dediğimiz sınıf tavrı olabilir.

Ama bu söylenen, Lenin için, yalnız işçilerle ilgili bir şeydir. Lenin'e göre yalnız işçilerin mücadele içinden «içgüdüsel» olarak kendiliğinden bir sınıf tavrı geliştirebilecekleri açıktır. Köylüler, *kendi* mücadelelerinden bir *proleter* sınıf tavrı geliştiremezler. Tıpkı aydınların da içgüdüsel bir şekilde sınıf tavrını kavrayamayacakları gibi. Proletarya dışındaki bütün sınıf ve tabakalar gibi bu iki grup da ancak kapitalizm içinde işçi sınıfının devrimci rolünü anlayarak ve böylece sosyalizmin zorunluğunu görerek işçi sınıfının tavrına varabilirler. Ama böyle bir anlayış, teorik anlayıştan başka bir şey olamaz. Bu da, Marksist propaganda ve ajitasyonla iletilir.

Lenin'in düşüncesiyle M-L Hareketinin «teorisi» arasındaki uçurumun derinliğini en çok vurgulayan bir şey, Lenin'in aydınlar için sınıf tavrının işçilere karşı sevecen *duygular* ya da «halka hizmet» *isteğiyle*, v.b. hiçbir ilgisi bulunmadığını ısrarla belirtmesidir.*

Başka bir söyleyişle, Lenin bu gibi sevecen duyguları ters bilinçlilik olarak (bilinçli işçileri kandırmak için bilinçli girişmler olarak değil) sergilemek ister. Örneğin, Bolşeviklerin en zorlu düşmanlarından birini «melankolik mizaçlı, işçileri heyecanla dile getirdiği bir sevgiyle seven liberal» olarak tanımlar.

Lenin bunu söyleyebiliyor çünkü —maddeci bir açıdan bakıldığında— tek başına «iyi niyet» işçi sınıfı için en iyi şe-

* M-L Hareketi ve benzerleri, işçi sınıfına gerekli teoriye kendilerinin sahip olduğuna inanıyorlar. Lukacs'la uyuştukları nokta, işçi sınıfının da aynı teoriyi kendiliğinden içerdiğine inanmaları. İşçi sınıfı aldatıldığı için geçici olarak onlardaki teoriye aykırı davranabilir. Ama nasıl olsa teori ve işçi sınıfı özdeş olduğuna, ve teori de kendi ellerinde bulunduğuna göre, ergeç bu özdeşlik pratikte de kurulacaktır. Belki de bu nedenle M-L Hareketi ve benzerleri işçi sınıfından tamamen uzak olmalarından ötürü bir tedirginlik duymuyorlar.

* Marksizm bir ahlâk sorunuyla ilgili bir düşünce değildir. Bir aydın da sosyalizmi işçi sınıfını veya halkı kurtarmak ya da onlara yardım etmek için değil, kendini kurtarmak için benimsemelidir. Yani ahlâkî değil, bilimsel bir seçmedir aydın için Marksizm. Sosyalizmde sevgi vardır, ama bilimin yerinden ayrıdır yeri. Oysa bu çeşit hareketler Marksizm'i —ilkel komüne benzer modellerden kaynaklanan— bir ahlâk sistemine, sosyalizmi soyut bir halk dalkavukluğu ve popülizme dönüştürürler.

yin ne olduğunu bulmaya yetmez. «Sloganların, taktiklerin —ya da daha genel olarak belli bir parti veya gruptaki eğilimlerin— kaderini ve önemini belirlemek, bir iyi niyet, amaç ya da lâkırdı sorunu değil, bunlardan bağımsız olarak nesnel bir durum sorunudur.» Dolayısıyla Lenin bir Parti ya da grubu «grubun kendi hakkındaki niyet ve kanılarına» göre yargılama şeklinde beliren kötü alışkanlık konusunda bizleri uyarıyor. Onun için karşısındakilerin *ahlâkçı* değerlendirmelerine tamamen yabancıdır. «Sosyalist devrimcileri bilinçli yalancılar olmak, dürüst olmayan niyetlerle hareket etmekle suçlama düşüncesinden tamamen uzağım.»

Ama herkes böyle değil. İşçi sınıfı içinde bütün hasımlarını kötü sınıf tavrına sahip «hainler» olarak gösteren bir düşünce tarzı bugünün M-L Hareketinde derin olumsuz izler bırakmıştır.

Onlara göre tarih, işçilere karşı nefretleri hiçbir sınır tanımayan hainler, sabotajcılar, grev kırıcılar, ajanlar, casuslar ve katillerle doludur. Ama neyse ki «halk kitleleri»nin büyük ve özgeci liderleri vardır ve onların «zeki önderliği» altında, bu artıklar «temizlenip ayıklanırlar.»

Eğer M-L Hareketi SF, NKP ve hatta DNA* önderleri arasında dürüst kişiler olduğunu kabul edecek olursa, sınıf tavrı konusundaki tüm teorilerini değiştirmek zorunda kalırdı, çünkü bu tez, doğru teori ve pratiği sağlayan ögenin *istek* ve dilek olduğunu söyler. Böylece hain liderler bir yanda ve tabanda «dürüst» üyeler öbür yanda olmak üzere bu partilerin ikiye bölünmeleri bir raslantı değildir · Liderler sürekli olarak tabanı aldatırlar. Sonuçta M-L Hareket, bu partiler içinde liderlerle, tabandaki üyeler arasındaki *ideolojik bağları* analiz etmekten aciz duruma düşer. AKP liderleri, işçi sınıfı hareketi içindeki değişik partilerin üyelerinin de liderlerinin görüşlerini paylaştıklarını görmezlikten gelir. Lenin'de ise AKP'nin kullandığı evrensel ahlâkın belirlediği sınıf tavrına tekâbül eden bir kavram bulamayız. Dolayısıyla Lenin hiçbir zaman sınıf tavrını teorik kavrayışın anlaşılma ve öğrenilme garantisi olarak göstermez. Tam tersine, *işçiler* arasında sendikalist bilinç kavramına raslarız; bu, sosyalist bir sınıf bilincine geçişte içgüdüsel ya da ilkel bir yeşeriş biçimidir. Burada önemli olan, bu içgüdünün otomatik bir şekilde sosyalist bilince *dönüşmesidir*. AKP önderlerinin hoşuna gitmese bile, Lenin'in bütün parti teorisinin bu merkezde temellendiğini hatırlatmak isteriz. AKP ideologları sosyalist bilincin, proletarya sınıf tavrı diye adlandırılan noktadan başlayan pratik ve mücadeleden doğduğu düşüncesine hâlâ sarıldıkları için Lenin'in parti teorisini yanlış anlamış ve çarpıtmışlardır. AKP önderleri Rusya'daki ekonomistlerle *aynı tipten yanlışlar* yaptıkları için Lenin'in eleştirisi onlara da yöneltilebilir :

«Bütün ekonomistlerin başlıca yanılgısı, işçilerin politik (yani sosyalist) sınıf bilinçlerinin içeriden, daha doğrusu ekonomik mücadeleleri içinde geliştirebileceğine inanmalarıdır. Bu, sadece (ya da en azından asıl) bu mücadeleden başlamak, sadece (ya da en azından asıl) bu mücadeleyi geliştirmek demektir. Böyle bir görüş temelinden yanlıştır. Ekonomistler kendilerine karşı yaptığımız polemiklere çok kızıp anlaşmazlık temeli üstünde ciddî bir şekilde düşünmek istemedikleri için birbirimizi anlamıyoruz, ayrı diller konuşuyoruz.»

* AKP'nin düşman gördüğü başka sol kuruluşlar. Bizdeki gelenek de bu gibi rakip örgüt ya da grupların tabanlarını dürüst saymak ve önderlerini en ağır şekilde suçlamaktır. Taban, her zaman, iyi niyetli ve kandırılmıştır. Bu, aslında, kendi safına adam devşirmek isteyen fraksiyon politikasıdır.

GİLBERT PADOUL

1974'de Çin: Modeller Değil Sorunlar Ülkesi

Çeviren : AHMET KAYA

Fransız kamuoyu, hâlâ Çin'e karşı duyduğu soğukluğu atabilmiş değil üzerinden. Örneğin *L'aurore* ve *Paris Match*, «sarı tehlike» kavramına ilişkin yarı - ırkçı ve bilgisizce korkuları kullanmaktan çekinmiyor. Dolayısıyla geçtiğimiz birkaç yıl içinde Çin'i ziyaret edenlerin ve bazı solcuların Çin yanlısı görüşleri yaymalarını oldukça ileri bir adım saymak gerekir. Bunların sayesinde hem Çin uygarlığının azametini, hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nin geçirdiği politik deneyin önemini görmede hatırı sayılır gelişme sağlanmış oldu. Ancak, yazık ki Parisli aydınlar fazla tek yanlı bir tablo çizdiler. Bunların çoğu, nedeni hiç de belirsiz olmayan bir politik dalgınlıkla antropolojik cömertliğin ötesine geçtiler. Sonuç olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni idealize ettiler ve üstyapının yaygın ideolojik propagandasına kapılarak kafalarında Çin «modelleri» yarattılar. İşte burada duruma müdahale etmek kaçınılmaz olmuştur; yanlış modeller kullanılarak hiçbir yere varılamayacağı çok açık bir gerçektir.

Bugün Fransa'da taşkın Çinseverler (Sinofil'ler) 1970-71 yıllarının Fransız Maoizminin çizgisini izliyorlar.* Troçkist rakipleri tarafından aşılan ve popülist kendiliğindencilikle küçük grup teorizmi arasında bocalayan başlıca Maoist akımlar, ya öteki gruplara katılıyor, ya da neo-Stalinist küçük örgütler içinde yer alıyorlar. Maoizm, politik bir güç olarak kaybolmaya yüz tutmaktadır. Çin içindeki normalleşme ve Pekin'in yeni devlet diplomasisi onun uyarlılığını bozmuş, çekiciliğinin kaybolmasına yol açmıştır.

* Çin'in Birleşmiş Milletler'e girmesi aşamasında başlattığı yeni dış politika, Sovyetler'i suçladıkları halde Amerika ile kendi kurdukları yakınlık, örneğin Seylan ya da Dofar gibi olaylarda «devrimci» hareketi bastıran hükûmetlerden yana açıkça tavır alması gibi olaylar bağnaz Çincileri değilse de Çin'in «tavızsizliğine» yakınlık duyanları uzaklaştırdı.

POLİTİK TURİZM ve EKONOMİK GERÇEKLİK

Bu andan itibaren ziyaretçilerin önemi ortaya çıkmıştır. Şimdi eski dogmatik bağlılık evresi yerini ütopik sempatiye bırakmış durumda. Bu dönüş noktası, Maria Antonietta Macciocchi'nin 1971'deki *De La Chine*[1] adlı kitabı ile iyice belirginleşti. Gördüğünü beğenmeye hazır bir Avrupalı politik şahsiyet Çin'i ziyaret ediyor. Döndüğü zaman kendisine söylenen ve gösterilenleri esas alarak (1970 baskı) «Çin Modeli» nin Avrupa'daki devrimci görüşe ne denli uyduğu üzerine uzun uzun yazıyor.* Burada amaç (artık anlaşılır olmaktan çıkmış) Maoist «teoriyi» yorumlamak değil, fakat bu teorinin Çin'de ortaya çıkardığı model deneylerini açıklamaktır. Ancak aynı zamanda birçok fikirlerin de ortaya çıktığı görülüyor. Akıllı muhafazakârlardan bütün sol örgütlere kadar herkes gözlemcilerini gönderiyor. Bunların hepsi de kendi kur-

* Macciocchi'den Birikim'in 1. sayısında Althusser'le mektuplaşmaları nedeniyle söz edildi. İtalyan Komünist Pratisi'ni eleştiren bu mektuplar ilginçtir. Macciocchi'nin Çin ve Gramsci üstüne iki kitabının E Yayınları arasında çıkacacağını öğrendik.

dukları hayallerle geri dönüyorlar. Çin modeli de kendi yarattıkları modellerin Çin'i oluyor. Artık «*Sinophile*» (Çinsever) olmak için Marksist - Leninist olmak da gerekmiyor; her gezgin aynı zamanda gizli bir ütopisttir. Sol kanat Hristiyanlar da sahneye çıkıyorlar. Aynı anda Çinseverlik duygusallaşıyor, akılcı bir yaklaşımı imkânsızlaştırıyor. Ancak bizim gezginlerimizden gelen raporlar oldukça farklı. Alberto Jacoviello sınıf mücadelesi açısından değerlendirme yaparken Peder Cardonnel sorunu insanî kardeşlik açısından ele alıyor. K. S. Karol'un hoşa gidecek ve aynı zamanda ciddi bir çalışma ürünü olan kitabı da Çin'de Moskova'nın karşıtını arıyor.[2]* Bütün bu farklılıklara karşın, bu ütopyacıların hepsinde ortak olan özelliklerden biri, aynı bilgisizlik ve aynı mitten kaynaklanmalarıdır. Çin ekonomisini bilmiyor, Çin politikasını mitleştiriyorlar. Çin ekonomisinin başardığı ilerlemelerin belirleyici niteliğinin önemine değinip, hemen Batı'daki kamuoyunun ilgisini çeken konulara geçiyorlar : Çin'de insan ile doğa arasında kurulduğu söylenen «farklı» ilişkiler (tek parti otoritesinin çıkarları ile «kitlenin kendiliğindenliği»nin çıkarlarının uyumu, toplumsal birimlerin insanî düzeyde sınırlanması, tarım ile sanayi arasında iradeyle kurulan denge).

Çin basınını her gün izlememiz ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne yakında yaptığımız gezi bizi bütünüyle farklı bir sonuca ulaştırıyor. Son zamanlardaki olağanüstü gelişmelere karşın Çin hâlâ etkin bir ekonomik sıçrama düzeyine gelmiş değildir. Öte yandan Çin'deki politik rejim, Lenin - sonrası otoriter rejimin niteliklerini ve yanlışlarını sürdürmektedir. Son olarak Çin'in sorunları bize sunulan düzmece modellerden daha ilginçtir ve üzerinde düşünmeyi gerektiren siyasi yönleri vardır.

Fransa'da birkaç röportaj ve bölük pörçük çalışmalar dışında Çin ekonomisi hakkında ciddî ve yeni bir çalışma yok.[3] Bunun en büyük nedenlerinden biri de Çin'e yapılan gezilerin Çin Turizm Acentası tarafından düzenleniş biçimidir. Çinliler'de yabancı konuklara karşı neredeyse küçümseyici bir saygıyla, yalnızca pilot projeleri gösterme konusunda ısrarlı bir tutumun karışımı var. Konuklarını saraylarda ağırlayarak memnun ederler ve (dengeli bir görünüşü büsbütün imkânsızlaştırmak pahasına da olsa) yalnızca örnek değeri taşıyan yerlerin gezilmesine izin verirler.* Böylelikle tarımsal kesimde, turistler, buğday ürününün genel olarak Çin ortalamasını dört beş katı olan Pekin-Soochow ya da Wu-hsi-shanhhai Kanton «karayolu» çevresindeki (bazı zaman daha da içerde, Shen-yang, Ta-chai, Lin-hsien ya da bazan da Wuhan'da) üretim birimlerini gezerler. Honan eyaletinin Lin - hsien yöresinde ziyaret edebildiğimiz yerde gördüğümüz bir üretim tugayında hektar başına elde edilen tahılın 70.5 kental olduğu söyleniyordu.

Ancak bütün bunlar, Çin ekonomisi konusundaki bilgisizliğimizin gerçek nedeni değildir. Çinli mihmandarlar görevlerini gereğince yapmıyorlarsa (daha doğrusu biraz fazla iyi yapıyorlarsa) bu, ziyaretçilerin kendi görevlerini yapmamaları anlamına gelmez. Rakamlar istenebilir, karşılaştırmalar yapılarak bunların üzerinde düşünülebilir. Örneğin, Lin - shien'e gidenler şu iki rakam tablosunu isteme hakkına

* Jacoviello, Macciocchi'nin kocası ve Unità'nın eski yöneticilerinden. İKP'nin sağ çizgisine kızarak ayrılanlardan. Cardonnel ise Çin'i öven bir Katolik rahibi. Karol, anti - Komünizmine Çin'den destek bulanlardan.

* Çin'ın bugünkü resmî ideolojisinde ekonomiye hiç değinilmiyor. Bir çeşit komuna eşitliği bilimsel sosyalizmin «eşitlikçiliği» gibi gösteriliyor. Mao «üretimi artırma» gibi sloganların «revizyonist» olduğunu söylüyor. Ama burada anlatılan, ekonomiye aslında önem verildiğini gösteriyor. Çin'in bu politikası ekonomik başarısızlığı örten ve aynı zamanda Sovyet ekonomizmine vuran bir yoksulluk eşitliği ahlâkçılığıdır. Resmî belgelerde ekonomiden hiç söz edilmemesi de konuya verilen gizli önemin bir belirtisi.

sahip oldukları gibi bunları karşılaştırmak da onların bir görevidir : bunlardan birincisi, tahıl üretiminden Devrimden bu yana, müthiş denebilecek bir artışı gösteren tablodur (ekili hektar başına 11 kentalden 43 kentale), ötekisi odukça yüksek olan nüfus artışını gösteren tablodur (300.00'den 700.000'e). Ekili alanlardaki genişleme önemsiz sayılabileceği için ve uygulanan yeni teknikler sınırlı olduğuna göre ilk bakışta sonuçlar çarpıcıdır : oldukça esaslı bir gelişme sağlanmıştır; ama bu nüfus artışıyla sınırlanmıştır. İnceleme her yönüyle tamamlanınca, bu ilerleyişin henüz kesinleşmediğini görürüz. Bunun yanında, sun'i gübre eksikliği, makinaların yetersizliği ileride bu düzeyin düşmesine yol açabilecektir. Bütün bunlar örnek bir yöredeki bilânço. Gerçek şu ki, ziyaretçiler genellikle istatistiklere, bilimsel karşılaştırmalara pek dikkat etmiyorlar. Öte yandan beslenme ve ekonomik kalkınma sorunlarının çözümlenmiş sayıldığı ülkelerden gelen misyonerler oldukları için, kendilerine verilen bölük pörçük ekonomik bilgiyle yetiniyorlar. Aslında onların Çin ekonomisiyle gerçekten ilgilendiği de yok.*

Burada bizim amacımız Çin komünist rejiminin inkâr edilmez başarısını kınamak değil, bunun ölçüsünü öğrenmektir. Toplumsal ve etnik bakımdan bu kadar çeşitlilik gösteren bir nüfus için kaçınılmaz olan bir çalışma disiplini daha başından empoze edilebilmiştir. 1960 yıllarının başlarında, birçok kararsızlık ve çok pahalıya malolan hatalardan sonra ülkenin ihtiyaç ve imkânları çerçevesinde bir ekonomik stratejinin uygulanması başarıldı. Önceleri (Sovyetler Birliği'nden alınan hayatî yardımlarla) sınırlı sayıda bölgelere ve sanayi sektörlerine ağırlık verilmesi ile başlanıldı. Şimdi ise Çin, gözlerini bağımsız ve çok yönlü bir ekonomiye çevirmiştir. «Bağımsızlık ve kendi kendini yönetim» doğrultusunda «tarım temel öge, sanayî egemen faktör» olarak, yanî ülkenin tarıma dayalı olması gerçeğinden hareket ederek, tarımda elde edilen gelişmelerle kendi kendine yetebilen ve uygun bir sanayileşmeye geçme amaçlanmaktadır. Rejim, pratikte kırsal bölgenin kalkınmasına iktisadî öncelik verir. Bu elbette tarımsal kalkınma anlamına geliyor ve verimin daha da büyümesini sağlayacak küçük fabrikalarla altyapı tesisleri de yapılıyor. Bununla eşanda, birbirine uygun bir tempoyla mevcut sanayi temeli geliştirilmek ve bir yenisini yaratmak zorunluğu ortaya çıkıyor.

Rejimin ilk başlarda karşılaştığı dar boğazlar göz önüne alındığında, Çin'de izlenen ekonomik strateji sonunda elde edilen başarıların gerçekten şaşırtıcı olduğu anlaşılır.[4] Çin, tahıl üretiminde hemen hemen kendine yeter bir duruma gelmiştir. (Çin, yılda 3 milyon ton tahıl ihraç ederken, 9 milyon ton da ithalât yapar.) Ancak sanayinin bütünü o kadar güçlü değildir ve uygulanan teknolojinin seviyesi düşüktür. Gene de en gerekli malların hepsi üretilir. Yabancıların ziyaretine açık olan bölgelerde halkın iyi beslendiği, doğrudürüst giyindiği ve yaşanabilecek konutlarda oturduğu anlaşılıyor. Oralarda raslanan kadrolar ve halkta, yoksul kişilerin kendi çabalarıyla hayatlarını kazanmayı başarmaktan duydukları gurur görülebiliyor.

Ne var ki ziyaretçi gerçek bir bolluğa da raslayamaz. Çin yoksulluktan henüz kurtulamamış bir durumdadır. İhtiyaç

* Bireycilikten kaçan Avrupalı Çin'deki kollektif hayat tarzında bir çeşit dünya cenneti görüyor. Ama bu imge, Çin'in ekonomik gerçeklerine uygun değil. Üstelik, yöneticilerin ekonomik temelden kopuk gibi göstermeyi başardıkları bu politik üstyapı, aslında o temelden doğduğu gibi aynı zamanda ekonomik yapıyı değiştirmek için bir araç gibi kullanılıyor. Dolayısıyla Batılı gezginlerin bakışının bir hayli utopik olduğu doğrudur.

maddelerinin ucuzluğunu hesaba katsak bile kişi gelirleri oldukça düşük (hafif bir erkek ceketi, ya da kadın buluzu bir köylünün maaşının üçte birini, işçinin ücretinin altıda birini tutuyor. Çin'de bir çeşit «zorunlu lüks» sayılan bisiklet kalifiye bir işçinin iki aylık ücreti kadar tutuyor) ama yollar, demiryolları, elektrik gibi altyapı tesisleri halen yeterli değil. Bütün büyük çabalara karşın kırsal alanlar eşitsiz bir gelişme içinde. Bölgesel ve yerel eşitsizlikler, doğal koşulların ve iklim etkeninin hâlâ eskisi kadar önemli olduğunu kanıtlıyor. Bu nedenle, 1972 yılında Kuzey Çin'de meydana gelen büyük sel, o bölgede son yirmi yıldır yapılmasına çalışılan hidrolik tesislerine karşın, ulusal tahıl üretiminde % 3 oranında bir düşmeye yol açmış ve bunun etkileri ancak 1973 yılında giderilebilmiştir.*

Bu arada Çin'in nüfusu da sürekli olarak artmaktadır. 1952 ile 1973 yılları arasında, ülkenin nüfusu, istatistiğin sessizliğine ve resmî demeçlerin bulanıklığı arasından tahmin edilebileceği kadarıyla, 582 milyondan 800 milyona çıkmıştır. Rejim, nüfus/beslenme maddesi üretimi denklemini henüz kesin bir şekilde çözememiştir. İstatistik verilerin yansıttığı gerçekler, kişi başına tahıl üretiminin, Komingtang'ın *güzel günlerindekiyle* aynı olduğudur (şu farkla ki, çok da önemli bir farktır bu, Komünist rejim, Sezuan gibi, üretim fazlası olan bölgelerden fazla buğdayı alıp yeterli üretim yapamayan bölgelere dağıtmıştır). Oldukça yüksek düzeyde olan tarımsal üretimdeki artış, yeni nüfusu beslemeye gitmiştir. 1949 yılından bu yana nüfus artışı, ortalama olarak yüzde ikilik düzeyi sürekli olarak korumaktadır. Bunun sorumlusu rejimin kendisidir çünkü genel ve etkili bir doğum kontrolünü ancak Kültür Devriminin sonunda uygulamaya başlamıştır. Bu uygulamanın meyvesini almak için daha on yıldan fazla zaman geçmesi gerekir. Sonuç olarak, şimdi ile o zaman arasında, Çin ekonomisinin yavaş ve güç ilerleyeceğini düşünebiliriz.

O halde, Çin'in propaganda araçlarının yansıttığı gibi hiç de hızla kalkınan bir ülke olmadığı anlaşılıyor. Öte yandan Çin'i ziyaret edenlerin anlattığı gibi, iktisadî kalkınma sorunu nasılsa çözüldüğü için halkın bunu bırakıp kalkınmanın *biçimiyle*, yani geleceğin toplumu ve Komünizm'le ilgilendiği bir ülke değildir.. Çin varolan ulusal kaynakların kalkınmaya yöneltildiği, yoksul insanların sürekli çalıştığı bir ülkedir. Öte yandan çoğu zaman Batı tarafından saygı ile karşılanan toplumsal yeniliklere üretimi artırmak için girişilmektedir, bu bir zorunluk olarak ortaya çıkmaktadır.*

Bütün bunlardan sonra Çin'in politik yapısının istikrarlı olduğu söylentileri de geçersiz ve tutarsız görünüyor. Şanghay'da ziyaret ettiğimiz bir işçi yurdunda çalışma ve «yaşama tarzının» kollektifleşmesiyle ilgili sorulara aldığımız cevaplar ne kadar gülünçtü, (Tabii ziyaret edilen yer örnek bir modeldi). Yirmi metre karelik bir odada dört kişi yaşıyordu, bütün istediklerinin biraz daha geniş bir yer ve biraz da bağımsızlık olduğu çok açıktı. Varlıklı ülkelere özgü sorunların çözümünün ipuçlarını yoksul bir ülkede aramak doğru bir şey midir? Mutluluğun haklı olarak öncelikle ve önemle, yeterli gıda anlamına geldiği ve pirinç kilolarıyla ölçüldüğü bir

* Bütün bu elverişsiz koşullar Çin'in hem ekonomiye büyük önem vermesine, hem de bunun gizli bir ekonomizm olmasına yol açıyor. Ama bu konuda açık davranmamak birtakım Marksizm - dışı ideolojilerden yararlanmaya kapı açtığı için tehlikeli olabilir. Kendine - yeterlilik olsun, yoksulluk eşitliği olsun, üretimi —sözde de olsa— küçümsemek olsun, hepsi, sosyalizm - öncesi ideolojilerdir, bu nedenle de ileriye değil geriye dönüktürler.

* Batılı gezginlerin kendi «Batılı» sorunlarını Çin'de aramaları ve orada çözülmüş sanmaları. Oysa bir sosyalist ülke halkının bu gibi **teorik** sorunlarla gerçekten ilgilenebilmesi için teoriyle kurduğu **ilişkinin** ünlü Kızıl Kitap kültünden farklı bir nitelik göstermesi gerekir. Çin kolektivizminde herkesin büyük makinada bir «vida» olmak istediği söyleniyor. Ama bildiğimiz sosyalist toplum modelinde elinde Kızıl Kitap'la kitlelere fikir götüren büyük önderle bu meşaleyi alıp görevini daha şevkle yapan bir vida karşıtlığı yoktur.

ülke hakkında yazı yazarken siyasî mutluluğu övmek biraz bilgisizlik, hattâ bir çeşit küçümseme sayılamaz mı?

SANAYİLEŞME ve ŞEHİRLEŞME

Bu yazılıp çizilenler, Çin sosyalizminin bugün artık orijinalliğini yitirmiş ve doğru olduğundan en çok şüphe edilen toplumsal ekonomik amaçları ve siyasî yöntemlerini kapsadığı için büsbütün yersiz kaçıyorlar. Öngördüğü amaçlar ve bunun için kullandığı araçlar açısından Çin sosyalizmi temelde «klasik» olarak kalır.

Batı'da, Çin Komünistlerinin kurmak istedikleri yeni tip bir «kır kent ilişkisi» üzerine çok şey söylendi. Çin bir tarım ülkesidir ve hiç şüphesiz uzun bir süre daha temelde tarıma dayalı bir toplum olma niteliğini sürdürecektir. Bundan dolayı, onların zarardan da bir yarar elde edelim düşüncesiyle, doğal dengenin devamını sağlayan tarımsal - endüstriyel kompleksler kurma girişimleri olduğu iddia edilmektedir. Ancak bunun gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Çin Komünistlerinin dirayeti, köylünün desteği olmadan yönetimde kalamayacaklarını anlamış olmalarındadır; sonuç olarak (1958-59 döneminde Büyük Atılım'dan sonra çok kötü sonuçlara yol açan o kararsızlık döneminden sonra) ülke sanayisinin gelişmesi de, tarım sektöründeki gelişmeyi temel alacaktır. Çin üzerine bir sürü yanılsamanın doğmasına yol açan yanlış anlamanın kaynağı, Çin'e gidenlerin, akıllıca yapılan bir ampirik geçişten ibaret olan şeyleri önceden bilinçle saptanmış hedefler olarak görmeleridir.* Çin Komünist rejimi, kırlardaki kurtarılmış bölgelerden çıkıp şehirlere yerleştikten hemen sonra hızla sanayileşme ve planlı ekonomi stratejisine yöneldi; neyse ki günümüzde bu durum değişmiştir. Rejim, zaman etkeninin ne şekilde hesaba katılması gerektiğini öğrenerek ülkenin tarımsal gerçeklerini inkâr etmekten vazgeçti. Ne var ki, uzun vadede amacın gelişmiş bir sanayi toplumu olduğu anlaşılıyor. Bu amaç —Stalin'in mirasçılarında yansıyan şekliyle— doğrudan doğruya Marx ve Lenin doğrultusundadır. Elbette Çin'i bunun için kınayamayız. Tarih onlara başka hiçbir seçim bırakmamıştı : güçlü sanayi ülkelerinin baskısı altında, sömürülen bir ülke için bağımsızlık ve kendi kendine yeterliliğin tek yolu, haklı olarak, sanayileşme idi (bugün de tabiîdir ki böyle düşünmeye devam ediyorlar). Daha başka birçoklarında olduğu gibi bu noktada da, kendi sorunlarımızın çözümü için Çinliler'e değil kendi pratiğimize bakmamız gerekir. Sanayileşmenin en radikal ve yapıcı eleştirisi sanayileşmenin ilk aşamalarını yaşayan ülkelerden değil gelişmiş sanayi ülkelerinden gelecektir.

Öyleyse Çinliler, «kır kent ilişkisi»nden söz ederken (ki artık bu sözü hemen hemen hiç kullanmaz oldular) Batılı çevre uzmanları gibi doğa güzelliklerinin şehirlere getirilmesini düşünmezler, bunun anlamı şehirlerin kırsal kesimlerde yaygınlaşması[6], yani sanayileşme ve şehirleşmedir. Hemen hemen her yerde, Çinliler, elden geldiğince hızla, uygun büyüklükte —çoğu kez mütevazi diyebileceğimiz bir büyüklüktür bu— ancak ülke ekonomisinin gerekleri doğrultusunda büyümesi tasarlanan teşebbüs ve yatırımlar yapıyorlar. Gezimiz sırasında herhangi bir fabrikanın ne ölçüde gelişeceğini ve

* Bugünkü uygulamalara gelinceye kadar Çin ekonomisinde çeşitli yanlışlar yapıldı. Bunlardan bazılarının volontarist zorlamalar olduğu da söylenebilir. Padoul'ün dediği gibi, şimdiki politikanın oldukça klâsik bir ekonomi politikası olduğu herhalde söylenebilir. Ama bu aynı zamanda, ekonomi gibi ideolojinin de «köylüleşmesi»ne yol açabiliyor.

bunun sınırlarının ne olduğunu sorduğumuzda, cevap veren yetkililerin ya sorumuzu anlamadıkları ya da gerekli görülen üretim düzeyine uygun bir büyümeden söz ettikleri görülüyordu.

Böylece, hızlı denebilecek bir tempoyla her yerde şehirler fışkırıyor. Bunların büyüyüşü, birçok Asya ülkesinde olduğundan çok daha denetimli. Büyümenin yönlendirilişi, bugün Fransa için önem taşıyan bazı gereklilikleri (uzaklık, sosyo - kültürel durum, gelişme hızı, merkezden uzaklaşma) göz önüne almasa bile, üretim düzeyi ve hiç şüphesiz nüfus gelişiminin gerekleri doğrultusunda yapılmaktadır. Yukarıda sayılan konularda Fransa ile benzerlik zaman zaman ortaya çıksa da bu raslansal, kısmî ve geçici bir benzerliktir. Çin'deki HLM'ler* için hayat, 1950 yılı Fransa'sındaki HLM'ler için olduğundan daha az yabancılaştırıcı değil; şu farkla ki, Çin'dekiler Çin'in geçmişine göre çok önemli bir gelişmeyi yansıtırlar ama öte yandan da Fransa'dakilerden çok daha sıkışık ve donatımsızdırlar.

* Habitation à Loyer Modéré, yani ucuz konut.

Şanghay gibi bir şehrin büyümesinin denetlendiğini (hangi rejim için olursa olsun idare edilemeyecek kadar büyük bir şehirdir bu) kabul etsek bile sanayî eklemlerinin kilometrelerce uzadığını da kabul etmek zorundayız. Kuzey Honan'ın iki alt - eyaletinden birinin merkezi olan An - yang[7] gibi bir eski pazar şehri, şimdi, aşağı yukarı bir Farnsız bölge merkezi düzeyine ulaşmış durumdadır.

Şehirleşme ve sanayileşme politik düzeyde de haklı gösterilebilir. Çinliler hemen hemen tüm militanlarını okullardan ve hepsinden çok köylülerden aldıkları uzun bir dönem boyunca pratikte sosyalist teoriyle uzlaşmayı ihmal etmedikleri gibi, sosyalizmin temel direği ve itici gücünün sanayi proletaryası olduğunu iddia etmekten de hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Hattâ Kültür Devriminin kapanmasından bu yana belirli bir «işçiciliğin» yeniden canlandığı da görülür. Şehir kesimi ve işçi sınıfının Parti etkisine daha açık olduğu, kırsal kesimlere oranla daha çok «politikleşmiş» olduğu anlaşılmaktadır.* Gerçekten büyük siyasî kampanyaların yürütüldüğü yerler Şanghay ve Tientsin'deki büyük fabrikalardır. Lin Piao ve Konfüçyüs'ü eleştirme akımı, hiç şüphesiz siyasî ilgisizliğin ve geçmişteki uygulamaların hâlâ kitle çapında varlığını sürdürdüğü köy kesiminden çok şehirlerde canlıdır. Şanghay'daki işçilerin önderi olan ve ilk kez Kültür Devriminde adı duyularak Partinin onuncu kongresi tarafından hiyerarşide üçüncü sıraya atanan Wang Kung - wen'in çıkışının açıkça simgelediği olgu şudur: Mao Tse - tung'un düşündüğü şehirlerin Çin'i, artık meşaleyi kırların zayıf ellerinden geri almaya hazırlanmalıdır.

* Çin'in bugünkü politikalarında sapma gibi görünen birçok şey ekonomideki bu olağanüstü durumlarla açıklanabiliyor, ama burada anlatılan gelişmeler, özellikle sanayinin yayılmasıyla birlikte işçi sayısının artması (bunların politik bakımdan daha etkin olmaları kadar doğal bir şey olamaz) sözkonusu ideolojik kaymalara karşı geleceğin en büyük garantisi oluyor.

GÜCE DAYANAN SİSTEM

Aynı klasiklik büyük ölçüde Çin toplumunun siyasî yapısına da egemendir. Rejim, «proletarya diktatörlüğü» adına Komünist Partinin ya da gerçekte daha çok Parti/Ordu kompleksinin diktatörlüğüdür.* Olayların normal akışı içinde, halk kitlelerinin kendiliğindenci özlemlerinin «Partinin önderliği» ile uyum içinde olduğunu gösteren en ufak bir işaret yoktur. Sonuç olarak, çoğu otoriter rejimlerde olduğu gi-

* Ordu, Çin'de, işçi sınıfının sayıca azlığının doldurduğu boşlukta Parti'nin yanında bu kadar önemli bir yer tutabiliyor.

bi[9] rejim, liderlerinin bürokratlaşması ve kitlelerin siyasî ilgisinin yok olması gibi sürekli olarak ikili bir tehlike taşır. Hiç şüphesiz ki Çin'in siyasî sisteminin özgün, çekici ve ilginç bir yönü var; siyasî sistem, belirli zamanlarda, kendine çeki düzen vermek, hatalarını düzeltmek için, kendini bile devirebilecek güçte ayaklanmalara sahne olmuştur. 1956-58 yıllarının Yüz Çiçeği, 1966-68'lerin Kültür Devrimi ve daha küçük çapta, günümüzdeki Lin Piao ve Konfüçyüs'ü eleştirme akımı bu tür ayaklanmaların örnekleridir(12). Ancak sistemin bu devingenliği yalnızca görünüşte kalır. Bu, sistemin iç çelişkilerinin mekanik bir sonucu olduğu kadar Büyük Öğretmen'in temizlik yapma niyetlerinin de bir sonucudur. Parti içinde «yenilemeler» bazan tek tek kişileri bazan da (Kültür Devriminde olduğu gibi) daha geniş bir bölümü hedef alarak otoriter bir şekilde yapılır. «Kitlelerin» müdahalesi olsun ya da olmasın, bütün bu «yenileme kampanyaları»nı bir temizleme ve zorunlu eğitim kampanyası izler. Kültür Devrimi, gerçekten bir açıdan çok canlı ve çok yönlü bir «kitle eylemi» biçiminde ortaya çıkmıştır; ama kitlelerden önce yardım isteyip sonra da evlerine gönderen Başkan değil miydi?

Kısacası, bir yanda eylemler yükselip alçaladursun, sistem değişmez. Böylece Kültür Devriminden önce düşünülen devrim komiteleri (siyaset ve idarenin tek bir yürütme organı olarak birleşmesi) yerlerini daha sonra Parti ve İdare biçimindeki klasik ikiliğe bırakmışlardır (şu anda, parti organlarının otoritesi altında çalışan devrim komiteleri böyle işlemektedir). Öyleyse, bu ayaklanmaların ve yenilemelerin gerçek işlevi neydi? Sistemi yenileştirmek mi yoksa yaşamasını sağlamak mı? İnsan ister istemez sistem ve onun bunalımlarının birbirini beslemekte olduğunu düşünmekten kendini alamıyor.

Kanlı ve kokuşmuş Komingtang diktatörlüğünden kat kat üstün olduğu açık olan Çin Komünist rejiminin gene de pek olağanüstü siyasî sonuçlar elde edemediği anlaşılıyor. Bütün karar verme organları Parti/Ordu kompleksinin ya da daha doğrusu; Mao Tse - tung'un en yakın çevresinin tekelindedir - işte bu çevrenin tartışmaları, bölünmeleri ve barışmaları, ülkede kopan bütün siyasî fırtınaların kaynağıdır.* İktidarın böyle tepede tekelleşmesinin mantıkî sonucu yaygın bir siyasî ilgisizliktir; «mücadelelere katılma», kitle içinde ve hattâ partinin en alt kademelerinde yapılan eğitim bile lâfta kalan bir politikleşmenin ötesine gitmiyor. «Siyaset» yalnızca Lin Piao'nun ihaneti üzerine son zamanlarda yazılmış yazıların sözlü ve yazılı tekrarı olduğuna göre, sorunları anlamak, tartışmak ve içinde yer almak isteğinin güdüsü ancak aşırı ihtiras ya da idealizm (bu da bir ölçüde vardır) olur.

Bu açıdan bakılınca, Çin'i gezenlerin sık sık anlattığı Çin toplumsal hayıtının en çekici yönleri, aslında rejimin siyasî başarısızlıkları olarak yorumlanabilir. Çin'i gezenler totaliter bir ülkede bulundukları izlenimini hemen hemen hiç edinmez. Tabiî, çok çalışkan görünüyor Çin halkı, bunun yanında sakin ve rahat olmaları da, rejimin ülkede düzen sağlamada elde ettiği inkâr edilmez başarının bir yansaması oluyor. Çin'in farklı yöreleri ve insanları arasında ufak ama belirgin farklılıklar var. Çin hakkında bilgileri, gazetelerde «Çin

* Çin'in Kültür Devrimi önemli bir sorun. Çoğu önemli sorun gibi tek-yanlı bir bakışla anlaşılması mümkün değil. Ne anarşistçe bir hareke olarak geçiştirilebilir, ne de hedefini bulduğu —hattâ gerçekten doğru hedefi seçtiği— söylenebilir. Mao'nun burada diyalektiği oldukça keyfî bir biçimde uygulaması daha sonraki metafizik «çelişkideki karşıtlar» anlayışına geçişte bir dönüm noktası oldu. En önemli sorun bürokrasiye karşı saldırması öngörülen grupların bu işi en doğru perspektiften yapacak durumda olmamalarıdır belki de. Böyle olunca da «kitle eylemi» yerine, Mao'nun ustaca bir manipülasyonuna tanık olduk.

* Yukarıda anladığımız Önder/kitle ilişkisi, teorinin Kızıl Kitap'la başlayıp gene oralarda bir yerde bitmesi gibi etkenler varken, politikanın kitleye **ulaşma biçimi** apolitik oluyor. Çünkü kitle hareketinden yeni ve canlı bir şey doğmuyor, önderin istediği, gene onun seçtiği yere kadar yapılıyor. Neyin nasıl tartışılacağını önder kararlaştırıp kitleye veriyor. Bunların sonucunda «kitle eylemi» denen şey **biçimsel** kalıyor. Üstelik, kitleye verilen bu konuların —Lin Piao veya Liu Şao-şi'nin başından beri hain olmaları gibi— ciddiyetten uzak olduğu da bir gerçek.

halkı doğanın keşfedilmesi doğrultusunda büyük adımlar atıyor» şeklinde başlayan yazıları okumaktan öteye geçmeyenler, Çin'deki toplumsal hayatın durgunluğunu ve sükûnetini görünce şaşkınlığa uğruyorlar. Her şey, sanki rejim, toplumsal dönüşüm için en ihtiraslı planlarından hiç değilse şimdilik vazgeçmiş gibi ilerliyor.[9] Başka bir türlü söylersek, Kurtuluştan hemen sonra birkaç kilit reform (özellikle yeni evlilik yasası ve kır kesiminde kollektifleşme) gerçekleştirilip genel çalışma dsiplini kurulmuş ama Halk Komünleri başarısızlığa uğradıktan sonra, toplumsal hayat, aile hayatı ve gündelik hayatla ilgili dönüşüm düşüncelerinden adeta vazgeçilmiştir. Bu tabiî, kendi haline bırakılsa rejimi tehdit etme ihtimali en az olan kesimdir.[10] Parti artık bu kesime özgül ya da çok ciddî durumlar olmadıkça karışmamaktadır, böyle bir halde de büyük güçlüklerle karşılaşabilmektedir (doğum kontrolü ve öğrencilerin kırlara yollanmasında olduğu gibi). Bunun dışında halk yeterince serbesttir ve özgürlüğünün tadını iyi çıkarır. Aile birimi bütün bu olaylardan biraz daha sağlamlaşmış olarak çıkmıştır. Birçok köylü ailelerinde büyükanneler iki nesle birden söz geçirmeye ve saygı görmeye devam ediyorlar! Çalışma ekiplerinde genç kızlar gülüşüyor, delikanlılar birbirlerine takılıyorlar : ziyaretçi daha eski çağları seyrediyor da olabilirdi! *

İnsan bir an için toplumsal hayatla siyasî hayat arasındaki bu ayrılığın ya da karşılıklı saygının, rejimin sağlamlığının ve görece sıhhatinin nedenlerinden biri olduğunu düşünebiliyor. İktidarın liderlerin tekelinde olması (ne pahasına olursa olsun kolaylık sağlayan bir şeydir bu) ile yönetilenlerin siyasî ilgisizlikleri arasındaki ilişki belki de beğenilmeyecek bir ilişki değildir —çünkü hiç değilse bir ölçüde istikrar getirmiştir. Bu ilişki değişmez değildir. Yirmi yıl süren bunalımlar ve siyasî pazarlıkların sonucunda kurulmuştur ve pazarlık şartları sürekli olarak değişmektedir. Siyasî otoriteler toplumsal hayata karışırlarsa, doğum kontrolü için tedbir almada olduğu gibi, yaşamasına izin vermek zorunda oldukları göreneklerin bizzat kendilerine ulaşmış olduğunu görürler. Bu özellikle merdivenin alt basamakları için geçerlidir; burada siyasî kadrolar büyük sorumluluklar taşıdıkları ve gerçek iktisadî bir güç kullandıkları halde görece siyasî ilgisizlikleri yüzünden çevrelerindeki ortamın etkilerinden kurtulamazlar. Böylelikle toplumsal hayatla siyasî hayat arasında, hem müdahale etmeyi hem de karşılıklı saygıyı içeren çift yönlü ve değişken bir ilişki vardır. Ama on yıl sürdükten sonra artık bu ilişki sağlamlaşıyor. Rejimle halk arasında çok daha kapsamlı bir alışverişin, bilinçli ve hattâ bir sözleşmeye benzeyen bir alışverişin parçası da olabilir bu. Disiplinlerinin, mutlak iktidarı Parti'ye bırakmanın ve Batı'da zorunlu sayılan ama Çin'de genellikle bilinmeyen bazı «özgürlükler» (örgütlenme özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, basın özgürlüğü vb.) için hak talebinde bulunmamanın ücreti olarak, Çin vatandaşlarına gerçek ödünler verilir. Ulusal özlemler doyurulmuştur (bağımsızlık ve sınır bölgelerinde egemenlik). İnsana yakışır bir hayata doğru sürekli ve gözle görülebilir bir geçiş vardır, sonra asgarî düzeyde tüketim vardır. Belki hepsinden önemlisi, toplum ve aile hayatının geniş alanında çok az zorlama yapılmış olmasıdır, örneğin rejim,

* Hayatın bazı alanlarında geleneksel biçimlerin sürmesi, bizce, bunu önlemek için girişilecek katı zorlamaların yaratacağı ve ürünü gelecekte alınacak gerilimlere tercih edilir.

düğün ve cenazelerde geleneksel ayinlere, küçük çapta serbest pazarlara ve ufak ticarî işlere göz yummaktadır.*

* Yalnız «küçük ticarî işler» değil, büyük kârlar yapan düpedüz kapitalist işletmeler ve bunların başında müdür değil, doğrudan doğruya **kapitalist** olarak bulunan kişiler var Çin'de. Çin'in Çin dışındaki yandaşlarının değinmekten hiç hoşlanmadıkları bir durum bu. Kültür Devrimi sırasında «burjuva kalıntılarına» saldırılırken bunların sözkonusu edilmemeleri de ilginç. Tabiî biz bu gibi şeyleri «kapitalizme dönüş» diye yorumlamıyoruz.

ALINACAK GERÇEK DERSLER

Çin deneyi gerçeğinin, yavaş ve sınırlı bir şekilde ilerleyen bir ekonomi ve hem amaçları hem de araçları bakımından «klasik» bir sosyalizme geçiş olduğunu gösterdiysek, son yargımız hafif bir hayal kırıklığı mı olmalı? Çin deneyinden gerçekten öğrenilebilecek bir şey olmadığı sonucuna mı varmalıyız? Hayır, tersine bu deneyin yalnız başarılarıyla değil başarısızlıklarıyla da hem yararlı, hem örnek bir deney olduğuna inanıyoruz.

Çin Komünistleri ülkelerini emperyalist baskıdan kurtarmışlardır, şimdi de yoksulluktan kurtarma süreci içindedirler. Bu başarılar genellikle orijinal yöntemlerle elde edilmiştir. Gerilla savaşını ilkin o boyutlara ulaştıran sonra da son zaferi ona kazandıran stratejik zekâ çok anlatıldı; alınan sonuçlar farklı da olsa başka yerlerde de taklit edildi. Çin örneğini izleme girişimlerinin başarı şansı sınırlı görünse bile, Sovyet kalıbından ayrıldığından beri onun iktisadî stratejisinin, üçüncü-dünya ülkelerinin eşitsiz ve bağımlı gelişme ve az gelişme biçimleri karşısında tek somut, tutarlı alternatif olduğu da bir gerçektir. Bu stratejinin yirminci yüzyıl ÇİN'inin toplumsal ve kültürel koşullarından ve hepsinden önemlisi bunu yaratan ve bugün de uygulayan siyasî rejimden koparılarak düşünülemeyeceği doğrudur. Üçüncü Dünya'daki ülkelerin çoğu, hattâ Asya'daki ülkeler bile Çin'i herhalde aynı şekilde taklit edemez. Ama görece başarısı, yoksul ülkelerdeki devrimcilerin onun bazı temel ilkelerinden, —örneğin tarımsal işbirliği, gıda maddelerinde kendine yeterliğe verilen öncelik, bağımsız sanayî ve orta düzeyde teknolojinin dağılımı gibi— esinlenmesi için yeterli bir gerekçedir.

Çin'in örnek olma niteliği siyasî alanda —eğer varsa— olumsuzdur. Çin'in siyasî rejiminin başka rejimlerden kötü olduğu anlamına gelmez bu, zaten bu tür karşılaştırmaların hiçbir anlamı yoktur. Ama şurası kesin ki, ondan esinlenerek, onu açıklamak için kurulan modellerden daha kötüdür. Dahası, her ne kadar Avrupa-merkezli olsalar da bu modeller havadan doğmadılar. Bu tür yanılsamaların tetikten salıverilmesi için, Çin'in kendisinde bir şeyler olmalıydı. Hattâ Çin Komünistleri, durum ve dil farkını unutmadan doğrudan doğruya bizim pratiğimizi ilgilendirdiğini söyleyebileceğimiz güçlüklerle karşılaşmış, siyasî sorunları tartışmışlardır. Şehirlerle kırlar arasındaki ilişki, Partiyle kitleler arasındaki ilişki ve teori ile pratik arasındaki ilişki üzerinde tartışmaları böyledir.

Bu tartışmalar, «Marksist-Leninist» terimler çerçevesinde yürütülmek zorunda olduğu için büyük ölçüde sakatlar.* Genel olarak, yenilikçi olmaktan çok «klasik» olan sonuçlara varıldı. Yukarıda da değindiğimiz gibi, 1958 yıllarında köyün rahminin bitmez tükenmez doğurganlığı üzerine ütopik bir rapsodi olan, şehirlerle kırların eşitliği teması, az sonra örtbas edildi ve daha sonra akıllı bir sanayileşme kararını işlemeye başladı. Parti ile kitleler arasındaki ilişki üze-

* Yani, bu tartışmaların sonuçları eninde sonunda Marksizm-Leninizm'in genel ilkelerine uydurulmak zorunda olduğu için verimli olmuyor. Bir Marksist olmayan yazar, Çin'in devrimci teorisini Marksizm-dışı görüyor (bunda ona bir ölçüde haklılık kazandırıyor yöneticilerin tutumu) ve Marksizm'e sözde bağlılığından ötürü çıkabilecek yararlı sonuçların çarpıtıldığını söylüyor.

rine yapılan tartışma ise —ki gerçek bir bunalımı ifade ediyordu—, Kültür Devriminin sonunda ustalıkla kesiliverdi. Şu günlerde ne Çinli yetkililer ne de ziyaretçiler bu konuyu açmaya istekliler; ileri sürülen teze göre, hem ideolojisi, hem üyeleriyle yeniden doğan bir parti kitleleri sosyalizme götürmeyi başaracaktır. Gerçekte, Lin Piao ve Konfüçyüs'ü eleştirme akımına Parti/Ordu kompleksi (Lin Piao olayından sonra «siviller» üst kademelere getirilmiştir) tamamen egemendir. Böylelikle de Yüz Çiçek ve Kültür Devriminin (ister Başkanın emriyle yapılmış olsun ister ona karşı düzenlenmiş) yarattığı bütün hesaplaşmaların ve yıkımların anısı bugünkü propaganda dalgalarının altında gömülüp gitmektedir. Yukarıdakilerden farklı olarak teori ile pratik arasındaki ilişki üzerine yapılan tartışmalar henüz kesilememiştir. Şimdi, üretim süreci ve sınıf mücadelesine katılmayanların söz sahibi olmayacağı her zamankinden daha çok vurgulanmaktadır. Bizim için fikir özgürlüğü anlamına gelebilecek olan bu ilke, otoriter rejim bağlamında aynı anlamı taşımaz. Bunun uygulanması, (kültürel alanda «sanat proletaryanın hizmetinde» gibi saçmalıklara yol açabilir) ekonomik düşüncelerle zorunlu olmuştur : hiç kimsenin üretim sürecinden çekilmeye hakkı yoktur.* Bunun asıl işlevi parti cihazının bürokratlaşmasını (nasıl olsa önlenemeyecek olan) sınırlamaktır.[11] 7 Mayıs okulları, Kültür Devriminin sonunda, eski kadroları özellikle kol emeği yoluyla yeniden canlandırma amacıyla kurulmuştu. Ama başka yerlerde olduğu gibi burada da rejimin asıl tabiatı baskın çıkmış, 7 Mayıs okulları bir kez daha kadro okulları olmuş ve kol emeği yerini teorik çalışmaya bırakmıştır. Şanghay yakınlarında ziyaret ettiğimiz bir okul, 1972 yılında, işlemesi gereken tarımsal alanın hemen hemen tümünü terketmişti.*

Sistemin kendisi tarafından ortaya atıldığı ve gelişmesi sağlandığı halde, gene sistem tarafından saptırılan ve çoğu zaman yıkılan kısa süreli yenilikler, daha derindeki çelişkileri açığa çıkardıkları için çok öğreticidirler. 1958 yılında, Çin tarihindeki geleneksel bir çelişkiye cevap olarak kır ile kent arasında eşitlik tezi yaratılmıştı. İki ayrı dünya, iki ayrı uslûp ve iki ayrı yaşama düzeyi arasındaki bu çelişki birkaç yıl süren «Sovyet - tipi» endüstrileşme yüzünden daha da derinleşmişti. Parti ile kitle çıkarlarının uyumu konusundaki tez ise, bütün otoriter rejimlerin ortak yanı ve özellikle «proletarya diktatörlüğü» içinde çok daha keskin olan ve Çin Cumhuriyeti tarihinde bazı anlarda hiçbir şekilde mazur görülemeyecek bir hale gelen bir çelişkiyi hedef alıyordu. Bu çelişki, karar verme organını tekelleştiren siyasî cihaz ile siyasî ilgisini yitirme ya da kendi «sol» ya da daha çok «sağ» itkileriyle sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıya olan halk tabakası arasındadır. Bu çelişkiler, büyük ölçüde tikel Çin rejimi deneyinin ürünleridir. Ama bizim tarihimiz için de geçerli ve dikkatle üzerine eğilmemize değer. Örneğin, Batı'da bazı kimselerin ileri sürdüğü gibi, Çin rejiminin demokrasi konusunda başarılı olmadığı açıktır.* Tersine, kitlelerin aktif rolünün yeni, özgür ve bilinçli bir biçim alması ve kollektif birimlerin özerk örgütlenmesi konusundaki özlemlerimiz Çin halkının siyasî ilgisizliğinin tam karşıtıdır.

Bu noktada, birkaç satırla geçiştirmemiz ne mümkün ne

* Gene, çarpıcı görünümlü politik tavırların altında yatan eski iktisadî zorunluk - kalkınma sorunu. Ama kitlelere üretime daha çok katılma çağrısı maddî teşvikle değil, ahlâkî bir zorunluk olarak sunuluyor.

* Bunu doğal karşılamalı, çünkü bugünün dünya koşullarında zaten yapay bir zorlamaydı bu. Kol ve kafa emeğinin sentezi için gerekli maddî koşullar henüz tamamlanmadığı için gene biçimsel bir girişim olarak kalmak zorundaydı.

* Çin'de kitleleri politikadan uzak tutmak yolunda kararlı bir tutum yok. Yalnız, kitlelerin politikaya doğru ve yeterli bilinçle katılmaları engellenmiş değilse de güçleştirilmiş. Ama bunda da, ezici çoğunluğu köylü olan çok kalabalık bir ülke olmasının payı var. Dolayısıyla Çin'de kitlenin demokrasi yolunu kesme çabasından çok, demokratikleştirmeye doğru eksik kalan çabalardan söz edilebilir.

de doğru olan güç ve acı sorunlar ortaya çıkıyor. Bu başarısızlığı neye yormalıyız? Bu sadece, Lenin'den sonra Komünist rejimlerin demokrasi ve özgürlüğü anlamada gösterdikleri başarısızlığın Çin'deki görünüşü müdür? Halk Cumhuriyetini nasıl yargılamalıyız? Bu konuda tutumumuz ne olmalı? Bir çeşit göreciliğe doğru güçlü bir eğilim (—sözde— halk Cumhuriyetleri ve bizim kapitalist rejimlerimizin ortaya koyduğu biçimde, dünya çapında kıtlık meselesi açısından belki de haklı olabilecek bir eğilim) var. Çin'de hiç değilse insanlar açlıktan ölmüyorlar, siyasî polis başka yerlerde olduğundan daha az baskıcı, göçmenler karakollarda boğazlanmıyor. Bunlar doğru. Ama bu durumda, insan, başka durumlarda evrensel olduğunu iddia ettiği ilkeleri uygulamaya sınır koymak ve bu kural dışı ya da çelişik tutumunun hesabını vermek zorundadır. «Sosyalist» Çin'de demokrasi olmadığı konusunda susarken, Brezilya'da demokrasinin ölümüne insan nasıl saldırabilir.* Çin, hiç şüphesiz daha uyumlu ve eşitlikçi bir gelişmeyi başarıyor. Ama özgürlüksüz bir eşitlik düşünmek, siyasî bir bütünlüğün iki ayrılmaz parçası olarak düşünülmesi gereken iktisadî ilerleme ve siyasî demokrasi arasında böyle bir kopmayı kabul etmenin (zorunlu bir ihtiyaçtan başından vazgeçmek) anlamı var mıdır?

■

* Yazar çok talihsiz bir karşılaştırma yapıyor burada. Çin'in nereden başladığını ve nasıl bir yönelim içinde olduğunu **kendisi** anlattıktan sonra, bunun tam tersi eğilimleri gösteren Brezilya'nın demokrasi hareketine karşı uyguladığı **kanlı** yöntemlerle bunu yan yana koyması gerçekten şaşırtıcı.

[1] İngilizcesi Daily Life in Chine Revolutionary, New York, 1972. Bu kitabın eleştirisi ve genel olarak Çin hakkında bilgi durumumuzla ilgili olarak «Çin Hakkında Ne Biliyoruz?» adlı sempozyuma bakılabilir — Katılanlar Marianne Bastid, Lucien Bianco, Claude Cadart ve Léon Vandermeersch, *Esprit*, Kasım 1972.

[2] Albetro Jacoviello: L'hypothése Chinoise, Paris 1973, Pére Cardonnel, «La Chine et nous», *Frères du Monde*, No : 82K. S. Karol, La deuxième Chinoise, Paris 1973.

[3] Genel bir bilgi edinmek için bkn.: Jean Deleyne: L'économie Chinoise, Paris 1971.

[4] İstatistik veriler ve karşılaştırmalar için Gilbert Etienne'nin «Le developpment économique de la Chine et de L'Inde»; *France - Asie*, 1974.

[5] Aynı dönemde tahıl üretimi ise, 154 milyon tondan 250 milyon tona çıkmıştır.

[6] Çin'de öğrencilerin kitle olarak kır kesimine gönderilişi bu perspektifte görülmelidir.

[7] 1949'da 60.000 nüfusu olan An - yang, daha sonra şu şekilde gelişti : 1953'de 124.000, 1957'de 160.000 ve 1974'de 400.000 (bunların 100.000'i işçi). Honan eyaletinin başkenti olan Cheng - chou'da 1973'de 20.000 olan nüfus, 1949'da 100.000'i biraz geçmekteydi. 1968'de ise 700.000, 1973'te de 1.131.000'e ulaştı. (Ancak, şehirlerin kırsal kesimden pek uzak olmadığı da doğrudur.)

[8] Bu noktada bizim izlenimlerimiz *Esprit*'de Paul Ricoeur'un 1956 Ocağı başında (sayfa 19 - 21) Çin dönüşünde belirttiği bu korkuyu doğruluyor.

[9] Bu konuda ancak ne görüyorsa onu değerlendirmek gerekiyor. Çünkü henüz Çin'de ayrıntılı bir biçimde sosyolojik araştırma yapmak mümkün değil, ancak ilk gözlemle elde edilecek fikirlerin onu besleyecek görüşlerle desteklenmesi ve deneysel yollarla doğrulanması gerektiği de açıktır.

[10] Hiç değilse kısa vadede. Çünkü uzun vadede bu sektör sistemin kendisini de aşındırır.

[11] Kültür Devrimi sırasında resmen kabul edilen bu eğilim artık tartışılmıyor. Gene de insan bunun yaygınlığını (Doğu Avrupa'dakinden daha az görünüyor) ve kökenlerini (Çin'e özgü gelenekler ne rol oynadı?) merak ediyor.

Birikim

AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ

cem yayınevi

BEKİR YILDIZ'ın

bütün kitaplarının yeni basımlarını sunar

alman ekmeği

4.basım / 10 lira

beyaz türkü

4.basım / 10 lira

kaçakçı şahan

8.basım / 10 lira

reşo ağa

8.basım / 10 lira

sahipsizler

5.basım / 10 lira

kara vagon

5.basım / 10 lira

dünyadan bir atlı geçti

2.basım / 10 lira

harran

4.basım / 7,5 lira

evlilik şirketi

5.basım / 10 lira (çıkıyor)